

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

ISSN 1814-3199

Categoria B

STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE

SERIA

Științe
sociale

- Științe juridice
- Științe politice
- Sociologie

Fondată în anul 2007

Revistă științifică cu acces deschis,
supusă unui proces de dublă recenzie

OPEN ACCESS JOURNALS

Chișinău

CEP USM 2025

Nr. 3(183)

2025

Redactor-șef

BRÎNZĂ Serghei, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

Redactori-șefi adjuncți

STATI Vitalie, profesor universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

SOLCAN Alexandru, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

MILICENCO Stela, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

Consiliul academic

Științe juridice

BAIAS Flavius Antoniu, profesor universitar, doctor (Universitatea din București, România)

BĂIEȘU Aurel, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

BĂIEȘU Sergiu, profesor universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

DOLEA Igor, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

DORUL Olga, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

GUCEAC Ion, profesor universitar, doctor habilitat, academician (Universitatea de Stat din Moldova)

NEGRU Andrei, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

RENIȚĂ Gheorghe, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

PANTEA Oleg, doctor, conferențiar universitar (Universitatea de Stat din Moldova)

TOADER Tudorel, profesor universitar, doctor (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, România)

ȚICLEA Alexandru, profesor universitar, doctor (Universitatea Ecologică din București, România)

Științe politice

ZDANIUK Bartłomiej, doctor habilitat în științe politice (Universitatea din Varșovia, Polonia)

BRIE Mircea, profesor universitar, doctor (Universitatea din Oradea, România)

MOȘNEAGA Valeriu, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

TEOSA Valentina, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

EJOVA Cristina, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

PUTINĂ Natalia, doctor (Universitatea de Stat din Moldova)

Sociologie

BULGARU Maria, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea de Stat din Moldova)

KHACHATRYAN Artak, conferențiar universitar, doctor (Universitatea de Stat din Erevan, Republica Armenia)

RACU Aurelia, conferențiar universitar, doctor habilitat (Universitatea Pedagogică de Stat, I. Creangă)

SANDU Ștefan-Antonio, profesor universitar, doctor habilitat (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România)

ȘOITU Conțiu Tiberiu, profesor universitar, doctor (Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, România)

Grupul de lucru

STEPANOV Georgeta, doctor habilitat, profesor universitar, prorector pentru activitate științifică - coordonator

ȚURCANU Carolina, doctor, conferențiar cercetător - responsabil de ediție

PAȘNIC Ana-Laura - executor responsabil

TATARU Ana - redactare literară (limba română, limba rusă)

CALARĂȘI Svetlana - redactare literară (limba engleză)

CHIRILENCO Tatiana - corectare tehnică

PASTUH Marina - design grafic

Biblioteca Centrală a USM - atribuire index CZU

SÎRBU Ghenadie, doctor - responsabil de indexare în bazele de date

CHISELIOV Anton - responsabil de site

Indexată în bazele de date

Open Academic
Journals Index

Universal Impact Factor
Scientifically derived Journal Impact Factor

Universitatea de Stat din Moldova, 2025

CUPRINS

SUMMARY

Științe juridice

Legal sciences

Olga BACIU

ASPECTELE AFERENTE
ARGUMENTĂRII JURIDICE PRIN PRISMA
ANALIZEI PRACTICII JUDICIARE
ÎN CAZUL ÎNCASĂRII DIN CONTUL
EXECUTORULUI JUDECĂTORESC A
CHELTUIELILOR DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ

7

ASPECTS RELATED
TO LEGAL REASONING THROUGH
THE LENS OF THE ANALYSIS
OF JUDICIAL PRACTICE
IN THE OF COLLECTION
FROM THE BAILIFF'S ACCOUNT
OF LEGAL ASSISTANCE EXPENSES

Elena BAJUREA-OSTROFET

ANALIZA REGLEMENTĂRIILOR
RFG ÎN MATERIA
TRANSPORTULUI RUTIER
NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL
DE MĂRFURI

12

THE ANALYSIS OF THE
FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY'S
SETTLEMENTS IN THE FIELD
OF NATIONAL AND INTERNATIONAL
ROAD TRANSPORT OF GOODS

Cristina BANCU

ORIGINILE REGULII PRIVIND
EXISTENȚA UNUI
TRATAT INTERNAȚIONAL
CA O CONDIȚIE PREALABILĂ
PENTRU RECUNOAȘTEREA
INSOVABILITĂȚII TRANSFRONTALIERE:
PERSPECTIVA
REPUBLICII MOLDOVA

20

THE ORIGINS OF THE RULE
REQUIRING THE EXISTENCE
OF AN INTERNATIONAL TREATY
AS A PREREQUISITE
FOR THE RECOGNITION
OF CROSS-BORDER INSOLVENCY:
THE PERSPECTIVE
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Serghei BRÎNZA, Vitalie STATI

FALSUL DE IDENTITATE:
CE ESTE ȘI CÂND ATRAGE
RĂSPUNDEREA PENALĂ?

28

IDENTITY FRAUD:
WHAT IS IT AND WHEN DOES
IT ATTRACT CRIMINAL LIABILITY?

Eduard CALMAȚUI

SUBIECTUL INFRAȚIUNII
PREVĂZUTE LA
ART. 220 COD PENAL
AL REPUBLICII MOLDOVA

39

THE SUBJECT OF
THE OFFENSE PROVIDED
FOR IN ARTICLE 220
OF THE CRIMINAL CODE
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Tatiana CERNOMORIȚ

INTEGRAREA ABORDĂRII BAZATE
PE DREPTURILE OMULUI ÎN EDUCAȚIE:
UN CADRU PENTRU
REALIZAREA DREPTULUI
LA EDUCAȚIE INCLUZIVĂ
A COPIILOR CU DIZABILITĂȚI

48

MAINSTREAMING HUMAN RIGHTS
BASED APPROACH IN EDUCATION:
FRAMEWORK FOR ENSURING
THE RIGHT TO
INCLUSIVE EDUCATION
OF CHILDREN WITH DISABILITIES

Oxana CHISARI-LUNGU

REALIZAREA DREPTULUI
LA FERICIRE
PRIN PRISMA DREPTULUI
LA ASISTENȚĂ PERSONALĂ
A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

57

THE IMPLEMENTATION
OF THE RIGHT
TO HAPPINESS THROUGH
THE RIGHT TO PERSONAL ASSISTANCE
FOR PERSONS WITH DISABILITIES

Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ

АЛАНДСКИЕ ОСТРОВА:
КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ
АНАЛИЗ УНИКАЛЬНОГО СТАТУСА
В РАМКАХ УНИТАРНОГО ГОСУДАРСТВА

63

ALAND ISLANDS: CONSTITUTIONAL
AND LEGAL ANALYSIS
OF UNIQUE STATUS WITHIN
A UNITARY STATE

<i>Igor DOLEA</i> CONSIDERENTE CU PRIVIRE LA STANDARDELE RENUNȚĂRII LA GARANȚIILE PROCEDURALE ÎN MATERIE PENALĂ	69	CONSIDERATIONS ON THE STANDARDS FOR WAIVING PROCEDURAL GUARANTEES IN CRIMINAL MATTERS
<i>Dumitru DUMITRAȘCU</i> INTEGRAREA METODOLOGIEI DE ANALIZĂ JURIDICĂ ÎN PROCESUL DE MOTIVARE A HOTĂRÂRILOR JUDECĂTOREȘTI	80	INTEGRATING THE LEGAL ANALYSIS METHODOLOGY INTO THE PROCESS OF REASONING JUDGEMENTS
<i>DOINA-CEZARA GALAN</i> IMPACTUL TEHNOLOGILOR INFORMAȚIONALE ȘI COMUNICAȚIILOR ELECTRONICE ASUPRA CONSIMȚĂMÂNTULUI SEXUAL AL VICTIMEI	86	THE IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGIES AND ELECTRONIC COMMUNICATIONS ON THE SEXUAL CONSENT OF THE VICTIM
<i>Svetlana LEONTIEVA</i> ADMISIBILITATEA PROBEI MARTORILOR ANONIMI: VIZIUNEA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI	92	THE ADMISSIBILITY OF ANONYMOUS WITNESS EVIDENCE: THE PERSPECTIVE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
<i>Liana-Georgiana MARIN</i> EVOLUȚIA VÂRSTEI RĂSPUNDERII PENALE A MINORILOR	100	THE EVOLUTION OF THE AGE OF CRIMINAL LIABILITY OF MINORS
<i>Andrei NEGRU, Aurica DOINA</i> FORMELE MANAGERIALE ALE JUSTIȚIEI CONTEMPORANE	105	MANAGERIAL FORMS OF CONTEMPORARY JUSTICE
<i>Oleg PANTEA, Olesia PANCHIV</i> METODA STATISTICĂ ÎN CERCETAREA SANȚIUNILOR CONTRAVENȚIONALE: FUNDAMENTE, TEHNICI ȘI INTERPRETĂRI	114	THE STATISTICAL METHOD IN THE RESEARCH OF CONTRAVENTIONAL SANCTIONS: FUNDAMENTALS, TECHNIQUES AND INTERPRETATIONS
<i>Shakhla Tofiq SAMADOVA, Vugar Anar GADİMOV</i> ОСОБЕННОСТИ КРИМИНАЛИЗАЦИИ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШЕННЫХ ПУТЕМ БЕЗДЕЙСТВИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА АЗЕРБАЙДЖАНА И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН	121	FEATURES OF THE CRIMINALIZATION OF CERTAIN OFFENSES COMMITTED BY OMISSION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CRIMINAL LEGISLATION OF AZERBAIJAN AND FOREIGN COUNTRIES
<i>SPRINCEAN Serghei, Victoria LISNIC</i> EVALUAREA IMPACTULUI PROGRAMELOR-CADRU ȘI MONITORIZAREA DOMENIULUI DE CERCETARE ȘI INOVARE	128	ASSESSING THE IMPACT OF FRAMEWORK PROGRAMMES AND MONITORING THE RESEARCH AND INNOVATION FIELD

<i>Vitalie STATI, Cristina CROITOR</i> DEEPFAKE-UL CU CONȚINUT SEXUAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PROVOCĂRI SOCIALE ȘI SOLUȚII JURIDICE	137	SEXUAL CONTENT DEEPFAKE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: SOCIAL CHALLENGES AND LEGAL SOLUTIONS
<i>Andrei STRATAN</i> UNELE ASPECTE PRIVIND CORAPORTUL DINTRE ART. 238 ȘI 190 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA	147	SOME ASPECTS REGARDING THE RELATIONSHIP BETWEEN ARTICLE 238 AND ARTICLE 190 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
<i>Artur TARLAPAN</i> APLICAREA REGIMULUI LEGAL AL BUNURILOR SOȚILOR ASUPRA OBIECTELOR DE PROPRIETATE INTELECTUALĂ	154	APPLICATION OF THE LEGAL REGIME OF SPOUSES' PROPERTY TO INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS
<i>Denis URSU</i> RENUNȚAREA LA PROBE ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL – CHESTIUNE DE OPORTUNITATE SAU OBLIGAȚIE POZITIVĂ	161	WITHDRAWAL OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS – MATTER OF OPPORTUNITY OR POSITIVE OBLIGATION
<i>Юлия ВИШНЕВСКАЯ</i> СТАТУС ПЕРЕЖИВШЕГО СУПРУГА ДО И ПОСЛЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА	169	STATUS OF SURVIVING SPOUSE BEFORE AND AFTER THE MODERNIZATION OF THE CIVIL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
<i>Petru VÎRLAN</i> NOVAȚIILE CODULUI PENAL PRIN PRISMA LEGII NR. 136 DIN 06.06.2024 A INFRAȚIUNII DE „ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ”. ANALIZA COMPARATIVĂ	174	NOVATIONS OF THE PENAL CODE THROUGH THE PRISM OF LAW NO. 136 OF 06.06.2024 OF THE CRIME OF “ILLCIT ENRICHMENT”. COMPARATIVE ANALYSIS
<i>Dina VRABIE</i> LEGEA NR. 292 DIN 13.12.2024 - O CONFIRMARE A TENDINȚELOR REPUBLICII MOLDOVA DE AJUSTARE A LEGISLAȚIEI LA STANDARDELE DE CALITATE	179	THE LAW NO. 292 FROM 13.12.2024 - A CONFIRMATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TENDENCIES TO ADJUST THE LEGISLATION TO QUALITY STANDARDS
<i>Științe politice</i>		<i>Political sciences</i>
<i>Victoria BEVZIUC, Inga GRIGORIU</i> STUDIU DE CAZ: PROCESUL DE CONSOLIDARE A SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN CROAȚIA – PERSPECTIVE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA	186	CASE STUDY: THE PROCESS OF NATIONAL SECURITY CONSOLIDATION IN CROATIA – PERSPECTIVES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA
<i>Ruxanda CAMERZAN</i> ROLUL METODEI STUDIULUI DE CAZ ÎN CADRUL CERCETĂRII CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI	194	THE ROLE OF THE CASE STUDY METHOD FOR RESEARCHING THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Svetlana CEBOTARI, Ion GUȚU
REFLECTAREA CELUI
DE AL DOILEA SUMMIT
AL COMUNITĂȚII POLITICE EUROPENE
ÎN PRESA INTERNAȚIONALĂ

199 COVERAGE OF THE SECOND SUMMIT
OF THE EUROPEAN POLITICAL
COMMUNITY IN THE
INTERNATIONAL PRESS

Svetlana CEBOTARI
POLITICA EXTERNĂ
A LUI DONALD TRUMP – IMPACT
ASUPRA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

201 DONALD TRUMP’S FOREIGN POLICY –
IMPACT ON INTERNATIONAL RELATIONS

Sociologie

Sociology

Cristina COROBAN
PARTICULARITĂȚILE
ȘI EFICIENȚA PRESTĂRII
SERVICIILOR SOCIALE INTEGRATE
PENTRU FAMILII CU COPII
ÎN SITUAȚII DE RISC

222 THE PARTICULARITIES
AND EFFICIENCY OF PROVIDING
INTEGRATED SOCIAL SERVICES
FOR FAMILIES WITH CHILDREN
IN RISK SITUATIONS

Otilia Luminița MĂRGĂRIT
TENDINȚELE ACTUALE
ALE CERCETĂRIILOR,
PROBLEME NEABORDATE
ÎN DOMENIUL MANAGEMENTULUI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PREUNIVERSITAR

230 CURRENT RESEARCH TRENDS,
UNADDRESSED PROBLEMS
IN THE FIELD OF
PRE-UNIVERSITY EDUCATION
MANAGEMENT

Carolina ZLENCO
ETIOLOGIA TULBURĂRIILOR
DE SPECTRU AUTIST:
O ANALIZĂ INTEGRATIVĂ
A FACTORILOR PSIHOLOGICI

234 THE ETIOLOGY OF AUTISM
SPECTRUM DISORDERS:
AN INTEGRATIVE ANALYSIS
OF PSYCHOLOGICAL FACTORS

CZU: 347.921.8:347.924:347.91/.95(478)

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_01](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_01)

ASPECTELE AFERENTE ARGUMENTĂRII JURIDICE PRIN PRISMA ANALIZEI PRACTICII JUDICIARE ÎN CAZUL ÎNCASĂRII DIN CONTUL EXECUTORULUI JUDECĂTORESC A CHELTUIELILOR DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ

Olga BACIU,*Universitatea de Stat din Moldova*

În cadrul oricărui sistem juridic, accesul la justiție și la asistență juridică reprezintă piloni fundamentali ai drepturilor individuale și ai statului de drept. În Republica Moldova, dreptul la încasarea cheltuielilor de asistență juridică în cadrul procesului civil este reglementat în special de Codul de procedură civilă și reprezintă o garanție esențială pentru cei care necesită sprijin în fața instanțelor de judecată sau în alte aspecte legale, inclusiv cele ce țin de contestarea actelor executorilor judecătorești. Însă, aplicarea neuniformă a prevederilor legale ce țin de încasarea cheltuielilor de asistență juridică în cadrul contestării actelor executorului judecătoresc reprezintă un aspect problematic pentru aceștia, luând în considerație statutul procesului al executorilor judecătorești.

Cuvinte-cheie: *contestare, executor judecătoresc, argumentare juridică, cheltuieli pentru asistență juridică, reclamant, pârât, intervenient.*

ASPECTS RELATED TO LEGAL REASONING THROUGH THE LENS OF THE ANALYSIS OF JUDICIAL PRACTICE IN THE OF COLLECTION FROM THE BAILIFF'S ACCOUNT OF LEGAL ASSISTANCE EXPENSES

Within any legal system, access to justice and legal aid are fundamental pillars of individual rights and the rule of law. In the Republic of Moldova, the right to collect expenses for legal assistance in the civil process is regulated in particular by the Code of Civil Procedure and represents an essential guarantee for those who require support before the courts or in other legal matters, including those related to contesting the documents of the bailiffs. However, the non-uniform application of the legal provisions regarding the collection of legal aid expenses in challenging the acts of the bailiffs represents a problematic aspect for them, taking into consideration the legal status of the judicial executors.

Keywords: *appeal, bailiff, legal argumentation, expenses for legal assistance, claimant, defendant, intervener.*

Introducere

Asigurarea dreptului la asistență juridică calificată este un indicator al eficienței mecanismului de protecție a drepturilor și libertăților omului într-un stat democrat bazat pe drept. Potrivit cercetătorilor [1, p. 193-194], efectivitatea accesului la justiție implică, în primul rând, ca accesul la justiție să fie eficace, ceea ce presupune că statul trebuie să permită accesul la justiție a oricărei persoane, astfel încât aceasta să-și poată satisface interesele pe care le-a urmărit prin promovarea litigiului în fața judecătorului [2], inclusiv, utilizând dreptul la asistență juridică în cadrul procesului. Referindu-ne la asigurarea dreptului fiecăruia la condițiile cele mai bune pentru accesul liber la justiție [3, p. 43], Constituția Republicii Moldova (art. 20) dispune: „Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime” [4]. Realizarea controlului judecătoresc asupra actelor de dispoziție a executorului judecătoresc reprezintă una din manifestările a principiului legalității și accesului liber la justiție stabilit în art. 20 al Constituției Republicii Moldova [1, p. 1]. Raportând aplicarea controlului judecătoresc, la procedura de executare silită, este de menționat că prin reglementările sale, legiuitorul a inserat în Codul de executare la titlul IV, capitolul XIV reglementări referitor la procedura de contestare a actelor executorului judecătoresc [5, p. 253].

Eficiența sistemului de executare este de o importantă majoră pentru sistemul de justiție civilă. Aceasta este una din instituțiile fundamentale ale dreptului procesual civil și o componentă importantă a justiției

într-un stat de drept ce se bazează pe principiul legalității, care conferă valoare și importantă drepturilor persoanelor ce au încredere în actul de justiției [6, p. 242].

Însă, orice reglementare juridică neapărat trece peste „cenzul” aplicării acesteia în practică. Din păcate, indiferent de domeniu, în multe cazuri putem constata că aplicarea în practică a reglementărilor juridice diferă de nu numai de spiritul legii, dar și de buchea ei. În prezentul studiu ne vom referi la aspectele ce țin de argumentarea juridică prin prisma analizei practicii judiciare în cazul încasării din contul executorului judecătoresc a cheltuielilor de asistență juridică.

Astfel, prioritar dorim să menționăm că în cadrul procedurii de executare a actele de executare întocmite de executorul judecătoresc sau acțiunile/inacțiunea acestuia pot fi contestate de către părți și de alți participanți la procesul de executare, precum și de terții care consideră că prin actele de executare sau acțiunile/inacțiunea executorului judecătoresc le-a fost încălcat un drept recunoscut de lege [7]. În corespundere cu prevederile art. 163 alin. (1) Cod de executare: „Reclamațiile din cererea privind contestarea actelor de executare întocmite de executorul judecătoresc sau a acțiunilor/inacțiunii acestuia **se înaintează împotriva creditorului sau debitorului**. [...] **Executorul judecătoresc atras din oficiu în calitate de intervenient accesoriu este obligat, dacă sunt întrunite condițiile art. 119 din Codul de procedură civilă nr. 225/2003, să prezinte instanței de judecată copia certificată a procedurii de executare și să dea explicații scrise referitoare la actele contestate**” [7]. În pofida conținutului reglementărilor citate, atestăm o practică judiciară neuniformă a instanțelor de judecată în ceea ce ține de aplicarea acestor reglementări în cazul încasării cheltuielilor de asistență juridică. Subliniem, că în urma analizei normei citate, concluzionăm că executorul judecătoresc nu poate întruni calitatea procesuală de pârât în atare cazuri.

Prin urmare, având în vedere că executorul judecătoresc este atras în proces în calitate de intervenient accesoriu și depune doar explicații scrise referitoare la actele contestate, se impune necesitatea încasării cheltuielilor de asistență juridică din contul pârâtului, dat fiind faptul că acțiunea se înaintează împotriva creditorului sau debitorului, fapt consemnat expres în art. 163 alin. (1) Cod de executare.

Totodată, potrivit art. 94 alin. (1) din Codul de procedură civilă „Instanța judecătorească **obligă partea care a pierdut procesul să plătească**, la cererea părții care a avut câștig de cauză **cheltuielile de judecată**. **Dacă acțiunea reclamantului** a fost admisă parțial, acestuia i se compensează cheltuielile de judecată proporțional părții admise din pretenții, iar **pârâtului** – proporțional părții respinse din pretențiile reclamantului” [8]. De asemenea, în conformitate cu art. 96 alin. (1) Codul de procedură civilă „Instanța judecătorească **obligă partea care a pierdut procesul să compenseze părții care a avut câștig de cauză** cheltuielile ei de asistență juridică, în măsura în care acestea au fost reale, necesare și rezonabile” [8].

Ținem să menționăm că noțiunea de „parte în proces” este prevăzută de art. 59 alin. (1) CPC și stabilește că „**Parte în proces (reclamant sau pârât)** poate fi orice persoană fizică sau juridică prezumată, la momentul intentării procesului, ca subiect al raportului material litigios” [8].

Luând în considerație normele specificate supra, se observă faptul că cheltuielile de asistență juridică urmează a fi încasate doar din contul pârâtului sau reclamantului, ci nicidecum din contul executorului judecătoresc ce deține calitatea procesuală de intervenient accesoriu.

Ținând cont de rolul incontestabil al instanței de judecată în procedura de executare, ce are menirea să asigure corectitudinea, promptitudinea și eficiența executării silite, menționăm că la examinarea cauzelor civile urmează să se atragă atenția și la pct. 25 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 10 din 16.12.2013 ce stipulează că „Potrivit art. 163 alin. (1) CE, reclamațiile din cererea privind contestarea actelor de executare întocmite de executorul judecătoresc sau acțiunilor/inacțiunilor acestuia se înaintează creditorului sau debitorului. **Astfel, executorul nu are un interes procesual în finalitatea soluționării contestației, neputând fi încadrat în nici o calitate procesuală, însă acesta poate fi invitat să dea explicații referitoare la actele contestate**” [9].

În contrast, analizând practica judiciară (exemplificativ: **Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Centru, nr. 25-1318/20 din 27.06.2020** [10], **Încheierea nr. 25-48/19 din 22.10.2019** emisă de Judecătoria Edineț (sediul Central) [11] ș.a.) observăm, că judecătorii, în cadrul procesului contestării actelor executorilor judecătorești dispun „...încasarea din contul executorului judecătoresc *** în beneficiul lui *** a

cheltuielilor de asistență juridică în mărime de *** lei” ș.a. Prin urmare, se constată că instanța de judecată, în temeiul art. 94 alin. (1) și art. 96 alin. (1) CPC dispune compensarea cheltuielilor de asistență juridică din contul executorului judecătoresc, fără a lua în calcul calitatea executorului judecătoresc pe care o are în cauza respectivă.

De asemenea, ținem să remarcăm că în situația în care se contestă încheierea executorului judecătoresc privind corectarea erorilor, urmează a se face referire la prevederile art. 65 Cod de executare „(1) La îndeplinirea atribuțiilor și a îndatoririlor sale legate de punerea în executare a documentelor executorii, executorul judecătoresc emite încheieri, întocmește procese-verbale și alte acte de procedură.

(2) Erorile materiale sau formale comise la întocmirea actelor indicate la alin. (1) se pot corecta de către executorul judecătoresc din oficiu sau la cererea motivată a părții interesate **și nu pot servi temei de contestare sau de anulare a actului executorului judecătoresc.**

(3) Cererea privind corectarea erorilor menționate la alin. (2) va fi soluționată de executorul judecătoresc în cel mult 5 zile de la primire, prin emiterea fie a unui alt act procedural, fie a unei încheieri de refuz în corectarea actelor, după caz.

(4) Încheierea privind refuzul corectării actelor poate fi contestată în instanță de judecată în decursul a 5 zile de la comunicare.” aplicate în coroborare cu art. 163 alin. (3¹) Cod de executare ce stipulează că „**Nerespectarea cerințelor prevăzute la art. 65 alin. (3) din prezentul cod servește drept temei pentru scoaterea cererii de pe rol în conformitate cu prevederile art. 267 lit. a) din Codul de procedură civilă**” [7].

Relevante cazului fiind și prevederile art. 97 alin. (3) CPC ce prevăd că: „Dacă reclamantul a intentat acțiunea fără a înainta în prealabil pretenții pârâtului, iar pârâtul a recunoscut în judecată imediat pretențiile, **cheltuielile de judecată se suportă de către reclamant**” [3].

Altă circumstanță conexă subiectului dat este faptul că, executorul judecătoresc este obligat să prezinte instanței de judecată copia certificată a procedurii de executare, ceea ce implică costuri suplimentare pentru executorul judecătoresc.

Astfel, reiterăm că executorul judecătoresc are dreptul la rambursarea cheltuielilor suportate pentru eliberarea copiei autentificate a procedurii de executare în condițiile pct. 11.6 din Hotărârea de Guvern nr. 886 din 23.09.2010, prin care a fost aprobat Regulamentul privind modul de determinare a mărimii taxelor pentru efectuarea actelor executorului judecătoresc și a spezelor procedurii de executare „taxa pentru eliberarea copiei autentificate a procedurii de executare – 1 unitate convențională. Pentru procedurile de executare transmise în arhivă, se aplică o taxă suplimentară de 1 unitate convențională. În cazul în care solicitarea copiei dosarului de executare este făcută din oficiu de către instanța de judecată, aceste cheltuieli se încasează în conformitate cu prevederile art. 94 al Codului de procedură civilă, executorul judecătoresc urmând **să expedieze alăturat copiei dosarului, borderoul de calcul al taxei.** În cazul în care solicitarea copiei dosarului de executare este făcută din oficiu de către organele de drept, **taxa se achită de persoana care a sesizat respectivul organ**” [12].

În acest sens, menționăm că în cazul contestării actelor de executare întocmite de executorul judecătoresc sau a acțiunilor/inacțiunii acestuia, **executorul judecătoresc este atras din oficiu în calitate de intervenient accesoriu și este obligat să prezinte instanței de judecată copia certificată a procedurii de executare** [7], fapt prevăzut la art. 163 alin. (1) din Codul de executare. Totodată, prevederile art. 163 alin. (1) din Codul de executare, urmează a fi aplicate în coroborare cu normele juridice ce guvernează principiul probațiunii, prevăzut în Capitolul X din Codul de procedură civilă și nu separat.

Or, potrivit art. 163 alin. (2) al Codului de executare „**În cazul contestării actului întocmit de executorul judecătoresc, sarcina probațiunii este pusă în seama reclamantului.**” De asemenea, în conformitate cu art. 118 alin. (1) din Codul de procedură civilă „**Fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale dacă legea nu dispune altfel**” [7]. La fel și prevederile art. 119 alin. (1) din Codul de procedură civilă, stabilesc că „**Probele se adună și se prezintă de către părți și de alți participanți la proces. Dacă în procesul de adunare a probelor apar dificultăți, instanța este obligată să contribuie,** la solicitarea părților și altor participanți la proces, la adunarea și prezentarea probelor necesare, cu excepția cazurilor în care instanța constată că cererea de reclamare a probelor este înaintată în mod neîntemeiat și cu scopul vădit de a tergiversa examinarea cauzei sau proba

reclamată este în mod vădit lipsită de relevanță. (2) În cererea de reclamare a probei trebuie să fie specificate proba și circumstanțele care ar putea fi confirmate sau infirmate prin acea probă, **cauzele ce împiedică dobândirea probei**, locul aflării ei” [8].

Având în vedere că, în conformitate cu art. 44 din Codul de executare, **părțile procedurii de executare au dreptul să ia cunoștință de materialele procedurii de executare, să facă extrase și copii de pe materialele procedurii de executare** [7], cât și faptul că potrivit art. 56 alin. (2) din Codul de procedură civilă, **participanții la proces se bucură de drepturi procesuale și obligațiuni egale** [2], considerăm că reclamantul urmează să prezinte în instanța de judecată copii din dosarul de executare și doar în cazul în care se află în imposibilitate de a le obține, instanța de judecată urmează să oblige executorul judecătoresc să prezinte copia certificată a procedurii de executare.

Relevante fiind și prevederile art. 138 alin. (1) – (3) CPC „(1) Înscrisurile se depun în judecată de către părți și de alți participanți la proces. **La solicitarea acestora, înscrisurile sunt reclamate de instanța părților, altor participanți la proces, precum și persoanelor care nu sunt participanți la proces.**

(1¹) Dacă participantul la proces nu execută încheierea judecătorească privind prezentarea înscrisurilor și pe parcursul examinării cauzei se constată că acestea sânt deținute de participant, dar nu au fost prezentate, instanța poate considera dovedite afirmațiile participantului care a solicitat prezentarea, cu privire la cuprinsul înscrisurilor reclamate.

(2) **Dacă înscrisul se păstrează la o autoritate, organizație sau la o altă persoană sau instituție, instanța, la cererea participantului la proces, dispune prezentarea lui în termen. Această prescripție nu se referă la înscrisurile care pot fi obținute fără concursul instanței. Obținerea și prezentarea înscrisului se fac pe cheltuiala solicitantului.**

(3) Dacă pentru soluționarea cauzei importantă are numai o parte din document, instanța primește un extras din el, autentificat în modul stabilit de lege” [8].

Prin urmare, în lumina celor analizate, putem **formula următoarele concluzii:**

În cazul contestării actelor executorilor judecătorești, cheltuielile de asistență juridică urmează a fi încasate din contul părâtului sau reclamantului, fapt prevăzut de prevederile art. 94, 96 Codul de procedură civilă coroborate cu art. 59 alin. (1) Codul de procedură civilă și art. 163 alin. (1) Cod de executare, or, executorul judecătoresc este atras din oficiu în calitate de intervenient accesoriu și nu are un interes procesual în finalitatea soluționării contestației, neputând fi încadrat în nici o calitate procesuală, însă acesta poate fi invitat să dea explicații referitoare la actele contestate.

De asemenea, se atrage atenția că, în situația când se contestă încheierea executorului judecătoresc privind corectarea erorilor și nu au fost respectate cerințele prevăzute la art. 65 alin. (3) Cod de executare, aceasta servește drept temei pentru scoaterea cererii de pe rol în conformitate cu prevederile art. 267 lit. a) din Codul de procedură civilă, fapt consemnat în art. 163 alin. (3¹) Cod de executare.

Totodată, specificăm, că în cazul când executorul judecătoresc este obligat să prezinte instanței de judecată copia certificată a procedurii de executare, executorul judecătoresc are dreptul la rambursarea cheltuielilor suportate pentru eliberarea copiei autentificate a procedurii de executare în condițiile pct. 11.6 din Hotărârea de Guvern nr. 886 din 23.09.2010, prin care a fost aprobat Regulamentul privind modul de determinare a mărimii taxelor pentru efectuarea actelor executorului judecătoresc și a spezelor procedurii de executare.

Bibliografie:

1. Chiriță R. *Paradigmele accesului la justiție. Cît de liber e accesul la justiție?* În: *Pandectele Române*, 2006, nr. 1, p. 176- 214
2. ȚURCAN, Olesea. *Limitele și caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție*. În: *Legea și Viața*, 2017, nr. 5(305), pp. 53-58. ISSN 2587-4365
3. GUCEAC, Ion. *Liberul acces la justiție în legislația națională și prevederile convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*. În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*, 2011, nr. 2(21), pp. 42-46. ISSN 1857-0461.
4. *Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994*. În: *Monitorul Oficial* nr. 1 din 18.08.1994.

5. STRATULAT, Gheorghe. *Controlul judecătoresc în procedura de executare silită civilă*. În: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice, 9-10 noiembrie 2017, Chișinău*. Chisinau, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2017, R, SJ, pp. 253-256. ISBN 978-9975-71-924-7.
6. SANDU, Sandu. *Contestarea actelor executorului judecătoresc*. În: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova: . Științe juridice. Științe sociale, 16 septembrie 2022, Chișinău*. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2022, SJ, SS, pp. 242-244. ISBN 978-9975-142-54-0.
7. *Codul de Executare al Republicii Moldova: nr. 443 din 24.12.2004*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 214-220, art.704
8. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 225 din 30.05.2003*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr. 285-294, art. 436
9. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 10 din 16.12.2013*
10. *Portalul Național al Instanțelor de Judecată © 2024. Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Centru, nr. 25-1318/20 din 27.06.2020*. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/34e26546-19ec-47fb-ba08-1651a0189bc2 [Accesat: 31.04.2024]
11. *Portalul Național al Instanțelor de Judecată © 2024. Încheierea nr. 25-48/19 din 22.10.2019 emisă de Judecătoria Edineț (sediul Central)*. Disponibil: https://jed.instante.justice.md/pigd_integration/pdf/9c3509b9-cca5-4661-928f-dc4c87491caf [Accesat: 31.04.2024]
12. *Hotărârea de Guvern privind aprobarea Regulamentului privind modul de determinare a mărimii taxelor pentru efectuarea actelor executorului judecătoresc și a spezelor procedurii de executare: nr. 886 din 23.09.2010*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 191-193 art. 977

N. B.: Studiu elaborat în contextul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ), cifru 01.05.02, prezentat la conferința națională cu participare internațională „Formarea competențelor de cercetare, scriere și argumentare juridică la facultățile de drept” (21.03.2024).

Date despre autor:

Olga BACIU, drd, asistent universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0003-2502-8571

E-mail: baciou.olga@hotmail.com

Prezentat: 07.03.2025

ANALIZA REGLEMENTĂRIILOR RFG ÎN MATERIA TRANSPORTULUI RUTIER NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL DE MĂRFURI

Elena BAJUREA-OSTROFEȚ,

Universitatea de Stat din Moldova

Prezentul articol are drept scop elaborarea unei sinteze analitice referitoare la legislația Republicii Federale Germania în materie de transportul rutier național și internațional de mărfuri. Statul federal continuă cu succes să aibă statut de lider la capitolul transportării pe cale rutieră a mărfurilor pe teritoriul Uniunii Europene, precum și în raport cu statele terțe. Legislația în domeniu a Republicii Federale Germania este dinamică și diversă și, din aceste considerente, prezintă interes pentru efectuarea unei analize detaliate asupra structurii și conținutului său. Studiul efectuat urmează să demonstreze actualitatea și eficacitatea legislației Republicii Federale Germania în domeniul transportului rutier de mărfuri, precum și ierarhizarea perfectă a actelor normative în legislația statului federal.

Cuvinte-cheie: *Republica Federală Germania; transport rutier de mărfuri; directivă; regulament; lege; Uniunea Europeană; Cod comercial.*

THE ANALYSIS OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY'S SETTLEMENTS IN THE FIELD OF NATIONAL AND INTERNATIONAL ROAD TRANSPORT OF GOODS

The present research aims to elaborate an analytic synthesis related to the legislation of the Federal Republic of Germany in the field of national and international road transport of goods. The federal state successfully maintains the leadership on the chapter of road freight transport on the territory of the European Union, as well as in regard to third party countries. This domain's legislation of the Federal Republic of Germany is dynamic and diverse and, on this ground, presents interest for accomplishing a deep analysis over its structure and content. The accomplished research aims to demonstrate the actuality and efficiency of the legislation of the Federal Republic of Germany in the field of road transport of goods, as well as the perfect hierarchy of the normative acts in the legislation of the federal state.

Keywords: *The Federal Republic of Germany; road transport of goods; directive; regulation; law; European Union; Commercial Code.*

Introducere

Republica Federală Germania, fiind cotel drept statul cu cea mai puternică economie a Uniunii Europene, prezintă și un sistem de legi performant, care se propune a fi analizat în prezentul articol.

Legislația RFG în materia transporturilor cuprinde o varietate largă de prevederi, care reglementează domenii înguste și elemente subtile, precum implicarea în transportul rutier național și internațional de mărfuri a vehiculelor electrice, cât și prestabilirea itinerarelor pentru efectuarea operațiunilor de transport rutier intern și internațional de mărfuri.

Un caracter deosebit al legislației germane este condiționat și de forma de guvernământ a acestui stat. Fiind o republică federală, Germania îmbină cu succes actele normative adoptate la nivel federal, precum și cele adoptate la nivel de pământuri – părți componente a federației. În particular, legile ordinare – adoptate de către Bundestag-ul german, sunt ierarhic superioare instrumentelor statutare, care sunt fi emise de către guvernul federal, de către un ministru federal sau de către guvernele landurilor. Reglementările locale au o forță juridică inferioară instrumentelor statutare și pot fi emise de către o persoană juridică care funcționează în temeiul dreptului public (de exemplu, o municipalitate) [1].

Așadar, prezentul articol va veni cu o reflecție asupra unui set de acte normative germane care guvernea-

ză eficient domeniul transportului internațional rutier de mărfuri, fapt care asigură competitivitatea statului federal cu marile puteri economice ale statelor lumii.

Rezultate obținute și discuții

Un aspect deosebit al legislației germane se referă la încorporarea prevederilor în domeniul transportului rutier de mărfuri în *Codul Comercial, adoptat la 10.05.1987, [2]*, care a marcat numeroase modificări, inclusiv în ultimii ani, cea mai recentă fiind aprobată la 27.12.2024.

Așadar, reglementările în materia transportului rutier de mărfuri sunt reflectate în Cartea a -IV-a a Codului – „Tranzacții comerciale”.

Una din normele cărții care prezintă interes pentru prezentul studiu se referă la scrisoarea de trăsură. Astfel, Codul stipulează că, scrisorile de trăsură pot fi solicitate cu precomandă și, transmise prin andosament [3]. La fel, codul oferă posibilitatea părților la contract, în cazul apariției unor dubii, să stabilească prin acord comun, fără a modifica în scris contractul de transport rutier de mărfuri, modificări referitoare la lungimea și greutatea mărfii, calcularea duratei și distanței de transportare a acesteia, precum și la valuta în care plata va fi efectuată pentru prestație [4].

Legiuitorul german a stabilit prin normă juridică inclusiv și componentele plății reglementate de un contract de transport rutier intern sau internațional rutier de mărfuri. Astfel, aceasta include: costurile pentru depozitarea provizorie a mărfurilor și plata pentru transportarea propriu-zisă a acesteia [5].

Secțiunea a 4-a a cărții este dedicată în totalitate operațiunilor de transport de mărfuri. Astfel, legislația germană definește laconic contractul de transport de mărfuri, acesta fiind contractul în virtutea căruia transportatorul este obligat să transporte bunurile până la destinația stabilită și să le predea destinatarului. [6] În condițiile în care codul stabilește că, dispozițiile secțiunii 4 menționate se aplică în egală măsură transportului de mărfuri pe cale terestră, fluvială, maritimă sau aeriană, determinat de realizarea unei tranzacții comerciale [7], legislația germană se atestă un contrast puternic cu legislația RM în acest domeniu, care divizează legislația transporturilor rutiere și feroviare în felul următor: *Codul transporturilor rutiere nr. 150/2014* [8], și *Codul transportului feroviar nr. 19/2022* [9].

Conținutul scrisorii de trăsură, reflectat la art. 408 din cod este similar celui reglementat de art. 6 din *Convenția privind contractul de transport internațional de mărfuri pe șosele, adoptată la Geneva la 19.05.1956 (în continuare – Convenția C.M.R.)* [10]. Așadar, potrivit ambelor acte normative, structura unei scrisori de trăsură este alcătuită din următoarele elemente:

- a) locul și data întocmirii;
- b) numele și adresa expeditorului;
- c) numele și adresa transportatorului;
- d) locul și data primirii mărfii și locul prevăzut pentru eliberarea acesteia;
- e) numele și adresa destinatarului;
- f) denumirea curentă a naturii mărfii și felul ambalajului, iar pentru mărfurile periculoase, denumirea lor general recunoscută;
- g) numărul coletelor, marcasele speciale și numerele lor;
- h) greutatea brută sau cantitatea altfel exprimată a mărfii;
- i) cheltuielile aferente transportului (preț de transport, cheltuieli accesorii, taxe de vamă și alte cheltuieli survenite de la încheierea contractului și până la eliberare);
- j) instrucțiunile necesare pentru formalitățile de vamă și altele.

O trăsătură distinctivă și inovativă a legislației germane în acest sens o constituie posibilitatea întocmirii și prezentării scrisorii de trăsură în versiune electronică. Astfel, o înregistrare electronică care îndeplinește aceleași funcții ca o scrisoare de trăsură, este considerată echivalentă cu scrisoarea de trăsură, cu condiția ca autenticitatea și integritatea evidenței să fie asigurate în orice moment. Ministerul Federal al Justiției și Protecției Consumatorului este autorizat să stabilească, prin act normativ emis de comun acord cu Ministerul Federal de Interne, Construcții și Comunitate și care nu necesită aprobarea Bundesrat-ului, detaliile emiterii, purtării și prezentării unei scrisori de trăsură electronice, precum și detaliile procedurii de efectuare a înscrierilor ulterioare în acest tip de document [11].

Art. 9 din Convenția C.M.R., referitor la forța probatorie a scrisorii de trăsură, este reprodus detaliat în conținutul codului german. În particular, scrisoarea de trăsură semnată de ambele părți constituie dovada prima facie a încheierii contractului de transport, a condițiilor contractului și a preluării mărfii de către transportator. O scrisoare de trăsură semnată de ambele părți dă, prezumă faptul că mărfurile și ambalajele lor păreau a fi în stare bună la preluarea lor de către transportator, și că numărul de colete, mărcile și numerele acestora corespund indicațiilor prevăzute în scrisoarea de trăsură. Concomitent, o astfel de presupunere nu va putea fi prezumată în cazul în care transportatorul a introdus o rezervă în scrisoarea de trăsură în acest sens. Cu referire la cele menționate, transportatorul poate invoca lipsa mijloacelor rezonabile pentru a verifica exactitatea declarațiilor. Adicional, în cazul în care greutatea brută a mărfurilor sau cantitatea acestora exprimată altfel sau conținutul pachetelor au fost verificate de către transportator, iar rezultatul verificărilor a fost înscris într-o scrisoare de trăsură semnată de ambele părți, aceasta din urmă va constitui prima facie dovadă că greutatea, cantitatea sau conținutul corespunde indicațiilor prevăzute în scrisoarea de trăsură. Transportatorul este obligat să verifice greutatea, cantitatea sau conținutul dacă expeditorul solicită acest lucru și transportatorul dispune de mijloace rezonabile de verificare. La fel, transportatorii au dreptul la rambursarea cheltuielilor lor pentru o astfel de verificare [12].

Transportul rutier de mărfuri periculoase este laconic reglementat de legislația germană. Astfel, în cazul în care urmează să fie transportate mărfuri periculoase, expeditorul informează transportatorul, în timp util și în formă scrisă, cu privire la natura exactă a pericolului și, după caz, la măsurile de precauție care trebuie luate. Cu excepția cazului în care, la preluarea mărfii, transportatorul a cunoscut natura pericolului sau cel puțin a fost informat despre aspectul menționat, acesta poate descărca, depozita sau returna mărfurile periculoase sau, în măsura în care este necesar, le poate distruge sau le poate face inofensive, fără a purta răspundere pentru daunele aduse expeditorului și poate chiar solicita rambursarea de la expeditor pentru orice cheltuieți aferente pentru realizarea acestor măsuri [13]. Se precizează că, aditional domeniului transportului rutier de mărfuri periculoase autoritățile germane monitorizează desfășurarea acestor operațiuni în temeiul *Acordului referitor la transportul internațional rutier al mărfurilor periculoase (în continuare – Acordul A.D.R.), adoptat la Geneva, la 30.09.1957* [14], cu ultimele modificări intrate în vigoare la 01.01.2025, operate la Anexa A (Prevederi generale și reglementări referitoare la articole și substanțe periculoase) și Anexa B (Prevederi referitoare la echipamentul de transport și operațiunile de transport) [15], precum și în temeiul *Directivei 2008/68/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24.09.2008 privind transportul interior de mărfuri periculoase* [16], în contextul calității sale de stat-membru al Uniunii Europene. Directiva menționată, spre deosebire de Acordul A.D.R., înglobează operațiunile de transport de mărfuri periculoase efectuate pe cale rutieră, feroviară sau pe căi navigabile interioare [17]. Totodată, aceasta stabilește expres aplicarea Acordului A.D.R. în condițiile efectuării operațiunilor de transport rutier internațional de mărfuri periculoase pe teritoriul unui stat-membru al Uniunii Europene [18].

Spre deosebire de Republica Federală Germania, Republica Moldova, fiind și ea parte la Acordul A.D.R. [19], a optat în favoarea punerii în aplicare a unui act normativ responsabil în exclusivitate de reglementarea aspectelor de ordin procedural a operațiunilor de transport rutier național și internațional de mărfuri periculoase – *Regulamentul transporturilor rutiere de mărfuri periculoase, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 589/2017* [20].

Pe lângă faptul încorporării prevederilor legate de transportul rutier național și internațional rutier de mărfuri în Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987, legiuitorul german a asigurat operatorii germani de transport rutier național și internațional de mărfuri cu încă un act normativ important – *Legea privind transportul rutier de mărfuri, adoptată la 22.06.1998* [21]. Definiția transportului rutier de mărfuri diferă semnificativ față de cea enunțată de Codul Comercial: „Transportul rutier de mărfuri este transportul comercial sau contra plată de mărfuri cu autovehicule, care au o greutate totală admisă mai mare de 3,5 tone, inclusiv remorca” [22]. În sensul prezentei legi, o astfel de o operațiune de transport trebuie să întrunească cumulativ următoarele condiții:

1. Mărfurile transportate trebuie să fie proprietatea unei întreprinderi, sau să fie vândute, cumpărate, închiriate, fabricate, extrase, prelucrate sau reparate de către aceasta;

2. Transportul trebuie să includă livrarea mărfurilor către întreprindere, transportarea acestora de la întreprindere, pentru utilizarea propriu-zisă a întreprinderii, sau pentru uz propriu;

3. Vehiculele antrenate în operațiunile de transport trebuie conduse de personalul întreprinderii sau de către personalul desemnat de companie în baza unei obligații contractuale;

4. Transportul poate fi doar o activitate auxiliară în cadrul activității generale a întreprinderii [23].

Această lege conține un șir de reglementări de ordin general, în baza căruia au fost adoptate și acte normative derivate, cu un obiect de reglementare îngust. La fel, legea menționată constituie și un punct de legătură dintre cadrul normativ al Uniunii Europene în domeniul analizat și legislația internă germană. De exemplu, paragraful 5 din legea prenotată menționează că, operatorilor de transport rutier internațional de mărfuri li se oferă autorizația și licența comunitară sub auspiciul reglementărilor din *Regulamentul (CE) nr. 1072/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 octombrie 2009 privind normele comune pentru accesul la piața transportului rutier internațional de mărfuri* [24].

Ordonanța pentru accedere ocupațională în transportul rutier de mărfuri, adoptată la 21.12.2011 [25], constituie un act normativ subordonat Legii privind transportul rutier de mărfuri, adoptată la 22.06.1998, și a fost elaborată în scopul facilitării implementării prevederilor Legii și Directivei menționate, referitoare la accedere în calitate de operator de transport rutier național și internațional de mărfuri [26]. Astfel, aceasta include un șir de prevederi de ordin tehnic, menite să orienteze operatorii de transport spre îndeplinirea acțiunilor necesare pentru a obține licența comunitară și autorizațiile corespunzătoare. În aceeași ordine de idei, având în vedere obligativitatea demonstrării competenței profesionale prin parcurgerea a două examene scrise și unul desfășurat în formă verbală [27], a fost adoptat și un act normativ responsabil exclusiv de parcurgerea acestor examene – *Ordonanța privind examenul pentru recunoașterea categoriei de specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică sau specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică – licențiat în managementul transporturilor și logistică (Specialist-profesionist licențiat în transport de marfă - Ordonanță de pregătire avansată)*, adoptată la 21.09.2023 [28]. Astfel, unul din principalele obiective ale prezentului act normativ este să testeze următoarele abilități ale participanților:

1. planificarea, coordonarea, controlul și optimizarea furnizării de servicii în transportul de marfă și logistică;

2. analiza cerințelor logistice și dezvoltarea de soluții orientate spre piață și către clienți;

3. comercializarea serviciilor de transport de marfă și logistică;

4. participarea la pregătirea ofertelor și a prețurilor;

5. negocierea și pregătirea contractelor de transport de mărfuri și servicii logistice;

6. participarea la managementul comercial al companiei;

7. gestionarea activității angajaților și promovarea dezvoltării profesionale ale acestora;

8. organizarea formării profesionale;

9. dezvoltarea și gestionarea proiectelor;

10. modelarea comunicării și cooperării pe plan intern și extern;

11. asistența la formarea managementului calității, sănătății și mediului [29].

Din cele expuse, se constată că, autoritățile competente germane oferă un set de instruiri obligatorii inclusiv și pentru obținerea și îmbunătățirea abilităților necesare pentru negocierea și încheierea unui contract de transport rutier intern sau internațional de mărfuri. Acesta din urmă ar constitui unul din factorii care determină Republica Federală Germania să fie unul din liderii statelor europene în ceea ce privește transportul rutier internațional de mărfuri. Astfel, în anul 2024 statul federal și-a menținut titlul de lider în ceea ce privește cantitatea de mărfuri transportate. Conform datelor statistice actualizate la 06.01.2025, în primul trimestru al anului 2024, Germania a transportat 616.030 mii tone de mărfuri, în timp ce în al II-lea trimestru al aceluiași an, statul federal a transportat o cantitate de 735.937 mii tone de mărfuri [30].

Legiuitorul german a preferat combinarea reglementărilor de ordin tehnic a transportului rutier internațional rutier de mărfuri și a celui de cabotaj într-un singur act normativ – *Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011* [31]. Primul aspect reglementat de acesta se referă la categoriile de transportatori germani autorizați să realizeze operațiuni

de transport rutier internațional de mărfuri. Așadar, potrivit prevederilor Regulamentului, deținători ai autorizației C.E.M.T. pot fi operatorii de transport care întrunesc cumulativ următoarele condiții:

1. sunt Deținători ai unei autorizații în sensul secțiunii 3 din Legea privind transportul rutier de mărfuri sau a unei licențe comunitare în sensul articolului 4 din Regulamentul (CE) nr. 1072/2009 și
2. îndeplinesc criteriile legale de utilizare a autorizației.

Autorizația C.E.M.T. este valabilă pentru un an calendaristic (permis anual) sau acordat pentru un termen de valabilitate de 30 de zile (permis pe termen scurt). Autorizațiile anuale eliberate în anul calendaristic în curs sunt valabile de la data eliberării până la sfârșitul anului calendaristic în care se eliberează licența. [32] O autorizație C.E.M.T. acordată de un stat membru al C.E.M.T. în conformitate cu prevederile indicate la paragraful 4, alin. 1), oferă dreptul titularului de a efectua transport rutier internațional de marfă în următoarele condiții:

1. autorizația C.E.M.T. nu poate fi utilizată pentru mai mult de un autovehicul în același timp;
1a. O autorizație C.E.M.T. este necesar de a fi păstrată în autovehicul de către conducătorul auto atunci când transportă o încărcătură între locul de încărcare (locul primei încărcări a mărfurilor pentru operațiunea de transport) la punctul de descărcare (locul ultimei descărcări a itinerarului stabilit) în vehicul;
2. operatorul trebuie să se asigure că nu se efectuează mai mult de trei operațiuni de transport consecutive cu încărcătură fără intrarea pe teritoriul statului în care își are sediul întreprinderea;
3. antreprenorul trebuie să se asigure că borderoul este păstrat în conformitate cu prevederile paragrafului 4, alin. 1), în cazul transportului rutier internațional de mărfuri cu autorizație C.E.M.T. și că paginile completate ale borderoului operațiunii de transport sunt păstrate pe perioada de valabilitate menționată în documentul de autorizare. Șoferul trebuie să poarte în vehicul borderoul completat este obligat să-l predea, la solicitare, inspectorului autorizat [33].

Norma expusă mai sus constituie dovada calității de act normativ subordonat Legii privind transportul rutier de mărfuri, or, dovada se atestă prin referințele la Legea vizată în conținutul Regulamentului menționat mai sus. Suplimentar, Regulamentul precizează că, autorizației C.E.M.T. i se aplică următoarele prevederi ale Legii:

1. paragraful 3, alin. 2) (cerințe pentru accederea în profesie);
2. paragraful 3, alin. 5) (retragerea și revocarea autorizației) și
3. paragraful 8 (continuarea provizorie a activității de transport rutier de mărfuri) [34].

Adițional, autoritățile germane sunt împuternicite să elibereze autorizații bilaterale sau trilaterale de realizare a operațiunilor de transport rutier internațional de mărfuri, în următoarele circumstanțe specifice:

- a) O autorizație bilaterală se eliberează unui antreprenor a cărui întreprindere își are sediul în Germania, dacă întreprinzătorul îndeplinește cerințele de acces la profesie prevăzute de paragraful 3 din Legea privind transportul rutier, în scopul efectuării unei operațiuni de transport rutier internațional de mărfuri realizată spre sau printr-un stat care nu este stat membru la *Acordul privind Spațiul Economic European, adoptat la Bruxelles, la 17.03.1993* [35], nici stat membru al Uniunii Europene [36];
- b) Un antreprenor a cărui întreprindere nu are sediul în Germania trebuie să fie titularul unei autorizații pentru un stat terț în cazul efectuării transportului rutier internațional de mărfuri spre sau printr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene sau alt stat membru la *Acordul privind Spațiul Economic European, adoptat la Bruxelles, la 17.03.1993*. În mod corespunzător, acesta nu va dispune de autorizația prevăzută de paragraful 6, alin. 2) din Lege [37].

Conform celor enunțate, se subliniază că, Regulamentul nominalizat poartă un caracter precis și conchis, care include elemente regulatorii abordate în strictă corespundere cu prevederile Legii privind transportul rutier de mărfuri.

Concluzii

Legislația germană care stabilește condițiile de efectuare a operațiunilor de transport rutier național și internațional de mărfuri poate fi considerată, pe bună-dreptate, un set de acte regulatorii precise și lipsite de careva viduri legislative. Coerența prevederilor din actele normative enumerate este vizibilă și eficientizează interpretarea normelor juridice incluse în acestea.

La fel, ierarhizarea actelor normative în sistemul de legi german contribuie enorm la eficientizarea operațiunilor de transport rutier național și internațional de mărfuri. În timp ce legile și codul comercial dictează laconic anumite comportamente și condiții, precum și stabilește caracterul imperativ sau prohibitiv în raporturile juridice aferente operațiunilor de transport rutier național și internațional de mărfuri, ordonanțele și regulamentele în detalii procedează de care depinde realizarea corectă a operațiunilor de transport nominalizate.

Prezentul studiu a demonstrat și abilitatea excelentă a legiuitorului german de a pune în aplicare prevederile tratatelor internaționale la care Republica Federală Germania este parte, precum și directivele și regulamentele, a Uniunii Europene, reieșind din calitatea sa de membru-cheie al spațiului unional. Acest fapt se datorează, după cum este menționat, ierarhizării eficiente a actelor normative în RFG, or, este vădit palpabilă transpunerea excelentă a directivei și regulamentelor Uniunii Europene în legislația statului federal, prin următorul aspect: directivele și regulamentele indică asupra unor aspecte regulatorii de ordin general, pe care legea federală le adaptează la tendințele și cerințele operațiunilor de transport rutier intern și internațional de mărfuri cu care operează întreprinzătorii germani, iar ordonanțele și regulamentele interne expun aspectele tehnice care fac posibilă realizarea acestora atât corespunzător actelor normative ale UE, cât și legilor federale ale statului german.

În lumina celor expuse, cercetarea efectuată a intervenit cu un șir de argumente care demonstrează caracterul eficient al legislației germane în domeniul transportului rutier de mărfuri, descrisă de un set de acte normative actuale, inovative, adaptate cu succes la tendințele curente ale domeniului de studiu menționat.

Bibliografie:

1. *European Justice: Legislația națională - Germania*. © Uniunea Europeană, 2024 [citat 02.02.2025]. Disponibil: https://e-justice.europa.eu/6/RO/national_legislation?GERMANY&member=1
2. *Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987, în versiunea revizuită publicată în Monitorul Federal de Legi, Partea a III-a, numărul de clasificare 4100-1, cu ultima modificare realizată prin art. 7 din Legea din 27.12.2024* [citat 02.02.2025]. Disponibil: <https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/BJNR002190897.html#BJNR002190897BJNG000200300>
3. *Par. 363, alin. 2) din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987.*
4. *Par. 361 din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987.*
5. *Par. 396, alin. 2) din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987.*
6. *Par. 407, alin. 1) din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987.*
7. *Par. 407, alin. 2) din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987.*
8. *Codul transporturilor rutiere nr. 150/2014* [citat 02.02.2025] În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 247-248, art. 568. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141697&lang=ro#
9. *Codul transportului feroviar nr. 19/2022* [citat 02.02.2025]. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 45-52, art. 57. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142810&lang=ro
10. *Convenția privind contractul de transport internațional de mărfuri pe șosele (C.M.R.), adoptată la Geneva, la 19.05.1956* [citat 02.02.2025]. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1961/07/19610702%2001-56%20AM/Ch_XI_B_11.pdf
11. *Par. 408, alin. 3) din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987.*
12. *Par. 409 din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987.*
13. *Par. 410 din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987.*
14. *Acordul referitor la transportul internațional rutier al mărfurilor periculoase adoptat la Geneva, la 30.09.1957* [citat 07.02.2025]. Disponibil: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-B-14&chapter=11&clang=_en
15. *ADR 2025 – Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road* © United Nations, 2024 [citat 07.02.2025]. Disponibil: <https://unece.org/transport/road-transport/about-adr>
16. *Directiva 2008/68/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24.09.2008 privind transportul interior de mărfuri periculoase* [citat 07.02.2025]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32008L0068>

17. Art. 1, alin. 1) din Directiva 2008/68/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24.09.2008 privind transportul interior de mărfuri periculoase.
18. Art. 4 din Directiva 2008/68/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24.09.2008 privind transportul interior de mărfuri periculoase.
19. Hotărârea Parlamentului nr. 44/1998 pentru aderarea Republicii Moldova la Acordul european referitor la transportul rutier internațional al mărfurilor periculoase (vechea denumire a tratatului) [citată 07.02.2025] În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 54-55, art. 388. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=63206&lang=ro
20. Regulamentul transporturilor rutiere de mărfuri periculoase, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 589/2017 [citată 07.02.2025]. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 277-288, art. 706. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146820&lang=ro#
21. Legea privind transportul rutier de mărfuri, adoptată la 22.06.1998, publicată în Monitorul Federal de Legi, Partea a I-a, numărul de clasificare 1485, cu ultima modificare realizată prin paragraful 39 al Legii din 15.07.2024 [citată 07.02.2025]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/g_kg_1998/BJNR148510998.html
22. Par. 1, alin. 1) Legea privind transportul rutier de mărfuri, adoptată la 22.06.1998.
23. Par. 1, alin. 2) Legea privind transportul rutier de mărfuri, adoptată la 22.06.1998.
24. Regulamentul (CE) nr. 1072/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 octombrie 2009 privind normele comune pentru accesul la piața transportului rutier internațional de mărfuri [citată 07.02.2025]. Disponibil: Regulamentul (CE) nr. 1072/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 octombrie 2009 privind normele comune pentru accesul la piața transportului rutier internațional de mărfuri
25. Ordonanța pentru accesare ocupațională în transportul rutier de mărfuri, adoptată la 21.12.2011, publicată în Monitorul Federal de Legi, Partea a I-a, numărul de clasificare 3120, cu ultima modificare realizată prin paragraful 7, alineatul 6 al Legii din 11.04.2024 [citată 07.02.2025]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/gbzugv_2011/GBZugV.pdf
26. Par. 1 din Ordonanța pentru accesare ocupațională în transportul rutier de mărfuri, adoptată la 21.12.2011.
27. Par. 5, alin. 1) din Ordonanța pentru accesare ocupațională în transportul rutier de mărfuri, adoptată la 21.12.2011.
28. Ordonanța privind examenul pentru recunoașterea categoriei de specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică sau specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică – licențiat în managementul transporturilor și logistică (Specialist-profesionist licențiat în transport de marfă - Ordonanță de pregătire avansată), adoptată la 21.09.2023, publicată în Monitorul Federal de Legi, 2023, Partea a I-a, numărul de clasificare 253 [citată 08.02.2025]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/g_logfachwbaprofv/G%C3%BCLogFachwBAProFV.pdf
29. Par. 1, alin. 3) din Ordonanța privind examenul pentru recunoașterea categoriei de specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică sau specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică – licențiat în managementul transporturilor și logistică (Specialist-profesionist licențiat în transport de marfă - Ordonanță de pregătire avansată), adoptată la 21.09.2023.
30. Eurostat: Statistica trimestrială a transportului rutier de mărfuri conform tipului de operațiune și tipului de transport © Uniunea Europeană, 1995 [citată 08.02.2025]. Disponibil: https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/view/road_go_tq_tott/default/table?lang=en
31. Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011, publicat în Monitorul Federal de Legi, 2012, Partea a I-a, numărul de clasificare 42, cu ultima modificare realizată prin paragraful 29 al Legii din 02.03.2023 [citată 08.02.2025] Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/g_kgrkabotagev_2012/G%C3%BCKGrKabotageV.pdf
32. Par. 4, alin. 1) din Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011.
33. Par. 7a din Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011.
34. Par. 4, alin. 5) din Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011.

35. *Acordul privind Spațiul Economic European, adoptat la Bruxelles, la 17.03.1993* [citat 09.02.2025]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A21994A0103%2801%29>
36. *Par. 8, alin. 1) din Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011.*
37. *Par. 9 din Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011.*

Date despre autor:

Elena BAJUREA – OSTROFEȚ, doctorandă, Școala Doctorală “Științe Juridice”, Universitatea de Stat din Moldova, Specialitatea 553.06 Drept internațional și european privat, Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova, Consul - Secretar II în cadrul Ambasadei Republicii Moldova în Republica Federală Germania.

ORCID: 0009-0009-9911-5708

E-mail: elena.bajurea.13@gmail.com

Prezentat: 01.03.2025

ORIGINILE REGULII PRIVIND EXISTENȚA UNUI TRATAT INTERNAȚIONAL CA O CONDIȚIE PREALABILĂ PENTRU RECUNOAȘTEREA INSOVABILITĂȚII TRANSFRONTALIERE: PERSPECTIVA REPUBLICII MOLDOVA

Cristina BANCU,

Universitatea de Stat din Moldova

Acest articol analizează doctrina referitoare la originea și evoluția regulii conform căreia existența unui tratat internațional este o condiție prealabilă pentru recunoașterea insolvabilității transfrontaliere. Studiul examinează doctrina juridică internațională, tratatele relevante încheiate de Republica Moldova și practica judiciară aplicabilă. De asemenea, se propune o interpretare a conceptului de “hotărâre în materie civilă” în raport cu problemele de insolvență transfrontalieră, având în vedere reglementările internaționale și legislația națională. Sunt abordate totodată, implicațiile economice și sociale ale recunoașterii falimentelor transfrontaliere, precum și perspectivele de reformă în domeniu.

Cuvinte-cheie: *insolvență transfrontalieră, tratat internațional, procedură de insolvență, drept internațional privat, reciprocitate, hotărâre civilă.*

THE ORIGINS OF THE RULE REQUIRING THE EXISTENCE OF AN INTERNATIONAL TREATY AS A PREREQUISITE FOR THE RECOGNITION OF CROSS-BORDER INSOLVENCY: THE PERSPECTIVE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article analyzes the doctrine regarding the origin and evolution of the rule stating that the existence of an international treaty is a prerequisite for the recognition of cross-border insolvency. The study examines international legal doctrine, relevant treaties concluded by the Republic of Moldova, and applicable judicial practice. It also proposes an interpretation of the concept of “civil judgment” in relation to cross-border insolvency issues, considering international regulations and national legislation. The article further addresses the economic and social implications of recognizing cross-border bankruptcies, as well as reform perspectives in this field.

Keywords: *cross-border insolvency, international treaty, insolvency procedure, private international law, reciprocity, civil judgment.*

Introducere

Recunoașterea insolvabilității transfrontaliere a fost o problemă dezbătută de-a lungul timpului, implicând atât considerente de drept internațional privat, cât și aspecte de suveranitate statală. În Republica Moldova, această problemă se conturează în contextul obligațiilor asumate prin tratatele internaționale de asistență juridică în materie civilă și comercială. Lipsa unor reglementări exprese privind recunoașterea falimentelor străine în legislația națională impune o analiză detaliată a cadrului juridic internațional aplicabil și a posibilităților de implementare a unor soluții legislative eficiente. Din analiza realizată la moment, se poate observa că Republica Moldova a semnat Protocol de colaborare pe domeniul insolvenței doar cu România [1]. În rest celelalte tratate internaționale sunt cu privire la asistență juridică și raporturile juridice în materie civilă, familială și penală.

Originea regulii recunoașterii falimentelor¹ transfrontaliere

Încă din secolul al XIX-lea, tratatele internaționale au fost considerate, în mod tradițional, drept cea mai

1. În acest articol termenul de faliment și insolvabilitate sunt tratate ca și sinonime.

solemnă și fiabilă formă de instituire a cooperării între state în domeniul procedurii civile internaționale, în special în ceea ce privește recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești străine [2, p. 83]. Potrivit remarcabilei observații a academicianului rus T. M. Yablochkov, ar fi contrar intereselor unui stat să permită executarea unei hotărâri judecătorești străine pe teritoriul său, cu excepția cazului în care sunt furnizate garanții de reciprocitate sub forma unui tratat internațional. Mai târziu, semnificația tratatelor internaționale a crescut și mai mult în cadrul sistemului juridic sovietic și al sistemelor juridice ale altor țări socialiste, având în vedere opoziția acută dintre țările socialiste și țările „capitaliste” occidentale [3, p. 75]. Abordarea predominantă a instanțelor de arbitraj (comerciale) din Federația Rusă de exemplu, se bazează pe premisa că tratatele internaționale privind asistența în materie civilă și de familie nu se aplică hotărârilor judecătorești străine privind deschiderea procedurilor de insolvență, întrucât recunoașterea acestei categorii de hotărâri nu este prevăzută în mod direct de tratatul relevant. (Hotărârea Curții Supreme a Federației Ruse din octombrie 2020, în cauza nr. 310-ES20-3002 [4]; Hotărârea Curții de Arbitraj Comercial din Districtul Ural din 9 octombrie 2019, în cauza nr. A60-29115/2019). [5] Cu toate acestea, considerăm că această abordare este, într-o anumită măsură, simplistă.

Apreciem că problema merită o analiză mult mai atentă și, în acest sens, ne propunem în continuare să abordăm următoarele aspecte:

1. Originile regulii care prevede necesitatea existenței unui tratat internațional ca o condiție prealabilă pentru recunoașterea insolvențelor străine cu referire la legislația Republicii Moldova;
2. Condițiile necesare pentru încheierea tratatelor internaționale privind asistența juridică în materie civilă inclusiv cu referire la Republica Moldova;
3. Abordarea actuală în interpretarea conceptului de „hotărâre în materie civilă” în raport cu problemele de insolvență transfrontalieră [6 p. 114].

În lumina obiectivelor menționate, ne propunem să examinăm teoriile principale care stau la baza efectului juridic al insolvenței în afara teritoriului statului relevant, cu nuanțare pe Republica Moldova.

În primul rând, trebuie menționat că abordarea efectelor juridice ale insolvenței străine s-a bazat pe așa-numita teorie a statutelor. Teoria statutelor, utilizată în dreptul medieval italian, a influențat dezvoltarea regulilor privind recunoașterea hotărârilor străine. Conform acestei teorii, legile erau clasificate în: statute reale (lat. statute realia), statute personale (lat. statute personalia) și statute mixte (lat. statuta mixta) [7 p. 9]. Categoria „statutelor reale” cuprindea legile care reglementau drepturile asupra bunurilor imobile, care, datorită naturii lor, nu aveau aplicabilitate extraterritorială. În contrast, „statutele personale” includeau legile care reglementau aspectele legate de capacitate, probleme personale și matrimoniale, precum și alte aspecte conexe. Aceste statute personale, fiind strâns legate de personalitatea indivizilor, erau considerate a-i însoți oriunde, chiar și în străinătate [8 p. 177]. Prin urmare, spre deosebire de statutele reale, statutele personale aveau aplicabilitate extraterritorială.

Cu toate acestea, aplicarea teoriei statutelor la recunoașterea insolvențelor străine a fost împiedicată de faptul că insolvența străină afecta atât drepturile patrimoniale, cât și capacitatea debitorului (prin numirea unui administrator al insolvenței).

De exemplu, conform abordării existente în doctrina juridică franceză, legile privind insolvența străină erau caracterizate drept statute reale, fără aplicabilitate extraterritorială [9 p. 41].

Pentru a susține această poziție, academicienii francezi Ch. Lyon-Caen și L. Renaud au argumentat că legea insolvenței urmărea realizarea unei funcții publice de distribuire echitabilă a masei credale între creditori [10 p. 444]. În conformitate cu această interpretare, restricționarea capacității juridice a unui debitor străin era considerată o funcție accesorie, subordonată funcției principale a legii insolvenței și anume distribuirea activelor debitorului.

Pe baza celor de mai sus, executarea silită a bunurilor debitorului, precum și recunoașterea atribuțiilor administratorului străin al insolvenței necesitau obținerea unui exequatur al hotărârii străine de insolvență din partea instanței naționale. De asemenea, a existat un concept conform căruia insolvența străină era tratată ca statut personal [11 p. 92]. Autorul A. Weiss a susținut că ideea principală care stă la baza legislației insolvenței era limitarea capacității debitorului, pentru a-l împiedica să risipească activele [12 p. 6]. Pe această bază, s-a argumentat că insolvența ar trebui să aibă efecte transfrontaliere, astfel încât administratorul insolvenței să poată să își îndeplinească funcțiile la nivel global.

Mai mult, susținătorii acestei teorii considerau că ar trebui să existe un singur forum competent pentru declararea insolvenței debitorului (unitatea insolvenței), în contrast cu teoria conform căreia ar trebui să existe multiple proceduri de insolvență (teritorialitatea insolvenței).

Această abordare era bazată pe premisa că statutul personal (capacitatea juridică) este indivizibil și, prin urmare, nu ar trebui să existe multiple proceduri de insolvență în fiecare țară în care debitorul deține active [13 p. 623].

Cât privește, de exemplu, aspecte ale insolvenței transfrontaliere în doctrina sovietică, și premisele pentru încheierea tratatelor internaționale privind asistența juridică în materie civilă și familială pentru URSS, acestea au servit drept exemplu pentru Republica Molodva la adoptarea propriilor reglementări în domeniul insolvenței transfrontaliere. După cum a observat autorul L. A. Lunts „Relațiile dintre țările socialiste, bazate pe cooperare prietenească, asistență reciprocă și egalitate autentică între părți, creează condiții pentru reglementarea cu succes a tuturor problemelor care apar în aceste relații, în special a problemelor de drept internațional privat, prin acorduri internaționale benefice pentru toate părțile.” [14].

Prevederile majorității tratatelor privind asistența juridică în materie civilă și familială încheiate de URSS se aplicau nu doar cetățenilor, ci și persoanelor juridice ale statelor contractante, specificând că „cetățenii și persoanele juridice” ale statelor contractante beneficiază de protecție juridică egală [15]. Menționarea persoanelor juridice în textul unui tratat de asistență juridică nu permitea, totuși, o concluzie clară că tratatul respectiv acoperea și procedurile de faliment. După cum a remarcat savantul maghiar Z. Fabok, este greu de presupus că statele contractante intenționau să trateze insolvența transfrontalieră în cadrul tratatelor de asistență juridică, deoarece conceptul de insolvență era dificil de reconciliat cu economia planificată a țărilor socialiste [16].

În secolul XIX, odată cu dezvoltarea comerțului internațional, a devenit evidentă necesitatea cooperării judiciare între state pentru soluționarea procedurilor de insolvență transfrontalieră. Principiul reciprocității a fost invocat drept fundament pentru recunoașterea falimentelor străine, punându-se astfel bazele unui sistem juridic de cooperare între state. Cu toate acestea, absența unor tratate internaționale uniforme a generat incoerență în aplicarea regulilor privind recunoașterea hotărârilor de insolvență.

Dacă analizăm tratatele privind asistența juridică în materie civilă, familială și penală încheiate de către Republica Moldova, în raport cu recunoașterea insolvabilității străine, putem evidenția următoarele reguli privind interpretarea tratatelor internaționale de asistență juridică în materie civilă, familială și penală.

După cum s-a menționat anterior, problemele legate de recunoașterea hotărârilor străine privind insolvența nu sunt abordate în mod direct de majoritatea tratatelor internaționale de asistență juridică în materie civilă aplicabile Republicii Moldova. Reglementarea acestor probleme nu ar fi putut fi prevăzută, în principiu, în majoritatea tratatelor de asistență juridică încheiate de către Republica Moldova. Cu toate acestea, ne propunem să analizăm dacă această situație înseamnă că o instanță națională sau străină nu poate extinde în prezent obligația de a recunoaște și executa reciproc hotărârile instanțelor străine, prevăzută într-un tratat internațional, la hotărârile instanțelor străine privind deschiderea procedurilor de faliment.

Pentru a aborda această problemă, ne vom referi la Convenția de la Viena privind Dreptul Tratatelor din 1969, care stabilește regulile de interpretare a tratatelor (denumită în continuare „Convenția de la Viena din 1969”) [17], la care Republica Moldova este parte.²

Regulile generale privind interpretarea tratatelor internaționale sunt prevăzute în articolul 31 (1) al Convenției de la Viena din 1969: „Un tratat trebuie interpretat cu bună-credință, în conformitate cu sensul obișnuit ce trebuie atribuit termenilor tratatului în contextul lor și în lumina obiectului și scopului său.”

În interpretarea dispozițiilor tratatului, însă, pe lângă context, trebuie să se țină seama de:

- a) orice acord ulterior între părți cu privire la interpretarea tratatului sau aplicarea dispozițiilor sale;
- b) practica ulterioară în aplicarea tratatului, care stabilește acordul părților privind interpretarea sa;
- c) orice reguli relevante de drept internațional aplicabile între părți (articolul 31(3) al Convenției de la Viena din 1969).

2. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117717&lang=ro

Având în vedere dispozițiile Convenției de la Viena din 1969, este necesar să se definească în mod precis domeniul de aplicare al conceptului de „hotărâre în materie civilă” în scopul aplicării tratatelor internaționale privind asistența juridică în materie civilă și în domeniul insolabilității transfrontaliere.

Ca observație introductivă, în doctrina academică sovietică, conceptul de „civil” [cu referire la hotărârile străine] era tradițional opus conceptului de „public (drept public)”. În acest sens, autorul A. G. Goykhbarg sublinia natura de drept public a hotărârilor străine privind colectarea impozitelor, aceasta fiind considerată un monopol absolut al statului. Din acest motiv, hotărârile străine pronunțate în materii fiscale și în alte domenii similare nu sunt, în general, executorii în afara statului în care au fost emise [3 p. 73].

În continuarea acestui argument, subliniem că, atât în doctrina sovietică, cât și în literatura străină, noțiunea de „hotărâre în materie civilă” a fost, în mod tradițional, interpretată în sensul cel mai larg posibil. Astfel, tratatul lui L. A. Lunts și N. I. Marysheva afirmă că: „gama de hotărâri care, în baza tratatelor, sunt recunoscute și executate pe teritoriul altui stat este foarte largă”, aplicându-se practic tuturor categoriilor de hotărâri civile.

Tratatele de asistență juridică în materie civilă nu fac distincție între hotărârile în materie civilă și cele în materie comercială (economică). În acest sens, atragem atenția asupra lucrării autorului polonez J. Jodlowski, care sublinia: „Nu poate exista nicio îndoială că dispozițiile altor convenții privind recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă includ și hotărârile pronunțate în materie comercială.” [18 p. 158].

Analiza jurisprudenței străine relevante indică că instanțele din mai multe jurisdicții susțin abordarea conform căreia tratatele privind asistența juridică în materie civilă și/sau comercială sunt considerate aplicabile hotărârilor în materie de insolvență, chiar dacă acestea nu sunt menționate explicit în acordurile internaționale.

În cazul *Rubin v Eurofinance* (2012), care a vizat, printre altele, interpretarea noțiunii de „hotărâre civilă” conform Legii din 1933 privind recunoașterea și executarea reciprocă a hotărârilor străine, Lord Collins, pronunțând opinia majoritară în Curtea Supremă a Regatului Unit, a făcut referire la Convenția de la Bruxelles din 1968, afirmând: „Nu există motive să concluzionăm că expresia «materii civile și comerciale» nu include procedurile de insolvență, iar istoricul Legii din 1933 și al convențiilor [bilaterale] legate de această lege arată că include. Faptul că insolvența a fost exclusă în mod expres din sfera de aplicare a Convenției de la Bruxelles, a Convențiilor de la Lugano și a Regulamentului Bruxelles I sugerează, de fapt, că în absența unei astfel de excluderi, ar fi fost inclusă” [19].

Un alt exemplu este Hotărârea Curții de Apel București din 17 decembrie 2020 (dosar nr. 11285/3/2019) [20], care demonstrează că obligația de recunoaștere reciprocă a „hotărârilor civile” prevăzută de Tratatul de Asistență Juridică din 1958 între URSS și Republica Populară Română [21] se extinde și asupra hotărârilor străine privind insolvența, deși acestea nu sunt menționate în mod specific în tratat. Un creditor al unui debitor rus a contestat recunoașterea unei hotărâri de insolvență emisă de o instanță rusă, argumentând că tratatul din 1958 se aplică doar hotărârilor civile, nu și celor comerciale. Curtea de Apel București a stabilit că noțiunea de „civil” în raport cu hotărârile străine trebuie interpretată în sens larg. În sprijinul acestei abordări, instanța română a subliniat că legislația rusă nu separă dreptul privat în ramuri distincte de drept civil și comercial. Totodată, Curtea de Apel a indicat că articolul 1 al Tratatului din 1958 prevedea protecție juridică atât pentru cetățeni, cât și pentru persoane juridice. Pe baza faptului că hotărârile străine în materie comercială nu erau excluse explicit din sfera tratatului, Curtea de Apel București a recunoscut hotărârea emisă de Tribunalul Arbitral (Comercial) din Regiunea Rostov la 19 noiembrie 2018.

Aceeași abordare a fost adoptată de Camera pentru Litigii Economice a Curții Supreme a Ucrainei prin Hotărârea din 22 decembrie 2021, dosar nr. 910/5107/259 [22], în care administratorul de insolvență al unei companii cehe a solicitat recunoașterea unei hotărâri străine privind deschiderea procedurilor de insolvență în Ucraina, în baza Tratatului din 2001 privind asistența juridică civilă între Republica Cehă și Ucraina [23]. Instanța de prim grad de jurisdicție din Kiev, specializată în litigii comerciale, a decis că tratatul este aplicabil pentru recunoașterea procedurilor de insolvență străine, deși această categorie de hotărâri nu este menționată în mod explicit în tratat. Hotărârea instanței de prim grad a fost însă anulată de Curtea de Apel, pe motiv că, potrivit Codului Procedurilor de Insolvență din Ucraina din 2018, procedurile de insolvență străine pot fi recunoscute în Ucraina doar pe baza existenței unui tratat internațional cu statul emitent. În

opinia Curții de Apel, Tratatul din 2001 privind asistența juridică civilă între Republica Cehă și Ucraina nu menționează în mod specific hotărârile privind insolvența, motiv pentru care acesta nu este aplicabil. Totuși, Curtea Supremă a Ucrainei a casat hotărârea Curții de Apel, considerând că tratatul respectiv se aplică și asistenței în materie comercială, ceea ce, în opinia Curții Supreme, include și aspectele legate de insolvență.

O parte semnificativă a tratatelor internaționale privind asistența juridică, la care Republica Moldova este parte, prevede recunoașterea și executarea hotărârilor. Totuși, domeniul de aplicare al noțiunii de „hotărâre” nu este specificat în majoritatea tratatelor de asistență juridică. De exemplu, cu titlu de excepție Tratatul de asistență juridică între Rusia și China din 1992 în articolul 16 (2) prevede expres că hotărârire se referă și la cele de insolvență [24].

Acest lucru ridică problema dacă hotărârile instanțelor străine privind inițierea procedurilor de insolvență pot beneficia de recunoaștere în Republica Moldova, în baza tratatelor internaționale de asistență juridică, în situațiile în care statul emitent al hotărârii străine folosește un termen diferit de „decizie privind deschiderea procedurilor de faliment” (de exemplu, „rezoluție privind inițierea procedurilor de faliment” sau „ordin”). În lumina celor de mai sus, doctrina țărilor socialiste a dezvoltat o abordare specifică privind recunoașterea actelor judiciare străine emise înainte de pronunțarea unei hotărâri definitive („acte judiciare interimare”). De exemplu, savantul polonez J. Jodlowski a afirmat că, în majoritatea cazurilor, nu este necesară recunoașterea actelor judiciare interimare străine, deoarece, în general, aceste acte nu au semnificație în afara procedurilor judiciare relevante.

Cu toate acestea, poziția cu privire la recunoașterea hotărârilor interlocutorii, cum ar fi cele privind pensia de întreținere (alocații temporare până la soluționarea litigiului pe fond), a variat.

Unii autori au subliniat că aceste hotărâri rezolvă litigiul dintre părți (deși nu definitiv) și, prin urmare, nu există motive pentru a refuza recunoașterea și executarea acestora în baza acordurilor de asistență juridică. În schimb, alții, făcând referire la practica judiciară, au menționat: „În opinia noastră, toate tratatele de asistență juridică prevăd recunoașterea și executarea exclusiv a hotărârilor definitive – adică a celor care soluționează un litigiu sau o altă problemă atribuită jurisdicției organelor ale căror decizii sunt recunoscute și executate.” [25, p. 168].

În opinia autorilor Kostin și Kuraksa, la care ne raliem și noi, toate tratatele de asistență juridică presupun recunoașterea și executarea doar a hotărârilor definitive – adică a celor care soluționează un litigiu sau altă problemă atribuită competenței organelor ale căror hotărâri sunt recunoscute și executate [6, p. 120].

Această concluzie se bazează pe premisa că doar o hotărâre judecătorească conține o constatare cu privire la existența sau inexistența unui drept subiectiv disputat.

Cele menționate recomandă concluzia că trăsătura esențială care distinge hotărârile judecătorești străine de alte categorii de acte judiciare străine este existența unui element ce derivă din proprietatea de irevocabilitate a actului judecătoresc. Această împrejurare permite argumentarea faptului că, în contextul aplicării tratatelor internaționale, un act judiciar străin care soluționează pe fond cererile juridice relevante ale reclamantului și/sau conferă unei persoane un statut specific, indiferent de denumirea acestui act în statul emitent, ar trebui să fie recunoscut.

Totuși atunci când suntem în situația de a recunoaște pe teritoriul unui stat proceduri premergătoare insolvenței, acestea nu respectă întru totul cerința de irevocabilitate a hotărârilor judecătorești străine, iar în literatura de specialitate părerile sunt împărțite [6, p. 113-135].

În continuare, dorim să subliniem argumentele juridice care sprijină admisibilitatea și oportunitatea recunoașterii hotărârilor străine privind deschiderea procedurilor de insolvență în baza tratatelor de asistență juridică internațională.

La prima vedere, ar putea părea că avantajele neaplicării tratatelor internaționale pentru recunoașterea hotărârilor străine privind deschiderea procedurilor de insolvență sunt ușor de observat. Având în vedere că recunoașterea acestei categorii de hotărâri străine nu este prevăzută în mod direct de tratatele de asistență juridică și ținând cont de faptul că, în general, nu se oferă dovezi privind posibilitatea recunoașterii hotărârilor pronunțate de o instanță din Republica Moldova, de către părțile din jurisdicțiile străine (din cauza lipsei de reciprocitate), instanțele noastre pot refuza să extindă consecințele juridice ale insolvenței străine pe teritoriul Republicii Moldova. Astfel, creditorii din Republica Moldova au posibilitatea de a urmări

bunurile acestui debitor în afara procedurilor de insolvență străine și de a obține o satisfacție prioritară față de ceilalți creditori. Cu toate acestea, trebuie avut în vedere că o astfel de interpretare a tratatelor internaționale de asistență juridică este susceptibilă să afecteze interesele reclamanților noștri naționali în cazul recunoașterii procedurilor de insolvență din Republica Moldova în străinătate. Este necesar să se clarifice faptul că legislația unui număr de state europene condiționează recunoașterea insolvențelor străine de principiul reciprocității. De exemplu, conform articolului 111 alin. (4) din Legea cehă din 2012 privind „Dreptul internațional privat”, hotărârile judecătorești străine pronunțate în materie de insolvență sunt supuse condiției de reciprocitate, cu condiția ca centrul intereselor principale (COMI) ale debitorului să fie situat în statul unde a fost pronunțată hotărârea [26]. În mod similar, conform articolului 114 din Legea ungară din 2017 „Privind Dreptul internațional privat”, reciprocitatea între Ungaria și statul unde a fost pronunțată hotărârea constituie o condiție suplimentară pentru recunoașterea hotărârilor judecătorești străine pronunțate în materie de insolvență [27].

Trebuie remarcat faptul că în cazurile de recunoaștere a hotărârilor judecătorești străine privind deschiderea procedurilor de insolvență în Republica Moldova, în temeiul tratatelor internaționale de asistență juridică, nu am sesizat, având în vedere informația publicată pe pagina oficială a instanțelor judecătorești. Într-o asemenea eventualitate instanțele noastre ar putea să respingă oasemenea solicitare, bazată, în esență, pe simpla afirmație că Republica Moldova nu este parte la tratate internaționale care reglementează în mod direct recunoașterea insolvențelor străine. În acest caz, principalul argument al instanțelor naționale pare a fi acela că hotărârile judecătorești străine privind deschiderea procedurilor de insolvență (și, în general, hotărârile judecătorești străine pronunțate în cazuri de insolvență) nu sunt enumerate în mod explicit în tratatele de asistență juridică internațională. În consecință, conceptul de „hotărâre în materie civilă” nu a primit până în prezent o analiză detaliată în practica judiciară.

Este semnificativ faptul că la momentul adoptării Legii cu privire la insolvență și anume art. 252 care stabilește necesitatea unui acord bilateral între statul respectiv și Republica Moldova cu privire la insolabilitatea transfrontalieră pentru executarea asupra activelor debitorului străin, Republica Moldova nu era parte la nici un tratat internațional care reglementează în mod direct recunoașterea insolvențelor străine. În acest sens, este mai probabil ca legiuitorul nostru să fi presupus că tratatele internaționale la care Republica Moldova era deja parte ar fi aplicabile pentru recunoașterea hotărârilor judecătorești străine, decât cele care ar putea fi încheiate în viitor. Cu referire la statele membre UE, Republica Moldova, având statut de țară candidat la aderare la uniunea europeană, ar putea în viitor să dea curs solicitărilor, în baza Regulamentului UE 2015/848 privind insolvența transfrontalieră [28].

În prezent, Republica Moldova are semnat Protocol de colaborare pe bază de parteneriat activ pentru promovarea și realizarea obiectivelor comune în ramura de administrare fiduciară și a procedurii de insolabilitate transfrontalieră doar cu România.

Totodată potrivit art. 461 (1) f) Cod procedură civilă al Republicii Moldova, de competența exclusivă a instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova sunt procesele cu element de extraneitate în care: procesul are ca scop declararea insolabilității sau orice altă procedură judiciară privind încetarea plăților în cazul unei societăți comerciale străine cu sediu în Republica Moldova [29 art. 461].

Analiza doctrinei evidențiază că noțiunea de „civil” în contextul hotărârilor judecătorești străine are o accepțiune largă, incluzând majoritatea deciziilor instanțelor care soluționează în fond o cerere juridică relevantă. Această constatare justifică extinderea conceptului de „civil” (hotărâre într-o cauză civilă) și asupra hotărârilor străine prin care se declanșează proceduri de insolvență

Bibliografie:

1. *Protocol semnat între Uniunea administratorilor autorizați din Republica Moldova și Uniunea națională a Practicienilor în insolvență din România de colaborare pe bază de parteneriat activ pentru promovarea și realizarea obiectivelor comune*. Disponibil: <https://www.uaam.md/storage/files/Protocol%20de%20colaborare%20UAAM%20vs%20UNPIR.pdf>, accesat la 07.02.2025.
2. SZÁSZY, I., *International Civil Procedure: A Comparative Study* (Sijthoff, 1967). See also A Lenhoff, “Reciprocity and the Law of Foreign Judgments: A Historical-Critical Analysis” (1956) 16 *Louisiana Law Review* 465-83.

3. YABLOCHKOV, TM., *Treatise on Private International Law (The Statute, 2009)*, 161-62, being a reprinted version of the treatise TM Yablochkov, *Treatise on International Civil Procedure* (The Yaroslavl Governor's Office Typography, 1909), 174-75.
4. *Ruling by the Judicial Board for Economic Disputes of the Supreme Court of the Russian Federation of 08.10.2020 in case N 310-ES20-3002, A83-6324/2018.*
5. *Ruling of the Arbitrazh (Commercial) Court of the Ural District dated 09.10.2019 N F09- 6266/19 in case N A60-29115/2019.*
6. KOSTIN, Alexander A., KURAKSA, Daria D., "International treaties on assistance in civil matters and their applicability to recognition of foreign judgments on the opening of insolvency proceedings (reflections regarding the Russian national and international experience)". *Journal of Private International Law*, 2023, Vol. 19, No. 1, 113-135, accesat la 03 februarie 2025.
7. ANCEL, B. *Éléments d'histoire du droit international privé* (Éditions Panthéon-Assas, DL 2017), 130–38. see also K. Lipstein, *Principles of the Conflict of Laws: National and International* (Springer, 1981), 9-10.
8. RAEBURN, W., "Application of the Maxim Mobilia Sequuntur Personam to Bankruptcy in Private International Law" (1949) 26 *British Yearbook of International Law* 177.
9. BARTIN, E., *Principes de Droit International Privé Selon la Loi et la Jurisprudence Françaises* (Editions Domat-Montchrestien, 1930–35), 41.
10. LYON CAEN, CH., RENAULT, L., și BRILLAT - SAVARIN, J., *Traité de droit commercial* (F Pichon, 1899), 444.
11. HUMBLET, L., "Des Effets de la Faillite Déclarée à l'Etranger d'Après la Jurisprudence Belge" (1880) 7 *Journal du Droit International Prive et de la Jurisprudence Comparée* 87–94. See also CG Tenekides, "Faillite d'Après le Système de Droit International Privé en Vigueur en Grèce" (1936) 63 *Journal du Droit International* 761–92.
12. WEISS, A., "Du Conflit des Lois et de la Législation Internationale en Matière de Fallites – Rapport Présenté à L'Institut de Droit International", 24 *Revue de Droit International et de Législation Comparée* 5–16.
13. SURVILLE F., și ARTHUYS, F., *Cours Élémentaire de Droit International Prive Conforme au Programme des Facultés de Droit: Droit Civil, Procédure, Droit Commercial* (Arthur Rousseau), 623.
14. LUNTS, L.A., *On Agreements Between European Countries People's Democracy on Mutual Assistance in Civil Cases* (All-Union Institute of Legal Sciences, Gosurizdat, 1958), 4.
15. *Tratat între Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și România privind asistența juridică în materie civilă, de familie și penală (semnat la Moscova la 03.04.1958), Vedomosti VS USSR, 04.09.1958, N 21, Art. 329.*
16. FABOK, Z., *International Insolvency Law in the New Hungarian PIL Code – A Window of Opportunity to Enact the UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency?* (29 December 2016). *Forthcoming, Special volume entitled "Modernizing International Trade Law to Support Innovation and Sustainable Development" to be published by UNCITRAL* (subject to substantive and editorial changes). (03 November 2017) https://irep.ntu.ac.uk/id/eprint/31967/1/9376_Fabok.pdf
17. *Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, 1969, în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993.* Disponibil la https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117717&lang=ro
18. JODLOWSKI, J., "Les conventions relatives à la coopération judiciaire en matière civile et commerciale entre les Etats, socialistes et les Etats occidentaux" (1977) 158 *Hague Academy Collected Courses* 333.
19. *Rubin and another v Eurofinance SA and others [2012] UKSC 46, [175]. On this issue the two Justices giving separate judgments agreed with Lord Collins (see Lord Mance at [178] and Lord Clarke at [205]).* <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2010-0184-judgment.pdf>.
20. *Rubin v Eurofinance SA [2012].* Disponibil: https://supremecourt.uk/uploads/uksc_2010_0184_judgment_74cd4055b9.pdf
21. *Tratat între Republica Populară Română și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste privind acordarea asistenței juridice în cauzele civile, familiale și penale, din 03 aprilie 1958.* Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/34599>, accesat la 01.02.2025.
22. *Portalul Registrului unic al hotărârilor judecătorești din Ucraina.* Disponibil: https://reestr.court.gov.ua/Review/104291599?fbclid=IwAR0dkRnSCrs6Zvtp8tswHUm2Btdp-uAPp4eRp2fc1qnHEUO3J3P8oZoW_Mk&fs=e&s=cl.

23. *Tratatul de asistență civilă între Republica Cehă și Ucraina, 2001*. Disponibil: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_018#Text
24. *Договор между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой о правовой помощи по гражданским и уголовным делам” (подписан в г. Пекине 19.06.1992)*. Disponibil https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_121041/
25. LUNTS, LA., and MARYSHEVA, NI., *Private International Law: International Civil Procedure (Juridical literature, 1976)*, 193. See also BV Rautt, “Consequently, virtually all decisions are subject to recognition and enforcement, which in international contractual practice occurs for the first time”. In: *Main Issues of Legal Assistance Treaties Concluded between Socialist States, PhD in Law, Moscow State Institute of International Relations* (1963). P. 168.
26. *Actul este datat cu 25 ianuarie 2012*. Disponibil: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Act-Governing-Private-International-Law.pdf>.
27. *Act XXVIII of 2017 on private international law (as in force on 2 January 2018)*. Disponibil: https://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=106778&p_country=HUN&p_count=858&p_classification=01.03&p_classcount=5.
28. *Regulamentului UE 2015/848 privind insolvența transfrontalieră*. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/LSU/?uri=CELEX%3A32015R0848>
29. *Art. 461 Cod procedură Civilă al RM*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro, accesat la 4.02.2025.
30. <https://www.asp.gov.md/sites/default/files/informatii-utile/lista-tratatelor-international/tratate-bilaterale-si-multilaterale-in-materie-civila-familiala-si-penala.pdf>

Date despre autor:

Cristina BANCU, asistent universitar, Departamentul Drept Internațional și European, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-6058-6555

E-mail: cristina.bancu.usm@gmail.com

Prezentat: 21.03.2025

FALSUL DE IDENTITATE: CE ESTE ȘI CÂND ATRAGE RĂSPUNDEREA PENALĂ?

Sergei BRÎNZA, Vitalie STATI,
Universitatea de Stat din Moldova

Completarea Codului penal al Republicii Moldova cu art. 177¹ răspunde necesității de a preveni și combate fraudele care amenință integritatea datelor cu caracter personal în procesul de prestare de servicii ale societății informaționale. Această măsură este vitală în era digitalizării, protejând cetățenii împotriva unei mari varietăți de riscuri. Incriminarea falsului de identitate sporește încrederea în mediul online, asigurând protecția dreptului la viața intimă, familială și privată. Cu toate acestea, sfera de aplicare a art. 177¹ din Codului penal al Republicii Moldova este limitată. Acest articol poate fi aplicat doar dacă prezentarea ilegală sub o identitate falsă ori atribuirea unei asemenea identități altei persoane implică recurgerea la metoda descrisă în dispoziția acestui articol și, în plus, urmărește scopul de a induce sau a menține în eroare în vederea producerii unei consecințe juridice.

Cuvinte-cheie: *fals de identitate; identitate falsă; servicii ale societății informaționale; inducerea în eroare; menținerea în eroare; producerea unei consecințe juridice; date cu caracter personal.*

IDENTITY FRAUD: WHAT IS IT AND WHEN DOES IT ATTRACT CRIMINAL LIABILITY?

The incorporation of art. 177¹ into the Criminal Code of the Republic of Moldova is a response to the urgent need to prevent and combat fraud that jeopardizes the integrity of personal data in the provision of information society services. This measure is essential in the digital age, safeguarding citizens from a diverse range of risks. The criminalization of identity fraud bolsters trust in the online environment, ensuring the protection of individuals' rights to private, family, and personal life. However, the scope of art. 177¹ is limited. This provision can only be applied if the illegal presentation of a false identity or the attribution of such an identity to another person utilizes the method outlined in this article and, furthermore, aims to induce or maintain deception to achieve a legal consequence.

Keywords: *identity fraud; false identity; information society services; inducing deception; maintaining deception; producing a legal consequence; personal data.*

Introducere

În rezultatul adoptării Legii nr. 136 din 06.06.2024 pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și a Codului contravențional) (în continuare – *Legii nr. 136/2024*), Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – *CP RM*) a fost completat, *inter alia*, cu articolul 177¹. În unul dintre proiectele puse la baza Legii nr. 136/2024, găsim următoarele argumente: „Se propune completarea codului cu art. 177¹ [...] (Falsul de identitate). Or, [...] la moment normele penale nu incriminează acțiunile sau inacțiunile care au drept sarcină de a [...] falsifica identitatea unei persoane [...] [...]. Întrucât falsul [...] de identitate constituie o alterare de adevăr care poate avea consecințe grave, deoarece de identitatea persoanelor sunt legate formarea și dezvoltarea unui important ansamblu de relații sociale, considerăm judicioasă operarea acestor modificări” [1].

Astfel, introducerea în legea penală a Republicii Moldova a unui articol referitor la falsul de identitate este esențială pentru combaterea fraudelor care amenință integritatea și confidențialitatea datelor utilizate în procesul de prestare de servicii ale societății informaționale. Semnificația acestei inițiative devine decisivă într-o eră a digitalizării accelerate, care expune cetățenii la riscuri considerabile, inclusiv la pierderi financiare și daune reputaționale. Incriminarea falsului de identitate are rolul de a spori încrederea cetățenilor în mediul online, asigurându-i că dreptul lor la viața intimă, familială și privată este protejat. În plus, adoptarea art. 177¹ CP RM răspunde nu doar nevoilor urgente de adaptare la realitățile contemporane, ci și cerinței de a promova un climat de securitate și încredere, esențial pentru dezvoltarea unei societăți informaționale durabile.

Rezultate obținute și discuții

Art. 177¹ CP RM prevede răspunderea pentru „prezentarea ilegală sub o identitate falsă ori atribuirea unei asemenea identități altei persoane prin folosirea documentelor oficiale pe numele altei persoane, prin înregistrarea și/sau utilizarea conturilor de utilizatori pe platformele de socializare, a portalurilor web, a adreselor poștale electronice, a numerelor de telefon, a cardurilor de acces sau a altor servicii ale societății informaționale, cu excepția utilizării unor pseudonime care nu aduc atingere identității sau a pseudonimelor unor alți subiecți de date, pentru a induce sau a menține în eroare cu scopul producerii unei consecințe juridice” [2].

Acest articol face parte din Capitolul V al părții speciale a Codului penal. Ceea ce înseamnă că *obiectul juridic generic* al infracțiunii de fals de identitate îl constituie relațiile sociale cu privire la realizarea drepturilor constituționale ale cetățenilor.

Obiectul juridic special al infracțiunii provine din obiectul juridic generic al infracțiunii. În acest context, este util să luăm în considerare argumentele pe care autorii unuia dintre proiectele, puse la baza Legii nr. 136/2024, le-au prezentat în susținerea adoptării art. 177¹ CP RM: „Prin prisma normelor de incriminare puse în discuție, se atentează asupra identității persoanei care este complementată prin dreptul la viața privată prevăzut la art. 28 din Constituție. [...] Prin identitate se înțelege o sferă a existenței individuale, care presupune protejarea vieții, integrității fizice și psihice, libertatea conștiinței și gândirii și recunoașterea personalității juridice. Protejarea vieții private include și ocrotirea calităților individuale ale existenței umane, felul în care persoana se manifestă, identitatea ei (de exemplu, numele)” [3]. În aceeași ordine de idei, menționăm că, potrivit alin. (2) art. 1 al Legii nr. 195 din 25.07.2024 privind protecția datelor cu caracter personal (în continuare – *Legii nr. 195/2024*), „prezenta lege are drept scop asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor fizice și, *în special, a dreptului la viața intimă, familială și privată* (evid. ns.), în legătură cu prelucrarea datelor cu caracter personal” [4]. Întrucât noțiunile „identitatea persoanei” și „date cu caracter personal” sunt strâns legate între ele, s-ar putea afirma că obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art. 177¹ CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la realizarea, în conformitate cu art. 28 din Constituție, a dreptului la viața intimă, familială și privată.

Totuși, această afirmație necesită o clarificare. Fără ea, ar reieși că obiectul juridic special al infracțiunii, prevăzute la art. 177¹ CP RM, este identic cu obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 177 CP RM. În plus, așa cum consemnează O. Ungureanu și C. Munteanu, „identitatea nu poate fi total confundată cu viața privată, [...] [deși] deciziile CEDO¹ și o parte a doctrinei unește identitatea cu viața privată.” [5] Cu siguranță, cele două categorii nu se suprapun în totalitate. Cu toate acestea, ele sunt indisolubil legate una de cealaltă.

Pentru a formula clarificarea pe care o căutăm, vom apela la doctrina penală română. În calitate de obiect juridic special al infracțiunii de fals privind identitatea, care este prevăzută la art. 327 din Codul penal al României (în continuare – *CPR*), autorii români menționează: „relațiile sociale a căror formare și desfășurare normală se întemeiază pe încrederea publică acordată constatărilor făcute de organele autorităților sau instituțiilor publice competente, cu privire la identitatea persoanelor, constatări bazate pe concordanta dintre identitatea sub care acestea se prezintă în fața acelor organe și identitatea lor reală” [6]; „ansamblul relațiilor sociale a căror naștere și normală desfășurare se întemeiază pe încrederea publică acordată constatărilor făcute de organele sau instituțiile de stat sau de alte unități la care se referă art. 145 din Codul penal, cu privire la identitatea persoanelor” [7, p. 474]; „relațiile sociale a căror naștere și desfășurare se întemeiază pe încrederea publică acordată constatărilor făcute de către funcționarii publici sau de o persoană care exercită un serviciu de interes public, cu privire la identitatea persoanelor, constatări bazate pe concordanta dintre identitatea sub care acestea se prezintă în fața funcționarului sau a unității în care acesta

1. A se vedea în acest sens: Case of Rotaru v. Romania. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58586>; Case of Amann v. Switzerland. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58497>; Case of Benedik v. Slovenia. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-182455>; Case of S. and Marper v. The United Kingdom. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90051>; Case of Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175121>, etc.

își desfășoară activitatea și identitatea lor reală” [8, p. 568] etc.² În esență, toate aceste opinii doctrinare converg spre ideea că valoarea socială specifică, apărută împotriva infracțiunii prevăzute la art. 327 CPR, constă în încrederea publică în constatările organelor competente și ale funcționarilor publici competenți privind identitatea persoanelor.

Considerăm că această idee nu corespunde întru totul ipotezei descrise în art. 177¹ CP RM. Or, în art. 177¹ CP RM nu este utilizată formularea: „făcută unei persoane dintre cele prevăzute în art. 175 sau transmisă unei unități în care aceasta își desfășoară activitatea” [9], la care se recurge în art. 327 CPR. Din această perspectivă, aria de aplicare a art. 177¹ CP RM este mai largă decât cea a art. 327 CPR. În art. 177¹ CP RM se are în vedere că identitatea unei persoane poate fi constatată nu doar de organele competente sau funcționarii publici competenți.³

Pe baza tuturor acestor raționamente, se poate deduce că *obiectul juridic special* al infracțiunii, prevăzute la art. 177¹ CP RM, îl constituie relațiile sociale cu privire la realizarea, în conformitate cu art. 28 din Constituție, a dreptului la viața intimă, familială și privată, sub aspectul încrederii publice acordate constatărilor privind identitatea persoanelor.

În alt registru, din analiza dispoziției de la art. 177¹ CP RM, rezultă că identitatea falsă⁴ reprezintă *obiectul imaterial* al infracțiunii prevăzute de acest articol.

În literatura de specialitate se arată că „identitate falsă este fie o identitate inventată, fie o identitate existentă care a fost modificată pentru a fi creată o identitate fictivă” [10]. În ce ne privește, considerăm că, din dispoziția de la art. 177¹ CP RM, derivă și o a treia ipoteză posibilă: o identitate existentă nemodificată care a fost atribuită unei alte persoane, fără a exista acordul persoanei căreia îi aparține acea identitate. Persoana, căreia în astfel de condiții i se atribuie o identitate străină nemodificată, are *sine dubio* o identitate falsă.

Pentru a percepe mai bine semantismul noțiunii „identitate falsă”, trebuie să stabilim semnificația noțiunii „identitate”.

2. O altă viziune doctrinară, pe care nu o putem ignora, aparține lui C. Niculeanu. Acesta consideră că obiectul juridic al infracțiunii de fals privind identitatea, prevăzute de art. 293 din Codul penal al României din 1968 Codul penal al României din 1968*, îl formează „relațiile sociale referitoare la adevărata identitate a oricărei persoane statornicite între aceasta și o persoană juridică de interes public cu competențe de acest fel aparținând statului român și nu între o persoană fizică romană și o autoritate a altui stat.”** În art. 177¹ CP RM (ca de altfel și în art. 293 din Codul penal al României din 1968, coroborat cu art. 145 din acest cod) nu se specifică statul pe care-l reprezintă persoana indusă în eroare. Drept urmare, nu este întemeiată interpretarea restrictivă propusă de C. Niculeanu.

* Codul penal al României: nr. 286 din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial al României, 2009, nr. 510.

** NICULEANU, Costel. Discuție cu privire la existența infracțiunii de fals privind identitatea atunci când fapta este comisă în afara teritoriului țării, față de autoritatea publică a statului respectiv. În: Dreptul, 2005, vol. 16, nr. 12, pp. 218-220. ISSN 1018-0435.

3. Astfel, posibilitatea ca identitatea unei persoane să fie constatată de către cei, care nu posedă calitatea de organe competente sau de funcționari publici competenți, este prevăzută de: alin. (3) art. 2548 din Codul civil; lit. k) alin. (3) art. 24 al Legii nr. 171 din 11.07.2012 privind piața de capital; Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei (în continuare – BNM) nr. 335 din 01.12.2016 cu privire la aprobarea Regulamentului privind activitatea unităților de schimb valutar; Hotărârea BNM nr. 281 din 07.11.2024 cu privire la aprobarea Regulamentului privind cerințele pentru identificarea și verificarea identității clienților prin intermediul mijloacelor electronice, etc.

4. Cineva ar putea obiecta că identitatea falsă, având un caracter ilegal, nu poate reprezenta obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM. În replică, aducem ca argument poziția lui C. Brînză, care mutatis mutandis este valabilă în contextul pe care îl analizăm: „O entitate ilegală este, de fapt, o entitate legală căreia fapătuitorul îi conferă conotații ilegale. [...] Desconsiderând prevederile art. 334 CP RM, mituitorul ignoră obligația care i se impune de a promite, a oferi și a da o remunerație în condiții de legalitate. O remunerație luată sau dată în astfel de condiții devine ilicită. Cu toate acestea, remunerația dată continuă să constituie o derivație a valorilor și relațiilor sociale ocrotite împotriva infracțiunilor prevăzute la art. 333 și 334 CP RM, deoarece este o remunerație licită supusă influențării ilicite de către făptuitor. În cazul acestor infracțiuni, nu remunerația ilicită este apărută de legea penală. Legea penală apără relațiile și valorile sociale din care derivă remunerația licită supusă influențării ilicite de către făptuitor. În consecință, remunerația licită este entitatea corporală sau incorporală în legătură cu care apar și se dezvoltă relațiile sociale la care participă ca subiecți persoana mituită. Săvârșind infracțiunile prevăzute la art. 333 și 334 CP RM, acești subiecți fac imposibilă desfășurarea relațiilor sociale respective sau complică desfășurarea lor.”*

* BRÎNZĂ, Cristian. Răspunderea penală pentru luarea de mită și darea de mită. Chișinău: Tipografia Centrală, 2021, p. 127-128. 428 p. ISBN 978-9975-157-88-9.

După părerea lui O. Ungureanu și C. Munteanu, „identitatea este cea care reunește diversitatea de obiecte și de prerogative care formează dreptul la protecția datelor personale; aceasta deoarece ansamblul datelor personale formează identitatea sub toate aspectele sale: identitatea juridică, fizică, psihologică, familială, genetică, comportamentală, profesională și chiar numerică, grație CNP-ului.⁵ Identitatea este o noțiune complexă, pentru că presupune o mulțime de elemente identitare pentru una și aceeași persoană. [...] Ea are atât o natură privată, cât și una publică și îndeplinește atât o funcție individuală, cât și una socială.” [5]

În același timp, din art. 4 al Legii nr. 195/2024, precum și din art. 3 alin. (1) al Directivei (UE) 2016/680 a Parlamentului European și a Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Deciziei-cadru 2008/977/JAI a Consiliului, aflăm că o persoană fizică identificabilă „poate fi identificată, direct sau indirect, în special, prin referire la un element de identificare, cum ar fi un nume, un număr de identificare, date de localizare, un identificator online, sau la unul ori mai multe elemente specifice, proprii *identității sale fizice, fiziologice, genetice, psihice, economice, culturale sau sociale* (evid. ns.)” [6, 7].⁶

Pe cale de deducție, se poate afirma că identitate falsă constituie identitatea care nu reflectă caracteristicile reale de ordin fizic, fiziologic, genetic, psihologic, economic, cultural sau social ale persoanei care o deține, implicând utilizarea de informații false pentru ca aceasta să poată participa ilegal la raporturi juridice.

În altă privință, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM, atestăm prezența *victimei* în situația în care făptuitorul fie se prezintă ilegal sub o identitate care aparține unei alte persoane, fie atribuie unui terț o identitate care aparține unei alte persoane. În asemenea situații, victimă este persoana a cărei identitate este utilizată fără acordul acesteia.

În art. 327 CPR, în alineatele (1) și (2), se face diferențierea între ipoteza în care a fost folosită identitatea reală a unei persoane și cea în care a fost folosită o identitate inventată.⁷ S.-C. Enache și A. Dumitrescu menționează pe bună dreptate: „Varianta agravată de la alineatul 2 își justifică existența având în vedere gravitatea sporită a săvârșirii acestei fapte prin întrebuintarea unei identități reale, aducându-se atingere nu doar relațiilor sociale a căror normală desfășurare este condiționată de apărarea încrederii publice în mijloacele folosite pentru stabilirea identității persoanelor, ci este afectată și persoana a cărei identitate este folosită” [12].

Pe cale de consecință, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM, la individualizarea pedepsei ar trebui să se ia în considerare dacă făptuitorul a folosit identitatea reală a unei persoane sau o identitate inventată.

Continuând analiza victimei infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM, consemnăm că, în general, putem vorbi despre identitatea unei persoane juridice. Astfel, spre exemplu, în art. 10 alin. (2) pct. 4) al Legii nr. 124 din 19.05.2022 privind identificarea electronică și serviciile de încredere (în continuare – *Legii nr. 124/2022*), se recurge la formularea „identitatea [...] persoanei fizice sau juridice” [13]. Spre exemplu, într-un document transmis către Consiliul Suprem de Apărare a Țării din România (în continuare – *CSAT*) de către Serviciul Român de Informații (în continuare – *SRI*) este descris următorul caz de utilizare a identității false a unor persoane juridice: „Crearea și utilizarea în susținerea lui Călin Georgescu de conturi care reprezintă în fals instituții ale statului român. Ulterior, în marja alegerilor parlamentare din 1 decembrie a.c., s-au remarcat zeci de conturi TikTok care au utilizat în fals sigla SRI și titulatura Brigada Antiteroristă (în continuare – *BAT*) [...]” [14].

5. Se are în vedere codul numeric personal. În Republica Moldova, acestuia îi corespunde IDNP (Identification Number of Person), adică numărul de identificare a persoanei.

6. Interpretări similare conțin, de exemplu, art. 402.1 din Codul penal al Canadei și §1028 din Capitolul 47 al Titlului 18 din Codul de legi al SUA.

7. Sub acest aspect, nu ne putem ralia punctului de vedere exprimat de C. Duvac. Cu referire la infracțiunea prevăzută la art. 327 CPR, acesta opinează: „Nu interesează dacă autorul a uzurpat identitatea unei persoane reale sau s-a folosit de un nume imaginar”.*

* DUVAC, Constantin. Asemănări și deosebiri între înșelăciune și alte incriminări din noul Cod penal. În: *Dreptul*, 2012, vol. 23, nr. 2, pp. 74-103. ISSN 1018-0435.

Cu toate acestea, victimă a infracțiunii, prevăzute la art. 177¹ CP RM, poate fi doar o persoană fizică. Este interesant că, în unul dintre proiectele puse la baza Legii nr. 136/2024, argumentându-se necesitatea de a completa Codul penal cu art. 177¹ CP RM, se arată că „la moment normele penale nu incriminează acțiunile sau inacțiunile care au drept sarcină de a [...] falsifica identitatea unei persoane fizice – *inadvertențe care sunt opozabile și în raport cu identitatea persoanelor juridice care se utilizează în scopul concurenței neloiale, defăimare, cauzarea pierderilor materiale sau a clienței* (evid. ns.)” [15]. Unul dintre participanții la avizarea acestui proiect, Ministerul Finanțelor, a obiectat și a propus revizuirea variantei proiectate a art. 177¹ alin. (1) din CP RM, în care era relevată, printre altele, identitatea persoanei juridice. Argumentul a fost următorul: „Datele cu caracter personal, prin prisma Legii nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal⁸, se răsfrâng doar asupra persoanelor fizice; or, acestea nu sunt opozabile persoanelor juridice” [3]. Autorul proiectului în cauză, Ministerul Justiției, a acceptat această obiecție [3]. Susținem aceste considerente, având în vedere și faptul că normele din Capitolul V al părții speciale a CP RM protejează nu drepturi subiective în general, ci exclusiv drepturile constituționale ale cetățenilor, adică ale persoanelor fizice.

Putem oare vorbi despre o victimă secundară a infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM? Or, în dispoziția acestui articol, găsim sintagma „pentru a induce sau a menține în eroare” [2].

Atenționăm că această sintagmă se referă la scopul infracțiunii. Inducerea sau menținerea în eroare reprezintă realizarea acestui scop, depășind cadrul infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM. Deci persoana indusă în eroare sau a cărei eroare este menținută este victimă nu a infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM, ci a infracțiunii comise ulterior, în rezultatul realizării scopului de inducere sau de menținere în eroare.

Latura obiectivă a infracțiunii, prevăzute la art. 177¹ CP RM, are următoarea structură:

1) fapta prejudiciabilă care se exprimă în acțiunea de prezentare ilegală sub o identitate falsă ori de atribuire a unei asemenea identități unei alte persoane;

2) metoda de săvârșire a infracțiunii, care se exprimă, după caz, în:

a) folosirea documentelor oficiale pe numele unei alte persoane;

b) înregistrarea conturilor de utilizatori pe platformele de socializare, a portalurilor web, a adreselor poștale electronice, a numerelor de telefon, a cardurilor de acces sau a altor servicii ale societății informaționale;

c) utilizarea conturilor de utilizatori pe platformele de socializare, a portalurilor web, a adreselor poștale electronice, a numerelor de telefon, a cardurilor de acces sau a altor servicii ale societății informaționale.

Observăm că acțiunea prejudiciabilă, specificată la art. 177¹ CP RM, presupune două modalități normative care au un caracter alternativ:

1) prezentarea ilegală sub o identitate falsă;

2) atribuirea ilegală a unei identități false unei alte persoane.

Prima dintre aceste modalități se referă la situația când însuși făptuitorul își arogă o identitate falsă. Cea de-a doua modalitate normativă presupune că identitatea falsă este conferită nu făptuitorului, dar altcuiva.

Ambele modalități examinate presupun săvârșirea unei acțiuni cu caracter ilegal. De menționat că, inițial, în varianta de proiect a art. 177¹ CP RM, nu era evidențiat caracterul ilegal al acțiunii prejudiciabile. Ca urmare, unul dintre participanții la avizarea respectivului proiect – Serviciul de Informații și Securitate – a remarcat: „La art. 177¹, în scopul evitării unor interpretări neunivoce, propunem completarea, după cuvântul „prezentarea”, cu cuvântul „ilegală”. Raționamentul propunerii rezidă din faptul că organele de ocrotire a normelor de drept, în condițiile legii, au dreptul de a utiliza identități ce codifică identitatea reală și apartenența la structurile de forță.” [3] Autorul proiectului în cauză, Ministerul Justiției, a acceptat această recomandare. [3] Or, remarcă, făcută de Serviciul de Informații și Securitate, își găsește confirmarea în prevederile art. 7 alin. (1) lit. c) și ale art. 36 din Legea nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații. În condițiile prevăzute în aceste prevederi, nu are un caracter ilegal nici prezentarea sub o identitate falsă, nici atribuirea unei identități false unei alte persoane.

8. În mod similar, în conformitate cu art. 4 al Legii nr. 195 din 25.07.2024 privind protecția datelor cu caracter personal, prin „date cu caracter personal” se înțelege „orice informații privind o persoană fizică identificată sau identificabilă [...]”.*

* Legea privind protecția datelor cu caracter personal: nr. 195 din 25.07.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2024, nr. 367-369, 574.

Din dispoziția de la art. 177¹ CP RM rezultă că nu este ilegală nici acțiunea de utilizare a „unor pseudonime care nu aduc atingere identității sau a pseudonimelor unor alți subiecți de date.” [2] În acest plan, de exemplu, în acord cu art. 10 alin. (2) lit. b) și art. 41 alin. (1) lit. b) ale Legii nr. 230 din 28.07.2022 privind dreptul de autor și drepturile conexe, dreptul la nume le conferă autorului și interpretului dreptul de a folosi un pseudonim [16]. De asemenea, potrivit art. 4 al Legii nr. 195/2024, prin „pseudonimizare” se înțelege „prelucrarea datelor cu caracter personal într-un asemenea mod încât acestea să nu mai poată fi atribuite unei anume persoane vizate fără a se utiliza informații suplimentare, cu condiția ca aceste informații suplimentare să fie stocate separat și să facă obiectul unor măsuri de natură tehnică și organizatorică *care să asigure neatribuirea respectivelor date cu caracter personal unei persoane fizice identificate sau identificabile* (evid. ns.)” [4].

Într-o decizie a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, se explică: „Deși folosirea unui „pseudonim” este un drept al oricărei persoane, nu este permis ca „exercitarea” acestui drept să aibă ca rezultat atribuirea identității unei alte persoane, care nu și-a dat acordul în acest sens” [17]. Așadar, „excepția utilizării unor pseudonime care nu aduc atingere identității sau a pseudonimelor unor alți subiecți de date” [2] din dispoziția de la art. 177¹ CP RM operează în cazul în care făptuitorul fie se prezintă sub un pseudonim care nu reprezintă numele sau pseudonimul unei persoane care nu și-a dat acordul în acest sens, fie atribuie unui terț un pseudonim care nu reprezintă numele sau pseudonimul unei persoane care nu și-a dat acordul în acest sens.

Extrapolând, considerăm că se consideră ilegală orice prezentare sub identitatea unei persoane care nu și-a dat acordul în acest sens și orice atribuire unui terț a identității unei persoane care nu și-a dat acordul în acest sens. Cu toate acestea, este important să subliniem că o asemenea acțiune poate fi calificată în baza art. 177¹ CP RM doar atunci când sunt prezente metoda și scopul descrise în dispoziția acestui articol.

Într-adevăr, metoda de săvârșire a infracțiunii este un semn secundar obligatoriu al laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM. Prezentarea ilegală sub o identitate falsă ori atribuirea unei asemenea identități altei persoane nu intră sub incidența acestui articol, dacă făptuitorul nu recurge la una dintre metodele care sunt descrise în art. 177¹ CP RM:

a) folosirea documentelor oficiale pe numele unei alte persoane

Metoda în cauză presupune că făptuitorul utilizează în calitate de mijloc de săvârșire a infracțiunii documentele oficiale⁹ care sunt înregistrate nu pe numele lui, dar pe numele unei alte persoane.

Documente oficiale constituie, în primul rând, actele de identitate în accepțiunea Legii nr. 273 din 09.11.1994 privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte. Totuși, actele de identitate reprezintă doar unul dintre exemplele de documente oficiale.

În viziunea lui A. Reșetnicov, prin „document oficial” trebuie de înțeles „documentul care: conține informații care au fost elaborate, selectate, prelucrate, sistematizate și/sau adoptate de organe ori persoane oficiale sau puse la dispoziția lor în condițiile legii de către alți subiecți de drept; atestă fapte având relevanță juridică; circulă în cadrul unui sistem de înregistrare, evidență strictă și control al circulației” [18]. În principiu, aceeași abordare reiese dintr-o decizie a Plenului Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție [19].

După S.-C. Enache și A. Dumitrescu, noțiunea „acte/înscrieri oficiale” nu trebuie confundată cu „simple fotografii [...] (ex: fotografia actului de identitate)” [12]. În opinia noastră, pentru calificarea faptei în baza art. 177¹ CP RM, nu contează dacă documentele oficiale pe numele unei alte persoane, folosite de către făptuitor, sunt falsificate integral sau parțial. Dacă falsitatea unor astfel de documente vizează identitatea unei persoane, aceasta este suficient pentru aplicarea art. 177¹ CP RM. Totodată, în cazul în care făptuitorul folosește o fotografie sau alte asemenea informații referitoare la o altă persoană, care nu reprezintă o parte a unui document oficial, lipsește metoda de folosire a documentelor oficiale pe numele unei alte persoane, specificată în art. 177¹ CP RM. Într-o asemenea situație, acest articol poate fi aplicat numai dacă făptuitorul aplică o altă metodă specificată în art. 177¹ CP RM;

9. Prin „document oficial” se înțelege, printre altele, documentul electronic (în accepțiunea art. 2 al Legii nr. 124/2022) care conține informații oficiale.

b) înregistrarea conturilor de utilizatori pe platformele de socializare, a portalurilor web, a adreselor poștale electronice, a numerelor de telefon, a cardurilor de acces sau a altor servicii ale societății informaționale;

c) utilizarea conturilor de utilizatori pe platformele de socializare, a portalurilor web, a adreselor poștale electronice, a numerelor de telefon, a cardurilor de acces sau a altor servicii ale societății informaționale.

Prima dintre aceste metode se referă la procesul de generare și stocare a informațiilor personale sub formă de: conturi de utilizatori pe platformele de socializare; portaluri web; adrese poștale electronice; numere de telefon; carduri de acces; alte servicii ale societății informaționale. Cea de-a doua metodă se referă la activitatea de beneficiere de funcționalitățile pe care le oferă informațiile personale în formele sus-menționate. Se are în vedere: trimiterea de mesaje; postarea de conținut; accesarea informațiilor; gestionarea setărilor contului, etc.

Aceste două metode au în comun mijloacele de comitere a infracțiunii, pe care făptuitorul le folosește în vederea aplicării lor.

Astfel, din interpretarea sistemică a pct. 2 din Hotărârea Guvernului nr. 728 din 26.09.2023 cu privire la site-urile web oficiale ale autorităților și instituțiilor publice și cerințele minime privind profilurile de socializare ale acestora, din pct. 2.9. din Anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului nr. 860 din 18.12.2024 cu privire la identificarea furnizorilor de servicii, precum și din art. 2 alin. (7) al Regulamentului (UE) 2022/1925 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 septembrie 2022 privind piețe contestabile și echitabile în sectorul digital și de modificare a Directivelor (UE) 2019/1937 și (UE) 2020/1828, deducem: cont de utilizator pe o platformă de socializare constituie profilul personal creat de o persoană pentru a interacționa cu alți utilizatori. Acesta permite accesul la funcționalitățile platformei, cum ar fi postarea de conținut, comentarea, trimiterea de mesaje și conectarea cu alții. Contul conține informații de bază despre utilizator, cum ar fi numele, fotografia de profil și, adesea, detalii despre interese sau activități.

Din pct. 2 al Hotărârii Guvernului nr. 728 din 26.09.2023 cu privire la site-urile web oficiale ale autorităților și instituțiilor publice și cerințele minime privind profilurile de socializare ale acestora, reiese că portal web reprezintă site-ul care servește ca punct de acces centralizat la diverse informații și servicii online, ce conține un ansamblu de informații în formă electronică și mijloace de dialog interactiv, pe care titularul respectivului portal le pune la dispoziția altora în rețeaua internet.

În acord cu art. 4 al Legii nr. 284 din 22.07.2004 privind serviciile societății informaționale (în continuare – *Legea nr. 284/2004*) și cu pct. 4 din Ordinul Guvernului nr. 67 din 07.06.2023 privind aprobarea Regulamentului cu privire la serviciile sistemului de poștă electronică al autorităților administrației publice, adresă de poștă electronică reprezintă identificatorul unic utilizat pentru a trimite și primi mesaje electronice prin intermediul rețelelor de comunicații electronice, format dintr-un nume de utilizator și un domeniu, separate prin simbolul „@”, care permite utilizatorilor să acceseze serviciile de poștă electronică și să comunice în mod eficient prin intermediul internetului.

Din interpretarea sistemică a pct. 6 și 8 din Ordinul ministrului infrastructurii și dezvoltării regionale nr. 5 din 12.01.2023 cu privire la aprobarea Planului Național de Numerotare, se poate deduce că numărul de telefon constituie secvența de cifre folosită de utilizatorii finali pentru a iniția apeluri către puncte terminale ale unei rețele publice de comunicații electronice sau pentru a accesa servicii publice de comunicații, incluzând un număr de abonat care urmează codul național de destinație și, în cazul rețelelor mobile, un număr de identificare a abonatului mobil (MSIN) care identifică în mod unic un abonat sau un terminal mobil.

În conformitate cu pct. 5.7 din Hotărârea BNM nr. 289 din 14.11.2024 pentru aprobarea Regulamentului privind monitorizarea infrastructurilor pieței financiare, schemelor, aranjamentelor și a instrumentelor de plată, card de plată reprezintă „suportul (fizic sau virtual) de informație standardizat și, după caz, personalizat, prin intermediul căruia deținătorul, de regulă, cu utilizarea numărului personal de identificare al său și/ sau a unor alte coduri care permit identificarea sa, în funcție de tipul cardului de plată are acces la distanță la contul de plăți la care este atașat cardul în vederea efectuării operațiunilor de plată” [20]. Totuși, noțiunea de card de acces, utilizată în art. 177¹ CP RM, este mai largă decât noțiunea de card de plată. De aceea, prin

„card de acces” în sensul acestui articol, trebuie de înțeles orice suport (fizic sau virtual) de informație prin intermediul căruia deținătorul poate obține acces la diverse resurse sau servicii, utilizând un număr personal de identificare și/sau alte coduri care permit identificarea sa, facilitând astfel efectuarea operațiunilor de autentificare sau autorizare la distanță.

În fine, din lit. b) alin. (1) art. 1 al Directivei (UE) 2015/1535 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 septembrie 2015 referitoare la procedura de furnizare de informații în domeniul reglementărilor tehnice și al normelor privind serviciile societății informaționale, precum și din art. 4 al Legii nr. 284/2004, aflăm că serviciu al societății informaționale constituie „orice serviciu prestat în scopul obținerii unei remunerații, la distanță, prin mijloace electronice și la cererea individuală a destinatarului serviciului, inclusiv vânzări de bunuri on-line.” [21, 22] În art. 4 al Legii nr. 284/2004 sunt oferite detalii privind atât tipurile de servicii ale societății informaționale, cât și activitățile ce nu constituie servicii ale societății informaționale.

Înceind analiza laturii obiective a infracțiunii specificate la art. 177¹ CP RM, considerăm util să reproducem un fragment dintr-un raport al Secretarului General al ONU: „Sintagma „falsul de identitate” se referă în general la utilizarea informațiilor de identificare sau de identitate *pentru a comite alte infracțiuni* (evid. ns.) [...]. În utilizarea acestei sintagme, *elementul de înșelăciune la care se face referire nu este utilizarea înșelăciunii pentru a obține informațiile, ci utilizarea ulterioară a informațiilor pentru a înșela pe alții* (evid. ns.)” [23]

Așadar, în cazul în care falsul de identitate este săvârșit în contextul unei alte infracțiuni, acesta își pierde individualitatea. În asemenea cazuri, în acord cu regula fixată la art. 118 CP RM, răspunderea se va aplica nu pentru infracțiunea prevăzută la art. 177¹ CP RM, ci pentru una dintre faptele specificate la lit. f) alin. (1) art. 165, art. 167, 168, 190, 196, 238, 248, 248¹ sau altele din Codul penal.

În opoziție, în situațiile în care este comisă o faptă (de exemplu, un omor) care nu poate absorbi falsul de identitate, vom fi în prezența concursului dintre respectiva faptă și falsul de identitate.

Referitor la relația dintre infracțiunile prevăzute la art. 177¹ și 260⁷ CP RM, considerăm că acestea formează un concurs în ipoteza în care intenția de a săvârși falsul de identitate a apărut după consumarea furtului de identitate. În contrast, urmează a fi aplicat doar art. 177¹ CP RM în cazul în care, în vederea realizării intenției de a comite falsul de identitate, făptuitorul obține identitatea unei alte persoane în mod fraudulos prin intermediul sistemelor informatice sau de telecomunicație cu inducerea în eroare a utilizatorului sistemului informatic datorită creării unei stări de aparență menite a determina utilizatorul să furnizeze date personale în cadrul unei comunicări electronice. Într-un asemenea caz, furtul de identitate își pierde individualitatea, constituind nu altceva decât pregătirea de infracțiunea prevăzută la art. 177¹ CP RM.

Infracțiunea, care este prevăzută la art. 177¹ CP RM, este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul în care este săvârșită acțiunea prejudiciabilă. În cazul infracțiunii examinate sunt posibile etapele de pregătire și de tentativă.

Latura subiectivă a infracțiunii, specificate la art. 177¹ CP RM, se caracterizează prin intenție directă. Motivele infracțiunii examinate sunt: răzbunare; interesul material presupunând executarea unei comenzi în schimbul unei remunerații materiale; năzuința de a obține unele avantaje nepatrimoniale; năzuința de a ajuta o persoană apropiată etc.

În cazul infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM, scopul este special. Astfel, inducerea sau menținerea în eroare constituie scopul primar, iar producerea unei consecințe juridice reprezintă scopul secundar. În lipsa oricăruia dintre aceste scopuri, art. 177¹ CP RM nu poate fi aplicat.

În ceea ce privește scopul primar, inducerea în eroare presupune crearea erorii victimei și, ulterior, profitarea de această eroare. La rândul său, menținerea în eroare se referă la profitarea de eroarea victimei, cu condiția că altcineva a creat această eroare. Privitor la scopul secundar, într-un act preparator pus la baza Legii nr. 136/2024, Ministerul Justiției menționează că infracțiunea prevăzută la art. 177¹ CP RM „este susceptibilă să producă consecințe juridice, dacă aceasta a dat naștere, a modificat sau a stins raporturi juridice, creând în acest mod drepturi și obligații” [3].

În context, consemnăm că scopul de producere a unei consecințe juridice este, de asemenea, menționat

în alin. (1) art. 352¹ CP RM. Sub acest aspect, S. Corlățeanu susține: „Există o mare asemănare între cele două infracțiuni, falsul privind identitatea nefiind altceva decât un fals în declarații cu privire la propria identitate.” [24] În opinia noastră, art. 177¹ CP RM poate îndeplini rolul de normă specială în raport cu alin. (1) art. 352¹ CP RM doar dacă falsul de identitate corespunde condițiilor stabilite în ambele aceste norme. În asemenea împrejurări, în acord cu regula din art. 116 CP RM, este aplicabil numai art. 177¹ CP RM.

Subiect al infracțiunii, prevăzute la art. 177¹ CP RM, este persoana fizică responsabilă care în momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani.

Precizăm că, în prezența modalității normative de atribuire a unei identități false unei alte persoane, autor al infracțiunii analizate este cel care atribuie identitatea falsă. Care este rolul juridic al persoanei căreia i se atribuie o asemenea identitate? Dacă o astfel de persoană îndeplinește condițiile stabilite în art. 41 și alin. (5) art. 42 CP RM, ea va avea rolul de complice la infracțiunea specificată la art. 177¹ CP RM.

Concluzii

Infracțiunea, prevăzută la art. 177¹ CP RM, aduce atingere relațiilor sociale cu privire la realizarea, în conformitate cu art. 28 din Constituție, a dreptului la viața intimă, familială și privată, sub aspectul încrederii publice acordate constatărilor privind identitatea persoanelor.

Identitatea falsă reprezintă obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute a art. 177¹ CP RM. Identitate falsă constituie identitatea care nu reflectă caracteristicile reale de ordin fizic, fiziologic, genetic, psihologic, economic, cultural sau social ale persoanei care o deține, implicând utilizarea de informații false pentru ca aceasta să poată participa ilegal la raporturi juridice.

Se consideră ilegală orice prezentare sub identitatea unei persoane care nu și-a dat acordul în acest sens și orice atribuire unui terț a identității unei persoane care nu și-a dat acordul în acest sens. Cu toate acestea, este important să subliniem că o asemenea acțiune poate fi calificată în baza art. 177¹ CP RM doar atunci când sunt prezente metoda și scopul descrise în dispoziția acestui articol.

În cazul în care falsul de identitate este săvârșit în contextul unei alte infracțiuni, acesta își pierde individualitatea. În asemenea cazuri, răspunderea se va aplica nu pentru infracțiunea prevăzută la art. 177¹ CP RM, ci pentru infracțiunea prevăzută de norma-întreg.

În cazul infracțiunii prevăzute la art. 177¹ CP RM, scopul este special: inducerea sau menținerea în eroare constituie scopul primar; producerea unei consecințe juridice reprezintă scopul secundar.

Bibliografie:

1. *Privind aprobarea proiectului de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional)* (533/MJ/2022) [Accesat: 26.02.2025]. Disponibil: <https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/533.pdf>
2. *Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18.04.2002*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129, 1012.
3. *Sinteza obiectivelor și propunerilor la proiectul Legii pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional)* [Accesat: 26.02.2025]. Disponibil: <https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/sinteza.pdf>
4. *Legea privind protecția datelor cu caracter personal: nr. 195 din 25.07.2024*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr. 367-369, 574.
5. UNGUREANU, Ovidiu, MUNTEANU, Cornelia. *Dreptul la protecția datelor cu caracter personal, un drept autonom?* În: *Revista Română de Drept Privat*, 2014, nr. 1, pp. 166-179. ISSN 1843-2646.
6. DUVAC, Constantin. *Asemănări și deosebiri între înșelăciune și alte incriminări din noul Cod penal*. În: *Dreptul*, 2012, vol. 23, nr. 2, pp. 74-103. ISSN 1018-0435.
7. ALECU, Gheorghe. *Instituții de drept penal: partea generală și partea specială*. Constanța: Ovidius University, 2020. 671 p. ISBN 978-973-614-579-7.
8. BRUTARU, Versavia et al. *Explicațiile noului Cod penal. Vol. IV / George Antoniu, Tudorel Toader (coord.)*. București: Universul Juridic, 2016. 892 p. ISBN 978-606-673-341-0.
9. *Codul penal al României: nr. 286 din 17.07.2009*. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr. 510.

10. JAMIESON, Rodger, LAND, Lesley, SARRE, Rick, STEEL, Alex, STEPHENS, Greg, WINCHESTER, Donald. *Defining Identity Crimes*. În: *19th Australasian Conference on Information Systems (3-5 December 2008, Christchurch)*. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://aisel.aisnet.org/acis2008/107>
11. *Directiva (UE) 2016/680 a Parlamentului European și a Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmăririi penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Deciziei-cadru 2008/977/JAI a Consiliului*. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0680>
12. ENACHE, Sever-Cristian, DUMITRESCU, Alexandru. *Studiu de caz: infracțiunea de fals privind identitatea*. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://www.juridice.ro/697763/studiu-de-caz-fals-privind-identitatea.html>
13. *Legea privind identificarea electronică și serviciile de încredere: nr. 124 din 19.05.2022*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 170-176, 317.
14. *Document CSAT SRI I*. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente%20CSAT/Document%20CSAT%20SRI%20I.pdf>
15. *Nota informativă la Proiectul Hotărârii Guvernului privind aprobarea proiectului de Lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional)*. [Accesat: 26.02.2025]. Disponibil: <https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nota.pdf>
16. *Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe: nr. 230 din 28.07.2022*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 278-282, 578.
17. *Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție a României nr. 4 din 25 ianuarie 2021 referitoare la pronunțarea unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea chestiunii de drept „Dacă fapta de a deschide și utiliza un cont pe o rețea de socializare deschisă publicului (rețea care nu solicită dovezi din care să reiasă folosirea numelui real de către deținătorul unui cont), furnizând ca nume de utilizator numele unei alte persoane și introducând date reale vizând această persoană (informații, fotografii, imagini video etc.) realizează condițiile de tipicitate ale infracțiunii de fals informatic, prevăzută de art. 325 din Codul penal, cu referire la cerințele ca acțiunea de introducere a unor date informatice să fie realizată fără drept și, respectiv, să aibă ca rezultat date necorespunzătoare adevărului”*. În: *Monitorul Oficial al României*, 2021, nr. 171.
18. REȘETNICOV, Artur. *Acceptiunea juridico-penală a noțiunii „document oficial”*. În: *Revista Națională de Drept*, 2008, nr. 2, pp. 35-42. ISSN 1811-0770.
19. *Decizia Plenului Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 20.03.2014. Dosarul nr. 4-Iril-2/2014*. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=3
20. *Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei pentru aprobarea Regulamentului privind monitorizarea infrastructurilor pieței financiare, schemelor, aranjamentelor și a instrumentelor de plată: nr. 289 din 14.11.2024*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr. 481, 912.
21. *Legea privind serviciile societății informaționale: nr. 284 din 22.07.2004*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr. 138-146, 741.
22. *Directiva (UE) 2015/1535 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 septembrie 2015 referitoare la procedura de furnizare de informații în domeniul reglementărilor tehnice și al normelor privind serviciile societății informaționale (text codificat) (Text cu relevanță pentru SEE)*. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:32015L1535>
23. *Results of the 2nd Meeting of the Intergovernmental Expert Group to Prepare a Study on Fraud and the Criminal Misuse and Falsification of Identity: report of the Secretary-General: addendum*. [Accesat: 26.02.2025] Disponibil: <https://digitallibrary.un.org/record/612652?v=pdf>
24. CORLĂȚEANU, Sorin. *Infracțiunea de fals privind identitatea. Controverse din practica judiciară*. În: *Dreptul*, 2006, vol. 17, nr. 11, pp. 207-211. ISSN 1018-0435.

Date despre autori:

Serghei BRÎNZĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0001-5937-3926

E-mail: brinza.serghei@yahoo.com

Vitalie STATI, doctor în drept, profesor universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0003-1371-4961

E-mail: vitalie.stati@usm.md

Prezentat: 12.03.2025

CZU: 343.222:343.545:340.134(478)

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_05](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_05)

SUBIECTUL INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA ART. 220 COD PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Eduard CALMAȚUI,*Universitatea de Stat din Moldova*

În studiul de față se examinează subiectul infracțiunii prevăzute la art. 220 Cod penal al Republicii Moldova. Astfel, se arată că în condițiile alin. (1) art. 220 CP RM, subiect al infracțiunii este persoana fizică responsabilă care a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, sunt clarificate unele disensiuni teoretice pe baza noțiunii de „subiect al infracțiunii”. Se relevă faptul că lipsa oricărui semn obligatoriu ce caracterizează subiectul infracțiunii, atestă lipsa subiectului infracțiunii și, prin urmare, a componenței de infracțiune. În cele din urmă este abordată prevederea de la lit. d) alin. (2) art. 220 CP RM, în ipoteza căreia subiectul infracțiunii de proxenetism are calitatea specială de persoană publică, persoană cu funcție de răspundere, persoană cu funcție de demnitate publică, persoană publică străină sau funcționar internațional.

Cuvinte-cheie: *infracțiune; subiect al infracțiunii; proxenetism; persoană fizică; responsabilitate; vârsta răspunderii penale; răspundere penală.*

THE SUBJECT OF THE OFFENSE PROVIDED FOR IN ARTICLE 220 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This study examines the subject of the offense provided for in article 220 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. It is shown that, under paragraph (1) of article 220 of the Criminal Code, the subject of the offense is a responsible natural person who has reached the age of 16. Furthermore, certain theoretical disagreements regarding the concept of the „subject of the offense” are clarified. It is emphasized that the absence of any mandatory element characterizing the subject of the offense indicates the absence of the subject and, consequently, the absence of the elements constituting the offense. In conclusion, the provision of letter (d), paragraph (2), article 220 of the Criminal Code is addressed, according to which the subject of the offense of procuring (pimping) holds a special status: a public person; a person in a position of responsibility; a person holding a public dignity position; a foreign public person; or an international official.

Keywords: *offense; subject of the offense; procuring (pimping); natural person; responsibility; age of criminal liability; criminal liability.*

Introducere

Subiectul infracțiunii este unul dintre cele patru elemente obligatorii ale componenței de infracțiune. Absența subiectului infracțiunii indică lipsa *corpus delicti*. Or, așa cum rezultă din prevederile înscrise la art. 15 Cod penal al Republicii Moldova (*în continuare – CP RM*), „elementele infracțiunii sunt: obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă”. Totodată, în acord cu alin. (1) art. 51 CP RM componența de infracțiune, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic al răspunderii penale. Iar potrivit art. 52 CP RM „se consideră componență a infracțiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracțiune concretă”.

În legea penală, subiectul infracțiunii se identifică cu noțiunea de „persoană”.

Rezultate obținute și discuții

Noțiunea de „subiect al infracțiunii” nu este definită în Codul penal al Republicii Moldova, această sarcină fiind pusă în seama doctrinei. Astfel, într-o accepțiune doctrinară, „subiect al infracțiunii este recunoscută persoana, care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, în baza faptului că posedă toate semnele prevăzute de legea penală pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală [1, p. 207]. *Ad similes*, conform unei alte opinii „prin subiect al infracțiunii se înțelege persoana fi-

zică, responsabilă, care a comis o infracțiune, a atins vârsta răspunderii penale și, în anumite cazuri, este înzestrată și cu trăsături speciale indicate în norma corespunzătoare din Partea specială a Codului penal [2, p. 202].

Unii autori din România, dar și din Republica Moldova [3, p. 28; 4, p. 361-368; 5, p. 71-74], în contextul examinării subiectului infracțiunii fac distincție între subiectul activ al infracțiunii și subiectul pasiv al infracțiunii. Astfel, după părerea lui I. Pașcu, prin subiectul activ al infracțiunii se înțelege persoana fizică sau juridică ce săvârșește sau contribuie la comiterea unei fapte prevăzute de legea penală și îndeplinește condițiile răspunderii penale [6, p. 128]. În același timp, subiectul pasiv al infracțiunii îl constituie persoana fizică sau juridică titulară a valorii sociale vătămate sau periclitată prin săvârșirea infracțiunii. Poate fi subiect pasiv al infracțiunii, așadar, orice persoană care a suferit răul creat prin comiterea infracțiunii [7, p. 135]. O opinie asemănătoare este exprimată și de M. Ștefănoaia [8, p. 281]. În mod specific, în contextul examinării proxenetismului, N. Neagu [9, p. 137] arată că „în cazul infracțiunii de proxenetism, subiect activ poate fi orice persoană, bărbat sau femeie, textul incriminator necerând vreo condiție specială”. În același timp, „în cazul acestei infracțiuni de proxenetism, subiect pasiv este persoana asupra căreia se răsfrânge activitatea făptuitorului”.

Raportând noțiunea de „subiect pasiv al infracțiunii” la legea penală a Republicii Moldova, observăm că aceasta își găsește corespondent în noțiunea de „victimă a infracțiunii”. Or, nu poate fi trecut cu vederea faptul că, în diferite articole ale Codului penal al Republicii Moldova (din Partea Generală și din Partea Specială) se face referire tocmai la noțiunea de „victimă” atunci când se are în vedere persoana asupra căreia se îndreaptă infracțiunea și nu la noțiunea de „subiect pasiv al infracțiunii” (a se vedea, de exemplu, lit. g) alin. (1) art. 77 CP RM; lit. e) alin. (1) art. 77 CP RM; lit. e) alin. (6) art. 90 CP RM; alin. (3) art. 132² CP RM; alin. (2) art. 134²¹ CP RM; lit. d) e) n) alin. (2) art. 145 CP RM; art. 146 CP RM; art. 148 CP RM; lit. b) l) alin. (2) alin. (4) art. 151 CP RM etc.). În acest context, prezintă relevanță următorul punct de vedere: „Clasificarea subiecților infracțiunii, în funcție de poziția lor în cadrul infracțiunii, în subiect activ al infracțiunii și subiect pasiv al infracțiunii nu este conformă cu cadrul normativ al Republicii Moldova. Victima infracțiunii se raportează la sistemul de referință al obiectului infracțiunii, nu la sistemul de referință al subiectului infracțiunii” [10, p.109]. Această teză este sprijinită și de V. Manea, care afirmă că „victimă infracțiunii este subiect, însă nu al infracțiunii, dar al relației sociale apărute de legea penală. Relevantă este tocmai această caracteristică, nu cea datorită căreia se operează cu noțiunea „subiect pasiv al infracțiunii”. O poziție similară este exprimată și de A. Serbinov: „Persoana împotriva căreia se îndreaptă acțiunea/inacțiunea prejudiciabilă nu poate fi catalogată drept subiect al infracțiunii, ci ca victimă a infracțiunii. La această concluzie ne îndeamnă însuși legiuitorul atunci când folosește noțiunea „victimă” atât în textul normelor din Partea Generală, cât și în cele din Partea Specială a Codului penal” [11, p. 112]. Drept urmare, în condițiile textului incriminatoriu specificat la art. 220 CP RM, prin subiect al infracțiunii se înțelege persoana care săvârșește infracțiunea și nu persoana asupra căreia se îndreaptă infracțiunea (victimă infracțiunii).

În continuare, se impune precizarea că nu ne putem alinia nici perspectivei de abordare a subiectului infracțiunii drept „persoana care săvârșește infracțiunea, dar și persoana care participă la săvârșirea infracțiunii în calitate de complice, instigator”. O atare opinie, într-adevăr, își găsește fundament în Codul Penal al României [12]; mai exact în prevederea de la art. 174 CP al României, prin care se explică înțelesul expresiilor „săvârșirea unei infracțiuni” sau „comiterea unei infracțiuni”, în următorii termeni: „săvârșirea oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepsește ca infracțiune consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora în calitate de coautor, instigator sau complice”. Însă, nici această exegeză nu concordă cu abordarea juridico-penală prevăzută de legea penală a Republicii Moldova. În această privință, R. Popov afirmă, cu drept cuvânt, că „din interpretarea sistemică a art. 21 și 42 CP RM ne putem da seama că săvârșește infracțiunea doar autorul acesteia. Ceilalți participanți la infracțiune – complicele, instigatorul și organizatorul – contribuie la săvârșirea infracțiunii, însă nu o săvârșesc. Or, complicele, instigatorul și organizatorul nu pot să execute nici măcar parțial latura obiectivă a infracțiunii [10, p. 100].

În altă ordine de idei, precizăm că noțiunea de subiect al infracțiunii nu se identifică nici cu noțiunea de personalitate a infractorului. *Prima* este o noțiune de drept penal, în timp ce *a doua* este un concept crimino-

logic. Astfel, în literatura de specialitate, personalitatea infractorului este definită ca o sinteză a trăsăturilor bio-psiho-sociale cu un înalt grad de stabilitate definitorii pentru individul care a comis infracțiune [13, p. 224]. Într-adevăr, „personalitatea infractorului” exprimă esența bio-psiho-socială a persoanei, trăsăturile individuale care reflectă lumea sa morală și spirituală, în timp ce trăsăturile subiectului infracțiunii indică semnele necesare ale angajabilității răspunderii penale, calificării infracțiunii și diferențierii răspunderii penale. Din punct de vedere juridico-penal, „personalitatea infractorului”, nu comportă relevanță la calificarea infracțiunii, dar poate prezenta semnificație la individualizarea răspunderii și pedepsei penale, elocvente în acest sens fiind, de exemplu, prevederile de la alin. (1) art. 7 CP RM, alin. (1) art. 75 CP RM, alin. (3¹) art. 70 CP RM, alin. (1) art. 90¹ CP RM.

După această elucidare terminologică, precizăm că în acord cu art. 21 CP RM, în calitate de subiect al infracțiunii pot evolua persoane fizice și persoane juridice. Totuși, în cazul infracțiunii de proxenetism, persoana juridică nu poate evolua pe post de subiect, concluzie care derivă din prevederea de la alin. (4) art. 21 CP RM în coroborare cu sancțiunea normei de la art. 220 CP RM. Or, persoana juridică, cu excepția autorităților publice, răspunde penal pentru infracțiunile pentru a căror săvârșire este prevăzută sancțiunea pentru persoanele juridice în Partea Specială a Codului penal. Astfel, avându-se în vedere că, în sancțiunea normei de incriminare de la art. 220 CP RM, nu există nicio referință privind pedeapsa aplicabilă persoanei juridice, rezultă fără dubiu că persoana juridică nu poate să apară ca subiect al proxenetismului. În legile penale ale altor state, situația este diferită. De exemplu, posibilitatea evoluării persoanei juridice pe post de subiect al infracțiunii de proxenetism se desprinde din prevederile art. 225-12 Cod penal al Franței [14]; alin. (3) art. 133² Cod penal al Estoniei [15].

În acord cu art. 23 Cod Civil al Republicii Moldova [16], persoană fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi și de obligații civile. În doctrina rusă [17, p. 9-10], „persoană fizică” este abordată prin prisma a trei componente: individul – *omul* ca ființă biologică; *personalitatea* – ansamblu de trăsături sociale ce caracterizează o persoană, formate în procesul și sub influența relațiilor acesteia cu societatea; și *cetățeanul* – persoana care se află într-o relație juridică cu un anumit stat. În condițiile legii penale a Republicii Moldova (art. 11 CP RM) pot fi subiecți ai infracțiunii: cetățenii Republicii Moldova, cetățenii străini și apatrizii.

Bineînțeles, atunci când vorbim despre subiectul infracțiunii ne interesează individul (omul) sau persoana care comite o infracțiune, în cazul de față – infracțiunea de proxenetism. Studiarea subiectului infracțiunii reclamă, așadar, determinarea semnelor care comportă relevanță juridico-penală în planul definirii acestuia.

Privitor la semnele generale care caracterizează persoana fizică subiect al infracțiunii, acestea pot fi deduse din alin. (1) și (2) art. 21 CP RM, și anume: persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a împlinit vârsta de 16 ani. Capacitatea persoanei de a înțelege caracterul prejudiciabil al celor comise, precum și de a dirija propriile acțiuni sunt în strictă dependență de vârsta subiectului. Prin urmare, vârsta nu constituie, pur și simplu, un număr de ani trăiți de persoana fizică. În dreptul penal vârsta are o altă semnificație, și anume: cea de categorie juridică ce determină aptitudinea persoanei de a discerne între bine și rău [11, p. 113]. Anume la vârsta de 16 ani, legiuitorul a considerat că persoana poate conștientiza caracterul ilegal al faptei manifestate în îndemnul sau determinarea la prostituție ori înlesnirea practicării prostituției, ori tragerea de foloase de pe urma practicării prostituției de către o altă persoană, își poate dirija propriile acțiuni, precum și este pasibilă de răspundere și pedeapsă în temeiul art. 220 CP RM. Drept urmare, dacă la momentul săvârșirii proxenetismului, persoana nu are împlinită vârsta de 16 ani, aceasta nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art. 220 CP RM. În condițiile în care la săvârșirea proxenetismului participă două persoane, una dintre care are vârsta de 16 ani și cealaltă are vârsta de 14 ani, pasibilă de răspundere penală va fi doar persoana cu vârsta de 16 ani. Sub aspectul calificării faptelor persoanei care posedă semnele subiectului infracțiunii, trebuie delimitate două situații. Dacă o persoană cu vârsta de 16 ani săvârșeste fapta prevăzută la alin. (1) art. 220 prin intermediul unei persoane cu vârsta de 14 ani, aplicabilă va fi lit.c) alin. (2) art. 220 CP RM. În mod diferit, dacă o persoană cu vârsta de 14 ani determină o persoană cu vârsta de 16 ani să comită fapta prevăzută la alin. (1) art. 220 CP RM, fapta primului nu va cădea sub incidența legii penale (avându-se în vedere că nu întrunește condițiile cerute de lege pentru a fi subiect al

infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 220 CP RM), în timp ce ultimul urmează să suporte răspunderea penală în temeiul alin. (1) art. 220 CP RM (avându-se în vedere că posedă semnele prevăzute de lege pentru angajarea răspunderii penale).

În același context, trebuie de menționat că subiect al infracțiunii prevăzute la art. 220 CP RM se consideră persoana care a atins vârsta de 16 ani nu în ziua nașterii, ci începând cu ziua următoare acesteia. O atare concluzie derivă din recomandările Hotărârii Plenului CSJ a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”, nr. 39 din 22.11.2004 [18]. Concomitent, în temeiul pct. 5) art. 97 CPP RM, atingerea de către bănuț, învinuit, inculpat a unei anumite vârste, în procesul penal se constată prin certificatul de vârstă, iar în caz de incapacitate legată de vârstă – prin raportul expertizei medico-legale. În această privință, Hotărârea Plenului CSJ nominalizată *supra* arată că „la constatarea vârstei de către expertiza medico-legală, ziua nașterii inculpatului urmează să fie considerată ultima zi a acelui an, care este stabilit de experți, iar în cazul constatării vârstei printr-un număr minimal și un număr maximal de ani, instanța de judecată urmează să reiasă din vârsta minimală a acestei persoane, presupusă de expertiză”.

În altă ordine de idei, așa cum rezultă din litera legii, nu este suficient ca persoana să fi atins vârsta de 16 ani pentru a fi trasă la răspundere penală în temeiul art. 220 CP RM. Necesarmnte mai este ca aceasta să fie capabilă de a conștientiza caracterul prejudiciabil al faptei comise, precum și să aibă posibilitatea de a-și dirija conduita. Astfel, în sensul art. 22 CP RM, responsabilitatea este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile. Din această prevedere se desprind cei doi factori ai responsabilității: factorul *intelectiv*, constând în capacitatea persoanei de a-și da seama de acțiunile sau inacțiunile sale, de semnificația lor socială și de urmările acestora și factorul *volitiv*, constând în aptitudinea aceleiași persoane de a fi stăpână pe faptele sale, în sensul de a le putea dirija în mod conștient [19, p. 91].

Prin urmare, dacă în momentul săvârșirii infracțiunii prevăzute la art. 220 CP RM, starea psihologică a persoanei îi permite subiectului să înțeleagă că prin acțiunile sale săvârșește infracțiunea de proxenetism și că, *ipso facto*, aduce atingere valorilor sociale ocrotite de legea penală, precum și își dirijează acțiunile în mod conștient și voit, înseamnă că aceasta este responsabilă.

Per a contrario, în sensul alin. (1) art. 23, CP RM, nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Specific stării de iresponsabilitate este lipsa acelor capacități psihice ale persoanei care țin de factorul intelectual ori de factorul volitiv sau chiar de ambii factori ai vinovăției [6, p. 288]. Concomitent, în sensul alin. (2) art. 23 CP RM, nu este pasibilă de pedeapsă persoana care, deși a săvârșit infracțiunea în stare de responsabilitate, înainte de pronunțarea sentinței de către instanța de judecată s-a îmbolnăvit de o boală psihică care a lipsit-o de posibilitatea de a-și da seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau de a le dirija. Față de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanței de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, iar după însănătoșire – ea poate fi supusă pedepsei. Astfel, în mod diferit de persoana care a fost iresponsabilă la momentul săvârșirii faptei și care, prin urmare, nu este pasibilă de răspundere penală, persoana care a devenit iresponsabilă după comiterea infracțiunii poate fi supusă pedepsei penale, dacă în urma aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical s-a însănătoșit.

Trebuie de notat și că la alin. (1) art. 23¹ CP RM sunt pertractate condițiile în virtutea cărora subiectul infracțiunii se află în stare de responsabilitate redusă: „Persoana care a săvârșit o infracțiune ca urmare a unei tulburări psihice, constatată prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu-și putea da seama pe deplin de caracterul și legalitatea faptelor sale sau nu le putea dirija pe deplin este pasibilă de responsabilitate penală redusă”. Iar, la alin. (2) al aceluiași articol, sunt specificate efectele juridice ale responsabilității reduse: „Instanța de judecată, la stabilirea pedepsei sau a măsurilor de siguranță, ține cont de tulburarea psihică existentă, care însă nu exclude răspunderea penală”. Această prevedere este completată de dispoziția de la lit. d) alin. (1) art. 76 CP RM, în temeiul căreia „la stabilirea pedepsei se consideră circumstanță atenuantă săvârșirea faptei de o persoană cu responsabilitate redusă”.

În cazurile în care apar îndoieli privind vârsta sau starea de responsabilitate a bănuțului, învinutului sau inculpatului, potrivit pct. 3) și pct. 4) alin. (1) art. 143 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, organul de urmărire penală sau instanța de judecată dispune efectuarea expertizei judiciare.

Pentru exemplificare, arătăm că într-un caz din practica judiciară [20], cu privire la stabilirea calității de subiect al infracțiunii de proxenetism, au fost reținute următoarele: *„Din punct de vedere al calității de subiect al infracțiunii, instanța statuează că acesta este reprezentat de persoana fizică responsabilă, care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani, iar la caz, instanța atestă că B.I. a fost identificată în ședința de judecată în baza buletinului de identitate și extrasului din Registrul de Stat al Populației, fiind născută pe *****, nu se află la evidența medicului psihiatru și/sau narcolog și întrunește semnele subiectului infracțiunii incriminate”*.

În alt registru, urmează să determinăm dacă în ipoteza alin. (1) art. 220 CP RM suntem în prezența unui subiect special ori a unui subiect general. Cu privire la calitatea de subiect special, S. Copețchi arată că „este necesar ca, pe de o parte, semnele ce caracterizează un asemenea subiect să fie indicate explicit sau implicit în norma de drept ce stabilește răspunderea penală pentru o infracțiune concretă, iar, pe de altă parte, aceste semne trebuie să fie suplimentare în raport cu semnele generale ale subiectului infracțiunii” [21, p. 87]. Așadar, reieșind din prevederile alin. (1) art. 220, înțelegem că pentru a încadra cele săvârșite în temeiul respectivei norme, este suficient ca aceasta să posede semnele generale ale subiectului infracțiunii. Or, altfel spus, subiectul infracțiunii înscrise la alin. (1) art. 220 CP RM este unul general. La calificarea faptei este irelevant sexul persoanei care săvârșește infracțiunea, astfel încât atât un bărbat, cât și o femeie pot evolua pe post de subiect al infracțiunii în cauză.

În următorul caz din practica judiciară, în calitate de subiect al infracțiunii de proxenetism a evoluat o femeie. M.E. a fost recunoscută vinovată de săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit. a) alin. (2) art. 220 CP RM în următoarele circumstanțe:

Cetățeană Republicii Moldova M. E., aproximativ în luna mai a anului 2020, aflându-se pe teritoriul mun. Chișinău, urmărind scopul îndemnării și înlesnirii practicării prostituției de către altă persoană, precum și tragerii de foloase de pe urma practicării acestei activități, acționând în vederea realizării intenției sale infracționale, în scop de profit, a îndemnat-o pe cetățeană Ș. E., la practicarea prostituției pe teritoriul mun. Chișinău, convingând-o prin promisiuni, că va obține beneficii financiare considerabile de pe urma acestei activități, înlesnind practicarea prostituției prin asigurarea cu spațiu locativ, identificarea și punerea la dispoziție a beneficiarilor de servicii sexuale [22].

În mod diferit, în următorul caz din practica judiciară, infracțiunea de proxenetism a fost săvârșită de către un bărbat. C.V.M. a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 220 CP RM:

*În fapt, C. V. M., în perioada 10.09.2020 – 24.09.2020, aflându-se în mun. Chișinău, urmărind scopul îndemnării și înlesnirii practicării prostituției de către alte persoane precum și tragerii de foloase de pe urma practicării acestei activități, sub pretextul că va fi bine plătită, a îndemnat-o pe *****, să practice prostituția pe teritoriul mun. Chișinău. În continuare, C. V. M. în vederea înlesnirii practicării prostituției de către *****, i-a oferit ultimei cartela SIM cu numărul ***, concomitent plasând anunțuri pe internet, privind acordarea serviciilor sexuale, în scopul selectării pentru aceasta a clienților; indicând drept telefonul de contact numărul de pe cartelele SIM transmisă cet. *****. Ulterior la 24.09.2020, C. V. M., acționând în scopul tragerii de foloase de pe urma practicării prostituției de către *****, a solicitat și primit, de la aceasta, mijloace bănești în sumă de 2500 lei, bani despre care C.V.M. considera că erau obținuți în urma acordării de către ***** a serviciilor sexuale [23].*

Se atestă cazuri și când infracțiunea de proxenetism este comisă în comun de către o femeie împreună cu un bărbat. Astfel, G. C. și D. N. C. au fost recunoscuți vinovați de săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit. a), c) alin. (2) art. 220 CP RM, în următoarele circumstanțe:

În fapt, cetățeană Republicii Moldova G. C., în perioada de timp cuprinsă între începutul lunii iulie 2020 și până la 30 septembrie 2020, aflându-se în mun. Chișinău, acționând împreună și de comun acord cu cetățeanul României D. N. C., intenționat, în scopul îndemnării la prostituție a altor persoane, precum și tragerii de foloase de pe urma practicării acestei activități, s-au întâlnit în diferite sectoare din mun.

Chișinău cu ***** și ***** , pe care le-au îndemnat la prostituție, prin promisiunea că vor obține beneficii financiare considerabile de pe urma acestei activități, prin lipsa cheltuielilor legate de deplasare, cazare, precum și alte cheltuieli personale. Tot ei, continuându-și acțiunile criminale, la începutul lunii iulie, aflându-se la stația de alimentare „Bemol”, de pe str. **, mun. Chișinău, acționând împreună și de comun acord, au îndemnat-o la prostituție pe ***** , prin promisiunea că va obține beneficii financiare considerabile de pe urma aceste, activități, prin lipsa cărorva cheltuieli legate de perfectarea documentelor, deplasare cazare, precum și alte cheltuieli personale [24].

Spețele ilustrate *supra* demonstrează clar că proxenetismul poate fi săvârșit atât de către persoane de sex feminin, cât și de persoane de sex masculin, precum și de persoane de sex feminin în comun cu persoane de sex masculin. Concomitent, sub aspectul calificării faptei în baza textului incriminatoriu prevăzut la art. 220 CP RM este irelevantă relația subiectului infracțiunii cu victima infracțiunii. În mod diferit, în Codul penal al Franței [14] la art. 225-7 pct. 5 răspunderea penală se agravează dacă proxenetismul este săvârșit de către un ascendent legitim, natural sau adoptiv al persoanei care se prostituează sau de către o persoană care are autoritate asupra acesteia sau abuzează de autoritatea conferită de funcțiile sale.

În alt context, specificăm că în condițiile prevăzute la lit. d) alin. (2) art. 220 CP RM, subiectul infracțiunii are calitatea specială de persoană publică; persoană cu funcție de răspundere; persoană cu funcție de demnitate publică; persoană publică străină; funcționar internațional. Pentru reținerea circumstanței agravante respective este necesar ca respectivele persoane să săvârșescă infracțiunea prin folosirea situației de serviciu. Noțiunea de „folosire a situației de serviciu” este definită în pct. 18 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 23 din 28.06.2004 cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor [25], în următorii termeni: „Săvârșirea unor acțiuni sau inacțiuni care decurg din atribuțiile de serviciu ale făptuitorului, și care sunt în limitele competenței sale de serviciu [...] Totodată, sub incidența noțiunii „folosirea situației de serviciu” nu intră folosirea relațiilor de rudenie, de afinitate sau de amiciție, atunci când acestea nu au legătură cu funcția ocupată”. În termenii Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 7 din 15.05.2017 cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu [26], „folosirea situației de serviciu presupune comiterea de către persoana publică, respectiv, de către persoana cu funcție de demnitate publică, a unor acțiuni sau inacțiuni prejudiciabile, care derivă din atribuțiile sale de serviciu, fiind în limitele competenței sale funcționale”.

La art. 123 și 123¹ CP RM identificăm definițiile noțiunilor care se referă la aceste calități speciale. *In concreto*, potrivit alin. (2) art. 123 CP RM, prin persoană publică se înțelege: funcționarul public, inclusiv funcționarul public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare); angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; angajatul din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoana autorizată sau investită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public.

Corespunzător, în temeiul alin. (1) art. 123 CP RM, prin persoană cu funcție de răspundere se înțelege persoana căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat sau a administrației publice locale ori într-o subdiviziune a lor, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice.

La alin. (3) art. 123 CP RM este definită noțiunea de persoană cu funcție de demnitate publică, prin care se înțelege: persoana al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este investită în funcție, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern; altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege; persoana căreia persoana cu funcție de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale.

Definițiile noțiunilor de persoană publică străină și funcționar internațional sunt înscrise la art. 123¹ CP RM. Astfel, prin persoană publică străină se înțelege: orice persoană, numită sau aleasă, care deține un mandat legislativ, executiv, administrativ sau judiciar al unui stat străin; persoana care exercită o funcție pu-

blică pentru un stat străin, inclusiv pentru un organ public sau o întreprindere publică străină; persoana care exercită funcția de jurat în cadrul sistemului judiciar al unui stat străin [alin. (1) art. 123¹ CP RM]. Iar prin funcționar internațional se înțelege: funcționarul unei organizații publice internaționale ori supranaționale sau orice persoană autorizată de o astfel de organizație să acționeze în numele ei; membrul unei adunări parlamentare a unei organizații internaționale ori supranaționale; orice persoană care exercită funcții judiciare în cadrul unei curți internaționale, inclusiv persoana cu atribuții de grefă [alin. (2) art. 123¹ CP RM].

În Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție nr. 7/2017 sunt formulate exegeze detaliate cu privire la aceste concepte, precum și sunt clarificate înțelesul noțiunilor subsecvente sau de factură extrapenală, cum ar fi cele de: funcționar public; angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; angajatul din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoane autorizate sau investite de stat să presteze, în numele acestuia, servicii publice; persoane autorizate sau investite de stat să îndeplinească activități de interes public ș.a. Comportă relevanță în planul interpretării acestor noțiuni și Legea nr. 158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [27]; Legea nr. 199/2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică [28]. În plus, explicații temeinice în acest domeniu se regăsesc și în literatura de specialitate [29, p. 80-153], prin urmare o reproducere a acestor idei în contextul prezentului studiu ar fi superfluă.

Concluzii

1. Subiect al infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 220 CP RM este persoana fizică responsabilă care a atins vârsta de 16 ani. Potrivit legii penale a Republicii Moldova, persoana juridică nu evoluează pe post de subiect al proxenetismului, spre deosebire de Codul penal al Franței și al Estoniei;

2. În condițiile prevăzute la lit. d) alin. (2) art. 220 CP RM, subiectul infracțiunii are calitatea specială de persoană publică, persoană cu funcție de răspundere, persoană cu funcție de demnitate publică, persoană publică străină, funcționar internațional;

3. Sub aspectul calificării faptei în temeiul art. 220 CP RM este irelevant dacă persoana care săvârșește infracțiunea este de sex masculin ori de sex feminin. De asemenea, nu prezintă relevanță dacă subiectul se află ori nu într-o relație apropiată cu victima;

4. În sensul art. 220 CP RM persoana asupra căreia este îndreptată infracțiunea (victima) nu intră în sfera noțională a „subiectului infracțiunii”. Victima infracțiunii se atribuie sistemului de referință al obiectului infracțiunii.

Bibliografie:

- GRAMA, M., BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU VI. *Drept penal. Partea generală*. Volumul I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 328 p. ISBN 978-9975-53-083-5
- БАУЛИН, Ю.В., ГОЛИК, Ю.В., ЗВЕЧАРОВСКИЙ, И.Э. *Российское уголовное право. Общая часть*. Под ред. В. С. Комиссарова. Санкт-петербург: Питер, 2005. 560 с. ISBN 5-469-00606-9.
- ULIANOVSKI, G., CURMEI, I. *Subiectul și latura subiectivă a infracțiunii de constrângere de a face declarații*. În: *Revista Națională de Drept*. 2016, nr. 2, p.28-30. ISSN 1811-0770.
- SOROCEANU, I. *Subiectul infracțiunii de activitate a mercenarilor*. În: *Culegea comunicărilor conferinței științifice naționale cu participare internațională „Realități și perspective ale învățământului juridic național” Chișinău, 01-02 octombrie 2019*. Chișinău: CEP USM, 2019, vol. 2, p. 361-368. 692 p. ISBN 978-9975-149-88-4
- PALADII, A. *Violul: studiu de drept penal și investigarea judiciară a infracțiunii*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2010.
- PAȘCU, I. *Drept penal. Partea generală*. Editia a 2-a. București: Hamangiu, 2009. 560 p. ISBN 978-606-522-221-2.
- PASCU, I., DOBRINOIU, V., HOTCA, M. A. *Noul Cod penal comentat: Partea generală*. Vol.I. Ed. A 2-a, rev. Și adăug. București: Universul juridic, 2014. 800 p. ISBN 978-606-673-262-8.
- ȘTEFĂNOAIA, M. *Drept penal. Partea generală*. Volumul I. București: Universul Juridic, 2020. 619 p. ISBN 978-606-39-0651-0.

9. PAȘCU, I., DOBRINOIU, V., HOTCA, M.A., at al. *Noul cod penal comentat. Partea specială. Volumul 2.* București: Universul Juridic, 2014. 1150 p. ISBN 978-606-673-311-3.
10. POPOV, R. *Condițiile generale și speciale pentru existența subiectului persoană fizică în cazul infracțiunilor prevăzute în capitolele XV și XVI din partea specială a codului penal: aspecte introductive.* În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Sociale.* 2012. Nr. 8. p. 99-112. ISSN 1814-3199.
11. SERBINOV, A. *Răspunderea penală pentru infracțiunile contra securității publice exprimate în manipulări ilegale cu arme și muniții.* Teză de doctor. Chișinău, 2010.
12. *Codul penal al României.* Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/109855> [Accesat: 10.03.2025]
13. ȘEVCENCO, A. *Personalitatea infractorului – aspecte criminologice.* În: *Materialele conferinței „Perspective și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”,* Cahul, 7 iunie 2018. Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, 2018, vol. 1, p.222-233. 377 p. ISBN 978-9975-88-041-1.
14. *Codul penal al Franței.* Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719 [Accesat: 10.03.2025]
15. *Codul penal al Estoniei.* Disponibil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411> [Accesat: 10.03.2025]
16. *Codul civil al Republicii Moldova.* În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86.
17. АНТОНОВА, Е. Ю. *Субъект преступления.* Владивосток: Издательство Дальневосточного федерального университета, 2023. 90 с. ISBN 978-5-7444-5617-7.
18. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”, nr.39 din 22.11.2004.* Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=360 [Accesat: 10.03.2025]
19. BOTNARU, S. *Subdezvoltarea psihică – cauză care exclude sau diminuează responsabilitatea persoanei fizice.* În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe Sociale”.* 2013. Nr.8. p. 90-95. ISSN 1814-3199.
20. *Sentiința judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 30.03.2023, dos. Nr. 1-2622/2020, jud. Stella Bleșceaga.* Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a9481d2c-ff78-4f56-a73a-e28ab3b7a4fe [Accesat: 10.03.2025]
21. COPEȚCHI, S. *Subiectul infracțiunii de atragere a minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale.* În: *Revista Națională de Drept*, 2014, nr.2, pp.86-92. ISSN 1811-0770.
22. *Sentiința judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 23.01.2023, dos. Nr. 1-3217/2020, jud. Stella Bleșceaga.* Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/98ef7121-db7f-4c41-bcf2-cf6d29b3c442 [Accesat: 10.03.2025]
23. *Sentiința judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 13.07.2021, dos. Nr. 1-2707/2020, jud. Aureliu Postică.* Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d0819e21-7532-4358-8641-c008bd5d2ead [Accesat: 10.03.2025]
24. *Sentiința judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 14.09.2023, dos. Nr. 1-186/2021, jud. Sergiu Stratan.* https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/bae8fd4c-77f5-43c3-a94b-f8458bd457b9 [Accesat: 10.03.2025]
25. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004.* Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=196 [Accesat: 10.03.2025]
26. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiției nr. 7 din 15.05.2017 „Cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu”.* Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=216 [Accesat: 10.03.2025]
27. *Legea nr.158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public.* În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 230-232.
28. *Legea nr. 199/2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică.* În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 194-196.
29. POPOV, R. *Subiectul infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal/ teză de doctor în drept.* Chișinău, 2013.

Date despre autor:

Eduard CALMAȚUI, doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0003-4926-0084

E-mail: ed.calmatui@gmail.com

Prezentat: 19.03.2025

INTEGRAREA ABORDĂRII BAZATE PE DREPTURILE OMULUI ÎN EDUCAȚIE: UN CADRU PENTRU REALIZAREA DREPTULUI LA EDUCAȚIE INCLUZIVĂ A COPIILOR CU DIZABILITĂȚI

Tatiana CERNOMORIȚ,

Universitatea de Stat din Moldova

Dreptul la educație recunoscut în standardele internaționale în domeniul drepturilor este un drept care împuternicește, contribuie la realizarea altor drepturi și la consolidarea acceptării, egalității și nediscriminării. În cadrul articolului autoarea a analizat educația incluzivă a copiilor cu dizabilități din perspectiva Abordării Bazate pe Drepturile Omului (în continuare – *ABDO*). Este reflectată aplicabilitatea principiilor *ABDO* în domeniul educației incluzive, precum și sunt prezentate obligațiile statului de a respecta, proteja și realiza dreptul la educație a copiilor cu dizabilități, prin sisteme educaționale incluzive. Relevarea importanței și impactului educației incluzive asupra copiilor cu dizabilități, dar și asupra sistemului educațional este esențială în contextul în care studiile internaționale și naționale evidențiază persistența atitudinilor discriminatorii față de copiii cu dizabilități.

Cuvinte-cheie: *educația incluzivă, abordarea bazată pe drepturile omului, copii cu dizabilități.*

MAINSTREAMING HUMAN RIGHTS BASED APPROACH IN EDUCATION: FRAMEWORK FOR ENSURING THE RIGHT TO INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES

The right to education recognized in international human rights standards is an empowering right, contributing to the realization of other rights and to the consolidation of acceptance, equality and non-discrimination. In the article, the author analyzed the inclusive education of children with disabilities from the perspective of the human rights-based approach (HRBA). A reflection is made on the applicability of the HRBA principles in inclusive education and the obligations of the state to respect, protect and fulfil the right to education of children with disabilities, through inclusive educational systems. Highlighting the importance and impact of inclusive education on children with disabilities and on the educational system is essential as international and national studies reveal the persistence of discriminatory attitudes towards children with disabilities..

Keywords: *inclusive education, human rights based approach, children with disabilities.*

Introducere

Recunoașterea dreptului la educație a copiilor cu dizabilități, în medii educaționale incluzive a înregistrat evoluții majore în ultimele decenii, la nivel internațional, dar și în Republica Moldova. Prin ratificarea în anul 2010, a Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Republica Moldova și-a asumat obligația de „a asigura un sistem educațional incluziv la toate nivelurile” ca toți copiii cu dizabilități să aibă acces la măsurile de suport necesare facilitării procesului de educație, inclusiv „adaptarea rezonabilă a condițiilor la nevoile individuale” (art. 24.2c) și asigurarea „măsurilor eficiente de sprijin individualizat în amenajarea mediului care să maximizeze progresul școlar și socializarea” (art. 24.2e) [2]. Chiar dacă în Republica Moldova practicile de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități în învățământul general au fost inițiate la începutul anilor 2000 și Guvernul este în proces de implementare a celui de-al doilea Program de dezvoltare a educației incluzive (2024-2027) [12], totuși, conform datelor disponibile, 44% din copiii cu dizabilități nu sunt încadrați în nici o instituție educațională [15]. Principiile abordării bazate pe drepturile omului ar putea constitui un cadru pentru identificarea celor lăsați în urmă în exersarea dreptului la educație, dar și evidențierea necesităților de împuternicire la actorilor educaționali pentru a identifica și implementa măsurile de suport necesare pentru exersarea dreptului la educație a grupurilor în risc de

excluziune. În cadrul articolului este analizată educația incluzivă în calitate de drept al omului, copiii cu dizabilități sunt prezentați în calitate de titulari de drepturi și sunt evidențiate obligațiile în domeniul dreptului la educație a instituțiilor de stat și reprezentanților acestora.

Metode și materiale aplicate

Studiul a fost realizat prin aplicarea metodei documentare, fiind supuse analizei: istoricul dezvoltării educației incluzive; prevederile cadrului normativ internațional și național în domeniul educației și a educației incluzive. Sunt analizate documentele ce descriu obligațiile în domeniul drepturilor omului și principiile ABDO. Importante pentru procesul de cercetare au fost rapoartele și studiile la nivel internațional și național privind implementarea educației incluzive, precum și barierele ce împiedică exersarea pe deplin, în condiții de egalitate, de către copiii cu dizabilități a dreptului lor la educație.

Rezultate obținute și discuții

Scurtă incursiune în dezvoltarea educației incluzive

Recunoașterea incluziunii și a educației incluzive pentru exersarea dreptului la educație a copiilor cu dizabilități a înregistrat evoluții majore în ultimele decenii la nivel internațional, dar și în Republica Moldova. Declarația Universală a Drepturilor Omului 1948 (în continuare –DUDO) a fost primul document care a recunoscut că toate persoanele se nasc în demnitate și drepturi, și dreptul la educație este unul dintre drepturile consfințite. Articolul 26 al DUDO recunoaște că „orice persoană are dreptul la învățătură” [21]. Totuși, abia în anul 1990, Conferința Mondială privind Educația pentru Toți, Jomtien a fost prima platformă în care a fost evidențiat numărul copiilor excluși din școală și necesitatea unor abordări mai incluzive pentru a depăși barierele cu care se confruntă copiii cu dizabilități [26]. Ulterior, în anul 1993 regulile standard ale ONU privind egalitatea șanselor pentru persoanele cu dizabilități sunt adoptate, prin care se cere statelor membre să asigure educație pentru toate persoanele în medii integrate, iar educația copiilor cu dizabilități este parte integrală a sistemului educațional, inclusiv cu referire la planificarea educației, dezvoltarea curriculară și organizarea școlară [24]. În anul 1994, Declarația UNESCO de la Salamanca [10] a consolidat afirmațiile anterioare și a venit cu un apel inechivoc pentru educația incluzivă și a evidențiat principiul explicit că instituțiile de învățământ general trebuie să includă toți copiii. Cele 92 de guverne semnatare ale Declarației au proclamat că: „fiecare copil are caracteristici unice, interese, abilități și necesități de învățare; sistemele și programele educaționale trebuie organizate și implementate ținând cont de diversitatea acestor caracteristici și necesități, în timp ce elevii cu cerințe educaționale speciale trebuie să aibă acces la școlile generale, care trebuie să fie capabile să ofere o educație centrată pe copil” [10]. Comitetul privind Drepturile Copilului de asemenea și-a exprimat preocuparea legată de „practica segregării și a recomandat statelor să revizuiască și să amendeze legile ce nu sunt conforme Convenției privind Drepturile Copilului, cum ar fi legislația care segreghează copiii cu dizabilități în instituții separate pentru îngrijire, tratament sau educație” [4]. Un alt moment important este adoptarea în anul 2006 a Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CDPD), ratificată de Republica Moldova în anul 2010, care vine cu obligația explicită a statelor părți de a introduce educația incluzivă. În conformitate cu articolul 24 alineatul (1) al CDPD, statele părți trebuie să asigure realizarea dreptului persoanelor cu dizabilități la educație „printr-un sistem educațional incluziv la toate nivelurile, inclusiv învățământul preșcolar, primar, secundar și terțiar, formarea profesională și învățarea pe tot parcursul vieții, cu asigurarea tuturor măsurilor de acomodare rezonabilă” [2].

Ce este educația incluzivă și care este importanța acesteia?

Daniel Mara (2009) definește „educația incluzivă drept un ansamblu de măsuri luate în vederea extinderii scopului și rolului școlii obișnuite, pentru a putea face față unei diversități mai mare de copii. Incluziunea presupune ca învățământul să se adapteze cerințelor copiilor și ca toți copiii să aibă posibilitatea de a învăța împreună, indiferent de dificultățile pe care le întâmpină și să fie orientat spre satisfacerea intereselor copilului și nu invers” [16, p. 89]. De asemenea, Mara D. accentuează faptul că „școala incluzivă trebuie să recunoască și să reacționeze la cerințele diverse ale copiilor, să armonizeze diferențele de învățare și între gra-

de de reușită școlară, să asigure educație eficientă pentru toți.” [16, p. 90] În acest sens, evidențiem accentul pus de Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, care în comentariul său general nr. 4 privind dreptul la educație incluzivă, a subliniat că educația incluzivă nu se referă la plasarea copiilor cu dizabilități în instituțiile de învățământ de masă existente și lăsarea acestora să se adapteze la cerințele standardizate ale unor astfel de instituții, ci, implică un proces de reformă sistemică care întruchipează schimbări și modificări ale conținutului, metodelor de predare, abordărilor, structurilor și strategiilor în educație pentru a depăși barierele cu o viziune care să ofere tuturor elevilor o experiență de învățare echitabilă și participativă și mediul trebuie să corespundă cel mai bine cerințelor și preferințelor acestora [6, p. 3]. Educația incluzivă recunoaște capacitatea fiecărui copil de a învăța, fiind un element central pentru atingerea unui nivel înalt de educație pentru toți elevii, inclusiv elevii cu dizabilități și pentru dezvoltarea unei societăți incluzive. Diverse organizații internaționale, precum și Comitetul privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități [5, p. 2-3] au evidențiat importanța educației incluzive pentru copiii cu dizabilități, dar și impactul acesteia asupra calității educației, sistemului social și economic:

I. Educațional – focusul educației centrată pe persoană și învățarea prin cooperare contribuie la **consolidarea capacităților profesorilor**. Atunci când profesorii sunt instruiți să includă copiii cu dizabilități, nivelul și standardul de învățare a copiilor cu și fără dizabilități crește [20]. De asemenea, cercetările arată că prin susținerea copiilor cu dizabilități, indiferent de vârstă, în medii educaționale incluzive se contribuie la îmbunătățirea calității educației, deoarece educația devine centrată pe persoană și orientată spre îmbunătățirea rezultatelor învățării tuturor, inclusiv și a acelor cu diverse abilități. MacArthur, J. (2009), evidențiază faptul că, copiii cu dizabilități au rezultate academice mai mari și progrese din punct de vedere comportamental în medii incluzive, comparativ cu elevii cu dizabilități care învață în medii clase segregate [14]. Incluziunea implică schimbări profunde și în privința abordării dificultăților de învățare, iar schimbările care se realizează din punct de vedere metodologic și organizațional ca răspuns la dificultățile înregistrate în învățare de elevi contribuie la formarea și dezvoltarea tuturor copiilor [16, p. 90].

II. Social – educația incluzivă contribuie la crearea unei culturi a diversității, a participării și implicării în viața comunitară a persoanelor cu și fără dizabilități, a profesorilor și a altor actori din mediul școlar, precum și societatea în general. Prin experiența de a învăța și de a se juca împreună, toți elevii, împreună cu părinții, familiile și îngrijitorii lor, sunt încurajați să învețe toleranța, acceptarea diferenței și respectul pentru diversitate, ceea ce duce la eliminarea stigmatizării și excluderii. Educația incluzivă oferă, de asemenea, elevilor cu dizabilități o mai mare independență, abilități sociale și oportunități de a deveni membri productivi ai comunităților lor și de a-și exercita drepturile de a participa în societățile lor [5].

III. Economic – educarea persoanelor cu dizabilități este o investiție pozitivă din punct de vedere economic, deoarece poate contribui la reducerea sărăciei și excluderea de la participarea activă la economie. În anul 1999 Banca Mondială a estimat că persoanele cu dizabilități pot reprezenta unul din cinci dintre cei mai săraci oameni din lume, iar în anul 2005 drept parte a unui studiu, a concluzionat că „dizabilitatea este asociată cu sărăcia pe termen lung, în sensul că, copiii cu dizabilități au mai puține șanse să dobândească capitalul uman care să le permită să obțină venituri mai mari” [25, p. 11]. Prin oferirea oportunităților de educație pentru copiii cu dizabilități se reduce din povara sistemului de protecție socială, în același timp membrii familiei cu responsabilități de îngrijire [5, p. 3] sunt liberi să identifice oportunități noi de angajare și alte activități economice. În acest context, principiul indivizibilității și interconectării drepturilor omului [23] presupune că progresul în realizarea unui drept depinde de avansarea tuturor celorlalte drepturi, iar realizarea unui drept nu poate fi realizată în detrimentul altor drepturi. De exemplu, dreptul la educație este interdependent cu dreptul la muncă, la asigurarea unui trai decent, la informare, dreptul la sănătate, nediscriminare, dreptul la un proces echitabil, la libertatea de asociere, libertatea întrunirilor. Și, respectiv, nerealizarea dreptului la educație, la formare profesională are un impact asupra exersării dreptului la muncă – lipsa educației împiedică angajarea tinerilor cu dizabilități, la asigurarea unui trai decent – persistența unei rate înalte a sărăciei în rândul persoanelor cu dizabilități și alte drepturi conexe. Acestea fiind confirmate și de datele la nivel național: datele Biroului Național de Statistică atestă o rată a șomajului mai mare în rândul persoanelor cu dizabilități (4,2%) comparativ cu persoanele fără dizabilități (3,2%) [15]. De asemenea, persoanele cu dizabilități se confruntă cu un risc mai pronunțat

al sărăciei, comparativ cu persoanele fără dizabilități: conform datelor Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice realizată de Biroul Național de Statistică, rata sărăciei absolute în rândul persoanelor cu dizabilități a fost în anul 2022 de 41,2%, sau cu 11,1 puncte procentuale mai mare comparativ cu persoanele fără dizabilități (30,1%), riscului sărăciei fiind expuse în special persoanele cu dizabilități din mediul rural [15]. După cum evidențiază Comitetul privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale (CDESC), educația este atât un drept al omului în sine, cât și un mijloc indispensabil de realizare a altor drepturi ale omului. În Comentariul General nr. 13 cu privire la educație, CDESC afirmă că în calitate de drept care împuternicește, educația este vehiculul principal prin care adulții și copiii marginalizați din punct de vedere economic și social pot ieși din sărăcie și pot obține mijloacele de a participa pe deplin în comunitățile lor [8, p. 1] și a fi protejate de exploatare.

Pentru avansarea în facilitarea incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități, este necesară cunoașterea **barierelor ce împiedică procesul de incluziune**. Comitetul privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități în Comentariul General nr. 4 cu privire la articolul 24 al Convenției privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități [5, p. 3], a evidențiat o serie de bariere care împiedică incluziunea educațională a copiilor cu dizabilități la nivel global, printre care: *a) lipsa înțelegerii sau lipsa implementării modelului privind drepturile omului al dizabilității*, care accentuează că barierele din cadrul comunității și ale societății, mai degrabă decât deficiențele personale, exclud persoanele cu dizabilități; *b) discriminarea persistentă* împotriva persoanelor cu dizabilități; *c) lipsa de cunoștințe despre natura și avantajele educației incluzive de calitate și ale diversității; lipsa de informare a tuturor părinților; și lipsa unor răspunsuri adecvate la cerințele de suport*, ceea ce conduce la stereotipurile că incluziunea incluziunea copiilor cu dizabilități va determina o deteriorare a calității educației sau va avea în alt mod un impact negativ asupra celorlalți; *d) lipsa datelor dezagregate și cercetărilor* (ambele sunt necesare pentru responsabilizare și dezvoltarea programelor), care împiedică elaborarea de politici și intervenții eficiente pentru promovarea educației incluzive și de calitate; *e) lipsa voinței politice, a cunoștințelor pentru implementarea dreptului la educație incluzivă, inclusiv educația insuficientă a întregului personal didactic; f) mecanisme de finanțare inadecvate* pentru a oferi stimulente și acomodări rezonabile pentru incluziunea elevilor cu dizabilități; *g) lipsa căilor de atac legale și a mecanismelor* pentru a solicita reparații pentru încălcări. CDPD în anul 2017, de asemenea, și-a exprimat îngrijorările legate de barierele în educația incluzivă a copiilor cu dizabilități în Republica Moldova [6, p. 8]. Astfel, printre preocupările enunțate sunt: prevederile Codului Educației din 2014 mai permit învățământul segregat; copiii cu dizabilități, în special cei cu dizabilități psiho-sociale și/sau intelectuale rămân în medii de învățare segregate, inclusiv „școli speciale”, „clase speciale”, și „educație la domiciliu”, și nu primesc suportul necesar pentru accesarea educației incluzive; persistența atitudinilor negative față de elevii cu dizabilități din partea personalului administrativ și învățători, ceea ce duce la refuzul înrolării copiilor în instituțiile de învățământ general și o lipsă generală de familiarizare, cunoștințe și abilități legate de educația incluzivă în rândul personalului. Adicional și Comitetul privind eliminarea discriminării împotriva femeilor (2020) a evidențiat în adresa Guvernului Republicii Moldova preocuparea legată de numărul limitat de femei și fete cu dizabilități în educația generală și incluzivă, condiționat de lipsa accesibilității clădirilor și facilităților școlare, precum și lipsa trainingului în educația incluzivă pentru profesori și angajații din școli [7, p. 10].

Principiile abordării bazate pe drepturile omului și aplicarea acestora în educația incluzivă a copiilor cu dizabilități

Abordarea bazată pe drepturile omului (în continuare – *ABDO*) este un cadru conceptual pentru procesul de dezvoltare umană care se bazează normativ pe standardele internaționale privind drepturile omului și este direcționat operațional către promovarea și protejarea drepturilor omului. Această abordare urmărește să analizeze inegalitățile care se află în centrul problemelor de dezvoltare și să remedieze practicile discriminatorii și distribuțiile nedrepte ale puterii care împiedică progresul dezvoltării și adesea duc la lăsarea în urmă a unor grupuri de persoane [30]. *ABDO* este un cadru conceptual și pentru procesul de educație, pentru a asigura respectarea, protejarea și asigurarea dreptului la educație a copiilor cu dizabilități, grup care în mod istoric a fost lăsat în afara educației, în special în afara învățământului general. *ABDO* este

susținută de cinci principii cheie ale drepturilor omului, care sunt cunoscute în limba engleză sub denumirea PANEL [25]:

- Participare și incluziune (**P**articipation and inclusion);
- Responsabilitate (**A**ccountability);
- Nediscriminare și egalitate (**N**on-discrimination and equality);
- Împuternicire (**E**mpowerment);
- Legalitate (**L**egality).

Aceste principii trebuie aplicate în relație cu toate elementele și procesele conectate cu educație, inclusiv în dezvoltarea, implementarea și evaluarea impactului legislației, politicii și practicilor cu privire la educația incluzivă:

I. Participare și incluziune: fiecare persoană are dreptul de a participa activ, liber și semnificativ în decizii care îi afectează. Un accent important este pus și pe accesibilitatea procesului de participare, inclusiv accesibilitatea informației. Comitetul privind Drepturile Copilului [4] descrie participarea copiilor drept un proces continuu care include schimbul de informații și dialogul între copii și adulți bazat pe respect reciproc și în care copiii pot afla cum sunt luate în considerare opiniile lor și ale adulților și modelează rezultatul unor astfel de procese. În contextul educației incluzive, participarea copiilor cu dizabilități în luarea deciziilor care îi afectează este fundamentală pentru exersarea drepturilor lor, inclusiv dreptul la educație. Asigurarea participării semnificative a copiilor în procesul decizional legat de educația acestora contribuie, pe de o parte, la împuternicirea lor, îi ajută să-și dezvolte competențe, să-și extindă aspirațiile și să câștige încredere. Pe de altă parte, conduce la recunoașterea din partea titularilor de obligații că, copiii cu dizabilități sunt titulari de drepturi îndreptățiți să joace un rol activ în comunitățile lor și în societate în general. Participarea este un concept transversal care este atât un drept, cât și un principiu care stă la baza realizării tuturor drepturilor omului ale copiilor cu dizabilități.

Cum poate fi realizată participarea copiilor cu dizabilități în contextul procesului educațional din Republica Moldova? Câteva opțiuni prin care poate fi asigurată participarea copiilor cu dizabilități sunt:

- **Calitatea de membru/membră a Consiliilor Elevilor (național, teritorial și/sau instituțional).** Instrucțiunea privind constituirea și funcționarea consiliului elevilor [18] prevede că, componența acestora trebuie să includă toate clasele din școală sau pentru fiecare complet de clase, asigură echilibrul de gen, reflectă apartenența etnică și socială a instituției, inclusiv prezența elevilor cu dizabilități. Analiza datelor Ministerului Educației și Cercetării privind componența Consiliului Național al Elevilor [19], precum și rapoartele de monitorizare a activității Consiliilor Elevilor pe raioane, denotă lipsa colectării datelor dezagregate privind reprezentarea grupurilor vulnerabile (ex.: copii cu dizabilități, copii de etnie romă) în cadrul consiliilor. Astfel, sunt necesare măsuri pentru facilitarea prezenței elevilor cu dizabilități în consilii, dar și monitorizarea includerii acestora.

- **Consultarea opiniilor lor cu privire la necesitățile educaționale individuale** – în procesul de evaluare de către Serviciile de Asistență Psiho-pedagogică, de către Comisiile multidisciplinare intrașcolare, în elaborarea Planului Educațional Individualizat, opinia copilului trebuie ascultată și luată în considerare. De asemenea, aceștia trebuie să participe în evaluarea calității procesului educațional, necesitățile de acomodare rezonabilă, asigurarea cu tehnologii asistive și stabilirea modului în care se desfășoară procesul educațional.

II. Responsabilitate: ABDO urmărește să ridice nivelurile de responsabilitate prin identificarea „titularilor de drepturi” și „titularilor de obligații” corespunzători. Din perspectiva dreptului la educație în contextul prezentului articol, titulari de drepturi sunt copiii cu dizabilități, iar titulari de obligații sunt toți actorii implicați în procesul decizional, precum: Ministerul Educației și Cercetării, Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică, Structurile Teritoriale de Asistență Psihopedagogică, actorii din cadrul instituției de învățământ (administrația, cadrele didactice, cadre didactice de sprijin etc.), precum și părinții, care în temeiul Convenției privind Drepturile Copilului au obligații explicite (ex.: Articolul 5 prevede îndatoririle ce revin părinților naturali ai copilului sau, după caz și conform tradiției locale, membrilor familiei lărgite sau comunității, tutorilor sau altor persoane care au, prin lege, copii în îngrijire, de a asigura, de o manieră corespunzătoare capacităților în continuă dezvoltare ale copilului, îndrumarea

și orientarea necesare în exercitarea de către copil a drepturilor.) [27] Principiul responsabilității necesită monitorizarea eficientă a standardelor privind drepturile omului. Pentru ca responsabilitatea să fie eficientă, trebuie să existe legi, politici, proceduri administrative și mecanisme de despăgubire adecvate pentru a garanta drepturile omului [30, p. 8].

Care sunt structurile la nivel național care pot contribui la monitorizarea respectării dreptului la educație a copiilor cu dizabilități? În Republica Moldova, Avocatul Poporului este una din instituțiile care contribuie la apărarea drepturilor și libertăților omului prin prevenirea încălcării acestora, prin **monitorizarea și raportarea modului de respectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la nivel național**, prin perfecționarea legislației ce ține de domeniul drepturilor și libertăților omului, prin colaborarea internațională în acest domeniu, prin promovarea drepturilor și libertăților omului și a mecanismelor de apărare a acestora. Adicional, Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copilului care își exercită atribuțiile pentru asigurarea respectării drepturilor și a libertăților copilului și realizării, la nivel național, de către autoritățile publice centrale și locale, de către persoanele cu funcție de răspundere de toate nivelurile a prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului [13]. Instituția Avocatului Poporului elaborează rapoarte tematice care reflectă printre altele respectarea, protejarea și asigurarea drepturilor persoanelor/copiilor cu dizabilități, inclusiv rapoarte privind dreptul la educație. De asemenea, în anul 2022, prin decizia nr. 1 al Consiliului Național pentru Drepturile Omului, au fost create șase comisii specializate care au misiunea de a asigura și de a monitoriza la nivel național, potrivit domeniului de competență, implementarea tratatelor internaționale ale Consiliului Europei și ale Organizației Națiunilor Unite la care Republica Moldova este parte și a recomandărilor comitetelor acestora, inclusiv a recomandărilor raportorilor speciali ONU [11]. Ministerul Muncii și Protecției Sociale a creat comisia specializată, care printre altele, are misiunea de a monitoriza implementarea Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, precum și recomandările recepționate din partea Comitetului privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, inclusiv legat de respectarea, protejarea și asigurarea dreptului la educație a copiilor cu dizabilități. Este important ca în activitatea Comisiei Specializate să participe și organizațiile ce reprezintă drepturile persoanelor cu dizabilități și să fie abordate aspectele ce țin de educația incluzivă, în virtutea articolului 24 al Convenției privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități [2].

III. Nediscriminare și egalitate: toți indivizii sunt egali ca ființe umane și, în virtutea demnității inerente fiecărei persoane, sunt înzestrați cu drepturile lor fără nicio discriminare. În contextul educației incluzive, dreptul la nediscriminare include dreptul de a nu fi segregat și de a primi acomodare rezonabilă, precum și crearea mediilor de învățare accesibile. Studiul tematic cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități la educație (2013) evidențiază că doar educația incluzivă poate oferi educație de calitate, precum și dezvoltare pentru persoanele cu dizabilități, argumentând că este cea mai relevantă modalitate pentru stat de a garanta universalitatea și ne-discriminarea în realizarea dreptului la educație [22]. Pentru implementarea articolului 24, aliniatul 1 al Convenției privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Republica Moldova în calitate de stat parte a Convenției, are obligația de a asigura dreptul la educație fără discriminare, pe baza egalității de oportunități. Persoanele cu dizabilități se pot confrunta cu discriminare, precum și părinții, membrii familiilor acestora se pot confrunta cu discriminare prin asociere în baza dizabilității copiilor lor. Statele trebuie să întreprindă măsuri pentru a combate toate formele de discriminare, inclusiv identificarea și eliminarea barierelor juridice, fizice, de comunicare și lingvistice, sociale, financiare și de atitudine din cadrul instituțiilor de învățământ și al comunității [5]. Comitetul privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, evidențiază faptul că pentru a asigura perspectiva ne-discriminării în educație, legile și politicile trebuie să prevadă expres clauza de „nerespingere” (engleză „non-rejection”), interzicând refuzul de admitere în instituțiile de învățământ general și necesitatea garantării continuității în educație. Pentru ca această clauză să aibă un efect imediat, trebuie să fie completată cu prevederea de acomodare rezonabilă [5]. În acest sens, evidențiem faptul că, totuși, articolul 33 (1) al Codului Educației al Republicii Moldova (2014) prevede faptul că educația copiilor cu cerințe educaționale speciale „se organizează în instituțiile de învățământ general, inclusiv în instituțiile de învățământ special, sau prin învățământ la domiciliu” [1], iar aceasta a fost evidențiată drept una dintre preocupările Comitetului privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități în adresa țării noastre [6, p. 8].

IV. Împuternicire: consolidarea capacităților titularilor de drepturi de a-și cunoaște și exercita drepturile, dar și a titularilor de obligații pentru implementarea eficientă a obligațiilor în domeniul drepturilor omului. Împuternicirea titularilor de drepturi este necesară pentru ca aceștia să aibă capacitățile, dar și puterea necesară de a-și revendica drepturile, pentru ca în final să-și îmbunătățească viața lor, dar și a comunității. Dreptul la educație este un drept care împuternicește, iar Convenția ONU privind Drepturile Copilului, evidențiază rolul educației în dezvoltarea plenară a personalității copilului (art. 29, alin. a) [27], precum și pregătirea acestora să-și “asume responsabilitățile vieții într-o societate liberă, într-un spirit de înțelegere, de pace, de toleranță” (art. 29, alin. c) [27]. De asemenea, Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, în articolul 24, reflectă concepul de împuternicire, prin evidențierea scopului educației de a „dezvolta pe deplin potențialul uman, a personalității, talentelor și creativității, precum și de a oferi posibilitatea de a participa efectiv la o societate liberă” [2].

V. Legalitate: principiul legalității înseamnă că drepturile trebuie să fie aplicabile din punct de vedere legal, iar politicile și practicile dezvoltate de titularii de obligații trebuie să fie în concordanță cu drepturile stabilite de standardele internaționale la care Republica Moldova este parte și cadrul normativ național. De asemenea, principiul legalității evidențiază că toate drepturile, inclusiv dreptul la educație, trebuie respectate, protejate și asigurate. Astfel, în dezvoltarea și implementarea politicilor și programelor în domeniul educației incluzive a copiilor cu dizabilități, titularii de obligații trebuie să asigure concordanța acestora cu standardele internaționale în domeniul drepturilor omului la care Republica Moldova este parte (ex. : art. 14 al Pactului Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale, art. 24 al Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, art. 29 al Convenției ONU privind Drepturile copilului), precum și recomandările în domeniul dreptului la educație, incluziune educațională, drepturile copiilor cu dizabilități emise țării noastre de către mecanismele internaționale în domeniul drepturilor omului.

Concluzii

Prin analiza realizată putem evidenția faptul că odată cu ratificarea în anul 2010 a Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Republica Moldova a recunoscut persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități, drept titulari de drepturi. Respectiv, abordarea bazată pe drepturile omului față de dizabilitate, trebuie să fie la baza tuturor intervențiilor, politicilor, programelor. Principiile abordării bazate pe drepturile omului aplicate în procesul de dezvoltare și implementare a educației incluzive, vor contribui la un proces mai eficient și calitativ de incluziune educațională a copiilor cu dizabilități.

Bibliografie:

1. *COD Nr. 152 din 17-07-2014, Codul Educației al Republicii Moldova*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138917&lang=ro#, [Accesat: 01.02.2025].
2. *Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități*. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117839&lang=rom, [Accesat: 30.01.2025].
3. *Committee on the Rights of the Child, Day of general discussion, Children with disabilities*. Disponibil: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/Recommendations/Recommendations1997.pdf> [Accesat: 30.01.2025].
4. *Committee on the Rights of the Child, general comment No. 12 (2009) on the right of the child to be heard*.
5. *Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General Comment nr. 4 to articole 24 – right to inclusive education*. Disponibil: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-4-article-24-right-inclusive> [Accesat: 30.01.2025].
6. *Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of the Republic of Moldova, 2017*, disponibil: <https://digitallibrary.un.org/record/1310661>, p 8 [Accesată: 29.01.2025].
7. *Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the sixth periodic report of the Republic of Moldova, 2020*. Disponibil: <https://digitallibrary.un.org/record/3856669?ln=en> [Accesat: 06.02.2025].
8. *Comitetul privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale, Comentariul General nr. 13 Dreptul la educație*. <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c22.pdf> [Accesat: 30.01.2025].

9. *Consiliul Național al Elevilor, Raport cu privire la monitorizarea activității Consiliilor Elevilor (CE) în raioane, 2016*. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/raport_realizat_de_cne_invatamant_general_cu_privire_la_monitorizarea_activitatii_consiliilor_elevilor.pdf [Accesat: 10.02.2025].
10. *Declarația UNESCO de la Salamanca și cadrul de acțiune în educația cerințelor speciale, adoptată la Conferința de la Salamanca (Spania) 1994*. Disponibilă la: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427> [Accesată: 10.02.2025].
11. *Guvernul Republicii Moldova, Dispoziție nr. 6-d din 13 ianuarie 2023, cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru al comisiilor specializate create în cadrul Consiliului Național pentru Drepturile Omului*. Disponibilă: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/18-02-10_13.01.2023.pdf [Accesat: 30.01.2025].
12. *Guvernul Republicii Moldova, Hotărâre nr. 950 din 06-12-2023 cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2024 – 2027*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141025&lang=ro [Accesat: 10.02.2025].
13. *Legea nr. 52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)*. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121241&lang=rom [Accesat: 11.02.2025].
14. MacArthur, J. (2009). *Learning Better Together: Working Towards Inclusive Education in New Zealand Schools*. <https://inclusive.tki.org.nz/assets/inclusive-education/resources/files/learning-better-together.pdf>.
15. MALCOCI, L., MUNTEANU, P., CARA, A., [et al.], *Parcursul educațional al copiilor cu dizabilități severe: constrângeri și oportunități. În baza analizei sociologice a accesului la educație a copiilor cu dizabilități intelectuale, senzoriale și cu autism*, Keystone Moldova. – Chișinău: [S. n.], 2024 (Print-Caro). – 111 p. ISBN 978-9975-1,80-50-4 (PDF). Disponibil: <https://www.keystonemoldova.md/wp-content/uploads/sites/4/2024/03/Evaluarea-serviciilor-educationale-de-suport.pdf> [Accesat: 11.02.2025].
16. Mara D., *Strategii didactice în educația incluzivă*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2009, 228 p. ISBN 978-973-30-2380-7.
17. *Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Conceptul Programului privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități pentru perioada 2023 – 2027*. Disponibil: <https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/09/Conceptul-Programului-national-de-incluziune-sociala-a-persoanelor-cu-dizabilitati-2023-2027.pdf> [Accesată: 06.02.2025].
18. *Ministerul Educației și Cercetării, Instrucțiunea privind constituirea și funcționarea Consiliilor Elevilor, anexa nr. 1 la Ordinul nr. 136 din 26 martie 2013*. Disponibilă: https://mecc.gov.md/sites/default/files/instructiune_creare_consiliul-elevilor.pdf [Accesată: 06.02.2025].
19. *Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, ordin 03.08.2020 nr. 763, Cu privire la componența Consiliului Național al Elevilor pentru anul de studii 2020 – 2021*. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordinul_nr_763_din_03.08.2020.pdf [Accesat: 11.02.2025].
20. Mitchell, D. (2010). *Education that Fits: Review of international trends in the education of students with special educational needs*. Christchurch: University of Canterbury.
21. *Oficiul ONU pentru Drepturile Omului, Declarația Universală a Drepturilor Omului*. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf [Accesat: 30.01.2025].
22. OHCHR, *Thematic report on the rights of persons with disabilities to education, 2013*. Disponibil: <https://www.ohchr.org/en/disabilities/thematic-report-right-persons-disabilities-education> [Accesat: 11.02.2025].
23. *Oficiul ONU pentru Drepturile Omului, What are human rights*. Disponibil: <https://www.ohchr.org/en/what-are-human-rights#:~:text=All%20human%20rights%20are%20indivisible,economic%2C%20social%20and%20cultural%20rights>, [Accesat: 30.01.2025].
24. *Regulile-standard ale ONU privind egalitatea șanselor persoanelor cu dizabilități (1993)*. Disponibile: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/standard-rules-on-the-equalization-of-opportunities-for-persons-with-disabilities.html> [Accesat: 30.01.2025].
25. *Scottish Human Rights Commission, Human Rights Based Approach*. Disponibil: <https://www.scottishhumanrights.com/projects-and-programmes/human-rights-based-approach/#:~:text=These%20are%3A%20Participation%2C%20Accountability%2C,Principles%20in%20our%20explainer%20video.&text=If%20playback%20doesn't%20begin%20shortly%2C%20try%20restarting%20your%20device> [Accesată: 06.02.2025].
26. UNESCO, *'Inclusive Education on the Agenda', paper prepared for the World Bank, Human Development Week, 4-6 March 1998*.

27. UNICEF, *Convenția ONU privind Drepturile Copilului*. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf> [Accesată: 06.02.2025].
28. United Nations Sustainable Development Group, *Human Rights Based Approach*. Disponibil: <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values/human-rights-based-approach#:~:text=The%20human%20rights%2Dbased%20approach,promoting%20and%20protecting%20human%20rights> [Accesat: 30.01.2025].
29. Wang, MC and Baker, ET (1985-1986). *Mainstreaming programs: Design features and effects*. *Journal of Special Education*, 19, 503-521.
30. Scottish Human Rights Commision, *Human Rights Based Approach, A self-assessment tool*, 2018. Disponibil: https://www.scottishhumanrights.com/media/1814/shrc_panel_self-assessment_tool_vfinal.pdf [Accesat: 30.01.2025].

Date despre autor:

Tatiana CERNOMORIȚ, doctorandă, Școala Doctorală Științe Sociale, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0009-2824-705X,

E-mail: cernomorit.tatiana@gmail.com

Prezentat: 11.03.2025

CZU: 342.7:17.036.11:364.65-23

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_07](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_07)

REALIZAREA DREPTULUI LA FERICIRE PRIN PRISMA DREPTULUI LA ASISTENȚĂ PERSONALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

*Oxana CHISARI-LUNGU,**Universitatea de Stat din Moldova*

Deși încă în Vechiul Testament se abordează fericirea, secolul XXI este marcat de promovarea acestui concept din perspectivă juridică. Dreptul la fericire îmbină în sine elemente de bunăstare economică, socială etc. și este promovat la nivelul structurilor internaționale. O deosebită importanță în tot acest proces, o au documentele de politici publice, care identifică mecanisme de realizare a drepturilor omului prin prisma dreptului la fericire. Un loc aparte o au drepturile persoanelor sau familiilor aflate într-o situație de risc social, printre care se identifică persoanele cu dizabilități, care de asemenea, au dreptul la fericire. Pentru realizarea acestui drept este necesară implicarea eficientă a structurilor statale și nestatale competente în domeniul protecției sociale a persoanelor cu dizabilități. De asemenea, prioritățile evidențiate pe acest segment, trebuie să constituie prevederi ale documentelor de politici publice.

Cuvinte-cheie: fericire, dreptul la fericire, dizabilitate, servicii sociale, incluziune, asistență personală.

THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO HAPPINESS THROUGH THE RIGHT TO PERSONAL ASSISTANCE FOR PERSONS WITH DISABILITIES

Although the concept of happiness is already addressed in the Old Testament, the 21st century is characterized by its increasing promotion from a legal perspective. The right to happiness encompasses various dimensions, including economic and social well-being, and is recognized and promoted within international legal frameworks. Public policy documents play a crucial role in this regard, as they establish mechanisms for the effective implementation of human rights through the lens of the right to happiness. A distinct focus is placed on the rights of individuals and families in situations of social vulnerability, including persons with disabilities, who are equally entitled to the right to happiness. The realization of this right necessitates the active engagement of both state and non-state entities with competencies in the field of social protection for persons with disabilities. Moreover, the priorities identified within this domain must be integrated into the provisions of public policy documents to ensure their legal and practical enforceability.

Keywords: happiness, right to happiness, disability, social services, inclusion, personal assistance.

Introducere

De-a lungul timpului, fericirea a fost abordată din diverse perspective, acest concept fiind analizat de marii gânditori ai diferitelor epoci. Mai mult decât atât și în Cartea Cărților este abordată fericirea. Împăratul Solomon amintește în Pilde că nenorocirea urmărește pe cei păcătoși, iar fericirea răsplătește pe cei drepti [1, Pildele lui Solomon, cap. 13, verset 21]. În alt context, Dreptul Iov zice: „Zilele mele sunt mai grabnice decât un aducător de vești și au fugit fără să vadă fericirea” [1, Cartea lui Iov, Cap. 9, verset 25].

Marii filosofi ai timpurilor au scris despre fericire, lăsând multiple lucrări, idei, concepte care sunt viabile și la etapa actuală. Aristotel analizează în Etica Nicomahică, pe de o parte, conceptul de bine, iar pe de altă parte – realitățile umane [2, p. 8]. Fericirea este binele suprem și suprema plăcere, amândouă elementele fiind indisolubile [2, p. 40].

Reputatul filosof german I. Kant, în una din cunoscutele sale lucrări privind critica rațiunii pure, referindu-se la conceptul de fericire, afirmă: „Ca ființă rațională finită, omul nu poate să renunțe la țelul său natural care este fericirea. Dar el devine demn de fericire doar prin strădania sa neîncetată de a respecta legea morală” [3, p.45-68].

Unii filosofi contemporani apreciază că „dificultatea majoră pe care o poartă cu el conceptul de fericire e că toată lumea își închipuie că știe mai bine decât alții ce este ea. Faptul că suntem cu toții experți în fericire, a fost una dintre cauzele care au subminat prestigiul acestui concept [4, p. 3].

În același sens, alți autori apreciază că „De-a lungul timpului, diferite științe s-au ocupat cu explicarea fericirii și, cu fiecare ocazie, abordarea variază. Tensiunea cea mai puternică este între abordarea calitativă și cea cantitativă a fenomenului. Astfel, antropologia, știință prin excelență calitativă, privește fericirea sub forma unei pulsații spirituale care este totodată și transcendentă (Bernea 2008, Vulcănescu 1991). Economia, însă, știința exactității, privește mai degrabă fericirea sub forma prosperității, într-o relație direct cauzală – prosperitatea determină fericirea (Ricardo 2001). Un indicator al prosperității este și produsul intern brut al unei țări, care adesea este relaționat cu standardul de viață și cu fericirea. Recenta politică socială a „wellbeing”-ului britanic abordează fericirea sub aspect separat de PIB, dar totuși în relație cu acesta, construindu-se un nou indicator, mai complex, al fericirii” [5].

În una din lucrările sale, autoarea Rodica Croitoru, susține că „Nu putem afirma ceva cu certitudine despre fericire, ci doar că ea este ceea ce percepe și ce simte fiecare. Ea este una din marile întrebări ale umanității și va mai rămâne încă unul din misterele existenței noastre: „Fericirea este mulțumirea de sine”; „Fericirea este sensul și scopul vieții, traiectoria și finalul existenței umane” (Aristotel), Fericirea e un ideal al imaginației, iar nu al rațiunii (Immanuel Kant), Fericirea e să știi să îți dorești ceea ce ai deja (Sfântul Augustin) [4, p. 4].

Rezultate obținute și discuții

Odată cu evoluția umanității, s-a conturat tot mai mult ideea că scopul oricărei societăți este atingerea fericirii de către toți membrii ei, inclusiv de către persoanele care se află într-o situație de vulnerabilitate economică, socială, morală etc.

Un punct de referință în această evoluție îl reprezintă anul 1972, când cel de-al patrulea rege al statului Bhutan, Jigme Singye Wangchuck, în cadrul unei conferințe, a parafrazat sintagma „produsul intern brut” prin aceea de „fericirea națională brută”, cu intenția de a arăta diferența dintre idealul dezvoltării spirituale care caracterizează țara sa și idealul dezvoltării ce caracterizează societatea occidentală, unde accentul se pune pe bunăstarea materială exprimată prin produsul intern brut. Un rol important în vederea promovării fericirii ca mijloc de măsurare a bunăstării omului, l-a avut și primul-ministru al Bhutanului, Jigmi Y. Thinley, care a vorbit despre conceptul „fericirea internă brută” în cadrul mai multor întruniri de nivel internațional, inclusiv în cadrul Organizației Națiunilor Unite (ONU) [5, p. 3].

Sesizată și sensibilizată de acest curent de idei, Adunarea Generală ONU adoptă la 19 iulie 2011, Rezoluția 65/309, prin care invită statele membre să continue elaborarea mecanismelor, care ar garanta respectarea dreptului la fericire pentru fiecare membru al comunității. În document se prevede că „aspirarea spre fericire este un scop uman fundamental”, iar fericirea este un „obiectiv și aspirație universală” [6].

Un an mai târziu, la 28 iunie 2012, Adunarea Generală ONU adoptă Rezoluția 66/281, prin care instituie la 20 martie, „Ziua Internațională a Fericirii”. Prin acest act este recunoscută necesitatea unei abordări complexe, echitabile și echilibrate asupra fenomenului creșterii economice, care ar contribui la dezvoltarea durabilă, eradicarea sărăciei, fericirea și bunăstarea tuturor popoarelor. De asemenea, se accentuează asupra necesității încadrării obiectivelor care ar asigura fericirea umană, în cadrul documentelor de politici publice [7].

Odată cu proclamarea Zilei Internaționale a Fericirii au fost elaborate rapoarte privind fericirea în lume. În Raportul pentru anul 2024, Republica Moldova se plasează pe locul 71 din 143 de state în ceea ce privește nivelul de fericire. S-a plasat cu opt poziții mai jos în comparație cu anul 2023. Totodată, ea depășește astfel de țări ca Federația Rusă, Bulgaria, Armenia, Georgia, India, fiind depășită de România care este pe locul 32. Având în vedere parametrul emoțiilor negative, comparativ cu anii 2006-2010, acele sentimente negative sunt mai frecvente în prezent, cu excepția Asiei de Est și a Europei. Între anii 2021-2023 sentimentele negative au fost mai frecvente la femei decât la bărbați, iar decalajul de gen se lărgeste pe măsură ce oamenii îmbătrânesc [8].

Analizând abordările biblice, filosofice, socio-politice și juridice ale fericirii, considerăm că acesta este un concept complex, care cuprinde în sine atât elemente ale bunăstării economice și sociale cât și elemente de morală și împăcare cu sine însăși.

Deși marele filosof Aristotel susținea că fericirea este mulțumirea de sine, abordarea fericirii din perspectiva drepturilor omului implică mecanisme complexe de realizare. De multe ori exercitarea pe deplin a

drepturilor care ar condiționa o stare de fericire, depinde și de politicile promovate la nivel de stat, regional sau internațional.

În vederea realizării dreptului la fericire, ONU pe lângă declararea Zilei Internaționale a Fericirii a elaborat obiective strategice menite să soluționeze cele mai persistente provocări cu care se confruntă umanitatea. Printre acestea se evidențiază Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului urmate de Obiectivele de Dezvoltare Durabilă.

În anul 2000, la Summit-ul Mileniului de la New York, Adunarea Generală ONU adoptă Declarația Mileniului și propune mai multe obiective, cunoscute sub denumirea Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului, cu un termen final de implementare în anul 2015. Cele mai importante dintre acestea sunt: eradicarea sărăciei extreme și a foametei; asigurarea accesului universal la învățământul primar; reducerea mortalității copiilor; îmbunătățirea sănătății materne etc. [9].

Pentru a continua implementarea Obiectivelor de Dezvoltare a Mileniului, dar și în vederea identificării altor factori de risc care condiționau stagnarea asigurării unei stări de bunăstare, în septembrie 2015 Republica Moldova, împreună cu alte state membre ONU, au adoptat Declarația summit-ului privind Dezvoltarea Durabilă, prin care s-au angajat să pună în aplicare Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 [10].

Spre deosebire de Obiectivele de Dezvoltare a Mileniului care conțineau 8 obiective, Obiectivele de Dezvoltare Durabilă cuprind 17 obiective de dezvoltare durabilă, care înglobează toate aspectele-cheie ale dezvoltării: economice, sociale și de mediu.

Urmând imperativul integrării europene, exprimat nemijlocit prin implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană [11], țara noastră aprobă Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” (în continuare – *SND*). Acest act adoptă conceptul utilizat de țările Uniunii Europene pentru măsurarea calității vieții oamenilor în zece dimensiuni, sporirea calității vieții fiind scopul strategic al documentului. În același timp, *SND* este contribuția Republicii Moldova la realizarea Agendei pentru Dezvoltare Durabilă 2030. Astfel, *SND* transpune țintele, în special cele considerate acceleratori ai dezvoltării, și indicatorii Agendei 2030, ajustați potrivit contextului național al Republicii Moldova [12].

Printre alte domenii, în cadrul *SND* se identifică aspecte ce vizează domeniile solidarității și protecției sociale. Abordând fericirea din perspectiva drepturilor persoanelor cu dizabilități, este binevenit să evidențiem că un nivel de bunăstare a acestor categorii de subiecți, poate fi atins doar prin implementarea mecanismelor clare de protecție socială, care încadrează măsuri de asigurare socială și de asistență socială. Asigurarea socială constituie acțiuni de susținere a persoanelor ajunse într-o situație de risc social, care anterior au achitat contribuții de asigurări sociale. Printre prestațiile de asigurări sociale destinate persoanelor cu dizabilități se evidențiază pensia de dizabilitate. La rândul ei, asistența socială încadrează multiple acțiuni de susținere a persoanelor sau familiilor care se află într-o situație de risc social, care anterior nu au achitat contribuții de asigurări sociale. De regulă, prestațiile de asigurări sociale (pensiile, indemnizațiile) sunt acoperite din bugetul de asigurări sociale de stat, iar prestațiile și serviciile de asistență socială – din bugetul de stat, fonduri extrabugetare etc.

Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, la 01.01.2023 acestea reprezentau 6,5% din populația cu reședință obișnuită a țării. Conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilități în Republica Moldova a constituit 162,3 mii persoane, inclusiv 10,9 mii copii cu vârsta de 0-17 ani [13].

În scopul promovării dreptului la fericire al persoanelor cu dizabilități, se utilizează tot mai mult noțiunea de „incluziune socială”. Acest termen este unul de asemenea, relativ nou și presupune ansamblul de măsuri și acțiuni multidimensionale din domeniile protecției sociale, ocupării forței de muncă, locuirii, educației, sportului, ocrotirii sănătății, informării și comunicării, mobilității, securității, justiției și culturii precum și din alte domenii destinate integrării persoanelor cu dizabilități în societate [14].

Reieșind din cele relatate, susținem conceptul cunoscutului psiholog român P. Andrei, care remarcă că fericirea nu e un fenomen pur subiectiv, intern al unui om abstract izolat de viața socială, nu e nici rezultatul influenței sociale asupra sufletului omenesc pasiv, dar e produsul personalității, prelucrării materialului social. Procesul de integrare a individului în societate se realizează concomitent, îl presupune pe cel de indivi-

dualizare, de subiectivare a scopurilor sociale. Armonizarea sufletului cu mediul social, ca tendințe morale, stabilirea unui echilibru între obiectiv și subiectiv, acestea produc fericirea. Izvorul fericirii este conectarea sufletului cu sine însuși și cu mediul moral, social. Fericirea este un fenomen social etic ce se deosebește de simpla plăcere, satisfacție sau mulțumire biologică (ș.a.). Fericirea presupune un scop conștient, un ideal, rezultate al unei selecții valorice, al unei alegeri sau angajări [15].

Concluzii

Concluzionând, evidențiem că fericirea unei persoane cu dizabilități nu este un act personal, subiectiv care depinde doar de ea. Dimpotrivă, garantarea dreptului la fericire pentru o astfel de persoană presupune mai multă implicare din partea semenilor, statului și chiar a întregii societăți. Echilibrul intern pe care îl poate atinge o persoană, depinde în mare parte de factorii sociali, economici și de tendințele morale ale mediului în care aceasta se află. Or, de aici și importanța instituției incluziunii sociale și dezinstituționalizării persoanelor cu dizabilități.

Dacă sistemul sovietic, parte a căruia a fost și Republica Moldova, asigura doar plasamentul persoanelor cu dizabilități în instituții rezidențiale mari, odată cu proclamarea independenței țării noastre, au fost adoptate mai multe acte normative menite să pună baza reformării sistemului de plasament al persoanelor cu dizabilități. În Legea asistenței sociale este definit conceptul de serviciu social ca ansamblu de măsuri și activități realizate pentru satisfacerea necesităților sociale ale persoanei sau familiei, în scop de depășire a unor situații de dificultate, precum și de prevenire a marginalizării și excluziunii sociale [16, art. 10]. Serviciile sociale sunt de mai multe categorii, asigurând de cele mai multe ori traiul în comunitate a persoanelor cu dizabilități. Printre cele mai importante servicii sociale comunitare destinate acestui grup de persoane se identifică: locuința protejată, casa comunitară, îngrijirea socială la domiciliu, asistența personală. Acestea sunt forme de asistență socială menite să garanteze persoanelor cu dizabilități o mai bună realizare a drepturilor în comunitate.

Analizând realitatea Republicii Moldova, reiterăm că în practică nu întotdeauna a reușit buna implementare a prevederilor legale. Serviciile sociale acoperă o parte mică a protecției sociale. În anul 2022, din peste 38 de miliarde de lei alocați pentru protecția socială, doar 1,8 miliarde de lei au fost destinate serviciilor sociale. Din totalul resurselor dedicate serviciilor sociale: 69% au fost destinate persoanelor cu dizabilități: asistența personală, centrele de plasament, locuințele protejate etc. [12].

Pentru dezinstituționalizarea persoanelor cu dizabilități, autoritățile din domeniu și-au asumat obiective concrete până în anul 2026, între care închiderea a trei instituții rezidențiale din șase și reducerea cu 60% a numărului de persoane cu dizabilități, instituționalizate [17]. Aceste obiective au fost anunțate încă în 2018 [18]. În anul 2023, Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova a inițiat procesul de elaborare a proiectului de modificare a Programului național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia [19].

Dacă e să vorbim despre realizarea dreptului la fericire prin prisma dreptului la asistență personală a persoanelor cu dizabilități, evidențiem că acest serviciu social a început să fie implementat în Republica Moldova, începând cu anul 2012 și are drept scop oferirea asistenței și îngrijirii copiilor și adulților cu dizabilități severe, în vederea favorizării independenței și integrării lor în societate (în domeniile: protecție socială, muncă, asistență medicală, instructiv-educativ, informațional, acces la infrastructură etc.) [19]. Obiectivele sunt: oferirea unor servicii de asistență și îngrijire flexibile, centrate pe persoană, care să îmbunătățească calitatea vieții și independența persoanelor cu dizabilități severe; facilitarea accesului la educație și încadrare în câmpul muncii; prevenirea instituționalizării persoanelor cu dizabilități; sprijinirea beneficiarilor să mențină și să dezvolte relații sociale în familie și comunitate.

Cu regret, la etapa actuală nu se reușește promovarea dreptului la fericire al persoanelor cu dizabilități prin intermediul acestui serviciu. Lipsa mijloacelor financiare la nivel local, a generat încălcarea drepturilor beneficiarilor din municipiul Chișinău. Deși, acest serviciu este gestionat la moment prin intermediul Agenției pentru Gestionarea Serviciilor Sociale cu Specializare Înaltă [19], care se află în subordinea MMPS al RM, nu se reușește asigurarea cu asistenți personali a tuturor persoanelor cu dizabilitate severă din țară.

În acest context, este binevenită reforma „RESTART” desfășurată în domeniul asistenței sociale, acțiune care a avut drept scop reorganizarea administrativă a sistemului de asistență socială prin crearea Agențiilor teritoriale de asistență socială, subordonate MMPS al RM [19]. Aceasta a fost generată de incapacitatea mecanismului existent de finanțare al serviciilor sociale de a stimula calitatea și performanța în sistemul de asistență socială; lipsa unei metodologii unitare de costificare a serviciilor sociale și a unui proces standardizat de evaluare a calității; lipsa practicii de utilizare a analizelor de cost-eficiență, cost-eficacitate și impact asupra calității vieții beneficiarilor de servicii sociale în procesul de monitorizare și evaluare a serviciilor sociale; capacitate limitată a unităților administrative de nivelul II de bugetare bazată pe performanță și evaluare a eficienței utilizării resurselor financiare.

Din cele relatate, concluzionăm că realizarea dreptului la fericire este condiționată de mulți factori de natură socială, economică, juridică etc. care se manifestă atât la nivel național cât și la nivel internațional.

Bibliografie:

1. *Biblia ortodoxă*. Disponibil: <https://www.bibliaortodoxa.ro/cautare.php?text=fericire&carte=-3> [accesat: 09.10.2024].
2. ARISTOTEL. *Etica Nicomahică*. Ed. a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1998. Traducere Stella Petecel. Disponibil: https://biblioteca-digitala.ro/reviste/carte/aristotel_etica-nicomahica_1988.pdf *Actualitatea filosofiei lui Immanuel Kant*, coordonator, conf. univ. dr. MĂTĂSARU Nicolae, Editura Aius PrintEd, Craiova, 2007. 248 pag. Disponibil: https://cis01.central.ucv.ro/filosofie-sociologie/files/carte_mata-saru_kant.pdf [accesat: 25.10.2024].
3. CIOCHINĂ-BARBU, Ioan. *Despre natura juridică a „dreptului la fericire”*. *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*. Vol. 6. Issue 2/2017. Disponibil: https://www.ugb.ro/Juridica/Issue12ROEN/2._Natura_juridica_a_dreptului_la_fericire.Ciochina.RO.pdf [accesat: 14.04.2024].
4. CROITORU, Rodica. *Fericire și lege morală*. Ed. ALL, București 1998. Disponibil: <http://www.scribub.com/sociologie/filozofie/Ce-inseamna-fericirea23681.php>
5. *Dreptul la fericire - drept fundamental al omului*. Institutul Român pentru Drepturile Omului. – București: Editura I.R.D.O., 2016. Disponibil: https://irido.ro/pdf/IRDO_vol_Dreptul_la_fericire.pdf. [accesat: 04.01.2025].
6. *Rezoluția Adunării Generale a ONU „Happiness: towards a holistic approach to development”, nr. 65/309, din 19.07.2011*. Disponibil: <https://happinessday.org/wp-content/uploads/2015/11/UN65309.pdf> [accesat: 13.11.2024].
7. *Rezoluția Adunării Generale a ONU „Ziua Internațională a Fericirii”, nr. 66/281, din 28.06.2012*. Disponibil: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n11/475/70/pdf/n1147570.pdf> [accesat: 13.12.2024].
8. *World Happiness Report 2024*. Disponibil: <https://worldhappiness.report/ed/2024/> [accesat: 14.11.2024].
9. *Resolution adopted by the General Assembly on 18 September 2000. Nr. 55/2, Assembly United Nations Millennium Declaration*. Disponibil: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/general-assembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf [accesat: 13.04.2024].
10. *Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. Nr. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Disponibil: <https://fra.europa.eu/en/law-reference/un-general-assembly-resolution-701-2015-transforming-our-world-2030-agenda> [accesat: 14.04.2024].
11. *Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova pe de o parte și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 185-199, 2014.
12. *Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 409-410, 2022.
13. *Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova*. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/persoanele-cu-dizabilitati-in-republica-moldova-in-anul-2022-9460_60822.html [accesat: 10.02.2025].
14. *Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 155-159, 2012.
15. MUREȘAN, Valentin. *Utilizează Aristotel metoda dialectică în etica nicomahică?* Universitatea din București. *Revista de Filosofie Analitică*. Volumul III, 20 Iulie-Decembrie 2009, pag. 29-56. Disponibil: <https://www.srfa.ro/rrfa-old/pdf/rfa-III-2-valentin-muresan.pdf> [accesat: 23.11.2024].

16. *Legea asistenței sociale nr. 547 din 25.12.2003*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 42-44, 2004.
17. *Raportul cu privire la realizarea în 2022 a Planului de acțiuni privind implementarea Programului național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale gestionate de agenția Națională de Asistență Socială pentru anii 2018-2026*. Disponibil: <https://anas.md> [accesat: 10.11.2024].
18. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr 893 din 12.09.2018 cu privire la aprobarea Programului național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale gestionate de Agenția Națională Asistență Socială pentru anii 2018-2026 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 400-409, 2018.
19. <https://particip.gov.md/ro/document/stages/ministerul-muncii-si-protectiei-sociale-a-initiat-procesul-de-elaborare-a-proiectului-de-modificare-a-programului-national-de-dezinstitutionalizare-a-persoanelor-cu-dizabilitati-pentru-anii-2023-2027-si-planului-de-actiuni-pentru-implementarea-acestuia/10831> [accesat: 14.09.2024].

N. B.: Articolul este elaborat în cadrul Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor”, subprogram de cercetare 01.05.02, în cadrul L.C.Ș. „Drept Public Comparat și E-Guvernare”, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova.

Date despre autor:

Oxana CHISARI-LUNGU, doctor în drept, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0006-8100-5939

E-mail: chisarioxana82@gmail.com

Prezentat: 11.03.2025

CZU: 342.25:342.4(480*1):341.231

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_08](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_08)

АЛАНДСКИЕ ОСТРОВА: КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ УНИКАЛЬНОГО СТАТУСА В РАМКАХ УНИТАРНОГО ГОСУДАРСТВА

*Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ,**Молдавский Государственный Университет*

В статье рассматривается конституционно-правовой статус Аландских островов в составе Финляндии как уникальный пример территориальной автономии в унитарном государстве. Анализируется эволюция автономного статуса архипелага, начиная с решений Лиги Наций 1921 года и до современных законодательных актов, регулирующих самоуправление региона. Особое внимание уделяется механизму разграничения полномочий между центральными органами Финляндии и Лагтингом, а также правовым гарантиям защиты шведского языка и культуры. Рассматриваются вопросы экономической автономии, международного взаимодействия Аландских островов и их демилитаризованный статус. Автор подчеркивает значимость аландской модели для изучения автономий в Европе.

Ключевые слова: автономия, Аландские острова, самоуправление, шведский язык, унитарное государство.

ALAND ISLANDS: CONSTITUTIONAL AND LEGAL ANALYSIS OF UNIQUE STATUS WITHIN A UNITARY STATE

The article considers the constitutional and legal status of the Åland Islands within Finland as a unique example of territorial autonomy in a unitary state. The evolution of the autonomous status of the archipelago is analyzed, starting from the decisions of the League of Nations in 1921 and up to the modern legislative acts regulating the self-government of the region. Special attention is paid to the mechanism of delimitation of powers between the central authorities of Finland and Lagting, as well as legal guarantees for the protection of the Swedish language and culture. Issues of economic autonomy, international interaction of the Åland Islands and their demilitarized status are examined. The author emphasizes the significance of the Åland model for the study of autonomies in Europe.

Keywords: autonomy, Åland Islands, self-government, Swedish language, unitary state.

Введение

В условиях глобализации и интеграционных процессов, охватывающих современный мир, вопросы децентрализации власти и автономии регионов приобретают все большую актуальность. Внутриполитическая стабильность и эффективность государственного управления во многом зависят от сбалансированного распределения полномочий между центральными и местными органами власти. Европейские страны, многие из которых являются унитарными государствами, демонстрируют различные подходы к решению вопросов автономии регионов, что представляет собой значительный интерес для исследования и анализа. В частности, изучение конституционно-правовых основ автономий в унитарных государствах Европы позволяет выявить успешные практики, которые могут быть адаптированы и применены в других государствах.

Полученные результаты и дискуссии

Конституционно-правовой статус автономии Аландских островов представляет собой уникальный пример территориальной автономии в рамках унитарного государства. Аландские острова, расположенные в Балтийском море между Финляндией и Швецией, обладают широкой автономией в составе Финляндии, что обусловлено историческими, культурными и геополитическими факторами [1, с. 205].

Истоки особого статуса Аландских островов восходят к началу XX века, когда после обретения Финляндией независимости от Российской империи в 1917 году возник вопрос о принадлежности

архипелага. Население островов, преимущественно шведскоязычное, выразило желание присоединиться к Швеции, что привело к международному спору. В 1921 году Лига Наций приняла решение о передаче Аландских островов под суверенитет Финляндии при условии предоставления им широкой автономии и гарантий сохранения шведского языка и культуры [2, с. 115].

Правовой основой автономии Аландских островов является статья 120 Конституции Финляндии, согласно которой Аландские острова имеют самоуправление, регулируемое Законом об автономии Аландских островов [3], принятым финским парламентом в 1991 году (с последующими изменениями). Этот документ, имеющий статус конституционного закона, определяет полномочия аландских органов власти, их взаимоотношения с центральными властями Финляндии, а также особые права жителей архипелага. Для принятия и внесения изменений в Закон о самоуправлении требуется, чтобы парламент Финляндии следовал процедуре, аналогичной той, что используется для принятия и изменения Конституции. Это означает, что необходимо квалифицированное большинство в две трети голосов на заключительном голосовании. Законодательное собрание Аландских островов также должно принять такое решение с квалифицированным большинством голосов (статья 69 Закона о самоуправлении) [4].

Первоначальный Закон 1920 года предоставил Аландским островам широкую политическую и культурную автономию. Согласно Акту об автономии, Аландские острова имеют собственный парламент – Лагтинг (швед. Ålands Lagting), который избирается населением и обладает законодательными полномочиями в широком круге вопросов, включая образование, культуру, здравоохранение, экономическое развитие, охрану окружающей среды и местное самоуправление. Исполнительную власть осуществляет правительство Аландских островов (швед. Ålands landskapsregering), формируемое лагтингом.

Система разграничения полномочий между Аландскими островами и центральными властями Финляндии представляет собой комплексный механизм, основанный на принципе исключительной компетенции. Данный принцип, являющийся краеугольным камнем автономного статуса Аландских островов, обеспечивает четкое разделение сфер ответственности между региональными и национальными органами власти. Акт об автономии, являющийся основополагающим документом, регулирующим отношения между Аландскими островами и Финляндией, с исключительной точностью определяет области, в которых законодательные полномочия принадлежат Лагтингу – парламенту Аландских островов, а также те сферы, которые остаются в ведении финского парламента. Такое тщательное разграничение компетенций способствует эффективному функционированию системы управления и предотвращает потенциальные конфликты юрисдикций.

Так, к компетенции центральных властей Финляндии относится ряд ключевых вопросов государственного значения. Так, внешняя политика, система национальной безопасности, вопросы гражданства и денежной системы, как фундаментальные аспекты государственного суверенитета, относятся к исключительной сфере ответственности финских властей [5, с. 91].

Тем не менее, законодательные полномочия, предоставленные Лагтингу, были распределены таким образом, что они были остаточными по отношению к перечислению полномочий финского парламента. Как отмечает Сукси, «в течение первых десятилетий соглашения об автономии было осознание того, что с ростом активности по заключению договоров законодательные полномочия национального законодателя увеличиваются за счет законодательных полномочий Аландских островов» [6]. Компетенция Аландских островов нуждалась в дальнейшей защите. Дисбаланс между державами Аландских островов и Финляндии был частично исправлен вторым Актом об автономии 1951 года. В отличие от версии 1920 года, в Акте 1951 года как отмечалось выше, были перечислены исключительные полномочия парламентов Аландских островов и Финляндии, поэтому первый не был остаточным для последнего. Кроме того, Закон 1951 года расширил полномочия Аландских островов в новых областях, включая социальное обеспечение, жилье, муниципалитеты, общественный порядок, почтовую службу, радио и телевидение, сельское хозяйство, лесное хозяйство, сельское хозяйство, рыболовство, окружающую среду и права на добычу полезных ископаемых.

Особое внимание в правовом статусе Аландских островов уделяется защите шведского языка и культуры. Шведский язык является единственным официальным языком на архипелаге, используемым в органах власти, образовательных учреждениях и общественной жизни. Финский язык изучается в школах как иностранный. Эта языковая политика закреплена в Акте об автономии и является ключевым элементом автономного статуса [7, с. 120].

В целом, система образования на Аландских островах играет ключевую роль в сохранении культурной идентичности и особого статуса архипелага. Образовательный процесс на всех уровнях ведется на шведском языке, что является фундаментальным аспектом языковой автономии региона. При этом учебные программы тщательно адаптированы с учетом местных особенностей и потребностей, что позволяет сохранять и развивать уникальную культурную среду Аландских островов. Высшее образование на архипелаге представлено Аландским университетом прикладных наук, который специализируется на подготовке кадров по направлениям, наиболее востребованным в местной экономике. Такой подход не только обеспечивает высокое качество образования, но и способствует удержанию молодых специалистов в регионе, что критически важно для устойчивого развития островной общины [8].

Важным аспектом автономии является концепция «права домицилия» (*hembygdsrätt*), которая ограничивает право на постоянное проживание, владение недвижимостью и ведение бизнеса на островах. Право домицилия предоставляется уроженцам Аландских островов и лицам, прожившим на архипелаге не менее пяти лет и владеющим шведским языком. Эти ограничения направлены на сохранение демографического и культурного баланса на островах [9, с. 91].

В сфере международных отношений Аландские острова обладают ограниченной правосубъектностью, они имеют право участвовать в работе Северного совета и некоторых других международных организаций. Кроме того, архипелаг имеет собственное представительство в Европейском союзе, хотя и не является его полноправным членом. Особый статус Аландских островов был признан в протоколе к договору о вступлении Финляндии в ЕС в 1995 году. Согласно Протоколу 2 (статья 28), Аландские острова исключены из зоны НДС ЕС и обладают правом на реализацию концепции «регионального гражданства» и особого режима собственности. Островам также предоставлены особые полномочия в контексте законодательства ЕС и международных решений, затрагивающих их интересы (разделы 58, 59 и 59b Закона об автономии), включая возможность прямого взаимодействия с Европейской Комиссией [10, с. 45-48].

Однако следует отметить, что в течение первых десяти лет членства в ЕС сотрудничество между Аландскими Островами и Финляндией в отношении национальной позиции Финляндии в Совете было проблематичным. За эти годы член парламента Финляндии от аландских островов¹ зарекомендовал себя как наиболее эффективный канал, с помощью которого можно донести до аландцев обеспокоенность по поводу позиции Финляндии, предшествующей принятию решения на европейском уровне. Даже сегодня член парламента от Аландских островов является одним из самых прочных связующих звеньев между автономией и государством. Тем не менее, возможности этой прямой связи с Хельсинки не всегда используются в полной мере. Положительные шаги в данном направлении были предприняты в 2004 году, когда в Закон об автономии были внесены поправки [11]. Теперь в нем содержатся положения, касающиеся подготовки национальных позиций в отношении дел Европейского союза, выполнения решений, принятых в Европейском союзе, и позиций по вопросам, касающимся нарушений международных договоров и ответственности государства Аландских островов в соответствии со статьей 59 а [12, с. 29].

Экономическая автономия Аландских островов выражается в наличии собственного бюджета, формируемого за счет местных налогов и трансфертов из государственного бюджета Финляндии. Острова также имеют право на часть доходов от государственных налогов, собираемых на их тер-

1. Архипелаг имеет гарантированное место в Эдускунте (парламенте Финляндии), что обеспечивает возможность непосредственного участия в обсуждении вопросов, затрагивающих интересы автономии на национальном уровне. Аландский депутат избирается населением архипелага и представляет его интересы в финском законодательном органе.

ритории. Особый налоговый режим позволяет Аландским островам поддерживать беспошлинную торговлю на паромов, курсирующих между архипелагом, Финляндией и Швецией, что является важным источником доходов для местной экономики [13].

Экономическая модель Аландских островов характеризуется высокой степенью специализации и ориентацией на сферу услуг. Ключевыми отраслями являются морские перевозки, туризм и финансовые услуги. Особый налоговый режим и статус демилитаризованной зоны способствовали развитию на архипелаге офшорного бизнеса и международного судоходства. При этом аландские власти уделяют значительное внимание устойчивому развитию и экологической безопасности, что отражается в местном законодательстве и экономической политике [14, с. 110].

Особенностью конституционно-правового статуса Аландских островов является наличие специального механизма разрешения споров между автономией и центральным правительством. Центральную роль в этом процессе играет Аландская делегация² - паритетный орган, состоящий из равного числа представителей Аландских островов и Финляндии. Данный институт не только дает заключения по вопросам применения Акта об автономии, но и выступает в качестве арбитра при разрешении споров о компетенции между аландскими и финскими органами власти. Такой подход обеспечивает баланс интересов и способствует поддержанию стабильности в отношениях между автономией и центром [15, с. 26-27].

Особое значение в контексте конституционно-правового статуса Аландских островов имеет их демилитаризованный и нейтральный статус. Данный аспект, закрепленный международными соглашениями еще в XIX веке и подтвержденный Конвенцией о неукреплении и нейтрализации Аландских островов 1921 года, является уникальным примером территории с особым международно-правовым режимом. Согласно этим договоренностям, на архипелаге запрещено размещение военных объектов и вооруженных сил, за исключением небольших полицейских формирований для поддержания внутреннего порядка. Этот статус не только гарантирует безопасность региона, но и способствует развитию мирных форм экономической деятельности, в частности туризма и международной торговли [16].

Культурная автономия Аландских островов проявляется не только в языковой политике, но и в сохранении и развитии местных традиций, обычаев и культурного наследия. На архипелаге действуют многочисленные культурные учреждения, включая музеи, театры и библиотеки, которые играют важную роль в поддержании и популяризации аландской идентичности. Особое внимание уделяется сохранению морского наследия, что отражает историческую связь островитян с морем.

Система местного самоуправления на Аландских островах имеет свои особенности, обусловленные небольшой численностью населения и островным характером территории. Архипелаг разделен на 16 муниципалитетов, каждый из которых обладает значительной автономией в решении местных вопросов. При этом существует тенденция к укрупнению муниципальных образований с целью повышения эффективности управления и оптимизации расходов.

Экологическая политика занимает важное место в системе управления Аландскими островами. Архипелаг стремится к достижению статуса экологически устойчивого региона, что отражается в местном законодательстве и практике управления. Особый интерес представляет опыт Аландских островов в области морского пространственного планирования. Учитывая островной характер территории и важность морских ресурсов для местной экономики, аландские власти разработали комплексную стратегию управления прибрежными и морскими зонами. Эта стратегия направлена на балансирование различных интересов, включая рыболовство, судоходство, туризм и охрану окружающей среды, развитию возобновляемых источников энергии и сохранению биоразнообразия [17]. Эти усилия не только способствуют улучшению экологической ситуации, но и укрепляют позиции Аландских островов как привлекательного туристического направления [18].

2. Делегация Аландских островов является совместным органом Аландских островов и Финляндии. Он был создан в соответствии с первым законом об автономии в 1920 году, и его первоначальная задача состояла в том, чтобы рассчитать сумму денег, которые должны быть переведены из Финляндии на Аландские острова; сегодня обязанности данного органа намного больше, и он разработал важную функцию разрешения споров.

Демографическая ситуация на Аландских островах также заслуживает внимания в контексте их автономного статуса. Несмотря на относительно небольшую численность населения (около 30 000 человек), архипелаг сталкивается с вызовами, характерными для многих развитых регионов: старение населения и урбанизация. Власти автономии разрабатывают стратегии по привлечению молодых специалистов и поддержке рождаемости, одновременно стремясь сохранить культурную и языковую однородность региона [19].

Рост численности населения Аландских островов в основном обеспечивается за счет миграции. До конца XX века основными мигрантами были жители континентальной Финляндии, но в первом десятилетии XXI века значительно увеличился поток мигрантов из других стран.

Коренное население, которое до 1970-х годов занималось в основном рыболовством, сельским хозяйством и морским транспортом, не всегда соответствует требованиям новых экономических направлений на островах. Это приводит к увеличению миграционных потоков, причем эмиграция растет быстрее, чем иммиграция. Однако в миграционном обмене со Швецией сальдо стало отрицательным, так как эмиграция в Швецию значительно превышает иммиграцию из нее. Иммиграционные потоки направляются в основном в Мариехамн, а эмиграция – из Главного Аланда и Внешних Аландов [20 с. 125].

Выводы

В заключение следует отметить, что конституционно-правовой статус автономии Аландских островов представляет собой уникальный пример территориальной автономии, сочетающей широкие полномочия в самоуправлении с сохранением государственного единства Финляндии. Этот опыт демонстрирует возможность эффективного разрешения этнотерриториальных вопросов путем предоставления широкой автономии при одновременном обеспечении прав национальных меньшинств и сохранении их культурной идентичности. Аландская модель автономии продолжает привлекать внимание исследователей и политиков как потенциальный образец для разрешения аналогичных ситуаций в других регионах мира.

Библиография:

1. КОСТРОМИЦКИЙ, Анатолий. Конституционно-правовые модели территориальной автономии в европейских государствах: сравнительный анализ. In: *Perspectivale și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*, Ed. Volumul XI, 6 iunie 2024, Cahul. Cahul: Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul, 2024, Vol. 11, Partea I, pp. 204-210. ISSN 2587-3571.
2. Tuchtenhagen, R. *Between Russia, Sweden, and Finland: The Åland Question Since 1809*. In: *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 4/2022, pp. 111-128.
3. Конституция Финляндии от 11 июня 1999 г. № 731/1999 // База законодательства Республики Финляндии [Онлайн]: „Finlex Data Bank”, [Прочитано: 08.02.2024]. Доступно на: <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/ru19990731.pdf>
4. Закон Республики Финляндия № 1144/1991 «Акт об автономии Аландов»/ *Act on the Autonomy of Åland*. „Finlex Data Bank” [Прочитано: 10.10.2023]. Доступно на: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1991/19911144?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=1144>
5. Погодин С. Н., Любина Д. Е. Особенности внутренней автономии аландских островов в составе Финляндии. В: *Управленческое консультирование*. 2021. №1 (145). стр. 91.
6. Suksi M. *The Åland Islands as a Continued Asymmetrical Feature of Finnish Governance – With Some Convolved Tendencies of Resymmetrisation*. In: *Federalism beyond federations: asymmetry and processes of resymmetrisation in Europe*, 2011.
7. Spiliopoulou Åkermark, S. *The Åland Islands Question in the League of Nations: The Ideal Minority Case?* In: *Redescriptions: Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, 2007, 11 (1), 115-130. [Онлайн], [Прочитано: 30.06.2024]. Доступно на: https://www.researchgate.net/publication/271268919_The_Åland_Islands_Question_in_the_League_of_Nations_The_Ideal_Minority_Case
8. *Guide: Studying in Åland* [Прочитано: 30.06.2024]. Доступно на: <https://www.norden.org/en/info-norden/guide-studying-aland>

9. Joenniemi, P. *The Åland Islands: Neither local nor fully sovereign. Cooperation and Conflict*, 2014, 49 (1), p. 91. [Прочитано: 30.06.2024]. Доступно на: https://www.uniset.ca/microstates2/aland_49CoopConflict80.pdf
10. Костромицкий, Анатолий. Субнациональные полномочия по заключению договоров и участию в международных организациях. In: *Vector European*, 2024, nr. 1, pp. 45-48. ISSN 2345-1106. DOI: <https://doi.org/10.52507/2345-1106.2024-1.10>
11. Закон Финляндии 68/2004 30 января 2004 г. О внесении изменений в Закон об автономии Аландских островов № 1144/1991 от 16 августа 1991 года. "Finlex Data Bank» [Прочитано: 10.08.2024]. Доступно на: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040068>
12. Sarah Stephan. *Regional voices in the European Union – regions with legislative power and multi-level governance. Perspectives for the Åland Islands Rapport från Ålands fredsinstitut Report from the Åland Islands Peace Institute* No. 1-2010. ISBN 978-952-5265-46-0. p. 29.
13. Karlsson Agneta. *Sub-National Island Jurisdictions as Configurations of Jurisdictional Powers and Economic Capacity: Nordic Experiences from Åland, Faroes and Greenland. November 2009*. In: *Island Studies Journal* 4(2). DOI:10.24043/isj.232
14. Lindström, B. *Culture and Economic Development in the Åland Islands*. In: G. Baldacchino & D. Milne (Eds.), *Lessons from the Political Economy of Small Islands: The Resourcefulness of Jurisdiction* 2000. pp. 107-121.
15. Sarah Stephan. *Regional voices in the European Union – regions with legislative power and multi-level governance. Perspectives for the Åland Islands Rapport från Ålands fredsinstitut Report from the Åland Islands Peace Institute* No. 1-2010. ISBN 978-952-5265-46-0. p. 29.
16. Сия Спильопулу-Окермарк. Демилитаризация Конструктивный инструмент сотрудничества и мира: Пример Аландских островов. В: *Сообщество безопасности, издание 4/2016 от 11 января 2017*. Стр. 26-27.
17. Марина Колесникова. *Морское пространственное планирование в ЕС. Аналитическая записка №13, 2018 (№ 109) Институт Европы РАН* [Прочитано: 30.08.2024]. Доступно на: <https://instituteofeurope.ru/images/uploads/analitika/2018/an109.pdf>
18. *Ålands Författningsamling Nr 118, 2017 Landskapslag om ändring av vattenlagen för landskapet Åland*. [Онлайн], [Прочитано: 30.08.2024]. Доступно на: https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/law/afs2017_nr118.pdf
19. *Nordic Council - About Åland*. [Прочитано: 30.08.2024]. Доступно на: <https://www.norden.org/en/information/about-aland>
20. Мартынов Василий Львович, Сазонова Ирина Евгеньевна. *Основные тенденции и проблемы развития Аландских островов*. В: *Балтийский регион*, №. 1, 2014, с. 122-136.

Данные об авторе:

Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ, докторант, Докторальная школа юридических и экономических наук, Молдавский Государственный Университет.

ORCID: 0000-0002-6981-2547

E-mail: anatoly.kostromitsky@gmail.com

Prezentat: 27.02.2025

CZU: 343.211:343.14

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_09](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_09)

CONSIDERENTE CU PRIVIRE LA STANDARDELE RENUNȚĂRII LA GARANȚIILE PROCEDURALE ÎN MATERIE PENALĂ

Igor DOLEA,*Universitatea de Stat din Moldova*

Aspectele abordate vizează analiza legislației naționale din perspectiva compatibilității cu standardele Convenției Europene a Drepturilor Omului, în materia renunțării la garanțiile procedurale. Chiar dacă fiecare instituție dispune de particularități distincte, există standarde generale potrivit cărora renunțarea la garanțiile procedurale poate fi realizată cu condiția că persoana a conștientizat acest fapt, renunțarea a fost **însoțită** de garanții minime, proporționale cu dreptul limitat și renunțarea nu contravine vreunui interes public general. Fiecare caz concret revine instanțelor naționale de a veghea respectarea acestor condiții.

Cuvinte-cheie: *Drepturi procedurale, acordul de recunoaștere a vinovăției, acordul de cooperare, în absentia, probe, Prezumția de nevinovăție, asistență juridică, control judiciar, căi de atac, interes public.*

CONSIDERATIONS ON THE STANDARDS FOR WAIVING PROCEDURAL GUARANTEES IN CRIMINAL MATTERS

The aspects addressed aim at analyzing national legislation from the perspective of compatibility with the standards of the European Convention on Human Rights, in the matter of waiving procedural guarantees. National procedural norms contain a range of institutions whose application implies the waiving of certain guarantees. Even if each institution has certain distinct particularities, there are general standards according to which the waiving of procedural guarantees can be carried out provided that the person was aware of this fact, the waiving was accompanied by certain minimum guarantees and the waiving does not contradict any general public interest. In each specific case, it is up to the national courts to ensure compliance with these conditions.

Keywords: *Procedural rights, plea agreement, cooperation agreement, in absentia, evidence, presumption of innocence, legal aid, judicial review, appeals, public interest.*

Introducere

Standardele Convenției Europene a Drepturilor Omului, așa cum au fost interpretate de către Curtea Europeană, nu împiedică o persoană, într-o cauză în care dispune de statut procesual, să renunțe, din propria sa voință, la garanțiile prevăzute de Convenție. Pornind de la faptul că nici litera, nici spiritul articolului 6 din Convenție nu împiedică vreo persoană să renunțe, expres sau tacit, la garanțiile procesului echitabil, Curtea Europeană a elaborat o gamă de standarde aplicabile unor asemenea gen de proceduri, afirmând că atunci când o acuzație penală împotriva inculpatului este stabilită printr-o formă prescurtată de examinare judiciară, aceasta duce, în esență, la renunțarea la o serie de drepturi procedurale. Cu toate acestea, Curtea, în permanență, a subliniat că renunțarea la anumite drepturi procedurale trebuie întotdeauna, pentru a fi considerată eficientă în sensul Convenției, stabilită în mod neechivoc și însoțită de garanții minime, proporționale cu importanța acesteia. În plus, nu trebuie să contravină vreunui interes public important [1]. Aceste condiții au fost identificate și de către Curtea Constituțională la examinarea unor sesizări din materie penală [2]. Normele procesuale naționale conțin mai multe instituții procesuale aplicarea cărora presupune o renunțare la anumite drepturi. În acest context obiectivul analizei vizează identificarea unor elemente ale standardelor, din perspectiva aplicabilității în procedura penală națională și evidențierea unor eventuale deficiențe. Așadar, ca renunțarea să corespundă standardelor aceasta trebuie stabilită în mod neechivoc, să fie însoțită de garanții minime, proporționale cu importanța acesteia și să nu contravină vreunui interes public important.

1. Renunțarea la drepturi stabilită în mod neechivoc

Condiția de a asigura că renunțarea la drepturi este stabilită fără echivoc înglobează o gamă de elemente, având ca finalitate confirmarea conștientizării de către persoană a faptului renunțării și a consecințelor unui asemenea exercițiu.

a) Terminologia utilizată

Standardul general aplicat de către Curtea Europeană este cel al „renunțării conștiente și înțelese”, chiar dacă în diferite hotărâri terminologia utilizată nu este identică. Aceasta se datorează și diversității naturii instituțiilor în care este posibilă renunțarea la drepturile procedurale (procedurile sumare, procedura examinării *in absentia*, renunțarea la probe ș.a.). De exemplu în *Dvorski*, potrivit Curții, orice renunțare urmează să fie stabilită de o manieră lipsită de echivoc, voluntară, bazată pe o alegere informată și clară [3]. În *Natsvlishvili și Togonidze* Curtea menționează despre condiția unei negocieri acceptate în deplină cunoștință a faptelor cazului, a consecințelor legale și de manieră autentic voluntară [4]. Normele procesuale interne utilizează diferită terminologie în cazul renunțării la drepturile procedurale, chiar dacă nu neapărat cea a Curții. Se pare că în unele cazuri legislatorul a insistat mai mult pe aspectul formal al renunțării decât pe conștientizarea renunțării, aspect la care se vom reveni.

b) Modul în care persoana a renunțat

Evaluând modul în care renunțarea la drepturi a fost constatată, Curtea Europeană de fiecare dată analizează ansamblul de circumstanțe specifice ale cauzei respective. În cadrul analizei sunt relevante atât particularitățile instituției, dar și modului în care acuzatul și-a manifestat atitudinea sa față de renunțare. În opinia Curții renunțarea nu neapărat trebuie să fie directă, important este a fi benevolă, fără echivoc și în mod rațional conștientizată [5]. De exemplu, în *Mariani* inculpatul nu a refuzat să participe la ședința de judecată, fiind în incapacitate fizică să participe, din motivul excluderii unei sentințe în altă țară, existând prezumția că autoritățile cunoșteau acest fapt [6]. În alte cazuri, cum ar fi, de exemplu, *Natsvlishvili și Togonidze*, Curtea nu a constatat o violare a art. 6 din Convenție pe motivul că însuși reclamantul a cerut autorității de urmărire penală să facă aranjamentele pentru o negociere judiciară. Cu alte cuvinte, inițiativa a emanat de la acesta personal și nu se putea spune că a fost impusă de organele de urmărire penală. La fel acuzatul nu fusese supus oricărui tip de presiune inadecvată pe durata negocierilor cu procurorul și a înțeles complet conținutul acordului. La fel i s-au explicat drepturile procedurale și consecințele legale ale acordului și că decizia sa de a-l accepta nu a fost rezultatul niciunor presiuni sau false promisiuni [7]. Pe de altă parte în *Felix Guțu*, examinând întrebarea dacă reclamantul a renunțat la drepturile sale și modul în care a exprimat, Curtea a evidențiat constatarea Curții Supreme de Justiție din decizia sa, potrivit căreia cererea de amnistie formulată de către reclamant la procuratură constituia, de fapt, o recunoaștere a vinovăției. Curtea a constatat că nici dispozițiile Legii privind amnistia, nici cele ale Codului penal sau ale Codului de procedură penală nu stabileau în mod expres că recunoașterea prealabilă a vinovăției era una dintre condițiile necesare pentru aplicarea actului de amnistie. Curtea, la fel, a considerat că acceptarea de către reclamant a amnistiei nu poate fi privită ca o mărturisire în sensul clasic sau ca un autodenunț prevăzut la articolul 264 din Codul de procedură penală [8].

Normele procesuale interne prevăd anumite garanții în ceea ce privește modul în care persoana renunță la drepturile procedurale. De exemplu, în cadrul procedurii de judecare pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, expres este prevăzut prezența personală a acuzatului și înaintarea unui înscris autentic cu privire la două aspecte: recunoașterea faptelor indicate în rechizitoriu și solicitarea ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală. În cadrul procedurii acordului de recunoaștere a vinovăției sau a acordului de cooperare instanța este obligată să constate dacă acesta a fost încheiat benevol. Particularitățile procedurii *in absentia* impun constatarea renunțării în mod tacit prin lipsa unei reacții în cazul în care autoritățile au depus toată diligența de a informa persoana cu privire la proces. La fel refuzul inculpatului de a participa la judecarea cauzei se materializează, potrivit art. 321 CPP, printr-o declarație solemnă într-o ședință precedentă sau prezentând un înscris contrasemnat de apărătorul său prin care își manifestă dorința. Chiar dacă normele nu sunt similare, după cum este și firesc, rămâne o obligație pozitivă a instanței de a constata dacă a existat o renunțare la drepturi, iar modul în care persoana a renunțat are un impact al său.

c) Informarea clară și suficientă a persoanei cu privire la consecințele renunțării Obligație pozitivă de a informa persoana cu privire la consecințele renunțării la drepturile procedurale se înscrie în garanțiile prevăzute de art. 6 din Convenție. Este ceea ce rezultă implicit din aplicarea de către Curtea Europeană a criteriului denumit „*renunțare conștientă și informată*” [9]. În *Somogyi*, de exemplu, reclamantul a contestat în instanțele naționale autenticitatea semnăturii care i se atribuia și constituia unica probă capabilă să demonstreze că inculpatul fusese informat de instituirea procedurilor împotriva sa. În replică la acuzațiile reclamantului, autoritățile au respins toate încercările reclamantului de a apela la o cale de atac internă și au refuzat să redeschidă procedurile, sau timpul alocat pentru un apel [10].

Legislația procesuală națională menționează fragmentat despre informarea persoanei privind consecințele renunțării la anumite drepturi. De exemplu, în cadrul procedurii de judecare pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală se limitează la obligația instanței de a întreba inculpatul dacă solicită procedura și dacă nu are obiecții. În cadrul procedurii acordului de recunoaștere a vinovăției sau acordului de cooperare (*art. 509 alin. (2) pct. 4 CPP*) expres se prevede obligația instanței de a constata dacă inculpatul înțelege consecințele acordului, pedeapsa și susține poziția sa privitor la acordul încheiat. La fel, în cadrul procedurii *in absentia* normele procesuale prevăd expres obligația de a informa în scris învinuitul despre consecințele neprezentării acestuia și posibilitatea derulării în lipsă (*art. 66 (2²); art. 235 (4) CPP ș.a.*). Oricum, la modul practic, indiferent de prevederile procedurale, rămâne a fi determinantă obligația autorităților de a informa persoana cu privire la consecințele renunțării chiar dacă poate, în unele cazuri, legislatorul expres nu a indicat acest fapt.

d) Renunțarea la drepturi nu poate fi stabilită doar prin prezumții

Prezumțiile de fapt sau de drept funcționează în fiecare sistem juridic. În mod evident, Convenția nu interzice astfel de prezumții în principiu, cu toate acestea, impune statelor să rămână în anumite limite, în această privință, în ceea ce privește materia penală [11]. De exemplu, în *Colozza*, analizând modul de citare și examinarea ulterioară în *absenția*, Curtea a constatat că autoritățile italiene, nu s-au bazat mai mult decât pe o simplă prezumție dedusă din statutul de „latitante”, atribuit reclamantului faptul că se produsese o asemenea renunțare. În opinia Curții, această prezumție nu a oferit o bază suficientă ceea ce a permis, deja la această etapă de analiză, să constate că nu a fost de demonstrată citarea corespunzătoare și nu mai este necesar de a examina dacă renunțarea a fost benevolă și conștientă [12]. În același context în sarcina învinuitului nu se pune demonstrarea că nu a intenționat să se sustragă justiției și nici că absența sa a fost explicată printr-un caz de forță majoră [13]. Totodată, este în sarcina autorităților naționale să aprecieze dacă scuzele furnizate de învinuit pentru a-și justifica absența au fost valabile sau dacă elementele depuse la dosar au permis să se concluzioneze că absența sa era în afara controlului său [14]. Prin urmare, prezumția că persoana nu renunță la drepturile procedurale funcționează atâta timp cât nu se va stabili fără echivoc viceversa.

e) Acuzatul în mod rezonabil trebuie să conștientizeze consecințele

În mod constant Curtea Europeană ține să sublinieze că, înainte ca un acuzat să poată fi considerat că a renunțat implicit, prin comportamentul său, la un drept important în temeiul articolului 6 din Convenție, trebuie să se stabilească că „ar fi putut prevedea în mod rezonabil consecințele unei renunțări la drepturile sale procedurale [15]. De exemplu, în *Pishchalnikov* persoana acuzată în mai multe infracțiuni după reținere a fost audiată în lipsa avocatului, iar a doua zi la alte audieri acesta a renunțat la apărător. Condamnarea a fost bazată și pe probe administrate în lipsa apărătorului. Curtea a menționat că în absența asistenței juridice, acuzatul nu a putut evalua în mod corespunzător consecințele deciziei sale de a mărturisi în lipsa avocatului. Astfel, declarațiile reclamantului, date fără consultarea unui avocat, nu indicau o renunțare la dreptul privind asistență juridică [16]. Pe de altă parte, în speța *Jones* procesul a derulat *in absentia*, iar Curtea Europeană a considerat că reclamantului, în calitate de neprofesionist, nu i se putea aștepta să înțeleagă că neprezentarea sa la data stabilită ar avea ca rezultat judecarea sa și condamnarea în absența sa și în lipsa unei reprezentări legale. Totuși Curtea nu a constatat o încălcare notând că, după arestarea sa, reclamantului i s-a permis să facă apel împotriva condamnării, în ciuda expirării termenului relevant. A fost prezent la ședința de judecată în fața Curții de Apel și a avut reprezentare juridică și ar fi fost liber să solicite ca noi probe să fie prezentate. El ar fi putut să facă uz de acest drept, dar a ales să nu solicite admiterea de noi probe sau să facă vreo afirmație care să sugereze că probele criminalistice [17].

Așadar, condiția generală ca o renunțare la drepturile procesuale să fie stabilită în mod neechivoc înglobează o gamă de elemente constitutive. Persoana trebuie să conștientizeze în mod rezonabil eventualele consecințele ale renunțării. Un rol important are analiza circumstanțelor și modului în care persoana și-a manifestat dorința sau acceptul privind renunțarea. Pentru a asigura ca renunțarea la drepturile procesuale să fie manifestată într-o manieră lipsită de echivoc este necesară o informare clară și suficientă a persoanei cu privire la consecințele renunțării și conștientizarea de către persoană a acestora.

2. Garanții minime proporționale cu dreptul limitat

Asigurarea unor garanții minime proporționale cu dreptul limitat este o a doua condiție a standardului în cadrul renunțării la drepturile procedurale. Condiția se raportează la natura dreptului limitat și volumul garanțiilor comensurabile cu importanța dreptului. Garanțiile necesare de a fi asigurate sunt într-o dependență organică de natura dreptului limitat, având în fiecare caz particularitățile specifice:

a) Informarea cu privire la drepturi

În *Ibrahim Marea* Camera a Curții Europene a arătat că pentru a se asigura că protecția conferită de dreptul la un avocat, de dreptul de a păstra tăcerea și de dreptul de a nu contribui la propria acuzare sunt concrete și efective, este esențial ca suspectii să ia cunoștință de acestea. Este ceea ce rezultă implicit din aplicarea de către Curte a criteriului denumit „*renunțare conștientă și informată*” în cazul în care se invocă o renunțare la drept. În principiu nu poate exista o justificare pentru omisiunea **încunoștințării** acuzatului asupra acestor drepturi. Atunci când, cu toate acestea, persoana nu a fost încunoștințată, Curtea trebuie să examineze dacă, sub rezerva acestei omisiuni, procedura în ansamblu a fost echitabilă [18].

b) Informarea cu privire la acuzațiile aduse

Informarea suficientă a persoanei cu privire la natura acuzărilor, natura procedurii care urmează a fi aplicată și consecințele aplicării acesteia se înscrie în cadrul garanțiilor fundamentale protejate de art. 6 par. 3 lit. a din Convenția Europeană. Totuși în funcție de natura procedurii modul de informare poate să difere. În cazul în care persoana solicită expres aplicarea acordului de reținușă a vinovăției, de cooperare, sau procedura prevăzută de art. 364¹ CPP este firesc că aceasta cunoaște despre acuzațiile aduse împotriva sa, iar normele procesuale instituie obligația instanțelor de a analiza suficiența informării acesteia. O situație particulară este procedura *in absentia*, îndeosebi modul în care a fost informată persoana cu privire la acuzațiile aduse în această procedură. Acest fapt este firesc având în vedere că persoana nu participă la înaintarea acuzării. Curtea reiterează de fiecare dată că autoritățile au obligația pozitivă de a depune toată diligența pentru a asigura că persoana să aibă informații cu privire la deschiderea procedurilor penale în privința sa [19]. Modul în care persoana a fost informată se examinează în fiecare caz reeșind din circumstanțele concrete. De exemplu, în *Sejdovic* Curtea a considerat că nu s-a demonstrat faptul că reclamantul deținea suficiente cunoștințe despre urmărirea penală și acuzațiile aduse împotriva sa. Astfel, nu poate concluziona că acesta încercase să se sustragă procesului sau că renunțase în mod neechivoc la dreptul său de a se prezenta în fața instanței [20]. Pe de altă parte Curtea nu a constatat o încălcare a dreptului la un proces echitabil atunci când persoana acuzată a fost informată cu privire la data și la locul procesului [21]. La fel nu s-a constatat o încălcare în cazul în care reclamantul a contribuit, în mare măsură, la producerea unei situații care l-a împiedicat să apară în fața instanței și a indus în eroare instanța din altă țară, făcând declarații echivoce și chiar, în mod intenționat, imprecise [22]. Prin urmare, existența unei obligații pozitive ale autorităților de a asigura informarea persoanei, nu eliberează în mod absolut persoana de a avea o reacție în cazul în care aceasta a fost înștiințată de către autorități cu privire la procesul împotriva sa. În acest sens Curtea Constituțională a subliniat, că lipsa de reacție din partea acuzatului nu trebuie să paralizeze procedura instanței [23].

c) Presumția de nevinovăție

În jurisprudența sa Curtea Constituțională a abordat și funcționalitatea în procedurile sumare ale prezumției de nevinovăție. În mod special Curtea a arătat că în procedurile în care se condiționează renunțarea la anumite drepturi, persoana beneficiază de prezumția de nevinovăție atât timp cât vinovăția sa nu este stabilită „dincolo de orice îndoială rezonabilă”. În ipoteza în care s-a dispus judecarea cauzei în baza probelor administrate în faza de urmărire penală, însă ca urmare a analizei probelor prezentate se ajunge la concluzia că făptuitorul nu este vinovat de cele imputate, judecătorul nu va putea pronunța o

sentință de condamnare. Altfel spus, simplul fapt al recunoașterii vinovăției și al dispunerii judecării cauzei conform articolului 364¹ din CPP nu echivalează cu pronunțarea unei sentințe de condamnare. Din contra, dacă instanța de judecată va constata în cadrul examinării conform procedurii simplificate, că au apărut circumstanțe care exclud aplicarea dispozițiilor articolului 364¹ din Codul de procedură penală, ea trebuie să reia cercetarea judecătorească sau să dispună judecarea cauzei în procedura obișnuită, putând adopta o sentință de achitare. La fel principiul prezumției nevinovăției nu este încălcat nici în situația în care în cauza penală disjunsă vor fi chemate să dea declarații persoanele care au fost judecate în procedura simplificată. În acest context Curtea a dezvoltat și alte raționamente cum ar fi sarcina probei care nu se inversează odată cu renunțarea la drepturi [24]. În ce privește dreptul la tăcere, care derivă din prezumția de nevinovăție, în procedurile care prevăd renunțarea la drepturi acesta poartă un caracter specific. Aceasta, deoarece aplicarea unor proceduri sumare este condiționată de depunerea declarațiilor persoanei acuzate, cum ar fi, de exemplu, în cadrul acordului de recunoaștere a vinovăției, acordul de cooperare sau procedura de judecare pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală. Totuși renunțarea la dreptul la tăcere, în asemenea proceduri, nu intră în contradicție cu garanțiile minime acordate, fiind o acceptare benevolă și conștientizată având ca o consecință compensatorie ulterioară atenuare a sancțiunii penale.

d) Dreptul la asistență juridică

Curtea Europeană menționează în mod constant că nici litera și nici spiritul articolului 6 din Convenție nu împiedică o persoană să renunțe din propria sa voință, fie expres, fie tacit, la dreptul la asistență juridică [25]. În cadrul procedurilor care determină renunțarea la drepturi se pare că nu ar fi situații în care ar putea afecta dreptul la apărare. Aceasta deoarece legea obligă participarea avocatului ca și în procedurile generale. Pe de altă parte, problema asigurării dreptului la apărare este sensibilă în procedura de judecată *in absentia*. Potrivit Curții Europene legislația trebuie să descurajeze absențele nejustificate, dar aceasta nu le poate penaliza prin crearea de excepții de la dreptul la asistență juridică. Cerința legitimă ca inculpații să participe la audierile în instanță poate fi satisfăcută prin alte mijloace decât privarea de dreptul de a fi apărât [26]. Raționamentul a fost reiterat frecvent în cauze în care Curtea Europeană a observat că formularea din norma națională nu a prevăzut oportunitatea de a înainta cauza apărării chiar în absența reclamantului [27]. Un termen insuficient pentru a contacta un avocat în cadrul procedurilor *in absentia* la fel a fost constatat ca o încălcare a dreptului la apărare [28]. Acuzatul urmează a fi informat cu privire la participarea avocatului, inclusiv în situația în care alte persoane au angajat avocatul. În *Dvorski* reclamantul s-a plâns că, după arestare, poliția i-a interzis accesul la un avocat pe care părinții săi îl angajaseră să îl reprezinte și, prin urmare, a fost nevoit să accepte serviciile unui avocat numit de către poliție și a fost constrâns să se autoincrimineze fără să beneficieze de asistență juridică a unui avocat ales [29]. La fel în situația în care acuzatul a fost apărât de un avocat desemnat de membrii al familiei sale nu indică la faptul că acesta avea cunoștințe suficiente despre procedurile judiciare [30]. Pe de altă parte, Curtea nu a constatat o încălcare a art. 6 par. 3 lit. c) în *Demebukov* în cazul în care reclamantul a fost condamnat în absentia și i s-a refuzat dreptul la rejudecare, reclamantul fiind prezent și asistat de un avocat, potrivit propriei alegeri și aflându-se în posesia unor cunoștințe suficiente privind procedura penală împotriva sa și a complicitorilor săi [31].

Se pare că legislatorul național a depus suficientă diligență pentru a asigura ca la examinarea cauzei în absentia să fie asigurat pe deplin dreptul la asistență din partea unui avocat. Totuși pot exista, în opinia noastră, riscuri la rejudecarea cauzei, problemă la care vom reveni

e) Accesul la probe

Asigurarea accesului la probe este un drept care derivă din principiul egalității armelor, manifestându-se și în materia renunțării la drepturile procesuale. Există anumite particularități în funcție de natura procedurii. Îndeosebi problema de acces la probe devine acută, după cum este și firesc, în cazul judecării *in absentia*, odată ce persoana nu este prezentă la examinarea cauzei sale. În *Sanader* Curtea a menționat că reclamantul, care a fost judecat *in absentia*, nu a avut oportunitatea de a supune probele pe care se bazau acuzațiile sale argumentării contradictorii, sau să conteste condamnarea sa în fața Curților de Apel competente [32].

Legislația internă diferă, de la o procedură la alta, în materia dată. De exemplu, acordul de recunoaștere a vinovăției sau a acordul de cooperare trebuie să conțină și mențiunea cu privire la mijloacele de probă care

au fost acceptate de către acuzat, iar înainte de trimiterea în judecată a cauzei, materialele dosarului sunt prezentate învinutului și apărătorului său pentru a lua cunoștință de ele (*art. 506 CPP*). La fel și partea discriptivă a sentinței, în asemenea proceduri, trebuie să cuprindă probele, prezentate de procuror și acceptate de învinut (*art. 509¹ CPP*). Pe de altă parte, la finalizarea urmăririi penale *în absentia* materialele cauzei penale se prezintă apărătorului, căruia i se înmânează sub recipisă și copia rechizitoriului. Norma crează riscul că materialele cauzei vor fi transmise odată cu rechizitoriul și nu în mod separat la diferite termene ca în procedura generală, fapt ce riscă afectarea principiului egalității armelor.

f) Renunțarea la probe

În *Murtazaliyeva* Curtea Europeană a utilizat același raționament ca și în alte cauze în care s-a pus în discuție chestiunea renunțării la probe, menționând că nici litera, nici spiritul art. 6 din Convenție nu împiedică o persoană să renunțe în mod voluntar, explicit sau tacit la probe, ca și în alte cazuri în care se renunță la drepturile procedurale. În speță, Curtea a constatat că, în unele ședințe reclamanta, asistată de avocații săi, a acceptat să se dea citire declarației inițiale a martorului și nu a cerut audierea acestora. Examinând jurisprudența anterioară și comparând-o cu situația din speță Curtea nu a găsit o încălcare a art. 6 din Convenție [33].

Normele procesuale interne admit situația în care părțile pot renunța la unele probe pe care le-au propus (*art. 328 CPP*). Instanței îi revine un rol formal de a pune în discuție renunțarea, iar dacă nu s-a solicitat examinarea lor de către altă parte dispune neexaminarea. Un asemenea rol al instanței pare a fi nejustificat de pasiv. Aceasta deoarece, în opinia noastră, în justiția penală proba nu poate depinde doar de voința părții, îndeosebi a părții acuzării. Cu alte cuvinte, din momentul administrării, proba capătă valoare ce revine intereselor justiției și în asemenea cazuri aplicând principiul „*favor defensionis*”, instanța, nu doar apărarea, ar putea respinge din oficiu cererea acuzării de renunțare la probă dacă va considera că proba este în favoarea inculpatului [34].

g) Asigurarea unui control judiciar eficient

Limitarea drepturilor în cadrul procedurilor urmează a fi supusă controlului judiciar, acesta fiind un drept inalienabil. Controlul judiciar are particularitățile sale în diferite proceduri. De exemplu, în cadrul acordului de recunoaștere a vinovăției, chiar dacă rolurile părților sunt aparent decizionale, cu privire la condițiile încheierii, controlul judiciar rămâne a fi decizional. În acest aspect Curtea Europeană a menționat că și atunci când se pune în discuție o înțelegere cu autoritatea de urmărire penală asupra sentinței și necontestând acuzațiile, acuzatul renunță la dreptul său privind examinarea pe fond a cauzei penale împotriva sa, prin analogie cu principiile privind validitatea acestor renunțări, conținutul negocierii și echitatea manierei în care aceasta a fost efectuată între părți a trebuit supusă unui control judiciar suficient [35].

Curtea Constituțională a accentuat la fel asupra importanței asigurării unui control judiciar în condițiile renunțării la drepturile procedurale și asupra rolului instanței în asemenea proceduri. De exemplu, la examinarea unor dispoziții din art. 364¹ CPP, Curtea a menționat că instanțele sunt responsabile de analiza circumstanțelor faptei chiar dacă inculpatul recunoaște comiterea acesteia. De asemenea, instanței de judecată îi revine sarcina încadrării juridice a faptelor și nu este obligată să adopte încadrarea dată de către procuror [36].

Garanția privind controlul judiciar este obligatorie și pentru alte proceduri care prevăd renunțarea la drepturile procedurale. În cadrul acordului de recunoaștere a vinovăției sau a acordului de cooperare instanța verifică respectarea prevederilor legale și poate fixa un termen pentru înlăturarea omisiunilor (*art. 508 CPP*). La examinarea condițiilor de finalizare a urmăririi penale *în absentia* rolului judecătorului de instrucție este complex incluzând și competența de a administra probe, inclusiv din oficiu (*art. 305¹ CPP*). Competențe similare sunt stabilite pentru instanțe la examinarea acordului judiciar de interes public (*art. 523⁵ CPP*).

h) Dreptul la căile de atac

Standardele stabilesc un drept al acuzatului de a beneficia de posibilitatea unor căi de atac în funcție de anumite particularități ale procedurii respective. Potrivit Curții Europene atunci când un individ a fost condamnat în urma procedurilor care au determinat încălcări ale cerințelor art. 6 din Convenție, o rejudecare sau redeschidere a cazului, dacă este cerut acest lucru, reprezintă în principiu, o modalitate corespunzătoare de redresare a încălcării [37]. Astfel, pentru ca procedurile care au condus la condamnare să nu reprezinte

„o negare a justiției”, acesta ar fi trebuit să aibă oportunitatea redeschiderii acestora și clarificarea fondului acuzațiilor înaintate [38]. Totuși, pot exista anumite particularități. În *Nataşvili*, de exemplu, Curtea a menționat că este normal ca domeniul de aplicare al exercitării dreptului la o cale de atac să fie mai limitat cu privire la o condamnare în baza unui acord negociat, care reprezintă o renunțare la dreptul la examinarea cauzei pe fond, decât este în cazul unei condamnări pe baza unui proces penal obișnuit. Curtea a fost de părere că, prin acceptarea acordului negociat, odată cu renunțarea la dreptul la un proces obișnuit, acuzatul a renunțat și la dreptul său la o cale de atac obișnuită. Prin urmare, aceasta nu a reprezentat o restrângere arbitrară și contrară cerinței analoage de rezonabilitate, prevăzută de articolul 2 din Protocolul nr. 7 [39]. Pe de altă parte, examinând problema obligării persoanei de a se prezenta la procesul examinat *in absentia*, Curtea Europeană stabilește dacă mijloacele procedurale pentru rejudecare oferite de autorități au respectat cerința de eficacitate. În unele cazuri Curtea poate constata o disproporționalitate în ceea ce privește posibilitatea de a cere o rejudecare, cum a fost, de exemplu, în cauza *Sanader*. În speță, Curtea a identificat două motive care au stat la baza unei asemenea constatări. În primul rând, rejudecarea nu se putea aplica, în principiu, pentru redeschiderea automată a procedurilor, decât dacă se prezentau în persoană la autoritățile judiciare. În al doilea rând, obligația ca un individ judecat *in absentia* să se prezinte în fața autorităților și să ofere o adresă de reședință a fost considerată nerezonabilă și disproporționată [40]. Totuși, în procedurile respective, ca și în alte cazuri examinate de către Curte, un factor important este vizat de particularitățile cauzei. De exemplu, în *Jones* Curtea nu a constatat o încălcare, în condiția în care persoana a fost condamnată în lipsă. Aceasta, deoarece după ulterioara arestare a sa, reclamantului i s-a permis să facă apel împotriva condamnării, în ciuda expirării termenului relevant. Acesta a fost prezent la ședința de judecată în fața Curții de Apel și a avut reprezentare juridică deplină pe cheltuielă publică. Reclamantul ar fi fost liber să solicite ca noi probe să fie prezentate, sau să facă vreo afirmație care să sugereze că probele criminalistice care îl leagă de jaf nu sunt de încredere [41].

În ce privește normele naționale se observă unele probleme în cadrul procedurii de examinare *in absentia*. Potrivit normelor reluarea procesului este imposibilă în mai multe situații inclusiv în cazul în care persoana condamnată a avut un apărător ales care a participat la judecarea cauzei în prima instanță (art. 465⁵ CPP). Această normă poate crea riscuri, de similitudini cu speța *Topi* [42] în care avocatul a fost desemnat de membrii familiei. Curtea a constatat o violare a art. 6 din Convenție observând și faptul că nu s-a demonstrat că inculpatul a autorizat în mod explicit sau implicit apelul membrilor familiei sale, iar legislația internă nu prevedea dreptul la rejudecare.

3. Renunțare nu trebuie să contravină niciunui interes public

Curtea Europeană abordează problema privind compatibilitatea renunțării la drepturile procedurale cu un interes general de fiecare dată când sunt examinate respectarea condițiilor de renunțare [43]. Aspectele în care pot fi ridicate întrebări privind interesul general sunt de diferită natură. Revine sarcina instanțelor naționale de a examina o asemenea compatibilitate.

a) Cu privire la noțiunea de „interes public”

În mod firesc nu ar putea exista o definiție generală exhaustivă a noțiunii de „interes public”. În fiecare caz este necesar de a pune în balanță importanța valorilor concurente și proporționalitatea limitării. Reiterăm că testul privind afectarea unui interes general urmează a fi aplicat reeșind din circumstanțele concrete ale cauzei și de garanțiile compensatorii. Potrivit Curții Europene chestiunile de interes general se referă la cele care afectează publicul într-o asemenea măsură încât acesta să își poată manifesta în mod legitim un interes pentru ele, care le stârnește atenția sau care îi îngrijorează semnificativ, în special pentru că se referă la bunăstarea cetățenilor sau la viața comunității [44]. În dreptul intern noțiunea de „*interes general*” se raportează la prevederile constituționale. Art. 54 din Constituție consființește garanțiile în cazurile în care drepturile constituționale sunt limitate. Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra anumitor aspecte cum ar fi dreptul la informație [45], sau dreptul de proprietate [46]. În ce privește dreptul la informație care are o tangență cu publicitatea procesului, normele legislative dau o definiție a termenului de „*informații de interes public*”, menționând că acestea sunt „*toate informațiile deținute de furnizorii de informații, indiferent de suportul de stocare (pe hârtie, în formă electronică sau în orice alt format)*” [47]. Codul administrativ la fel în art. 18 definește noțiunea de „interes public” stabilind că aceasta vizează ordinea de drept, democrația,

garantarea drepturilor și a libertăților persoanelor, precum și obligațiile acestora, satisfacerea necesităților sociale, realizarea competențelor autorităților publice, funcționarea lor legală și în bune condiții.

În procesul penal termenul de interes public este utilizat mai recent odată cu modificarea art. 321 din Cod. Legea procesuală utilizează și o terminologie sinonimă cum ar fi „interesele justiției” care pot condiționa o ședință închisă sau participarea obligatorie a apărătorului. La fel interesele justiției determină aplicarea măsurilor de protecția a martorului, sau audierea martorului minor ș.a. Există și altă terminologie utilizată în Codul de procedură penală cu tangență la anumite interese. Curtea Supremă a interpretat noțiunea de *interesele justiției*, în cadrul dreptului la apărare, menționând că la aprecierea unor asemenea interese urmează le luat în considerație complexitatea cazului, capacitatea bănuیتului, învinuitului sau inculpatului de a se apăra singur, de importanța și pericolul faptei, de a cărei comitere este bănuیتă sau învinuită persoana, și de sentința probabilă [48].

Așadar, noțiunea de interes public în cadrul procesului penal este una generică, iar ca punct de pornire ar putea servi prevederile constituționale prevăzute în art. 54 din Legea Supremă.

b) Publicitatea

Într-o categorie de cauze Curtea Europeană a examinat și chestiunea privind existența sau inexistența unui interes public în cazul în care renunțarea la drepturi presupunea o ședință închisă. De exemplu, în *Håkansson și Stureson* Curtea a constatat că întrucât recursul reclamanților a contestat în principal legalitatea licitațiilor și din moment ce în Suedia au loc de obicei astfel de proceduri fără o audiere publică, s-ar fi putut aștepta ca reclamanții să ceară o astfel de audiere dacă ar fi considerat important ca una să aibă loc. Cu toate acestea, nu au făcut-o [49]. În *Hermi* Marea Cameră a Curții a constatat că lipsa de publicitate a procedurii a rezultat din adoptarea procedurii abreviate, o abordare simplificată pe care reclamantul însuși a solicitat-o de bunăvoie. Această procedură prezintă avantaje incontestabile pentru învinuit, pe de altă parte, procedura prescurtată este însoțită de o diminuare a garanțiilor procesuale oferite de dreptul intern, în special în ceea ce privește publicitatea procesului și posibilitatea de a solicita producerea de probe neconținute în dosarul de urmărire penală [50].

Așadar, se conturează două aspecte contradictorii ale problemei referitoare la publicitatea procesului și interesul public din perspectiva renunțării la drepturi. Pe de o parte părțile, în special acuzatul, având dreptul garantat la publicitatea procesului ar putea renunța la acest drept. Pe de altă parte publicul ar avea dreptul să participe la ședințele de judecată. Totuși, dreptul publicului sau a presei nu poate fi pus pe cântar de egalitate cu dreptul părților. Prin urmare, problema publicității poate fi pusă prioritar în raporturile dintre părți și nu dintre părți și interesul general. Pe de altă parte, în cazul în care există o divergență dintre opinia inculpatului și a părții vătămate cu privire la publicitate, instanța luând decizia cu privire la modul de desfășurare a procesului, va aplica și regula *ingerinței minime* în raport cu partea dezavantajată. În ceea ce privește respingerea de către instanță a cererii motivate a inculpatului, cu privire la o ședință închisă, în favoarea unei ședințe publice, reeșind din interesul general, aceasta pare a fi o situație cu totul excepțională.

c) Prezența la proces

Prezența la propriul proces este un drept inherent al persoanei fiind o garanție a procesului echitabil. Totuși, renunțarea la drept nu poate ridica probleme dacă a fost conștientă și în cunoștință de consecințele care survin. Întrebarea în acest sens vizează posibilitatea respingerii cererii de renunțare de a participa la proces din perspectiva unui interes public. Examinând o sesizare cu privire la art. 321 din Codul de procedură penală, Curtea Constituțională a trasat anumite linii directorii în materie. Curtea a notat că, deși prezența inculpatului în ședință are o importanță deosebită pentru asigurarea caracterului echitabil al procesului, iar legislatorul are obligația pozitivă să instituie mecanisme care să-i asigure prezența la ședință, acestea nu trebuie să paralizeze procedura instanței de judecată, împiedicând, pur și simplu, desfășurarea procesului. În acest context, Curtea a subliniat că, atunci când sunt puse în balanță aceste două principii, legislatorul trebuie să găsească echilibrul corect, adică soluția care nu subordonează un principiu în detrimentul altuia, ci soluția care identifică un compromis optim [51].

Așadar, pornind de la raționamentele Curții se poate de acceptat existența unor eventuale situații în care interesul public poate determina respingerea cererii de examinare a cauzei în lipsa inculpatului. În opinia noastră aceasta poate fi raportată la interesele altei părți cum ar fi partea vătămată sau partea civilă, înde-

osebi în situația în care acestea fac parte din grupurile vulnerabile. În asemenea cazuri balanța pe care se va pune interesele trebuie să încline spre necesitatea prezenței inculpatului, fie și doar pentru a depune declarații care ar clarifica anumite aspecte.

d) Asistență juridică

În *Simeonovi*, Marea Cameră a Curții Europene reiterând principiile consolidate referitoare la standardele în cazul renunțării la drepturi, a acceptat că acestea se aplică și dreptului privind asistență juridică. Curtea a trasat unele concluzii importante pentru practicile interne. Așadar, în opinia Curții chiar presupunând că reclamantul nu a solicitat în mod expres asistența unui avocat în timpul reținerii sale, nu se putea presupune renunțarea implicită a acestuia. La fel nu s-a susținut existența vreunui „motiv imperios” care să justifice restrângerea accesului reclamantului la un avocat în timpul reținerii sale în arestul poliției (risc iminent pentru viața, integritatea fizică sau securitatea altuia) și legislația națională nu prevedea excepții de la dreptul la avocat [52].

În normele naționale sunt enumerate cazurile de participarea obligatorie a apărătorului în cadrul procesului penal (*art. 69 CPP*). Cazurile date ar putea servi ca punct de pornire la analiza chestiunii privind respingerea cererii de renunțare la dreptul la asistență juridică din perspectiva interesului general prevăzut în art. 69 CPP.

e) Renunțarea la probe

Într-o serie de cauze Curtea Europeană a examinat problema renunțării la probe, luând în considerare diverse aspecte de fapt și de drept înainte de a concluziona că reclamantii ar fi renunțat la dreptul său de a examina probele. De exemplu, în *Makeiev* Curtea, admitând că reclamantul nu s-a opus citirii declarațiilor pe care le-au făcut în faza preliminară a constatat, cu toate acestea, că având în vedere solicitările sale repetate de a asigura prezența martorilor în instanță, nu a putut constata că acesta ar putea fi considerat că a renunțat fără echivoc la dreptul de a-i interoga [53]. Pe de altă parte în *Murtazalieva*, citată supra, Marea Cameră, identificând anumite circumstanțe, a constatat că reclamanta a renunțat conștient la dreptul său de a audia martorii, prin acceptarea citirii declarației inițiale a martorului în ședință și prin nerepetarea cererii pentru citirea martorului [54].

Așadar, respingerea cererii de renunțare la probe, pe motivul existenței unui interes general, implică o interpretare extensivă a normei sau o modificare a art. 328 CPP și atribuirea unei competențe extinse a instanței de a respinge cererea de renunțare la probe în cazul constatării unui interes general. Interesul general poate viza iminent drepturile acuzatului dar și a persoanelor din grupurile vulnerabile inclusiv a victimelor.

f) Interesul general din perspectiva persoanei prejudiciate

Reamintim că, potrivit jurisprudenței Curții Europene, art. 6 § 1 din Convenție nu garantează dreptul la o „răzbunare privată”, nici pe cel de a intenta o *actio popularis* în scop de pedepsire a unei persoane [55]. Principiul care derivă din hotărârea *Perez* se aplică inclusiv în procedurile care determină renunțarea la unele drepturi procedurale. Problema asigurării drepturilor în asemenea gen de proceduri a fost obiectul de analiză și a Curții Constituționale în cadrul examinării unei excepții de neconstituționalitate, fiind pusă în discuție problema respectării drepturilor părții vătămate și părții civile în cadrul judecării cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală. Curtea Constituțională a trasat anumite linii directorii care au contribuit la o practică judecătorească constantă. În opinia Curții există minimul de garanții care poate fi acordat părții vătămate în cadrul procedurilor judiciare simplificate. Curtea a reținut că prin stabilirea unor reguli speciale de procedură și prin aplicarea acestora în cazul recunoașterii săvârșirii faptelor indicate în rechizitoriu de către inculpatul care solicită ca judecata să se desfășoare în procedura simplificată nu se aduce atingere esenței dreptului de acces liber la justiție al părții vătămate [55].

Așadar, victimele infracțiunilor nu se privează de anumite drepturi ce țin de latura civilă a cauzei spre deosebire de latura penală în care drepturile victimelor sunt limitate și în procedura generală.

g) Interesul general din perspectiva drepturilor martorului

Chestiunea cu privire la renunțarea de către martor la unele drepturi poate fi pusă în discuție cel puțin în materia imunității de a nu se autoincrimina. Discuție ține de păstrarea imunității îndeosebi în cazurile în care cauza penală a fost disjunsă iar persoanele care au fost acuzate într-o cauză sunt citate ca martor în

alte. Curtea Europeană și-a expus opinia pentru asemenea categorii de situații din perspectiva echității procesului. Curtea a examinat, de exemplu, situații în care refuzul uni fost coinculpat de a se folosi de dreptul de a nu se autoincrimina a fostă recunoscut de instanțe [56]. La fel în *Navalnyy și Ofitserov* Curtea a trasat două garanții în cazul în care martorul este chemat *să* depună declarații în dosarele disjuncte. Prima garanție viza instanțele naționale care trebuiau să se abțină de la afirmații ce ar putea avea un efect prejudiciabil asupra procedurilor pendinte. A doua garanție se referea la inadmisibilitatea atașării *res judicata* a unor fapte admise într-un caz la care persoanele nu participaseră [57].

Așadar, urmează ca instanțele de judecată să analizeze dacă audierea în calitate de martor a unei persoane care a fost acuzat pentru aceeași faptă ar putea afecta echitatea. În cazul acceptării audierii proba dată nu poate avea o valoare determinantă pentru cauza penală examinată și necesită a fi apreciată în raport cu alte probe. La fel urmează a fi respectate și condițiile de subsidiaritate – audierea doar în situații când au fost epuizate toate căile de a obține a unor noi probe.

Concluzii

Instituțiile procesuale prevăzute de legislația națională, în materia renunțării la drepturile garantate, corespund în cea mai mare parte standardelor Convenției Europene a Drepturilor Omului și revine jurisprudenței sarcina de a le aplica, reeșind din circumstanțele concrete ale cauzei. Instanțele urmează să stabilească în fiecare caz dacă persoana a conștientizat rezonabil consecințele renunțării la drepturi, inclusiv modul în care a renunțat. Cu alte cuvinte este necesar de a garanta că renunțarea la drepturile procesuale a fost manifestată într-o manieră lipsită de echivoc. Este o obligație pozitivă a autorităților de a asigura garanții minime proporționale cu dreptul limitat, inclusiv în ce privește informarea persoanei cu privire la drepturile procedurale și acuzațiile aduse. Renunțarea la drepturile procedurale nu încalcă prezumția de nevinovăție. Realizarea dreptului la tăcere în procedurile respective are anumite particularități ce nu contravin substanței dreptului. În toate cazurile în care interesul public prevalează asupra renunțării la drepturi, rolul instanței urmează a fi unul activ.

Bibliografie:

1. *A se vedea spre ex: Scoppola c. Italiei* (nr. 2) [MC], 17 septembrie 2009, nr. 10249/03, par. 135-136; *Sejdovic c. Italiei* [MC], 1 martie 2006, nr. 56581/00, par. 86.
2. HCC nr. 3 / 2023.
3. *Dvorski c. Croației* [MC], 20 octombrie 2015, nr. 25703/11, par. 100-102.
4. *Natsvlishvili și Togonidze c. Georgiei*, 29 aprilie 2014 nr. 9043/05, par. 92.
5. *Pishchalnikov c. Rusiei*, 24 septembrie 2009, nr. 7025/042, par. 77, 119.
6. *Mariani c. Franței*, 31 martie 2005, nr. 43640/98, par. 41.
7. *Natsvlishvili și Togonidze c. Georgiei*, par. 93-95.
8. *Felix Guțu c. Republicii Moldova*, 20 octombrie 2020 nr. 13112/07, par. 60, 61.
9. *Ibrahim ș.a. c. Regatului Unit* [MC], 13 September 2016, nr. 50541/08 ș.a., par. 272.
10. *Somogyi v. Italia*, 18 mai 2004 nr. 67972/01 par. 70-71.
11. *Salabiaku c. Franței* 7 octobrie 1988, nr. 10519/83, par. 28.
12. *Colozza c. Italiei*, 12 februarie 1985, nr. 9024/80, par. 28.
13. *Sejdovic c. Italiei*, 1 martie 2006, nr. 56581/00, par. 88.
14. *Medenica c. Elveției*, 1 iunie 2001, nr. 20491/92, par. 57.
15. *Sejdovic c. Italiei*, (cit. supra), par. 87.
16. *Pishchalnikov c. Rusiei*, (cit. supra), par. 119.
17. *Jones c. Regatului Unit* (dec.), 9 septembrie 2003 nr. 30900/02.
18. *Ibrahim ș.a. c. Regatului Unit* (cit. supra), par. 272.
19. *Colozza c. Italiei*, 12 februarie 1985, nr. 9024/80, par. 28.
20. *Sejdovic c. Italiei* [MC], 1 martie 2006, 56581/00, par. 101.
21. *Dijkhuizen c. Olandei*, 8 iunie 2021, nr. 61591/16, par. 59-62.
22. *Medenica c. Elveției*, 14 iunie 2001, nr. 20491/92, par. 58.

23. DCC nr. 124 /2018; DCC nr. 77/2021.
24. 24.DCC nr. 40 /2018; DCC nr. 50/2022.
25. *Dvorski c. Croației* (cit. supra), par. 100 și 101; *Sakhnovskiy Rusiei* [MC], 2 noiembrie 2010, nr. 21272/03, par. 90.
26. *Van Geyseghem c. Belgiei* [MC], 21 ianuarie 1999, nr. 26103/95, par. 34, 35.
27. *Krombach v. Franța*, 29731/96, 13 februarie 2001, par. 90.
28. *Sejdovic c. Italiei*, (cit. supra), par. 103.
29. *Dvorski c. Croației*, (cit. supra), par. 102.
30. *Topi c. Albaniei*, 22 mai 2018, nr. 14816/08, par. 59.
31. *Demebukov c. Bulgariei*, 28 februarie 2008, 68020/01, par. 53, 55, 57.
32. *Sanader c. Croației*, 12 februarie 2015, 66408/12, par. 93.
33. *Murtazaliyeva c. Rusiei*, 18 decembrie 2018, nr. 36658/05, par. 117-120.
34. *A se vedea spre exemplu: I Dolea Considerente cu privire la conceptul „Favor Defensionis”, în contextul egalității armelor. Materialele conferinței ei „Integrare prin cercetare și inovare. Chișinău, 10-11 noiembrie 2021.*
35. *Natsvlshvili și Togonidze c. Georgiei*, 29 aprilie 2014, nr. 9043/05, par.95.
36. DCC, nr. 40 /2018.
37. *Sejdovic c. Italiei*, (cit. supra), par. 87.
38. *Stoichkov v. Bulgaria*, 9808/02, 24 martie 2005, 57.
39. *Natsvlshvili și Togonidze c. Georgiei* (cit. supra), par. 96.
40. *Sanader v. Croația*, 12 februarie 2015, nr. 66408/12, par. 85-90.
41. *Jones c. Regatului Unit* (dec.).
42. *Topi c. Albaniei* (cit. supra). par. 59.
43. *Håkansson și Sturesson c. Suediei*, 21 februarie 1990, nr. 11855/85, par. 66.
44. *Barthold c. Germaniei*, 25 martie 1985, nr. 8734/79, par. 58.
45. HCC nr. 19/1998, HCC nr. 19/2015, HCC, nr. 16/2016.
46. HCC nr. 11/2001, HCC, nr. 24/2007.
47. *Legea Nr. 148 din 09-06-2023 privind accesul la informațiile de interes public*, art. 4.
48. Hot. Plen. CSJ, nr. 11/2010.
49. *Håkansson și Sturesson c. Suediei* (cit. supra), par. § 66.
50. *Hermi c. Italiei*, 18 octobrie 2006, nr. 18114/02, par. 79, 80.
51. HCC nr. 3/2023.
52. *Simeonovi c. Bulgariei* [MC], 12 mai 2017, nr. 21980/04, par. 115.
53. *Makeiev c. Rusiei*, 5 februarie 2009, nr. 13769/04, par. 37.
54. *Murtazaliyeva c. Rusiei* (cit. supra) par. 127.
55. *Perez c. Franței* [MC], 12 februarie 2004, nr. 47287/99), par. 70.
56. HCC nr. 9/2017.
57. *Vidgen c. Țărilor de Jos*, 10 iulie 2012, nr. 29353/06, par. 42.
58. *Navalnyy și Ofitserov c. Rusiei*, 23 februarie 2016, nr.46632/13, nr. 28671/14, par. 102-121.

Date despre autor:

Igor DOLEA, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea Drept, Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0000-0003-4094-6098

E-mail: igor.dolea@usm.md

Prezentat: 01.03.2025

INTEGRAREA METODOLOGIEI DE ANALIZĂ JURIDICĂ ÎN PROCESUL DE MOTIVARE A HOTĂRÂRILOR JUDECĂTOREȘTI

Dumitru DUMITRAȘCU,

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Hotărârea integrală este compusă din patru părți: partea introductivă, partea descriptivă, motivarea și partea dispozitivă. În motivare, instanța trebuie să indice circumstanțele cauzei astfel cum au fost stabilite de ea, probele pe care se bazează concluziile sale cu privire la aceste circumstanțe, argumentele prezentate de instanță pentru respingerea anumitor probe și legile de care s-a călăuzit judecătorul. Cu toate acestea avem o „cultură” consacrată a motivării limitate a hotărârilor, ceea ce explică de ce judecătorii evită să evidențieze argumentele prezentate la adoptarea hotărârii judecătorești. Prin urmare, vom prezenta modul în care diferite modalități de structurare a gândirii cu privire la problemele juridice, modul în care metodele de scriere și analiză juridică pot fi integrate în procesul de motivare a hotărârilor judecătorești pentru a îmbunătăți calitatea acestora.

Cuvintele-cheie: *argumentare, judecată, analiză juridică, scriere juridică, IRAC, proces echitabil.*

INTEGRATING THE LEGAL ANALYSIS METHODOLOGY INTO THE PROCESS OF REASONING JUDGEMENTS

The full judgment consists of four parts: the introductory part, the descriptive part, the reasoning and the resolution part. In its reasoning, the court must indicate the circumstances of the case as established by the court, the evidence on which its conclusions regarding those circumstances are based, the arguments put forward by the court in rejecting certain evidence, and the laws which guided the court. However, unfortunately, we have an established „culture” of limited reasoning of judgments, which explains why judges avoid highlighting the arguments put forward when adopting the order. Therefore, we will present how different ways of structuring thinking about legal issues, how methods of legal writing and analysis can be integrated into the process of reasoning of court decisions in order to improve the quality of court decisions.

Keywords: *reasoning, judgment, legal analysis, legal writing, IRAC, fair trial.*

Introducere

Hotărârea judecătorească – *sententia* – reprezintă actul final și de dispoziție al instanței prin care se soluționează, cu autoritate de lucru judecat, litigiul dintre părți. Întreaga activitate judiciară se realizează cu scopul de a soluționa un conflict de drept concret. Datorită acestui fapt, hotărârea judecătorească – desemnând tocmai rezultatul activității judiciare (*quod iudex sentit*) – reprezintă, fără îndoială, cel mai important act al justiției.

Prin urmare, hotărârile judecătorești reprezintă pilonul central al sistemului de justiție în orice societate bazată pe principiile statului de drept. Acestea nu sunt doar simple decizii legale, ci sunt rezultatul unui proces complex de analiză, interpretare și aplicare a legii în funcție de circumstanțele cauzei. Importanța hotărârilor judecătorești ca act de justiție constă în asigurarea respectării drepturilor individuale, protejării principiilor fundamentale ale democrației și contribuie la menținerea ordinii de drept.

Importanța hotărârii judecătorești se relevă pregnant atât din punctul de vedere al părților, cât și al societății în general [1, p. 17]. Pentru părți, hotărârea este destinată să pună capăt litigiului dintre ele și să protejuiască drepturile lor concrete. Pentru societate, hotărârea judecătorească, în general, reprezintă un mijloc eficient de restabilire a ordinii de drept democratice și de eficientizare a normelor de drept. Hotărârea judecătorească are însă și un pronunțat caracter educativ, prevenind încălcarea dreptului de către acei cetățeni care, în cazuri similare, ar fi tentați să nesocotească drepturile subiective recunoscute de ordinea juridică.

Rezultate obținute și discuții

În procesul civil, hotărârea judecătorească, prin cuprins, constă din partea introductivă, descriptivă, motivare și dispozitiv, potrivit art. 241 al Codului de procedură civilă al Republicii Moldova [2]. În partea introductivă se indică locul și data adoptării, denumirea instanței care o pronunță, numele membrilor completului de judecată, al grefierului, al părților și al celorlalți participanți la proces, al reprezentanților, obiectul litigiului și pretenția înaintată judecății, mențiunea despre caracterul public sau închis al ședinței. În partea descriptivă se indică succint pretențiile reclamantului, obiecțiile pârâtului și explicațiile celorlalți participanți la proces. În motivare se indică: circumstanțele cauzei, constatate de instanță, probele pe care se întemeiază concluziile ei privitoare la aceste circumstanțe, argumentele invocate de instanță la respingerea unor probe, legile de care s-a călăuzit instanța. Dispozitivul cuprinde concluzia instanței judecătorești privind admiterea sau respingerea integrală sau parțială a acțiunii, repartizarea cheltuielilor de judecată, calea și termenul de atac al hotărârii.

În procesul penal, conform art. 392 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova [3], hotărârea judecătorească (sentința) constă din partea introductivă, partea descriptivă și dispozitiv. Motivarea sentinței, adică de ce instanța de judecată a ajuns la concluzia de condamnare sau de achitare, se cuprinde în partea descriptivă a sentinței. În cadrul acesteia, instanța trebuie să indice descrierea faptei criminale, considerată ca fiind dovedită, indicându-se locul, timpul, modul săvârșirii ei, forma și gradul de vinovăție, motivele și consecințele infracțiunii; probele pe care se întemeiază concluziile instanței de judecată și motivele pentru care instanța a respins alte probe. Iar în cazul sentinței de achitare, se va indica descrierea circumstanțelor cauzei constatate de instanța de judecată și enunțarea temeiurilor pentru achitarea inculpatului, cu indicarea motivelor pentru care instanța respinge probele aduse în sprijinul acuzării.

Doctrina a considerat în mod constant că motivarea este un element esențial al hotărârii judecătorești, iar lipsa acesteia atrage casarea ei [4, p. 912]. Respectiv, considerentele sau motivele de fapt și de drept reprezintă un element necesar al oricărei hotărâri judecătorești. În sistemul procesual tradițional motivarea a avut și are un rol deosebit de important. Ea este o puternică garanție a imparțialității judecătorului, a calității actului de justiție și oferă posibilitatea unui cerc larg de persoane de a cunoaște conținutul motivelor ce au determinat pronunțarea unei anumite hotărâri judecătorești. Motivarea hotărârii oferă și posibilitatea exercitării de către instanțele superioare a unui control judiciar eficient și optim, reprezentând pentru părți și o garanție împotriva arbitrarului [4, p. 912].

Pornind de la necesitatea și importanța sa distinctă, literatura de specialitate a apreciat faptul că [4, p. 455] motivarea trebuie să întrunească anumite cerințe, printre care: ea trebuie să fie clară, precisă și necontradictorie, astfel încât din ea să rezulte justetea soluției pronunțate. O motivare corectă presupune: răspunsuri precise la toate capetele de cerere și la toate apărările formulate pe baza tuturor probelor administrate în cauză, a argumentelor și raționamentelor juridice, a principiilor și a regulilor de drept substanțial și procesual; referirea la realitatea faptelor și la judecățile verificate în concret în speța respectivă, prin evitarea motivărilor sprijinite pe formulări generale, abstracte; consecvența și principialitatea, care exclud existența considerentelor contradictorii (legea nu interzice motivarea alternativă sau subsidiară, întrucât, în acest caz, un considerent nu îl exclude pe celălalt); respectarea strictă a soluției în dispozitivul hotărârii. Astfel, motivarea unei hotărâri nu reprezintă o problemă de volum, ci una de conținut. Instanța trebuie să prezinte motivele care au determinat-o să pronunțe soluția, iar nu stări descriptive, fără relevanță pentru rezolvarea pricinii (de exemplu, nu este suficientă redarea în rezumat a probelor administrate, ci trebuie să se înfățișeze temeiurile pentru care s-a respins o probă, pentru care din două probe s-a ales una și s-a înlăturat cealaltă etc.).

Mai mult decât atât, motivarea hotărârii judecătorești este privită ca o garanție a dreptului la un proces echitabil, consfințit de art. 6, par. 1 al Convenției europene a drepturilor omului, deși convenția nu specifică nicio cerință privind felul în care hotărârile instanțelor naționale ar trebui să arate. Cu toate acestea, Curtea Europeană a interpretat art. 6, par. 1 și a explicat că instanța penală are datoria să explice motivele hotărârii [6, p. 16]. Așadar, garanțiile implicite ale art. 6, par. 1 includ obligația de a motiva hotărârile judecătorești. O decizie motivată permite părților să demonstreze că a fost audiată în mod real cauza lor.

În anul 2008, Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) a emis o opinie cu privire la calitatea hotărârilor judecătorești [7]. În acest sens, CCJE recomandă ca toate hotărârile judecătorești să fie

inteligibile, scrie într-un limbaj clar și simplu – o condiție pentru a asigura înțelegerea lor de către părți și de publicul general. Astfel, conținutul hotărârilor trebuie să fie coerent, iar motivația să fie formulată într-un stil clar și accesibil tuturor. De asemenea, se recomandă ca autoritățile judiciare să elaboreze un compendiu cu exemple de hotărâri de calitate, care să poată fi utilizate pentru a facilita procesul de scriere a hotărârilor.

Cu părere de rău, motivarea hotărârilor judecătorești nu a fost și nu este neapărat un punct forte al sistemului judecătoresc din Republica Moldova. Dimpotrivă, hotărârile judecătorești reprezintă adesea texte lungi, incoerente, greu de citit și de înțeles [8, p. 7]. Strategia privind sectorul justiției pentru anii 2021–2024 recunoaște că motivarea hotărârilor judecătorești în Moldova este o problemă serioasă și prevede un obiectiv specific (2.2) pentru îmbunătățirea calității actelor judiciare și a practicii judiciare. Această sarcină ambițioasă presupune, printre altele, identificarea deficiențelor cunoscute și necunoscute de ordin juridic și practic care afectează calitatea acestora.

Modalitățile prin care judecătorii „dospesc” artificial până la dimensiuni aiuritoare conținutul unei hotărâri sunt diverse, principalele fiind următoarele [9, p. 10-15]:

a) Scanarea – evitând efortul realizării de sinteze pe marginea tuturor cererilor aflate în materialele dosarului, judecătorii au recurs la preluarea integrală a conținutului acestora prin scanare. Ca rezultat, a apărut un număr impresionant de hotărâri judecătorești cu peste 20-30 de pagini, ajungând frecvent la 50, 60 sau, mai rar, la peste o sută de pagini, hotărâri în care raționamentul judecătorului era cuprins la final doar în 1/2, 1-2 pagini sau mai puțin;

b) O altă modalitate de „lungire” artificială a considerentelor unei hotărâri judecătorești, dar și de diluare a esenței acesteia, o constituie citarea excesivă a unor texte de lege (uneori secțiuni de 10-15 articole) sau a unor puncte de vedere din doctrină (redarea copy-paste a unor nesfârșite pasaje din tot felul de cursuri universitare). Efectele negative ale acestui fenomen nu vizează doar aspectul cantitativ al încălcării nejustificate a unei hotărâri judecătorești cu o mulțime de texte legale nerelevante ori cu aspecte de dispută doctrinară, ci ridică și suspiciunea că respectivul judecător este incapabil să indice temeiul de drept concret al soluției sale și că se ascunde argumentativ derobator în spatele unor opinii teoretice, exprimate în publicistica juridică de autori respectați și respectabili, fapt care, la fel, ar trebui să constituie obiect de preocupare pentru comisiile de evaluare;

c) În strânsă legătură cu punctul b), trebuie invocată practica multor judecători de a include în cuprinsul considerentelor hotărârii, fără nicio legătură cu fondul litigiului soluționat, a unor ample citate din Convenția europeană a drepturilor omului ori din hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului sau ale Curții de Justiție a Uniunii Europene. Sigur că în anumite situații limitative judecătorul este dator să se exprime și să lămurească unele aspecte. Din păcate însă, în majoritatea cazurilor, judecătorul se simte dator, fără nicio justificare, să enumere o sumedenie de hotărâri ale instanțelor europene care i se par lui că susțin punctul de vedere pe care l-a adoptat prin hotărâre. Și această practică scoate în evidență nesiguranța judecătorului cu privire la justetea propriei decizii judecătorești și a raționamentului logico-juridic aferent;

d) O ultimă remarcă asupra domeniului analizat o constituie acuratețea exprimării în cuprinsul considerentelor hotărârii judecătorești și ne referim aici la concizia propozițiilor, frazelor, a termenilor folosiți, dar și la acuratețea gramaticală. Cu certitudine, nu suntem singurii care au întâlnit hotărâri din care nu înțelegi nimic din cauza modului confuz de exprimare, a folosirii unor cuvinte sau expresii echivoce, din care poți presupune/reține/deduce mai multe sensuri interpretative, ori hotărâri în care motivarea juridică este înlocuită cu tot felul de impresii/trăiri/frustrări/complexuri ale redactorului judecător, câmp de exprimare al unor personalități cel puțin îngrijorătoare.

Printre factorii care influențează calitatea motivării hotărârilor judecătorești se enumeră calitatea instruirii. Astfel [8, p. 38-39], 16,4% dintre respondenții la un sondaj online afirmă că calitatea instruirii în cadrul Institutului Național al Justiției afectează negativ calitatea motivărilor judecătorești. Iar 11% dintre respondenții la sondajul online afirmă că calitatea instruirii în cadrul facultăților de drept afectează negativ calitatea motivării. Studiul privind calitatea motivării hotărârilor judecătorești [8, p. 48] recomandă introducerea cursurilor de gândire critică și redactare a textelor și argumentare juridică, acesta ar fi o bună îmbunătățire pentru toți viitorii profesioniști în drept.

În legătură cu aceasta, relevăm faptul că National Center for State Courts Williamsburg, Sucursala Chișinău, implementează Programul „Consolidarea cercetării, scrierii și argumentării juridice în Moldova”, care este un program de grant de trei ani pentru a ajuta facultățile de drept din Republica Moldova să dezvolte și să implementeze un curs de gândire critică, argumentare, cercetare și scriere juridică, consolidând, în același timp, instruirea studenților de la facultățile de drept în domeniul eticii juridice, anticorupției, justiției penale, precum și al altor subiecte, folosind metodologii și conținuturi elaborate de echipa programului.

Un aspect esențial pentru motivarea hotărârilor judecătorești reprezintă procesul de argumentare. Argumentarea reprezintă acea operație mentală ce asigură fundamentarea validității aserțiunilor (enunțurilor, propozițiilor etc.), justificarea deciziilor, scopurilor, faptelor, respectiv, pronunțate, luate, urmărite, comise de anumite persoane. În cadrul activității raționale juridice, fundamentarea prezintă un act rațional specific, în care adevărurile factice (obiective), trecând prin „tiparele” normelor juridice, ale regulilor, devin adevăruri judiciare [10, p. 259]. În cazul argumentării scrise trebuie să ne asigurăm că interlocutorul nostru înțelege exact ceea ce dorim să susținem, că nu folosim termeni nedefiniți, că ideile sunt expuse în ordinea cuvenită și sunt relevante, potrivite argumentării.

Un instrument de cercetare și scriere juridică, axat pe argumentare temeinică și concizie, pe care învață să îl aplice eficient studenții de la Drept, este așa-numita metodă IRAC (Issue-Rule-Application-Conclusion). Părintele acestei metode este considerat Lon Fuller, unul dintre cei mai importanți patru teoreticieni juridici americani din ultima sută de ani, susține profesorul american de cercetare Robert Samuel Summers [11].

Acronimul IRAC se descifrează după cum urmează: problema/întrebarea-problemă (I), norma de drept (R), argumentul/analiza (A) și concluzia (C). Respectiva metodă de cercetare și scriere se fundamentează pe modele de raționament inductiv și deductiv în drept. Dacă este înțeleasă și executată în mod corespunzător, structura de analiză juridică IRAC este un instrument util în gândirea și rezolvarea problemelor juridice, deoarece reproduce modul în care juriștii abordează rezolvarea problemelor: colectarea faptelor pentru a identifica problema, identificarea normelor aplicabile, analiza problemei în lumina normelor și a faptelor și elaborarea concluziilor în urma analizei. Această structură facilitează comunicarea soluției ce rezultă din analiză, deoarece oferă un cadru fundamental axat pe destinatarul documentului și este ușor de citit [12, p. 6].

În acest context, metoda IRAC (Issue-Rule-Application-Conclusion) reprezintă un instrument valoros, care ar putea fi folosit de judecători pentru structurarea și elaborarea motivării hotărârilor lor. Primul pas al metodei IRAC implică identificarea și formularea clară a problemei sau a întrebării juridice esențiale pe care o implică cazul. Această problemă trebuie să fie specifică, relevantă și să reflecte aspectele centrale ale litigiului. Deseori, aceasta nu ridică mari probleme, pentru că judecătorul va pleca de la pretențiile părților din cadrul procesului judiciar.

În continuare, după ce este identificată problema/întrebarea, judecătorul va califica circumstanțele cauzei din punct de vedere juridic, prin găsirea normei de drept aplicabile cauzei. În acest pas, judecătorul va expune și va analiza regula de drept aplicabilă. Aceasta poate fi o lege scrisă, un precedent judiciar sau o interpretare a jurisprudenței relevante. Este esențial ca judecătorul să ofere o explicație clară și detaliată a regulii de drept, precum și să stabilească modul în care aceasta se aplică la situația specifică a cauzei.

Pasul următor implică aplicarea regulii de drept la faptele și circumstanțele cauzei. Judecătorul va analiza și va stabili modul în care regula de drept se aplică la situația concretă a părților implicate în proces. Acest pas poate implica o evaluare a probelor prezentate, a argumentelor părților și a altor elemente relevante pentru luarea unei decizii. Argumentul/analiza demonstrează că elementele normei de drept (regulii) sunt îndeplinite (sau nu) de către circumstanțele cauzei. Aceasta este cea mai voluminoasă parte a metodologiei IRAC. Este important ca în această secțiune judecătorul să nu se limiteze la rezumarea faptelor, de parcă acestea ar vorbi de la sine, trebuie să le analizeze aplicând regula (norma de drept) la faptele descrise în problema juridică.

Secțiunea *Analiza* sintetizează secțiunile *Regula* și *Problema* privind faptele cazului. Cu alte cuvinte, aceasta aplică *Regula*, care este menită să fie utilizată într-o varietate de împrejurări, la faptele specifice prezentate. Acest lucru este realizat în cadrul analitic IRAC pentru a ajunge la *Concluzie*. Deoarece faptele, *Problema* și *Regula* sunt sintetizate și integrate în secțiunea *Analiza*, în această secțiune sunt adesea incluse părți din fiecare dintre aceste componente [12, p. 4].

Ultima parte a metodei IRAC presupune formularea unei concluzii clare și raționale cu privire la problema discutată. Judecătorul va sintetiza argumentele și analiza realizată în etapele anterioare și va oferi o soluție ce dezleagă fondul cauzei. Această concluzie trebuie să fie logică, consecventă cu analiza prezentată și să explice în mod clar de ce anumite părți sau argumente au fost acceptate sau respinse. Cu alte cuvinte, concluzia reprezintă partea dispozitivă a hotărârii judecătorești, în care: în procesul civil – se cuprinde concluzia instanței judecătorești privind admiterea sau respingerea integrală sau parțială a acțiunii, repartizarea cheltuielilor de judecată, calea și termenul de atac al hotărârii; iar în procesul penal – se cuprinde concluzia instanței referitor la condamnarea sau achitarea inculpatului.

Concluzii

Observăm că metoda IRAC oferă o structură clară și coerentă pentru redactarea părții motivatoare a hotărârii judecătorești. Această structură ajută judecătorul să organizeze și să expună în mod logic argumentele și analiza sa, ceea ce face ca motivarea să fie mai ușor de înțeles și de urmărit de către justițiabili.

Așadar, metoda IRAC reprezintă un instrument valoros pentru motivarea hotărârilor judecătorești. Prin structura sa clară și logică, această metodă ajută la asigurarea transparenței, coerenței și legitimității procesului judiciar. Într-o societate democratică, cultivarea și aplicarea metodei IRAC în motivarea hotărârilor judecătorești poate să contribuie la garantarea accesului liber la justiție, la creșterea calității actului de justiție și, pe cale de consecință, la creșterea încrederii în sistemul judecătoresc.

Bibliografie:

1. DELEANU I. *Tratat de procedură civilă*. Vol. II. București: Universul Juridic, 2013. 835 p. ISBN: 978-973-127-989-3.
2. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 285-294 din 03.08.2018.
3. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 248-251 din 05.11.2013.
4. LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil*. Vol. I. București: Universul Juridic, 2014. 971 p. ISBN: 978-606-673-318-2.
5. BOROI G., STANCU M. *Drept procesual civil*. București: Hamangiu, 2015. 1080 p. ISBN: 978-606-678-818-2.
6. *Convenția europeană a drepturilor omului ca parte integrantă a metodologiei judiciare – motivarea hotărârilor: 2016*. Disponibil: https://inm-lex.ro/fisiere/d_1776/CEDO%20ca%20parte%20integranta%20a%20metodologiei%20judiciare%20-%20motivarea%20hotararilor.pdf [Accesat: 10.04.2024].
7. *Opinion no. 11 (2008) of The Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the committee of ministers of The Council of Europe on the quality of judicial decisions*. Strasbourg, 18 December 2008. Disponibil: https://rm.coe.int/16807482bf#_ftn1 [Accesat la 10.04.2024].
8. GRIBINCEA V., DUMBRAVĂ H., CHIȘ A.A., CHIRTOACĂ I. *Raport. De la hotărâri judecătorești la justiție. Cum asigurăm o mai bună motivare a hotărârilor judecătorești în Republica Moldova?* Chișinău, 2021. Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2022/01/2021-22-10-De-la-hotarari-judecatoresti-la-justitie_2021-RO_FINAL.pdf [Accesat: 10.04.2024].
9. POPA I. *Flagelul motivării kilometrice în fapt și în drept a hotărârii judecătorești*. În: *Revista Universul Juridic*, nr. 11/2019. ISSN: 2393-3445.
10. MOHOREA E. *Introducere în logică*. Chișinău: Arc, 2003. 289 p. ISBN: 9975-61-283-0.
11. Cepraga L., Nastas A., Cojocaru V. *Puncte de vedere referitoare la cercetarea și scrierea juridică*. Disponibil: <https://www.universuljuridic.ro/puncte-de-vedere-referitoare-la-cercetarea-si-scrierea-juridica/> [Accesat: 10.04.2024].
12. *Tema 8: Metodologia de scriere și analiză juridică*. Disponibil: <https://nationalcenterforstatecourts.app.box.com/s/tj5gufua3n00ia78pleizkck76fiv71j/file/1021813937355> [Accesat: 10.04.2024].

N. B.: *Studiu a fost prezentat la conferința națională cu participare internațională „Formarea competențelor de cercetare, scriere și argumentare juridică la facultățile de drept” (21.03.2024).*

Date despre autor:

Dumitru DUMITRAȘCU, doctor în drept, lector universitar, Catedra de drept, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți,

ORCID: 0000-0002-6430-1342

E-mail: dumitrascu.dum@gmail.com

Prezentat: 07.03.2025

IMPACTUL TEHNOLOGILOR INFORMAȚIONALE ȘI COMUNICAȚIILOR ELECTRONICE ASUPRA CONSIMȚĂMÂNTULUI SEXUAL AL VICTIMEI

Doina-Cezara GALAN,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Progresul rapid al noilor tehnologii a introdus umanitatea într-o nouă eră, denumită „Era Digitală”. Digitalizarea a pătruns în toate sferele vieții, inclusiv în domeniile economic și social, și a modificat semnificativ natura muncii pentru indivizi, inclusiv pentru organele de aplicare a legii. Cu toate acestea, pe de altă parte, dezvoltarea tehnologiilor informaționale reprezintă și o modalitate mai ușoară de a comite infracțiuni. Infracțiunile cibernetice, s-au proliferat, iar legislația noastră nu este adaptată cerințelor acestor noi avansuri tehnologice.

Cuvinte-cheie: *era digitală, hărțuirea sexuală, sexting, pornografie neconsimțită, revenge porn.*

THE IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGIES AND ELECTRONIC COMMUNICATIONS ON THE SEXUAL CONSENT OF THE VICTIM

The rapid progress of new technologies has ushered humanity into a new era, dubbed the „Digital Age”. Digitalization has permeated all spheres of life, including economic and social domains, and has significantly altered the nature of work for individuals, including law enforcement agencies. However, on the other side, the development of information technologies also represents an easier way to commit crimes. Online crimes, also known as cybercrimes, have proliferated, and our legislation, is not adapted to the demands of these new technological advancements.

Keywords: *digital age, sexual harassment, sexting, non-consensual pornography, revenge porn.*

Introducere

La elaborarea prezentului articol au fost folosite următoarele metode: metoda logică (rațională), metoda sistemică, metoda istorică, metoda comparativă, metoda empirică, metoda filosofică (dialectică) etc.

În era digitală, tehnologiile informaționale și comunicațiile electronice au transformat profund interacțiunile umane, inclusiv relațiile intime. Această schimbare aduce atât oportunități, cât și provocări semnificative în ceea ce privește consimțământul sexual. Impactul acestor tehnologii asupra consimțământului sexual al victimei merită o analiză atentă, având în vedere implicațiile legale, sociale și psihologice.

Consimțământul sexual este un concept juridic și moral esențial, care se referă la acordul liber și informat al unei persoane de a participa la o activitate sexuală. În contextul tehnologiilor informaționale, consimțământul devine un subiect complex, având în vedere modalitățile variate prin care se poate obține sau, din contră, se poate eluda.

Tehnologiile digitale facilitează comunicarea rapidă și accesul la informații, dar pot, de asemenea, să ducă la ambiguități în ceea ce privește consimțământul. De exemplu, în mediul online, mesajele și imaginile pot fi trimise cu ușurință, iar consimțământul inițial poate fi interpretat diferit de către părțile implicate. Această situație poate duce la cazuri de hărțuire sexuală, abuz sau exploatare, unde victima poate să nu fi fost pe deplin conștientă de implicațiile acțiunilor sale.

În plus, în contextul relațiilor online, există riscul de manipulare sau presiune psihologică. Persoanele vulnerabile pot fi influențate să ofere consimțământul în moduri care nu ar fi posibile în interacțiuni față în față.

Din perspectiva juridică, legislația actuală adesea nu reușește să țină pasul cu evoluțiile tehnologice. În multe jurisdicții, reglementările referitoare la consimțământul sexual nu abordează în mod specific provocările generate de tehnologiile informaționale. Aceasta poate crea lacune legale care permit abuzuri și hărțuire, afectând grav victimele.

Capitolul IV din Codul penal al Republicii Moldova nu cuprinde norme referitoare la atacurile asupra vieții sexuale a unei persoane prin intermediul tehnologiilor informaționale și comunicațiilor electronice. La nivel internațional, au fost deja aprobate diverse convenții și acte care reglementează hărțuirea sexuală online.

În corespundere cu pct. 25 al Recomandării (UE) 2018/334 a Comisiei din 1 martie 2018 privind măsuri de combatere eficace a conținutului ilegal online, este specificat că „În cazul materialelor privind abuzuri sexuale asupra copiilor în special, furnizorii de servicii de găzduire ar trebui să ia măsuri proactive pentru a depista și a împiedica difuzarea unor asemenea materiale, în concordanță cu angajamentele asumate în cadrul Alianței mondiale împotriva abuzurilor sexuale asupra copiilor pe internet” [1].

Recomandarea CM/Rec (2018)2 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind rolurile și responsabilitățile intermediarilor de internet atenționează statele membre ale Consiliului Europei, să se abțină de la încălcarea dreptului la libertatea de exprimare și a altor drepturi ale omului în mediul digital, totodată se menționează despre obligația pozitivă de a proteja drepturile omului și de a crea un mediu sigur și favorabil pentru ca toată lumea să poată să-și exprime opiniile și ideile fără teamă. Această obligație include protecția persoanelor de acțiunile altor persoane în mediul public [2]. În conformitate cu Recomandarea citată, pentru a se asigura protecția și respectarea drepturilor omului în mediul digital, la elaborarea și implementarea normelor de reglementare a activității intermediarilor de Internet, se va ține cont de obligațiunile statelor prevăzute în Convenția Consiliului Europei privind criminalitatea informatică (Convenția de la Budapesta), Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării și abuzului sexual (Convenția de la Lanzarote) și Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul).

Recomandarea CM/Rec (2019)1 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind prevenirea și combaterea sexismului, formulează Principiile directe pentru prevenirea și combaterea sexismului, pe care îl definește drept: - *orice acțiune, gest, reprezentare vizuală, cuvânt vorbit sau scris, practică sau comportament bazat pe ideea că o persoană sau un grup de persoane este inferior pentru că este de un gen sau altul, desfășurată în sfera publică sau privată, pe Internet sau offline, al cărui scop sau efect este încălcarea demnității umane; cauzarea de vătămări sau suferințe fizice, sexuale, psihologice sau economice; crearea unui mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator; sau împiedicarea independenței și exercițiului deplin al drepturilor oricărei persoane sau grup de persoane* [3].

Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și abuzurilor sexuale, supranumită și Convenția de la Lanzarote [4] stabilește statelor obligații să asigure că toți copiii primesc, în cadrul învățământului primar și secundar, informații cu privire la riscurile exploatării sexuale și abuzurilor sexuale, și mijloacele prin care se pot apăra. Aceste informații vor acorda o atenție specială situațiilor de risc, inclusiv cele care implică folosirea noilor tehnologii ale informației și comunicațiilor.

Potrivit art. 40 din Convenția de la Istanbul, hărțuirea sexuală constituie „*orice formă de conduită verbală, nonverbală sau fizică de natură sexuală, cu scopul sau cu efectul încălcării demnității unei persoane, în special atunci când se creează un mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau jignitor*” [5].

Într-o serie de state ale Uniunii Europene, răspândirea imaginilor sexuale online, sau hărțuirea sexuală online este încriminată penal.

În **Germania**: Secțiunea 201a din Codul Penal german interzice diseminarea imaginilor intime ale unei persoane fără consimțământul acesteia, stabilind sancțiuni pentru cei care publică astfel de materiale.

În **Franța** Legea nr. 2016-1321 din 7 octombrie 2016, cunoscută sub numele de „legea pentru o republică digitală”, include dispoziții referitoare la diseminarea imaginilor intime fără consimțământ, sancționând astfel de acțiuni.

În **Italia**: Articolul 612 din Codul Penal italian prevede pedepse pentru hărțuirea online, inclusiv diseminarea de imagini intime fără consimțământ.

În **Spania**: Legea 5/2010, privind măsurile de protecție a victimei, prevede sancțiuni pentru diseminarea de imagini intime fără consimțământ.

În **Regatul Unit** (până la Brexit): Legea privind abuzul sexual online (2015) interzice publicarea sau distribuirea imaginilor intime fără consimțământ. Astfel, transmiterea de fotografii sau înregistrări video cu caracter sexual privat fără consimțământul subiectului, cu intenția de a le produce suferință persoanelor vizate, a devenit o infracțiune care se pedepsește cu maximum doi ani de închisoare. În septembrie 2016 s-a anunțat că peste 200 de persoane au fost urmărite penal de la intrarea în vigoare a legii [6].

Un caz practic, prezentat de Centrul „La Strada”, a avut loc în anul 2023 în Republica Moldova, până la operarea unor modificări în cadrul Codului penal: *„Imaginile intime ale unei femei au fost publicate pe diferite site-uri, fără consimțământul acesteia. Victima s-a adresat la cinci instituții de drept din Republica Moldova și a solicitat ca imaginile unde ea apărea nud, cu fața și numele real să fie blocate sau șterse. Femeia a prezentat aceste fotografii la toate cele cinci instituții de drept, astfel trecând prin revictimizare. În final, aceasta ar fi fost sfătuită să se adreseze la hackeri, pentru că aceștia ar putea bloca acele fotografii. Cazul acestei persoane a fost prezentat de Daniela Josanu, coordonatoarea serviciului specializat pentru asistența victimelor violenței în familie, Centrul de Drept al Femeilor, în cadrul Conferinței Internaționale pentru Prevenirea și Combaterea Violenței față de Femei și Fete și a Violenței în Familie, organizată la Chișinău în octombrie 2023. La eveniment a fost pus în discuție și modul în care statul poate bloca site-urile unde sunt publicate imagini cu femei nud, folosite cu scopul de a le șantaja. Prezent la conferință, procurorul-șef interimar la Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale (PCCOCS), Victor Furtună a menționat că nici Procuratura și nici Poliția nu are asemenea mecanisme [7].*

În prezent, în Republica Moldova au fost operate unele modificări în ceea ce privește distribuirea de imagini și înregistrări cu conținut sexual, inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale. Potrivit alin.(3) al art.177 CP al RM (în redacția în vigoare din 07.09.24) *este încriminată penal „Răspândirea informației cu caracter sexual, incluzând imagini și înregistrări cu conținut sexual, inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale, în scop de răzbunare, ură, înjosire sau lezare a onoarei și demnității persoanei”* [8]. Respectiva infracțiune face parte din capitolul V, „Infracțiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor”, din Codul penal al RM.

Deși în octombrie 2021 Republica Moldova a ratificat Convenția de la Istanbul, cadrul legal al țării nu este sincronizat cu standardele internaționale în ceea ce privește violența sexuală în mediul online. Conform documentului, Republica Moldova are responsabilitatea de a adopta măsuri legislative și de altă natură necesare pentru prevenirea, investigarea, sancționarea și oferirea de compensații adecvate pentru toate formele de violență menționate în Convenția de la Istanbul.

Hărțuirea sexuală online poate îmbrăca diferite forme de la „sexting” la „pornografie neconsimțită” ori „revenge porn”.

Toate termenele supraindicate sunt englezisme, care reprezintă infracțiuni într-o serie de state federale din componența SUA.

În ordinea ideilor supra reliefate, urmează să analizăm conținutul termenilor indicați și oportunitatea operării unor modificări legislative în CP al RM.

În eventualitatea operării unor atare modificări legislative, apare necesitatea de a analiza dacă respectivele termene sunt deja oglindite în unele norme penale din CP al RM.

Urmează să accentuăm că în rândurile adolescenților tot mai des este în creștere fenomenul de „sexting”. Termenul provine din limba engleză, fiind o îmbinare a cuvintelor „sex” și „texting”.

Așadar, prin termenul „sexting”, V. Stati, specifică că „trebuie de înțeles fie expedierea de informații (text scris, poze, clipuri video, imagini etc.) cu caracter sexual (dar nu neapărat pornografic), de către cel vizat în această informație sau de către o altă persoană, fie recepționarea unor astfel de informații, prin intermediul tehnologiilor informaționale sau al comunicațiilor electronice” [9].

După cum am notat mai sus, termenul de „sexting” în Republica Moldova ar putea fi încadrat în dispoziția art. 177 alin. (3) al Codului penal, cu excepția faptului când fapta se încadrează în dispozițiile art. 208¹ CP al RM, care preved răspunderea pentru pornografia infantilă.

La fel, nu se exclude faptul că „sextingul” poate fi încadrat și potrivit art. 175¹ CP al RM, atunci când fapta vizează propunerea, convingerea, manipularea, amenințarea, promisiunea de a oferi avantaje sub ori-

ce formă, efectuate inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale sau comunicațiilor electronice, în vederea stabilirii unei întâlniri cu un minor, inclusiv prin intermediul rețelelor de comunicații electronice, cu scopul săvârșirii împotriva acestuia a oricărei infracțiuni prevăzute la art. 171–175, dacă aceste acțiuni au fost urmate de fapte materiale care conduc la o astfel de întâlnire [9].

În alt context, este oare posibil ca „sexting-ul” să fie însoțit de amenințare sau înșelăciune?

În acest context, V. Stati a consemnat că infracțiunile, specificate la art. 175, 177 și 208¹ CP RM, nu pot presupune constrângere fizică sau psihică. Însă, aceasta nu înseamnă că ele nu pot fi însoțite de constrângere fizică sau psihică. Într-un astfel de caz, constrângerea fizică sau psihică depășește cadrul infracțiunilor prevăzute la 175, 177 și 208¹ CP al RM, necesitând calificare suplimentară în baza art. 151, 152 sau 155 CP RM ori a art. 78 din Codul contravențional [9].

Interesantă este abordarea în care scopul infracțiunii ar consta în obținerea satisfacției sexuale iar fapta se va realiza sub forma de șantaj.

Or, art. 177 CP al RM, prevede în calitate de scop al infracțiunii răzbunarea, ura, înjosire sau lezarea onoarei și demnității persoanei. Totuși, dacă un asemenea scop ar fi obținerea satisfacției sexuale, iar fapta se va realiza prin șantaj cu ajutorul tehnologiilor informaționale, arealul normei expuse supra ar fi depășit.

Pe plan internațional, șantajul sexual prin intermediul tehnologiilor informaționale se regăsește în normele penale incriminatoare a mai multor state după cum urmează:

Regatul Unit: Legea privind criminalitatea informatică din 1990 interzice diverse forme de șantaj, inclusiv cel sexual. Se poate aplica în cazurile de amenințare cu divulgarea de materiale intime fără consimțământ ;

Germania: Codul Penal german include infracțiuni legate de șantaj (Secțiunea 253) și reglementează amenințarea cu divulgarea informațiilor intime. Pedepsele variază în funcție de gravitate;

România: Codul Penal român reglementează șantajul (art. 207), iar dacă acesta implică amenințări legate de divulgarea de informații intime, pot exista circumstanțe agravante.

La caz, ne rămâne să analizăm dacă hărțuirea sexuală cu utilizarea tehnologiilor informaționale sau a mijloacelor electronice, care îmbracă forma unui șantaj online îndreptat spre satisfacerea poftelor sexuale, este incriminată de dispozițiile unei norme penale din RM.

Fapta de „hărțuire sexuală” se regăsește în dispoziția normei prevăzute de art. 173 CP al RM.

În conformitate cu prevederile art. 173 alin. (1) CP al RM „*Hărțuirea sexuală, adică pretinderea unui act sexual sau a unei alte acțiuni cu caracter sexual prin comportamentul fizic, verbal sau nonverbal, dacă prin aceasta se creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare pentru victimă, săvârșită profitând de starea de dependență a victimei sau prin amenințare, cu condiția că fapta nu întrunește elementele violului sau ale acțiunilor cu caracter sexual neconsimțite*” [8].

Se observă că, dispoziția normei de la art. 173 alin. (1) CP al RM prevede expres tipul de comportament pe care îl poate avea făptuitorul și anume: fizic, verbal sau nonverbal.

Comportamentul fizic ar presupune exercitarea unei constrângeri asupra fizicului persoanei, care ar presupune prezența unor atingeri a făptuitorului și a victimei.

Comportamentul verbal vizează o vociferare de către făptuitor a intenției sale infracționale față de victimă, în scopul de a o constrânge la comiterea actului sexual.

Comportamentul nonverbal include expresii faciale, mimică, gesturi, postura corporală, contact vizual și alte semnale nonverbale care au drept scop transmiterea în mod indirect al mesajului pe care făptuitorul dorește să ajungă la cunoștința victimei.

În mod cert noțiunea de „comportament” exclude forma scrisă de hărțuire sexuală în mediul online. Or, unui comportament nu îi poate fi atribuit calificativul de „scris”. Fapt pentru care noțiunea de „comportament” din art. 173 CP al RM, exclude arealul hărțuirii sexuale în spațiul virtual.

Progresul actual al tehnologiilor informaționale și utilizarea tot mai frecventă a mediului online face posibilă ca infracțiunea de hărțuire sexuală să aibă loc inclusiv în mediul online.

Totuși, cadrul legal al Republicii Moldova nu este adaptat la standardele de rigoare. În acest sens șantajul sexual al victimei în mediul online nu poate fi încadrat în dispoziția art. 173 CP al RM. La fel, șantajul sexual nu intră sub incidența normei prevăzute la art. 189 CP al RM. Întâi de toate art. 189 CP al RM, face parte din sfera infracțiunilor contra patrimoniului. Scopul respectivei norme este obținerea unui folos

patrimonial. Astfel scopul satisfacerii poftei sexuale realizat prin șantajarea victimei cu răspândirea unor informații compromițătoare sau defăimătoare pentru aceasta, imagini sau video u caracter de nuditate sau scene sexuale, rămâne sub acoperământ juridic.

Ca urmare, ne propunem a completa CP al RM cu articole noi:

„Articolul 135. *„Tehnologie informațională și comunicații electronice”*, având următoarea redacție: *„se referă la totalitatea sistemelor, echipamentelor și procedurilor utilizate pentru crearea, stocarea, procesarea, transmiterea și recepționarea informației prin intermediul rețelelor electronice, inclusiv, dar fără a se limita la: computere și software-uri; rețele de comunicație, inclusiv internetul, rețelele mobile și cele fixe; dispozitive electronice de comunicație, inclusiv telefoane mobile, tablete și echipamente de comunicație prin satelit; aplicații și servicii online care facilitează schimbul de informații; tehnologiile de criptare și securitate a datelor”*.

La fel se impune modificarea art.173 alin.(1) din CP al RM conform următoarei structuri:

(1) *Hărțuirea sexuală* adică pretinderea unui act sexual sau a unei alte acțiuni cu caracter sexual prin acte, cuvinte, gesturi sau alte forme de comunicare, inclusiv prin intermediul tehnologiei informaționale și comunicațiilor electronice, dacă prin aceasta se creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare pentru victimă, săvârșită profitând de starea de dependență a victimei, prin șantaj sau amenințare, cu condiția că fapta nu întrunește elementele violului sau ale acțiunilor cu caracter sexual neconsimțite se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 650 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 120 la 180 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani.

Următorii termeni propuși spre analiză se referă la noțiunile „pornografie neconsimțită” și „revenge porn”.

Termenul de „*pornografie neconsimțită*” se referă la distribuirea sau publicarea de materiale pornografice care au fost obținute fără consimțământul persoanei implicate. Aceasta poate include imagini sau videoclipuri realizate fără cunoștința sau acordul persoanei respective.

Termenul de „*Revenge porn*” (sau „pornografie de răzbunare”) se referă la distribuirea de imagini sau videoclipuri intime ale unei persoane, de obicei de către un fost partener, fără consimțământul acesteia, cu scopul de a o umili sau a-i face rău victimei. Acest termen implică un scop de răzbunare.

În acest context, diferențele dintre aceste două noțiuni se referă la următoarele aspecte:

1. Consimțământul: În cazul pornografiei neconsimțite lipsește consimțământul victimei la obținerea imaginilor, iar în cazul „revenge porn”, consimțământul victimei la obținerea imaginii putea fi obținut anterior, dar imaginile sunt distribuite fără acord ulterior.

2. Motivul: Pornografia neconsimțită nu implică un motiv de răzbunare;

Este esențial să precizăm că, în țările din sistemul de drept anglo-saxon, pornografia neconsimțită este clasificată ca o infracțiune legată de viața sexuală. În contrast, în țările din sistemul de drept continental, aceasta este considerată o infracțiune împotriva drepturilor constituționale ale cetățenilor.

Atât „pornografia neconsimțită”, cât și „revenge porn” implică distribuirea de materiale pornografice fără consimțământul persoanei implicate.

După cum am analizat supra, Codul penal al Republicii Moldova prevede norme de încriminare în acest sens precum: art. 177, art. 208¹ CP RM. Includerea ca infracțiuni distincte în Codul penal al Republicii Moldova a unor infracțiuni precum „pornografia neconsimțită” sau „pornografia din răzbunare” ar duce la o suprapunere semnificativă între norme, dar și o încărcătură de prisos a Codului penal, ceea ce ar putea crea confuzie în aplicarea legii și dificultăți în stabilirea unei distincții clare între ele. Introducerea unor infracțiuni distincte pentru fapte similare ar putea complica activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată, făcând dificilă interpretarea corectă și aplicarea normelor legale. Acest lucru ar putea afecta drepturile persoanelor implicate, atât victime, cât și acuzați.

O reglementare clară și concisă a infracțiunilor legate de pornografie ar permite o mai bună protecție a victimelor și ar facilita aplicarea eficientă a legii. În loc de a crea infracțiuni separate, ar fi mai bine să monitorizăm ca actualul cadru legislativ să integreze aceste fapte într-o abordare unitară, luând în considerare toate aspectele relevante.

Impactul tehnologiilor informaționale și comunicațiilor electronice asupra consimțământului sexual al victimei este profund și complex. Provocările generate de mediul online necesită o abordare proactivă

din partea legislatorilor, educației și societății în ansamblu. Asigurarea unui cadru legal adecvat, care să protejeze drepturile indivizilor în fața abuzurilor digitale, este esențială pentru a garanta un mediu sigur și respectuos pentru toți. Numai prin conștientizare, educație și reglementări clare putem crea un spațiu în care consimțământul sexual este respectat și protejat în toate formele sale.

Bibliografie:

1. *Recomandarea (UE) 2018/334 a Comisiei din 1 martie 2018 privind măsuri de combatere eficace a conținutului ilegal online*. Disponibilă: https://publications.europa.eu/resource/cellar/8b6b15b0-2119-11e8-ac73-01aa75e-d71a1.0019.01/DOC_1 (vizitat 11.08.2024)
2. *Recomandarea CM/Rec (2018)2 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind rolurile și responsabilitățile intermediarilor de internet. Adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 7 martie 2018, 8 Adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979. Ratificată de către Parlamentul Republicii Moldova conform Hotărârii nr.87-XII din 28 aprilie 1994. În vigoare pentru Republica Moldova din 31 iulie 1994*. <https://rm.coe.int/0900001680790e14> (vizitat 03.08.2024)
3. *Recomandarea CM/Rec (2019)1 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind prevenirea și combaterea sexismului. Adoptată de Comitetul de Miniștri la 27 martie 2019*. <https://rm.coe.int/prevenirea-si-combaterea-sexismului/16809fab89> (vizitat 13.09.2024)
4. *Convenția de la Lanzarote, adoptată la 25 octombrie 2007*. Disponibilă: <https://rm.coe.int/168046e1d9>
5. *Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*. Disponibilă: <https://rm.coe.int/168046253e> (vizitat 01.09.2024)
6. *Crown Prosecution Service guidelines on prosecuting the offence of disclosing private sexual photographs and films (Orientări ale Procuraturii Coroanei privind urmărirea penală a infracțiunii de dezvăluire a unor înregistrări video și fotografii sexuale private)*. Disponibil: http://www.cps.gov.uk/legal/p_to_r/revenge_pornography/ (vizitat la 16.08.2024).
7. *Hărțuirea sexuală online a femeilor. Ce pârghii de apărare au?* <https://agora.md/2024/05/03/hartuirea-sexuala-online-a-femeilor-ce-parghii-de-aparare-au> (vizitat 12.08.2024)
8. *Codul Penal al Republicii Moldova nr.985-XV, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18 aprilie 2002*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 128-129 din 13 septembrie 2002
9. Brînză S., Stati V. *Sexting*, „sextorsion”, „revenge porn”: fenomene reflectate în Codul penal al Republicii Moldova? Disponibil: <https://juridicemoldova.md/11106/sexting-sextorsion-revenge-porn-fenomene-reflectate-in-codul-penal-al-republicii-moldova.html> (vizitat 15.09.2024)

Date despre autor:

DOINA-CEZARA GALAN, consultant principal al Secției juridice și management al documentelor Inspecției procurorilor din cadrul Aparatului Consiliului Superior al Procurorilor, doctorandă la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, cadru didactic în cadrul Colegiului de Studii Integrate al USPEE „C.Stere”, formator înscris în rețeaua de formatori a Institutului Național al Justiției.

ORCID: 0009-0009-8610-353X

E-mail: galan_doinacezara@mail.ru

Prezentat: 20.03.2025

ADMISIBILITATEA PROBEI MARTORILOR ANONIMI: VIZIUNEA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Svetlana LEONTIEVA,

Universitatea de Stat din Moldova

În contextul proceselor penale, rolul martorilor deseori este esențial pentru stabilirea adevărului și garantarea unei judecăți corecte. Totuși, în anumite circumstanțe, identificarea publică a martorilor poate pune în pericol securitatea acestora, mai ales în cazurile de crimă organizată sau terorism. Astfel, întrebarea privind admiterea probelor furnizate de martori anonimi devine una crucială, mai ales din perspectiva drepturilor fundamentale ale persoanei. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a fost chemată să se pronunțe asupra echilibrului delicat între protejarea identității martorilor și asigurarea unui proces echitabil, în conformitate cu prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului. Articolul de față își propune să analizeze viziunea CEDO asupra admisibilității probelor martorilor anonimi, investigând criteriile și principiile relevante pe care instanța le aplică pentru a proteja atât dreptul la un proces echitabil, cât și interesele legitime ale statelor în combaterea criminalității.

Cuvinte-cheie: *proba, admisibilitatea probelor, martor, martor anonim, protecție.*

THE ADMISSIBILITY OF ANONYMOUS WITNESS EVIDENCE: THE PERSPECTIVE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

In the context of criminal trials, the role of witnesses is essential for establishing the truth and ensuring a fair trial. However, in certain circumstances, the public identification of witnesses may jeopardize their safety, particularly in cases involving organized crime or terrorism. Thus, the question of admitting evidence provided by anonymous witnesses becomes crucial, especially from the perspective of fundamental human rights. In this regard, the European Court of Human Rights has been called upon to rule on the delicate balance between protecting the identity of witnesses and ensuring a fair trial, in accordance with the provisions of the European Convention on Human Rights. This article aims to analyze the ECHR's perspective on the admissibility of anonymous witness testimony, investigating the relevant criteria and principles applied by the court to protect both the right to a fair trial and the legitimate interests of states in combating crime.

Keywords: *evidence, admisibility of evidence, witness, anonymous witness, protection.*

Introducere

Codul de procedură penală prevede expres obligația martorului de a face declarații veridice, să comunice tot ce știe în legătură cu cauza respectivă și să răspundă la întrebările puse, să confirme, prin semnătură, exactitatea declarațiilor sale incluse în procesul-verbal al acțiunii procesuale sau anexate la acesta [1], însă în realitate, solicitarea organului de urmărire penală ca martorul să depună declarații – în special în cazurile de infracțiuni grave și deosebit de grave – presupune un risc considerabil. Astfel, deși este considerată datoria civică a fiecărui cetățean, a depune mărturie nu implică faptul că siguranța proprie poate fi pusă în pericol sau expusă riscurilor doar pentru a îndeplini această obligație.

Protecția martorilor reprezintă un subiect de interes constant în cadrul dezbaterilor actuale referitoare la strategii eficiente în combaterea criminalității organizate. În acest sens, obiectivul este de a asigura posibilitatea de a depune mărturie liber și fără intimidare, chiar dacă acuzatul este membru al unui grup infracțional organizat. În același timp, articolul 6(3)(d) din CEDO garantează dreptul inculpatului de a examina sau de a avea examinați martorii.

În literatura de specialitate martorul este definit ca persoană fizică (nu juridică) care are cunoștința despre o împrejurare determinată în legătură cu fapta prevăzută de legea penală săvârșită de o altă persoană și care poate fi ascultată de către organele judiciare într-o cauză penală [2, pag. 603]. De-a lungul anilor, Curtea Europeană a dezvoltat o noțiune autonomă de martor, clarificând că, în temeiul Convenției, acest

concept ar trebui să includă orice persoană care „indiferent de statutul lor procesual, așa cum este reglementat de dreptul intern, deține informații referitoare la procedurile penale”. Această noțiune răspunde alegerii de interpretare făcută de Curtea Europeană de a considera, în general, terminologia juridică folosită în Convenție ca având un sens autonom, independent, care nu corespunde neapărat celui al termenilor similari sau identici prezenți în sistemele juridice ale statelor membre.

Importanța atribuirii unui sens autonom noțiunii de martor a fost clarificată pentru prima dată în hotărârea *Engel și alții v. Țările de Jos*, în care judecătorii au explicat că, dacă statele membre pot clasifica un individ ca „martor” la discreția lor, aplicarea dispozițiilor articolului 6 ar fi, prin urmare, „subordonată” voinței lor suverane. Această margine de discreție extinsă „ar putea duce la rezultate incompatibile cu scopul și obiectul Convenției” [3, par. 81].

Pe de altă parte, o definiție mai restrictivă a noțiunii de martor poate impune, mai întâi, limite arbitrare asupra exercitării dreptului la confruntare, limitând subiectiv dreptul garantat de a examina sau de a avea examinați martorii împotriva sa. În al doilea rând, poate implica o restricționare la fel de nedreaptă a dreptului de a solicita și obține prezența și examinarea martorilor „în numele său”, așa cum prevede a doua parte a dispoziției [4, pag. 474].

Mai mult, noțiunea autonomă dezvoltată de Strasbourg este capabilă să includă multiplele și distinctele categorii conceptuale prezente în tradițiile juridice ale statelor membre. De exemplu, după o abordare restrictivă, care a dus la interpretarea articolului 6(3)(d) din Convenție ca referindu-se exclusiv la martori și nu și la „experți” [5, par. 20], Strasbourg a decis ulterior să adopte „categoria” de „martori experți”, ca fiind orice persoane desemnate de Curte sau de părți pentru a-și exprima opinia asupra unor aspecte specifice ale cazului care intră în domeniul lor de specializare. În acest mod, judecătorii europeni au recunoscut că aplicabilitatea regulilor analizate în acest articol pentru orice persoane căror opinii tehnice sunt solicitate – experți desemnați de Curte sau de părți – provine, dacă nu direct din formularea articolului 6(3)(d) din Convenția Europeană, cel puțin din legătura acestuia cu noțiunea de „proces echitabil”. În această linie, un „co-inculpat” – deși nu este un martor din punct de vedere tehnic – poate fi considerat ca atare în scopurile articolului 6(3)(d) [6].

Martorii anonimi: echilibrul între protecția societății și dreptul la apărare

După ce a dezvoltat noțiunea de martor în jurisprudența sa, Curtea de la Strasbourg a acordat o atenție deosebită utilizării declarațiilor martorilor anonimi, având în vedere prejudiciului considerabil adus drepturilor apărării. Conform Recomandării Comitetului de Miniștri privind protecția martorilor și a colaboratorilor justiției, anonimitatea înseamnă că datele de identificare ale martorului nu sunt, în general, divulgate părții adverse sau publicului larg [7]. În general, putem defini martorii anonimi ca persoane a căror identitate reală nu este dezvăluită acuzatului și apărătorului acestuia.

Deși nu este recunoscut în mod expres în articolul 6 al Convenției, interesele martorilor și victimelor infracțiunilor împotriva vieții, securității și libertății sunt protejate de alte dispoziții ale Convenției și nu pot fi ignorate. În acest sens, judecătorii europeni au observat: „Este adevărat că articolul 6 nu impune în mod explicit ca interesele martorilor în general și ale victimelor chemate să depună mărturie în mod particular să fie luate în considerare. Totuși, viața, libertatea sau securitatea persoanei lor pot fi în joc, la fel ca și interesele care intră în general sub incidența articolului 8 din Convenție [8, par. 54]”. Chiar dacă necesitatea de a proteja martorii și victimele își are temeiul în dispoziții din afacerea articolului 6 din CEDO, este incontestabil că „principiile unui proces echitabil cer, de asemenea, ca, în cazuri adecvate, interesele apărării să fie echilibrate cu cele ale martorilor sau victimelor chemate să depună mărturie”.

Chiar dacă necesitatea de a proteja martorii și victimele își au originea în alte prevederi decât articolului 6 din CEDO, este incontestabil că „principiile unui proces echitabil cer, de asemenea, ca, în cazuri adecvate, interesele apărării să fie echilibrate cu cele ale martorilor sau victimelor chemate să depună mărturie”. În mod particular, în *cauza Van Mechelen și alții v. Țările de Jos*, CtEDO a subliniat importanța „administrării corecte a justiției”, care impune ca orice măsură care poate submina drepturile apărării să fie aplicată doar dacă este strict necesar și ca măsurile mai puțin restrictive să fie preferate atunci când acestea din urmă se dovedesc suficiente pentru scopul urmărit [8, par. 58].

Este evident că măsurile eficiente destinate protejării martorilor și a veridicității declarațiilor lor în fața presiunilor intimidante pot conduce la o derogare mai mult sau mai puțin evidentă de la regulile obișnuite privind modalitățile de audiere a martorilor, fie în ceea ce privește desfășurarea confruntării, fie în raport cu trăsăturile sistemului de urmărire penală. În acest sens, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a indicat că Statele membre sunt obligate să asigure o protecție adecvată persoanelor chemate să depună mărturie, care trebuie să poată vorbi liber, fără a fi supuse intimidării. În acest sens, intimidarea poate fi definită ca orice amenințare directă, indirectă sau potențială adresată unui martor, care poate duce la interferența cu disponibilitatea sa de a depune mărturie liber de orice influențe nejustificate, sau care este o consecință a mărturiei nejustificate [9]. Acest concept include teama generată de conștientizarea existenței unei organizații criminale capabile de acte de violență sau răzbunare, precum și teama generată de faptul că martorul face parte dintr-un grup social închis, în cadrul căruia deține o poziție de vulnerabilitate. În plus, pare adecvat să se pună în balanță drepturile apărării cu cele ale martorilor pentru a găsi cel mai bun echilibru posibil. Deși este adevărat că apărarea poate adresa întrebări, atât oral, cât și în scris, persoanei examinate, natura și sfera acestor întrebări sunt inevitabil limitate. Într-adevăr, fără a cunoaște identitatea persoanei care urmează să fie examinată, este imposibil să se dispună de toate acele elemente specifice care pot dovedi dacă, de exemplu, martorul este părtinitor, ostil sau nesigur. Mai mult, deoarece, în general, fața martorului este ascunsă în timpul depunerii mărturiei, apărarea și judecătorul nu pot observa comportamentul sau expresiile faciale ale martorului și nici nu pot folosi aceste elemente ca bază pentru formarea opiniei lor cu privire la credibilitatea respectivului martor [10, par. 59].

Există două cerințe minime pentru acordarea garanției de anonimat: viața sau libertatea martorului trebuie să fie serios amenințată, iar martorul trebuie să ofere garanții pentru fiabilitatea și credibilitatea sa. În acest sens, instanța trebuie să efectueze o investigație adecvată pentru a determina dacă există „motive obiective” pentru teama martorului [11, pag. 124]. Din cauza prejudiciului extins cauzat dreptului la apărare, se subliniază că această posibilitate trebuie folosită doar ca ultimă soluție, după ce s-a verificat în prealabil absența oricărei alte soluții alternative, de fiecare dată când apărarea nu a avut ocazia să examineze martorul în prealabil.

Pe de o parte, există nevoia de a asigura o protecție adecvată ofițerului și membrilor familiei sale, și de a proteja interesul Guvernului de a-l folosi în activități sub acoperire în viitor [12, par. 57]; pe de altă parte, poziția acestor persoane nu poate fi comparată în totalitate cu cea a martorilor/victimelor sau a martorilor dezinteresați, din cauza obligației de investigare care îi leagă cu autoritățile statului și existenței legăturilor inevitabile cu acuzarea. Chiar și în aceste cazuri, acordarea anonimatului este condiționată de îndeplinirea unei cerințe de proporționalitate și trebuie exclusă de fiecare dată când protecția unui martor poate fi realizată printr-o măsură mai puțin restrictivă a drepturilor apărării, cum ar fi, de exemplu, recurgerea la deghizări sau ecrane de protecție capabile să evite contactul vizual cu acuzatul și cu publicul din sala de judecată.

Este important de subliniat, că în toate cazurile, însă, o condamnare nu poate fi bazată doar sau într-o măsură decisivă pe declarațiile martorilor anonimi.

Compatibilitatea depunerii declarațiilor anonime cu Convenția Europeană

Curtea de la Strasbourg a fost chemată să abordeze pentru prima dată compatibilitatea declarațiilor martorilor anonimi cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului în cauza *Kostovski v. Olanda*. Reclamantul s-a plâns că condamnarea sa s-a bazat pe declarațiile a doi martori ale căror identități îi erau necunoscute și cunoscute doar poliției. Curtea Europeană a concluzionat în unanimitate în hotărârea sa că „circumstanțele cauzei și constrângerile care afectează drepturile apărării au fost de așa natură încât nu se poate spune că dl Kostovski a avut parte de un proces echitabil” [13, par. 45].

În acest sens, judecătorii de la Strasbourg au afirmat că Convenția nu interzice posibilitatea de a folosi informatori secreți în timpul fazei de investigație, dar utilizarea ulterioară a declarațiilor anonime ca probe suficiente pentru a întemeia o condamnare ridică o problemă diferită [13, par. 44]. În principiu, probele trebuie prezentate acuzatului în cadrul unei audieri publice în scopul confruntării. Aceasta nu implică faptul că declarațiile martorilor trebuie făcute în instanță pentru a fi folosite ca probe; este însă necesar ca acuzatului să i se acorde o „oportunitate adecvată” de a contesta orice declarații adverse și de a interoga martorii la

momentul depunerii sau ulterior. În cauza *Kostovski v. Țările de Jos*, CtEDO a considerat că limitările grave ale dreptului la confruntare, care decurg din decizia de a asigura anonimatul, nu au fost compensate de niciun mecanism procedural care să acorde acuzatului o oportunitate „adecvată” și „corectă” de a contesta declarațiile adverse. Într-adevăr, niciun judecător imparțial nu cunoștea identitatea martorilor și nici judecătorul nu a avut posibilitatea de a examina direct sursele de probă (ceea ce ar fi oferit șanse mult mai mari de a evalua credibilitatea). Mai mult, posibilitatea acordată apărării de a depune întrebări doar în scris – fără a putea astfel observa reacțiile aferente – și de a examina doar martori indirecti se poate spune că se transferă într-o oportunitate inadecvată și incorectă de a ridica îndoieli cu privire la credibilitatea declaranților. Cu atât mai mult cu cât condamnarea s-a bazat „într-o măsură decisivă” pe declarațiile incriminatoare, așa cum a recunoscut chiar și Guvernul [13, pag. 44].

Criteriile pentru evaluarea declarațiilor anonime

În cauza *Doorson v. Țările de Jos* reclamantul s-a plâns că, în cursul procedurilor de primă instanță, martorii anonimi au fost audiați de judecătorul de instrucție fără participarea acuzatului. În plus, audierea martorilor în prezența avocatului reclamantului nu putea fi considerată un substitut adecvat pentru o confruntare personală față în față. Faptul că identitățile martorilor au fost ascunse a privat apărarea de posibilitatea de a explora credibilitatea acestora. În plus, însăși motivele pentru decizia de a păstra anonimatul martorilor au fost contestate, având în vedere că niciunul dintre ei nu fusese expus în realitate la violență sau amenințări.

Curtea de la Strasbourg își începe evaluarea cu o declarație de principiu, prezentă implicit în cauzele *Kostovski v. Țările de Jos* și *Windisch v. Austria*, conform căreia „*Convenția nu exclude încrederea, în etapa de investigație, în surse precum informatorii anonimi*” [14, par. 69]. Această declarație este urmată de o altă afirmație de mare importanță pentru reglementarea relației dintre interesele martorilor și drepturile apărării. Hotărârea afirmă: „*Este adevărat că articolul 6 nu impune în mod explicit obligația de a lua în considerare interesele martorilor în general și cele ale victimelor chemate să depună mărturie în special. Cu toate acestea, viața, libertatea sau securitatea persoanei lor pot fi în pericol, la fel ca și interesele care intră în mod general în sfera de aplicare a Articolului 8 din Convenție. Astfel de interese ale martorilor și victimelor sunt, în principiu, protejate de alte dispoziții substanțiale ale Convenției, care implică faptul că Statele Contractante ar trebui să își organizeze procedurile penale într-un mod care să nu pună în pericol aceste interese în mod injust*” [14, par. 69].

După ce Curtea a stabilit cadrul legal care îmbrățișează protecția oferită de Convenție noțiunii extinse de martor descrise în articolul 6(3)(d), Curtea concluzionează afirmând că, principiile unui proces echitabil necesită, de asemenea, ca în cazuri adecvate, interesele apărării să fie echilibrate cu cele ale martorilor sau victimelor chemate să depună mărturie” [14, par. 70].

Acum întrebarea este dacă, în cazul de față, instanțele naționale au echilibrat efectiv diferitele interese. În primul rând, decizia de a păstra anonimatul martorilor, în ciuda faptului că nu existau probe ale unor amenințări împotriva lor din partea reclamantului, nu a fost, conform Curții, lipsită de motiv. Într-adevăr, pe lângă prezența unui mediu intimidant general în cazurile legate de trafic de droguri – precum cel de față – dosarele indicau că unul dintre cei doi martori a suferit violențe din partea unui dealer de droguri împotriva căruia a depus mărturie, în timp ce celălalt a fost amenințat.

Curtea a subliniat că prezența unor motive suficiente pentru a ascunde identitatea martorilor nu justifică *per se* utilizarea procedurală a anonimatului. O procedură adecvată trebuie să compenseze obstacolele ridicate în acest fel în calea apărării. În această cauză, identitatea martorilor era cunoscută nu numai poliției, ci și judecătorului de instrucție, care este obligat de o datorie instituțională de imparțialitate. Judecătorul respectiv, după cum se indică în dosarele procedurii, a indicat cu atenție în procesele-verbale circumstanțele pe baza cărora judecătorul putea să evalueze credibilitatea acestora. Mai mult, avocatul apărării nu numai că a fost prezent la audierea martorilor de către judecătorul de instrucție, dar i s-a oferit și posibilitatea de a pune întrebări.

În general, așadar, măsurile procedurale de contrabalansare întreprinse au compensat suficient pentru limitările cauzate confruntării. Apărarea fusese, într-adevăr, pusă în situația de a contesta declarațiile făcute în prezența judecătorului de instrucție și, în consecință, de a ridica îndoieli cu privire la credibilitatea mar-

rilor [15, par. 91]. Mai mult, motivele invocate pentru condamnare arată modul în care judecătorii olandezi au evaluat declarațiile anonime „cu precauția și circumspecția necesare”: un factor care în cauza *Doorson v. Țările de Jos* pare să capete „demnitatea unui standard autonom de evaluare” [16, par. 34].

Din cauza circumstanțelor menționate, Curtea Europeană a declarat cererea nefondată. Trebuie menționată, totuși, opinia disidentă comună a doi judecători care au considerat că drepturile apărării au fost într-adevăr încălcate, deoarece problema protecției martorilor nu se referă doar la cazurile de trafic de droguri și, prin urmare, nu putea fi rezolvată prin derogarea de la principiul esențial conform căruia probele martorilor contestate de acuzat nu pot fi luate în considerare împotriva acestuia, atunci când respectivul acuzat nu a avut posibilitatea de a examina, în prezența sa, autorul declarațiilor. În cazul de față – după cum au observat judecătorii disidenți – reclamantul nu doar că nu a putut participa la audierea martorilor, dar nu a fost nici măcar informat despre identitățile acestora pentru a le putea contesta credibilitatea [17].

Declarațiile anonime oferite de către de ofițerii de poliție

În hotărârea CtEDO în cauza *Van Mechelen și alții v. Țările de Jos*, se poate observa abordarea mai profundă pe care judecătorii naționali au dedicat-o procedurii de administrare a declarațiilor depuse de către ofițerii de poliție care au rămas anonimi. Totuși, Curtea Europeană a cenzurat echilibrul găsit de judecătorii interni între drepturile apărării și necesitatea de a proteja martorii și comunitatea, având în vedere că hotărârea s-a bazat „într-o măsură decisivă” pe declarațiile făcute unui ofițer de poliție de către alți agenți anonimi, declarații care au fost confirmate în proces printr-o simplă conexiune audio la camera în care se aflau acuzatul, avocații acestuia și procurorul [18, par. 59].

Anonimatul ridică probleme particulare atunci când martorii aparțin forțelor de ordine: pe de o parte, interesele lor merită protecție, iar pe de altă parte, nu pot fi considerate la fel ca cele ale martorilor sau victimelor obișnuite. Din acest motiv, ei ar trebui folosiți ca martori anonimi doar în cazuri excepționale. Totuși, Curtea nu neglijează interesul pe care un ofițer de poliție îl poate avea în păstrarea anonimatului său pentru a participa la operațiuni sub acoperire și nu doar pentru a-și proteja propria siguranță sau pe cea a familiei sale. În cazul de față, nu doar că apărarea nu cunoștea identitatea ofițerilor de poliție, dar a fost și privată de posibilitatea de a pune întrebări direct pentru a observa reacțiile acestora și a evalua fiabilitatea și credibilitatea lor. Merită subliniat că în acest caz judecătorul de instrucție cunoștea identitatea ofițerilor de poliție și le-a testat cu atenție credibilitatea prin audierea directă a surselor. În plus, judecătorul a întocmit un raport privind depoziția în care a oferit motive detaliate pentru fiabilitatea martorilor și pentru protejarea anonimatului acestora.

Cu toate acestea, faptul că ofițerii de poliție fuseseră audiați de un judecător de instrucție care cunoștea identitățile lor nu a fost suficient pentru a compensa dezavantajul cauzat; mai ales având în vedere că singurele dovezi care susțineau clar vinovăția reclamantului erau declarațiile anonime. Din aceste motive, Curtea Europeană a constatat că a existat o încălcare a articolului 6(1) și (3)(d) din Convenție.

Evaluarea probelor martorilor anonimi în cauze *Al-Khawaja v. Regatul Unit* și *Schatschaschwili v. Germania*

Încă din cauza *Doorson*, Curtea s-a preocupat de stabilirea unui prag minim pentru protecția dreptului la apărare pe care fiecare stat să poată să-l respecte. Curtea cere verificarea dacă – chiar și atunci când acuzatului nu i s-a oferit o „ocazie adecvată și corespunzătoare” de a examina martorii acuzării – condamnarea să bazeze „doar sau într-o măsură decisivă” pe declarațiile depuse de martorii anonimi. Cu alte cuvinte, un acuzat nu poate fi condamnat dacă singurele sau decisivele probe de vinovăție sunt probe anonime, fără ca aceasta să ducă la o restricționare injustă a dreptului la apărare, incompatibilă în sine cu articolul 6(2) (d) din Convenție.

Imposibilitatea de a întemeia o condamnare exclusiv sau într-o măsură decisivă pe probele prezentate de martorii anonimi a fost întotdeauna considerată un fel de „regulă de respingere” adoptată de sistem, care se aplică chiar și atunci când alte cerințe (referitoare la admiterea și luarea depozițiilor) au fost îndeplinite.

Însă, a existat o revocare parțială a Camerei Mari în ceea ce privește martorii absenți, introdusă prin celebra hotărâre *Al-Khawaja v. Regatul Unit* și mai detaliată ulterior în *Schatschaschwili v. Germania*. Acestea

reprezintă hotărâri revoluționare, în care, judecătorii de la Strasbourg au acordat mai multă flexibilitate reguli „unicele și decisive”, acceptând să reducă standardul minim de protecție solicitat în multiple hotărâri împotriva statelor membre. Aceasta înseamnă că declarațiile decisive care nu au fost niciodată supuse confruntării nu implică automat o încălcare a Convenției; pur și simplu, Curtea va trebui să analizeze fiecare cauză mai minuțios pentru a evalua dacă au fost puse în aplicare măsuri adecvate de contrabalansare (adică „garanții procesuale puternice”) [19, pag. 136].

În primul rând, trebuie să existe un motiv întemeiat pentru absența unui martor. În al doilea rând, atunci când o condamnare se bazează exclusiv sau într-o măsură decisivă pe depozițiile unei persoane pe care acuzatul nu a avut ocazia să o examineze sau să fie examinată, fie în timpul anchetei, fie la proces, drepturile apărării pot fi restrânse într-o măsură incompatibilă cu garanțiile prevăzute de articolul 6 (așa-numita „regulă a probei unice sau decisive”). În ceea ce privește aplicarea acestei reguli, Camera Mare a concluzionat că atunci când o declarație este singura sau decisiva dovadă împotriva unui inculpat, admiterea acesteia ca probă nu va duce automat la o încălcare a articolului 6§1. În același timp, atunci când o condamnare se bazează exclusiv sau decisiv pe probele martorilor absenți, Curtea trebuie să supună procedurile unei analize riguroase. Întrebarea în fiecare caz este dacă există suficiente factori de contrabalansare, inclusiv măsuri care permit o evaluare corectă și adecvată a fiabilității acelei probe. Aceasta permite o condamnare bazată pe astfel de probe doar dacă acestea sunt suficient de fiabile, având în vedere importanța lor pentru cauză.

Concluzii

Jurisprudența examinată demonstrează existența perfecționării progresive a soluțiilor propuse de Curtea Europeană. Inițial, Curtea avea în general o abordare restrictivă față de utilizarea martorilor anonimi: deși utilizarea acestora era justificată în faza de urmărire penală, fundamentarea unei sentințe pe declarațiile furnizate de surse anonime putea genera o serie de probleme. În mod particular, privarea apărării de posibilitatea de a interoga martorul nu pare a fi conformă cu principiile enunțate la articolul 6 alineatul (3) litera (d) din Convenție.

Ulterior, raționamentul judecătorilor europeni s-a schimbat atunci când s-au confruntat cu cauza complexă *Doorson v. Țările de Jos*, care a forțat Curtea de la Strasbourg să ia în considerare nu doar interesele apărării, ci și pe cele ale persoanei chemată să depună mărturie, așa cum recunoaște Convenția însăși la articolul 8 [20, par. 70].

În principiu, recurgerea la depunerea declarațiilor anonime trebuie considerate excepționale, întrucât contravin unui exercitări complete a dreptului la apărare, însă admisibilitatea acestora și, ulterior, utilizarea lor ca probe nu poate fi exclusă, ci trebuie să fie supusă unor reguli referitoare la admiterea, preluarea și evaluarea acestora.

Admisibilitatea acestor declarații trebuie să respecte mai întâi principiul proporționalității: cu condiția ca orice limitare a drepturilor apărării să poată fi aplicată doar dacă este strict necesară, în cazul în care o altă soluție mai puțin restrictivă este la fel de eficientă, aceasta din urmă trebuie aplicată în locul anonimului. Având în vedere acest lucru, o declarație anonimă este admisibilă doar atunci când siguranța martorilor adverse și/sau a familiilor acestora este expusă unui pericol concret și actual, care trebuie să rezulte dintr-o evaluare individuală, realizată și corect documentată de autorități, luând în considerare factori specifici de pericol atribuibili inculpatului sau organizației criminale din care acesta face parte.

În ceea ce privește agenții forțelor de ordine sau ai serviciilor de securitate, anonimul –tot trebuie limitat la cazuri excepționale – poate avea drept scop protejarea unui agent implicat în operațiuni secrete sau a familiei sale, sau evitarea periclitării posibilității de a-l utiliza în activități similare în viitor.

În ceea ce privește metodele de fixare a declarațiilor anonime, s-a considerat că poziția nefavorabilă a apărării poate fi contrabalansată adecvat printr-o procedură în care audierea protejată a martorului se desfășoară fără prezența inculpatului, dar cu participarea activă a apărătorului și în prezența judecătorului. Totuși, deși, potrivit unei jurisprudențe mai vechi, judecătorul trebuia să fie informat despre identitatea martorului pentru a-i verifica credibilitatea, această condiție nu mai este acum necesară, fiind considerat suficient ca instanța și apărătorul să aibă posibilitatea de a observa și asculta martorul în timpul depoziției în instanță.

Ultima directivă generală se referă la criteriile de evaluare a probelor: pentru ca procedurile să fie considerate echitabile, dacă s-a admis proba martorilor anonimi, este necesar ca condamnarea să nu se bazeze „exclusiv sau cel puțin într-o măsură decisivă” pe probă respectiva. Acest principiu servește ca o barieră adecvată: în cazul în care proba a avut un rol exclusiv sau decisiv, toate precauțiile menționate mai sus nu vor fi de folos pentru a împiedica ca procedura să fie considerată neechitabilă.

Prin urmare, atunci când va analiza echitatea unui proces penal în care martori anonimi au fost chemați în fața instanței, Curtea va analiza mai întâi dacă există motive întemeiate pentru a păstra confidențialitatea identității martorului. În al doilea rând, Curtea va analiza dacă declarația martorului anonim a fost exclusivă sau determinantă pentru pronunțarea condamnării. Sub un al treilea aspect, atunci când o condamnare este întemeiată în mod exclusiv sau determinant pe declarația martorului anonim, Curtea va supune cauza unei analize atente. Dacă apărarea nu cunoaște identitatea martorului, ar putea fi privată tocmai de acele elemente care i-ar permite să dovedească dacă aceasta este părtinitoare, ostilă sau relatarea acestuia este lipsită de fiabilitate. Față de acestea, Curtea trebuie să constate că în cauză au existat suficiente elemente de contrabalansare, printre care garanții procesuale solide, care să permită o evaluare echitabilă și justă a gradului de fiabilitate a mijlocului de probă respectiv.

Bibliografie:

1. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003* // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 248-251 art. 699
2. UDROIU M. *Sinteze de Procedură Penală. Partea generală*, Ediția II, Vol. I, Ed. C.H.Beck, București, 2021. ISBN 978-606-18-1083-3. pag. 603.
3. *Engel și alții v. Țările de Jos*, App. no. 5100/71, 8 Iunie 1976, par. nr. 81. Accesibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57479%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57479%22]}) [Vizitat: 12.02.2025].
4. Pieter van Dijk, Fried van Hoff, Arjen van Rijn, Leo Zwaak. *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*, 1984, pag. 474.
5. *Brandstetter v. Austria*, App. no. 11170/84, 28 August 1991, par. nr. 20. Accesibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57683%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57683%22]}). [Vizitat: 12.02.2025].
6. *Artner v. Austria*, App. no. 13161/87, 28 August 1992, par. nr. 19; *Asch v. Austria*. Accesibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-640>. [Vizitat: 12.02.2025].
7. *Recomandarea (2005) 9 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei din 20 aprilie 2005*. Disponibil: https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/rec%20_2005_9.pdf. [Vizitat: 13.02.2025].
8. *Van Mechelen și alții v. Țările de Jos*, App. no. 21363/93, 23 Aprilie 1997, par. nr. 54. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58111%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58111%22]}). [Vizitat: 20.02.2025].
9. *Recomandarea (2005) 9 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei din 20 aprilie 2005*. Disponibil: https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/rec%20_2005_9.pdf [Vizitat: 14.02.2025].
10. *Van Mechelen și alții v. Țările de Jos*, App. no. 21363/93, 23 Aprilie 1997, par. nr. 59. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58111%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58111%22]}). [Vizitat: 20.02.2025].
11. *Al-Khawaja and Tahery v. Marea Britanie*, App. no. 26766/05 și 22228/06, 15 Decembrie 2011, par. nr. 124. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108072>. [Vizitat: 25.02.2025].
12. *Lüdi v. Switzerland*, App. no. 12433/86, 15 Iunie 1992. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-55554>. [Vizitat: 14.02.2025].
13. *Kostovski v. Țările de Jos*, App. no. 1151/85, 20 Noiembrie 1989, par. nr. 45. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57615>. [Vizitat: 25.02.2025].
14. *Doorson v. Țările de Jos*, App. no. 20524/92, 26 Martie 1996, par. nr. 69. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57972>. [Vizitat: 24.02.2025].
15. *Kamasinski v. Austria*, App. no. 9783/82, 19 Noiembrie 1989, par. nr. 91. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57614>. [Vizitat: 23.02.2025].
16. *Doorson v. Țările de Jos (fn. 26)*, App. no. 20524/92, 26 Martie 1996, par. nr. 34. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57972>. [Vizitat: 24.02.2025].

17. *Opinia separată judecătorului Meyer în cauza Doorson v. Țările de Jos*, App. no. 20524/92, 26 Martie 1996. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57972>. [Vizitat: 24.02.2025].
18. *Van Mechelen și alții v. Țările de Jos*, App. no. 21363/93, 23 Aprilie 1997, par. nr. 59. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-58111%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-58111%22]). [Vizitat: 20.02.2025].
19. Lonati S. *Anonymous Witness Evidence before the European Court of Human Rights: Is It Still Possible to Speak of “Fair Trial”?*
20. *Doorson v. Țările de Jos*, App. no. 20524/92, 26 Martie 1996, par. nr. 70. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57972>. [Vizitat: 24.02.2025].

Date despre autor:

Svetlana LEONTIEVA, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0005-2481-533X

E-mail: leontievasvetlana58@gmail.com

Prezentat: 28.02.2025

EVOLUȚIA VÂRSTEI RĂSPUNDERII PENALE A MINORILOR

Liana-Georgiana MARIN,

Universitatea de Stat din Moldova

Vârsta răspunderii penale este un aspect important al legislației penale, având impact asupra protecției minorilor și aplicării sancțiunilor. România și Republica Moldova au adaptat normele juridice în funcție de evoluțiile sociale și standardele internaționale. În România, minorii sub 14 ani nu răspund penal, cei între 14 și 16 ani doar dacă se dovedește că au discernământ, iar cei peste 16 ani sunt prezumați a avea discernământ. În Republica Moldova, răspunderea penală începe la 16 ani, cu excepția infracțiunilor grave, prevăzute de lege, pentru care începe la 14 ani. Standardele internaționale, precum Convenția ONU privind Drepturile Copilului, subliniază protecția și reintegrarea minorilor. Europa tinde să crească vârsta răspunderii penale și să dezvolte sisteme judiciare specializate, oferind sancțiuni diferite pentru minori, ținând cont de maturitatea lor psihologică și emoțională.

Cuvinte-cheie: vârsta răspunderii penale, minoritate, discernământ, prezumție absolută, majorat penal, reintegrare socială, reeducare.

THE EVOLUTION OF THE AGE OF CRIMINAL LIABILITY OF MINORS

The age of criminal responsibility is crucial in criminal law, affecting both the protection of minors and the application of sanctions. Romania and Moldova have adjusted their laws based on social changes and international norms. In Romania, minors under 14 are not criminally responsible, those aged 14–16 can be held accountable only if proven to have discernment, while those over 16 are presumed to have it. In Moldova, criminal responsibility starts at 16, except for serious offenses, where it begins at 14. International standards, such as the UN Convention on the Rights of the Child, highlight the importance of protecting and reintegrating minors. Across Europe, there is a trend toward increasing the age of criminal responsibility and developing specialized juvenile justice systems, ensuring sanctions consider minors' psychological and emotional maturity.

Keywords: age of criminal responsibility, minority, discernment, absolute presumption, legal adulthood, social reintegration, re-education.

Introducere

De-a lungul timpului, atât în literatura de specialitate, cât și în jurisprudență, juriștii teoreticieni și practicienii dreptului deopotrivă au reflectat, au discutat sau au exprimat numeroase argumente pentru a justifica, a explica și a aplica sancțiuni de drept penal infractorilor minori. Spre deosebire de pedepse, care sunt sancțiuni penale, măsurile educative sunt numite sancțiuni de drept penal, tocmai pentru că nu au un caracter esențialmente represiv [1, p.362].

Morala, obiceiurile, principiul umanismului, evoluția societății și a științei, globalizarea, conștientizarea importanței respectării drepturilor omului, au dat de-a lungul timpului diferite forme atât prevederilor legale privind vârsta răspunderii penale a minorilor, cât și răspunderii penale propriu-zise și modalităților de individualizare a sancțiunilor de drept penal [7, p.262].

În dreptul roman, în Legea celor XII Table, în privința delincvenților minori se făcea o distincție între *impuberus*, respectiv cei care nu împliniseră 14 ani în cazul băieților și 12 ani în cazul fetelor, și *puberus*, adică cei care depășiseră aceste vârste. Clasificarea avea o importanță practică, întrucât pentru reprezentanții primei categorii (*impuberus*) era instituită o răspundere penală diminuată, dar și o cauză de relativă impunitate pentru cei care aveau sub 7 ani, începând cu legiuirea lui Iustinian.

Totuși, în normele Împăratului Iustinian, persoanele care aveau peste 7 ani erau asimilate infractorilor majori, cu condiția de a săvârși fapte grave prevăzute de legislația în materie penală din acea vreme, întrucât s-a considerat că „vârsta era depășită de pericolozitate – *malitia supplet aetatem*” (Lefterache Lavinia Valeria, *Justiția penală în cazul minorilor, Note de curs pentru studii de master, Științe penale aprofundate,*

Editura Universul Juridic, București, 2011, p. 1; Ortansa Brezeanu, Minorul și legea penală, Editura All Beck, București, 1988, p. 7). De exemplu, în cazul furtului, puberul era bătut cu nuielele și apoi putea fi omorât de victimă, iar impuberul era pedepsit cu bătaia și obligat la plata de daune-interese, care erau achitate de cei care exercitau autoritate părintească [3, p. 85].

În dreptul feudal românesc, încălcarea normelor penale era denumită „*faptă*”, iar nu infracțiune și după gravitatea pedepselor, ele erau divizate în „*fapte mari*” și „*fapte mici*” [5, p.268]. Faptele aveau un caracter cazuistic, în sensul că se identificau cu persoana făptuitorului, avându-se în vedere numai persoana acestuia și latura materială a faptei, iar nu și atitudinea subiectivă a acestuia față de actul de executare. Noțiunea de infracțiune nu se formase încă și nici cea de latură subiectivă – intenție și culpă [4 p. 108-109].

Minoritatea era tratată drept o cauză de înlăturare sau de atenuare a pedepsei, în conformitate cu Cartea Românească de Învățătură în Moldova a domnitorului Vasile Lupu, din anul 1646, și a Îndreptării Legii a domnitorului Matei Basarab din anul 1652, astfel: de înlăturare pentru minorii cu vârsta de sub 7 ani, respectiv un regim atenuant pentru băieții cu vârsta cuprinsă între 7-14 ani și pentru fetele cu vârsta cuprinsă între 7-12 ani, precum și, cu anumite particularități, pentru cei cu vârsta de 14 ani până la majorat, cu excepția infracțiunilor foarte grave, pentru care era prevăzută aceeași pedeapsă ca pentru majori. Vârsta majoratului era stabilită la 20 de ani pentru băieți și la 25 de ani pentru fete.

Tendința ulterioară a reformei legislative în ceea ce privește tratamentul sancționator al infracțiunilor comise de minori, precum și stabilirea unei sancțiuni adecvate, a fost în sensul de a ridica limita vârstei de la care minorul răspunde penal. Condica Criminalicească (Codul Șuțu-Sturdza din anul 1826) și Condica Criminală (Codul Ghica-Știrbei din anul 1852) instituiau o prezumție absolută de inexistență a discernământului pentru persoanele care nu au împlinit 8 ani, iar în intervalul de vârstă 8-15 ani răspundeau chiar și atunci când se dovedea că au săvârșit fapta fără discernământ („*fără pricepere și fără cugetare*”), fiind încredințați părinților pentru a-i supraveghea, iar dacă se dovedea că au acționat cu discernământ („*cu pricepere*”), se stabilea o pedeapsă cu limitele cuprinse între 3 luni și 3 ani, precum și locul de executare. Minorii cu vârsta cuprinsă între 15-21 de ani nu erau exonerați de răspundere, indiferent că au acționat cu sau fără intenție.

Schimbarea importantă a dreptului penal românesc a apărut când s-a făcut trecerea de la faptă la instituția juridică a infracțiunii, adică de la accentul pus exclusiv pe latura materială la conferirea unei semnificații egale și laturii subiective, acest proces fiind denumit „*spiritualizarea dreptului penal*”, reprezentând o evoluție, prin depășirea etapei în care dreptul penal avea un caracter pur cazuistic.

În Codul penal român din 1865, se menține prezumția absolută de lipsă a discernământului pentru persoanele minore cu vârsta de sub 8 ani, adăugându-se o prezumție relativă de lipsă a discernământului pentru minorul cu vârsta între 8 și 15 ani. Dacă prezumția era răsturnată, minorul era încredințat părinților spre creștere și educare sau era trimis la mănăstire. În dreptul român a fost înlocuită casa de corecție din legea franceză cu trimiterea la mănăstire [6, p.316; 9, p.2], în funcție de gravitatea faptei comise.

Ulterior, în Codul Penal Carol al II-lea, din anul 1936, criteriul priceperii este înlocuit cu cel al discernământului din Codul penal din 1865, fixând majoratul din punct de vedere penal la vârsta de 19 ani, o prezumție absolută de lipsă a discernământului anterior vârstei de 14 ani, precum și o prezumție relativă de inexistență a discernământului în perioada adolescenței (14-19 ani). Criteriul discernământului a înlocuit și *criteriul dezvoltării morale și intelectuale* din Novela penală din anul 1908 din Transilvania.

În privința celor care au acționat fără discernământ, Codul penal român de la 1936 prevedea măsuri cu caracter preventiv, educativ, tutelare și de protecție, care însă luau sfârșit atunci când adolescentul împlinea vârsta de 21 de ani. Referitor la tratamentul sancționator al adolescenților care împlineau vârsta de 14 ani și săvârșeau o infracțiune, Codul prevedea aplicarea unor măsuri de siguranță, precum libertatea supravegheată sau educația corectivă ori pedepse (muștrarea, închisoarea corecțională sau detențiunea simplă).

La scurt timp, dictatura Regelui Carol al II-lea a promovat un regim sancționator mai sever, inclusiv în privința răspunderii minorilor. Noțiunea de „*copil*” sau de „*adolescent*” a fost înlocuită cu cea de „*minor*” și reforma privind creșterea vârstei răspunderii penale a suferit un regres, întrucât vârsta de la care un minor răspunde penal a fost redusă de la 14 ani la 12 ani, iar majoratul penal a fost redus de la 19 ani la 18 ani.

Codul penal din anul 1968 fixează vârsta răspunderii penale la 14 ani, vârstă ce a fost menținută ca atare în reglementările ulterioare. În Codul penal din 1968 aspectul intelectual se completează cu cel volitiv, iar

între vârsta de 14 ani și cea de 16 ani se prezumă că minorul nu are discernământ, prezumția fiind relativă. După vârsta de 16 ani minorul răspunde penal, fiind instituită așadar o prezumție relativă de existență a discernământului.

Pe lângă criteriul privind stabilirea unei vârste minime de răspundere penale, sancționarea minorilor presupune și consacrarea unui regim sancționator special. Potrivit acestui Cod penal, instanța putea alege fie o pedeapsă (pedeapsa închisorii sau amenda penală), fie o măsură educativă, în funcție de particularitățile fiecărei cauze și de persoana minorului. Măsurile educative, în conformitate cu art. 100 din Codul Penal din 1968, erau următoarele: mustrarea, libertatea supravegheată, internarea într-un centru de reeducare, internarea într-un institut medical-educativ. Dacă instanța aplica o pedeapsă, limitele speciale prevăzute de legea penală erau reduse la jumătate, conform art. 109 alin. 1 teza a II-a din Codul Penal din 1968, iar în cazul în care legea prevedea pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață, se putea aplica minorului pedeapsa închisorii de la 5 la 20 de ani. Totodată, potrivit art. 109 alin. 3 din Codul Penal din 1968, pedepsele complementare nu se aplicau minorilor.

Discuții

Legislațiile din Europa cunosc un sistem bazat pe ideea împărțirii vârstei în etape succesive, individul trecând de la o iresponsabilitate totală la o responsabilitate totală [11, p. 331]. Ceea ce diferențiază legislațiile, este faptul că etapele nu sunt identice în fiecare țară și că în interiorul unei etape, regimul aplicabil nu e întotdeauna același. Plecând de la ideea că minorii constituie subiecte de drept demne de o atenție specială din partea societății și mai ales din partea legiuitorilor, sistemelor sociale și a sistemelor de justiție, al XVII-lea Congres internațional de drept penal, care a avut loc la Beijing în perioada 12-19 septembrie 2004, a abordat problema răspunderii penale a minorilor în ordinea internă și internațională. În rezoluția adoptată la acest Congres s-a stabilit un set de 17 principii. Dintre acestea, cele mai importante sunt următoarele: minorul este un subiect de drept care prezintă caracteristici proprii; vârsta majoratului penal trebuie să fie stabilită la 18 ani, iar vârsta de la care minorul răspunde penal nu poate fi mai mică de 14 ani la data săvârșirii infracțiunii; minorii infractori trebuie să fie supuși cu prioritate unor măsuri educative.

Vârsta răspunderii penale reprezintă un subiect de interes major în legislația penală, având implicații directe asupra protecției minorilor și asupra aplicării sancțiunilor penale. De-a lungul timpului, statele europene au ajustat limitele minime ale răspunderii penale pentru a reflecta schimbările sociale și noile abordări privind justiția juvenilă.

În România, această evoluție a fost influențată atât de legislația națională, cât și de standardele internaționale, după cum am menționat anterior. Astfel, întrucât fapta minorului care nu împlinise vârsta de 14 ani nu este niciodată infracțiune, pot fi luate cu privire la aceste măsuri de ocrotire, precum plasamentul sau supravegherea specializată, așa cum sunt acestea prevăzute de Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.

În cazul în care unui minor cu vârsta mai mică de 16 ani îi lipsește discernământul, se va aplica cu prioritate cauza de neimputabilitate a minorității, pentru situația în care operează mai multe cauze de neimputabilitate, iar pentru minorii care au împlinit vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani se va aplica cauza de neimputabilitate a iresponsabilității (daca se dovedește ca au săvârșit fapta penală fără discernământ).

În prezent, Codul Penal al României stabilește că minorii sub 14 ani nu răspund penal, în timp ce cei cu vârste cuprinse între 14 și 16 ani pot răspunde penal doar dacă se dovedește că au acționat cu discernământ (prin intermediul unei expertize medico-legale), iar după vârsta de 16 ani este prezumat relativ faptul că minorii au acționat cu discernământ.

Această reglementare a fost influențată de necesitatea alinierii la normele europene și internaționale privind protecția copilului. De-a lungul istoriei legislative, România a trecut prin mai multe modificări în ceea ce privește vârsta răspunderii penale, astfel cum am arătat anterior, în special în perioadele de tranziție legislativă după căderea regimului comunist și aderarea la Uniunea Europeană.

Legislația Republicii Moldova stabilește că răspunderea penală a minorilor implică două elemente esențiale: responsabilitatea și vârsta minimă de răspundere penală. Responsabilitatea presupune capacitatea biopsihică a individului de a înțelege consecințele faptelor sale și de a-și controla comportamentul în raport

cu ceilalți membri ai societății. Aceasta implică discernământul necesar pentru a recunoaște caracterul ilicit al unei fapte și capacitatea de a-și manifesta voința în mod conștient [12, p. 208-209].

Al doilea element esențial este vârsta răspunderii penale. Conform articolului 21 din Codul penal al Republicii Moldova, vârsta minimă pentru răspunderea penală este de 16 ani. Totuși, există excepții, prevăzute la alineatul (2) al aceluiași articol, care permit tragerea la răspundere a minorilor de 14 ani în cazul comiterii unor infracțiuni grave și deosebit de grave. Pentru minorii cu vârsta sub 18 ani care au comis pentru prima dată o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă și care prezintă potențial de reabilitare, legislația prevede posibilitatea eliberării de răspundere penală. În plus, în situația în care un minor este deja condamnat pentru o infracțiune ușoară, mai puțin gravă sau gravă, dar nu a împlinit încă vârsta de 18 ani, instanța de judecată poate dispune măsuri de constrângere cu caracter educativ, ca alternativă la pedeapsa penală [12, p. 208-209].

În Spania, a fost adoptată o lege specială pentru reglementarea vârstei răspunderii penale și a regimului sancționator al minorilor, respectiv Legea organică spaniolă nr. 5 din 12 ianuarie 2000 privind răspunderea penală a minorilor. Potrivit acestei legi, minorii care nu au împlinit 14 ani sunt exceptați de la răspunderea penală, beneficiind de o prezumție absolută de lipsă de capacitate penală, minorii mai mici de 14 ani beneficiază de o prezumție absolută de lipsă de capacitate penală, pe când minori cu vârsta cuprinsă între 14 și 17 ani răspund penal în toate cazurile în care nu este incidentă clauză de înlăturare a răspunderii penale [10, p. 1].

În Anglia și Țara Galilor, Spania, Țările de Jos, Portugalia și Elveția, un minor care nu a atins vârsta răspunderii penale nu poate fi considerat în niciun caz răspunzător penal. În aceste cinci țări, vârsta răspunderii penale variază între șapte și șaisprezece ani: este de șapte ani în Elveția, zece ani în Anglia și Țara Galilor, doisprezece ani în Țările de Jos și șaisprezece ani în Portugalia. Elveția intenționează să majoreze această vârstă la zece ani. Țările de Jos au redus-o de la paisprezece la doisprezece ani în anul 1994. În Anglia și Țara Galilor, prezumția de iresponsabilitate care exista pentru copiii cu vârste cuprinse între 10 și 14 ani a fost eliminată recent [8].

În celelalte țări, minorul care nu a atins vârsta majoratului penal este prezumat iresponsabil, dar, începând cu o vârstă inferioară majoratului penal, răspunderea sa penală poate fi totuși angajată dacă sunt îndeplinite anumite condiții.

Vârsta iresponsabilității penale relative variază de la un stat la altul. Astfel, este de 13 ani în Franța, 14 ani în Germania și Italia și 16 ani în Belgia. Condițiile care permit excepții de la prezumția de iresponsabilitate a minorilor variază de la o țară la alta. Germania și Italia se bazează pe un criteriu predominant moral: prima analizează maturitatea și discernământul tânărului infractor, în timp ce a doua se referă la „capacitatea de a voi și de a înțelege”. Pe de altă parte, Belgia și Franța pun accent pe adecvarea măsurilor pe care le pot adopta tribunalele specializate.

Vârsta majoratului penal, adică vârsta de la care un infractor intră sub incidența dreptului penal comun, este stabilită la optsprezece ani în aproape toate țările europene. Acesta este cazul în Germania, Anglia și Țara Galilor, Belgia, Franța, Italia, Țările de Jos, Elveția, România și Republica Moldova. Belgia și Țările de Jos sunt singurele state în care judecătorul poate decide reducerea vârstei majoratului penal [8]. Astfel, în aceste două țări, gravitatea infracțiunii și personalitatea autorului său pot determina judecătorul să considere un tânăr infractor drept adult imediat ce acesta a împlinit vârsta de 16 ani. Într-o astfel de situație, tânărul infractor este supus dreptului penal aplicabil adulților.

În mod concomitent, mai multe țări prevăd posibilitatea amânării vârstei majoratului penal. Astfel, Germania și Țările de Jos permit aplicarea dreptului penal pentru minori până la vârsta de 21 de ani. Proiectul de lege spaniol conține, de asemenea, această prevedere. În mod similar, Codul penal elvețian include măsuri specifice pentru tinerii adulți cu vârste cuprinse între 18 și 25 de ani, în timp ce în Portugalia, tinerii cu vârste între 16 și 21 ani nu sunt supuși Codului penal, ci unui text legislativ special [8].

Principiul conform căruia un tânăr infractor este, de la o anumită vârstă, recunoscut ca fiind răspunzător penal în cadrul unui sistem care doar în mod excepțional impune o sancțiune penală în sens strict are caracter universal, însă este aplicat diferit de la o țară europeană la alta.

Concluzii

O tendință majoră în legislațiile europene este creșterea vârstei răspunderii penale, în paralel cu dezvoltarea unor sisteme judiciare specializate pentru minori. Copiii și adolescenții răspund penal începând cu o anumită vârstă și li se aplică, în general, alte sancțiuni față de inculpații adulți, întrucât nu au aceeași maturitate psihologică, emoțională și cognitivă ca adulții. Creierul uman, în special zonele responsabile pentru luarea deciziilor și controlul impulsurilor (cum ar fi cortexul prefrontal), continuă să se dezvolte până în jurul vârstei de 25 de ani. Din acest motiv, minorii pot fi influențați mai ușor de factori externi și pot lua decizii fără a înțelege pe deplin consecințele juridice și sociale ale faptelor lor. În consecință, organizațiile internaționale, precum Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului și Consiliul Europei, recomandă statelor membre să adopte politici care să pună accent pe măsuri educative și de integrare socială cu privire la minori.

Potrivit normelor internaționale, inclusiv Convenției ONU privind Drepturile Copilului și Convenției Europene a Drepturilor Omului, minorii trebuie protejați și tratați într-un mod care să le favorizeze dezvoltarea și reintegrarea socială. Scopul principal nu este cel punitiv, ci reeducarea și reinscrierea lor în societate.

Răspunderea penală a minorilor prezintă unele particularități, iar legislațiile din toate timpurile au prevăzut dispoziții speciale pentru această categorie de infractori, atât sub aspectul vârstei de la care răspund penal, cât și cu privire la sancțiunile de drept penal ce le sunt aplicabile.

Bibliografie:

1. ANTONIU, G. (coord.). *Noul Cod penal. Comentariu pe articole*, vol. II, Editura CH Beck, București, 2008.
2. BREZEANU, O. *Din istoria regimului sancționator al minorului din România*, R.D.P. nr.2, 1995.
3. BREZEANU, O. *Minorul și legea penală*, Editura All Beck, București, 1988.
4. CERNEA, E. *Legea Țării – vechiul drept consuetudinar român*, Editura Universul Juridic, București, 2008.
5. COSTĂCHESCU, M., *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Fundațiunea „Regele Ferdinand I”, Iași, 1931.
6. DVORACEK, M., STIHAN, P., *Istoria Dreptului Românesc*, vol. II, partea I.
7. Institut Canadien d'administration de la Justice, *La détermination de la peine (Sentencing)*, editat de Les Éditions Yvon Blais, 1987.
8. *La responsabilité pénale des mineurs, Studii de legislație comparată*. <https://www.senat.fr/lc/lc52/lc520.html#toc3>
9. LEFTERACHE, L.V. *Justiția penală în cazul minorilor, Note de curs pentru studii de master, Științe penale aprofundate*, Editura Universul Juridic, București, 2011.
10. NUCĂ, N. *Evoluția normelor penale aplicabile infractorului minor. Elemente de drept comparat*, 2024.
11. PRADEL, J. *Droit pénal comparé*, Ed. Dalloz, Paris, 1995.
12. ROTARI, A. *Răspunderea penală a minorilor și regimul sancționator în legislația Republicii Moldova și altor state*, *Analele științifice ale USM. Seria „Lucrări studențești”*, Chișinău, 2022.

Date despre autoare:

Liana-Georgiana MARIN, judecător la Judecătoria Sectorului 6 București, doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0006-9304-6498

E-mail: liana.georgiana_marin@yahoo.com

Prezentat: 10.03.2025

CZU: 347.97/.99:005.21

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_14](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_14)

FORMELE MANAGERIALE ALE JUSTIȚIEI CONTEMPORANE

*Andrei NEGRU, Aurica DOINA,**Universitatea de Stat din Moldova*

Prezentul articol supune analizei și identifică principalele forme manageriale ale justiției contemporane, precum: managementul strategic, managementul operațional, managementul resurselor umane, digitalizarea justiției, monitorizare și evaluare, managementul calității, cooperare interinstituțională, transparența și comunicarea publică. Drept urmare, cercetarea actuală a formelor manageriale a justiției contemporane identifică o diversitate largă și complexă de cercetare a: managementului operațional și a proceselor de monitorizare și evaluare a activității resurselor umane în ansamblu; comportamentului organizațional, proceselor interne și implicarea diferitor subiecți de drept public în procesul de administrare a justiției contemporane; mecanismelor necesare de a asigura standarde de calitate și eficiență în activitatea justiției.

Cuvinte-cheie: *management strategic, management operațional, managementul resurselor umane, digitalizarea justiției, monitorizare și evaluare, managementul calității, cooperare interinstituțională, transparența și comunicarea publică.*

MANAGERIAL FORMS OF CONTEMPORARY JUSTICE

The current article introduces trends and developments in the current research on justice. It identifies the main managerial forms in contemporary justice, such as: strategic management, operational management, human resources management, digitalization of justice, monitoring and evaluation, quality management, inter-institutional cooperation, transparency and public communication. As a result, current research on the managerial forms of contemporary justice only identifies a wide diversity of research on: operational management, monitoring and evaluation processes as a whole; the organizational behavior, internal processes and the involvement of different public law subjects in the process of contemporary justice administration; the mechanisms necessary to ensure quality and efficiency standards when it comes to justice.

Keywords: *strategic management, operational management, human resources management, digitalization of justice, monitoring and evaluation, quality management, inter-institutional cooperation, transparency and public communication.*

Introducere

Justiția contemporană impune condiții speciale de administrare, ce rezultă din cerințele de eficiență, transparență și calitate. Cercetarea actuală are un rol important să analizeze formele manageriale ale justiției contemporane, principiile de bază, mecanismele și instrumentele necesare care pot contribui la îmbunătățirea comportamentului organizațional și funcționalitatea sistemului judiciar, cu accent pe eficiență, transparență și calitate în actul de justiție. Din această perspectivă, practicile contemporane de management și responsabilitate în domeniul justiției, se orientează spre evoluția tehnologică și modul în care datele ar putea fi utilizate pentru a îmbunătăți aceste practici și de a răspunde la cerințele societății contemporane. Analiza datelor informează despre procesele de administrare, management și responsabilizare din cadrul justiției. În același timp, urmărește să fortifice eficacitatea organizațională față de rezultatele ordinii și responsabilității publice. Identificarea și caracteristica formelor manageriale ale autorității judecătorești, reprezintă o componentă a caracteristicii doctrinare a managementului justiției naționale contemporane, iar în domeniul de administrare a instanțelor ca o componentă vitală a leadershipului, care stabilește cursul pentru eficientizare și performanță instituțională.

Metode și materiale aplicate

Cercetarea în cauză a justiției contemporane are drept scop identificarea principalelor forme manageriale ale justiției contemporane prin aplicarea mai multor metode științifice, în special raționamentul logic și

analiza sistemică a surselor bibliografice din domeniul justiției. Problema de cercetare nu a fost abordată într-o formă complexă de către doctrina națională, în special problemei științifice abordate nu i s-a atribuit un interes doctrinar corespunzător prin prisma metodelor de cercetare științifică.

Rezultate obținute și discuții

Problema cercetată se referă la componentele de identificare doctrinară a formelor managementului [1, p. 1] justiției naționale contemporane, cu accent pe identificarea și caracterizarea formelor manageriale. Analiza generală a problemelor din sistemul actual, demonstrează că modul de organizare a autorității judecătorești este prea fragmentat și nu există nimeni cu responsabilitate generală clară pentru administrarea justiției civile. Cauzele sunt conduse de judecători și părți, dar nu de instanțe și regulile instanței [2, p. 1], astfel, prea des nu se aplică standarde clare de responsabilitate. Mai simplu, cercetarea actuală concretizează principalele forme manageriale, care în formă directă și indirectă, implică diferiți subiecți de drept public în procesul de administrare a justiției contemporane. Pe parcursul cercetării, au avut loc discuții cu judecători și practicieni implicați în sistemul de justiție civilă, care susțin că există o nevoie continuă pentru o astfel de implicare în procesul de implementare a reformelor naționale. Sistemul de justiție are nevoie urgentă de reformă și este momentul potrivit pentru schimbare. Prin identificarea formelor manageriale de bază ale justiției contemporane, în esență și în rezultatele pe care le oferă, precum și în modul în care se va face acest lucru, această concretizare va da un efect pozitiv modului de organizare și funcționare a autorității judecătorești.

Cercetarea actuală identifică și caracterizează opt forme manageriale ale justiției contemporane, ca condiție de bază a activității manageriale:

1. Managementul strategic

Necesitatea definirii cadrului de planificare strategică și de dezvoltare a sistemului judiciar [3, p. 1], asigură stabilirea direcțiilor strategice și a obiectivelor specifice ce evidențiază problemele justiției, precum și obiectivele necesare de îndeplinit pentru a asigura consolidarea instituțională și creșterea eficienței managementului instituțional. În acest sens, sunt necesare măsuri de elaborare și promovare a **strategiilor naționale și instituționale** orientate spre modernizarea justiției, care derivă din obligația de armonizare pentru implementarea legislației sectoriale a UE [4, p. 1].

Strategiile naționale reprezintă acte normative și documente de viziune strategică [5, p. 1] necesare pentru a atinge obiective specifice în domenii esențiale pentru dezvoltarea și funcționarea societății, care includ prioritar și domeniul justiției. Structura și conținutul strategiei naționale în domeniul justiției dezvoltă cadrul național de planificare strategică, viziunea, prioritățile, obiectivele și direcțiile de intervenție relevante pe termen lung.

Cadrul național de planificare strategică este necesar pentru implementarea sinergică la diferite niveluri de cooperare în domeniul justiției, în conformitate cu atribuțiile și domeniul de activitate ale autorităților publice responsabile. Aceste documente oficiale sunt emise de autoritățile publice ce dețin calitatea de subiect cu drept de inițiativă legislativă conform art.73 din Constituția Republicii Moldova, sunt consultate public și aprobate de către Guvern sau Parlament, precum și au caracter public și obligatoriu pentru subiecții de drept vizați în conținutul acestora, din diferite domenii și diferite niveluri de responsabilitate publică. Conținutul strategiilor naționale desemnează planuri complexe și integrate, iar pentru fiecare obiectiv dezvoltă cadrul de rezultate și indicatori de monitorizare și evaluare, definiți pe termen scurt, mediu și lung. Din formularea acestora devine evidentă implicarea diferitor subiecți, atât din sfera executivului, cât și din cea a autorității judecătorești și procuraturii. În prim plan, arhitectura corespunzătoare strategiei din justiție, urmărește îmbunătățirea accesului la justiție și include un sistem complex de abordări normativ-juridice și de natură operațional-tehnice, care sunt caracteristice formelor manageriale. Impactul strategiilor naționale se evaluează în raport cu indicatori de monitorizare a politicilor publice și a programelor sectoriale, orientat pe schimbările în fiecare autoritate judecătorească la nivel local, regional și național.

Strategiile instituționale reprezintă un instrument de planificare, organizare și conducere a autorității judecătorești, care ca formă pot fi plan strategic sau plan de acțiune. La nivel instituțional, un plan de

acțiune cuprinde viziunea strategică, reformele organizaționale și mandatul de consolidare a managementului autorității judecătorești. Reformele organizaționale se referă la consolidarea semnificativă a capacității în domeniul informației și comunicării tehnologii (TIC), resurse umane, procese financiare, management operațional, achiziții și alte elemente critice în viziunea și inițiativele conducerii, pentru a atinge obiectivele specifice de activitate.

Planul strategic al autorității judecătorești definește mecanismul de coordonare sectorială și cadrul strategic la diferite niveluri operaționale. Implementarea planului strategic (pe termen lung) vizează în mod direct coordonarea sectorială [6, p. 3] și modernizarea instituțională prin: a) îmbunătățirea accesului la justiție; b) reducerea duratei proceselor; c) creșterea încrederii publicului în justiție. Procesul de implementare a planului strategic impune tactici de valorificare a politicilor publice, or, cel mai frecvent, în procesul de implementare a planurilor pe termen lung sunt implicate subdiviziunile administrative, acestea fiind mai sensibile la oportunitatea valorificării unor metode, tehnici, procedee sau altele, în dependență de oportunitatea etapei de valorificare a politicilor instituționale și calitatea acestora. Obiectivele vizate în planul strategic, determină o finalitate și dezvoltare perpetuă ulterioară, orientate spre menținerea valorilor de calitate și performanță. La nivel instituțional, obiectivul de acces la justiție semnifică un sistem complex de abordări normativ-juridice și de natură operațional-tehnice, ce implică activități operaționale și condiții tehnice de modernizare a instanței judecătorești, inclusiv prin reducerea duratei proceselor și instruirea personalului de care depinde calitatea serviciilor acordate, precum și aprecierea profesiilor respective la justa lor valoare. În același context, reducerea duratei proceselor identifică componente de tehnică juridică și tactici specifice, orientate spre optimizarea proceselor judiciare și impune drept obiective funcționale stabilirea unui număr suficient de angajați, judecători, grefieri și asistenți judiciari, cu o pregătire profesională corespunzătoare, cu capacitate de a activa într-un grup profesionist cu elemente de ierarhie administrativă. Îmbunătățirea percepției publice față de justiție – al treilea domeniu de implementare a planurilor de modernizare managerială, ce implică o comunicare publică eficientă, integrarea și raportarea reformelor în curs de realizare, furnizarea de servicii calitative, o caracteristică profesională pozitivă, altfel spus, un plan axat pe tactici pragmatice profesioniste, orientate spre o apreciere socială pozitivă a justiției naționale.

2. Managementul operațional

Consolidarea managementului operațional include: a) optimizarea fluxurilor de lucru *în* instanțe și procuraturi; b) implementarea standardelor de performanță pentru personalul din justiție (judecători, procurori, asistenți judiciari, grefieri); c) asigurarea resurselor adecvate (financiare, umane, logistice) pentru funcționarea instanțelor. Managementul operațional implică mai mult o activitate cotidiană bine sistematizată și plasată într-o reală și eficientă simbioză cu planificările pe termen lung, mediu și de scurtă perioadă. Operaționalitatea managerială prezumă o activitate profesionistă cotidiană, orientată spre soluționarea sarcinilor curente, necesare pentru o activitate eficientă, transparentă și calitativă a justiției. Fiind bazată pe instruiri teoretice și experiențe practice, operaționalitatea managerială impune o pregătire profesională specială, care ar include pe lângă cunoștințe juridice și cunoașterea oricărei profesii din domeniul justiției, inclusiv și cunoștințe de psihologie profesională managerială.

3. Digitalizarea justiției

Componenta de digitalizare [7, p. 2] definește reformele organizaționale necesare pentru fortificarea eficienței autorității judecătorești, pe trei dimensiuni de acțiune interdependente:

Introducerea dosarului electronic pentru reducerea birocrăției – se referă la implementarea dosarului electronic și pentru procedurile de valorificare a măsurilor preventive or, devin esențiale tehnicile de securizare, confidențialitate și acces la anumite acte emise. Mai mult, digitalizarea justiției este un proces inalienabil managementului judiciar și al justiției în ansamblu, precum și necesită o abordare detaliată, profesionistă și diferită, în dependență de etapele procesului, subiecții de decizie, subiecții implicați, natura procedurilor – penală sau civilă. La rândul lor, acestea determină elaborarea unui sistem de softuri complexe, cu grad de securizare deosebit de avansat, cu posibilitatea de acordare dinamică a diferitor coduri de acces la diferite date în dependență de condițiile enumerate supra, determină prezența unor canale de transmitere a datelor

rapide și securizate, aflate sub un control public, impune o arhivă electronică diversificată, aflată la fel sub un control public național. Numai în aceste condiții, dezvoltarea dosarului electronic va avea un suport managerial eficient, orientat spre valorificarea transparenței și calității justiției și a calității acestuia.

Utilizarea platformelor digitale pentru programarea audierilor, comunicarea actelor și desfășurarea ședințelor online. Platforma digitală necesită a avea un caracter unic tipizat. Considerăm că la etapa respectivă ar fi problematic de finalizat implementarea acestora, din simplu considerent că nu toți justițiabilii posedă cont propriu nominal și semnătură electronică. Chiar dacă se finalizează atribuirea semnăturii electronice profesionale pentru judecători, procurori, avocați, oricum, aceasta poate fi apreciată drept o etapă intermediară. Este evidentă necesitatea implementării semnăturii electronice generale, pentru toate părțile implicate în actul de justiție. Suplimentar, accentuăm necesitatea elaborării unor canale de comunicare electronică publice, cu un grad de securitate avansat, capabil să păstreze confidențialitatea datelor.

Dezvoltarea bazelor de date integrate pentru un acces rapid la informații – se referă la managementul public digital, care identifică, pe lângă condițiile enumerate supra, determinate de profesionalism, calitatea canalelor de comunicare prin securitatea lor și flexibilitatea acordării dinamice de acces la diferite informații juridice concrete cu relevanță pentru cauza concretă, acordarea acestor servicii contra plată sau cu titlul gratuit, în dependență de subiectul solicitant și atribuții la procedura concretă. Aceste reforme organizaționale, impun conștientizarea că digitalizarea justiției, ca componentă managerială nu poate fi abordată autonom la nivel practic. Este evident că se impune interconexiunea cu un sistem complex de baze de date, softuri specializate, canale de comunicare electronică profesionistă securizate care, au ca scop principal, consolidarea managementului justiției contemporane naționale.

4. Managementul resurselor umane

Reformele organizaționale necesare pentru consolidarea managementului resurselor umane [8, p. 1] din domeniul justiției, cuprind activități organizaționale privind planificarea, administrarea și dezvoltarea personalului, pe trei dimensiuni de acțiune interdependente:

Crearea unor programe de formare continuă pentru magistrați și personal auxiliar – reprezintă o componentă managerială ce implică colaborarea mai multor subiecți cu abilități în domeniul de referință. Specificăm oportunitatea și necesitatea implicării în acest proces a subiecților, precum: Consiliul Judiciar, Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești, Institutul Național al Justiției. Este evident, că anumite componente necesită diversificări în dependent de faptul dacă finalitățile sunt magistrații sau personalul judiciar. Pe lângă crearea unor programe de formare profesională, profesiile tehnico-judiciare necesită diversificări clare, identificate în fișe de post tipizate și elaborate prin implicarea a mai multor subiecți manageriali la nivel instituțional. Deja, prin natura managementului existent în instanța concretă, într-o colaborare cu Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești și Institutul Național al Justiției, urmează să fie elaborate standarde organizaționale pentru încadrarea eficientă a angajaților tehnico-judiciari în diferite procese de formare continuă, la fel, reflectate și în fișa de post ca o componentă a calității profesionale. Implicarea magistraților în procesul de formare continuă, trebuie să fie o cerință obligatorie în fișa de post și monitorizată continuu de către managerul autorității judecătorești, a Consiliului Judiciar și a Institutului Național al Justiției.

Evaluarea periodică a performanței profesionale [9, p. 1] – definește formele de evaluare ordinară și extraordinară a performanțelor personalului angajat în domeniul justiției. Stabilirea cerințelor de formare profesională, reprezintă o cerință ce contribuie incontestabil la fortificarea eficienței, transparenței și calității justiției. Această cerință este interdependentă cu direcția de creare a unor programe de formare continuă pentru magistrați și personal auxiliar, precum și poate fi implementată ca o componentă managerială periodică după realizarea programelor de formare profesională. Evaluarea periodică a performanțelor profesionale nu trebuie privită drept o modalitate de control al resurselor umane, dar din perspectiva evaluării profesionalismului și a dedicației profesionale. Este important de menționat și aprecierea obiectivă din partea managerului superior sau a conducerii autorității judecătorești. La nivel instituțional, aprecierea performanțelor judecătorilor poate fi realizată de președintele sau vicepreședintele instanței, care dețin experiență în funcție de judecător. Similar, aprecierea performanțelor personalului tehnico-judiciar poa-

te fi realizată de către managerul cancelariei instanței. Nu intenționăm de a diminua din competențele președintelui de instanță, dar sugerăm o delegare eficientă a competențelor și a formării a unui management colectiv diversificat la nivel de instanță, orientat spre o calitate mai sporită.

Promovarea unui mediu de lucru etic și transparent – definește criteriile de etică profesională [10, p.1] și promovarea unui mediu de lucru etic, ca elemente esențiale de conduită a personalului angajat în cadrul autorității judecătorești. Complexitatea abordării constă în statutul profesional diferit ce îl dețin persoanele din același colectiv de muncă. O categorie de personal dețin statut de magistrați, ce identifică o ierarhie profesională superioară, iar restul personalului sunt asistenții judiciari, grefieri, angajații cancelariei instanței, ce dețin statut de funcționar public. Profesionalismul și integritatea psihologică a personalului instanței judecătorești este imperativ în procesul de reformă organizațională, precum și esențial pentru creșterea calității și eficienței justiției, realizată de instanța în cauză. O sarcină complexă necesită a fi soluționată de către managerii instanței, asigurând o atmosferă tolerantă și compatibilă de activitate între diferiți angajați, cu o poziționare socio-profesională diferită. Atât funcționarii publici, cât și magistrații se află sub incidența reglementărilor de etică profesională, astfel asigurându-se cerințe specifice pentru magistrați și pentru funcționarii publici din domeniul justiției. În situația, când justiția se manifestă în calitate de serviciu public, mediul de activitate profesională a angajaților instanței, devine o componentă esențială pentru îmbunătățirea eficienței actului de justiție. Considerăm esențială și capacitatea de descentralizare managerială a administrării instanței, când apare posibilitatea de a partaja obligațiunile manageriale, acesta să fie capabil să perceapă această oportunitate la justa ei valoare, păstrându-și concomitant și competențele de monitorizare managerială față de competențele partajate.

5. Monitorizare și evaluare

Procesul de monitorizare și evaluare [11, p. 1] complexă a activității instanței judecătorești, definește mai multe componente în cadrul procesului managerial complex, care implică coordonarea activităților organizaționale, realizate de către persoanele abilitate cu funcționalitate managerială și a personalului angajat, cu competențe distincte din sfera de competență. Finalitatea monitorizării este evaluarea periodică a calității, transparenței și eficienței instanței de judecată, pe următoarele direcții de activitate:

Colectarea și analiza datelor statistice privind durata proceselor, numărul de dosare soluționate și gradul de satisfacție al justiciabililor – reprezintă responsabilitatea managerială complex, privind analiza datelor referitoare la calitatea, eficiența și transparența justiției, ce revine atât managerului instanței, cât și membrilor Consiliului Judiciar, inclusiv cu implicarea ministerului Justiției. Datele statistice colectate determină necesitatea de a optimiza eficiența, randamentul de activitate a instanței, în condițiile când unii angajați activează ineficient, sau revizuirea numărului de angajați pentru volumul respectiv de cauze ce urmează a fi examinate în instanță, într-o anumită perioadă de timp. Standartul de referință este media per judecător, în condiții similare. Pentru evaluarea oportunităților de eficientizare a activității judecătorilor și a instanțelor, evident că sunt necesare măsuri de a perfecționa procedurile de stabilire a gradului de complexitate a cauzelor examinate, ce pot varia în dependență de o pluralitate de factori subiectivi și obiectivi. Deși existente, reale în aplicare, acestea necesită a fi în permanență completate și perfectionate.

Realizarea auditului periodic pentru identificarea problemelor sistemice și propunerea soluțiilor – evidențiază necesitatea de a realiza auditul periodic și evaluarea calității serviciilor de interes public prestate de către instituțiile din domeniul justiției naționale, care urmează a fi organizate de către Consiliul Judiciar de comun cu antrenarea specialiștilor din cadrul Agenției de Administrare a Instanțelor Judecătorești. Echipa de audit în domeniul de activitate a autorităților judecătorești, trebuie să dețină un caracter permanent, astfel se va asigura un nivel înalt de profesionalism.

6. Cooperare interinstituțională

Raporturile de colaborare în cadrul sistemului de justiție național, pe diferite domenii de responsabilitate și de interes comun, precum sunt accesul la justiție, publicarea informației cu caracter public despre activitatea judecătorească, soluționarea conflictelor de competență, definesc cadrul de cooperare interinstituțională eficientă. Atât la etapa instruirii profesionale inițiale și continuă, cât și la cea de aplicare a dreptului și de

realizare a standartelor de independență a autorității judecătorești și a justiției în ansamblu, o autoizolare este imposibilă. Din această perspectivă, standardele internaționale în domeniul de referință accentuează o afirmare a valorilor justiției pe plan național. Orice diminuare a comunicării și cooperării interinstituționale ar determina un reflux a valorilor justiției pe plan național și o limitare a democrației. Evident, că raporturile de cooperare interinstituțională pe domeniul justiției necesită a fi obiective și distanțate la maximum de anumite aspirații politice, determinate de participare colectivă și nu unipersonală.

De asemenea, crearea unor parteneriate internaționale pentru schimbul de bune practici poate fi realizată prin intermediul Consiliului Judiciar, Ministerului Justiției, organizațiilor și asociațiilor profesionale a judecătorilor, organizațiilor nonguvernamentale specializate pe domeniul justiției.

Consolidarea relațiilor dintre instanțe, procuraturi și alte instituții implicate în actul de justiție, reprezintă o consolidare relațională dintre diferiți subiecți ai justiției naționale, care implică în mod direct o participare constructivă a instanțelor judecătorești, în special a curților de apel și a Curții Supreme de Justiție. În esență, este evidentă activitatea de uniformizare de practică judecătorească și o fortificare a autorității justiției în ansamblu. Dezvoltarea bunelor practici de colaborare a diferitor subiecți implicați în procesul de realizare a justiției, schimbul de opinii, schimbul de experiență, discuțiile profesioniste cu valoare teoretică și practică între reprezentanții acestor subiecți, ar putea fi exemplificate prin anumite declarații, dispoziții comune de valoare aplicativ-informațională, pot contribui la formarea unui sistem de lideri de profesii juridice, inclusiv prin identificarea și consolidarea autorității individuale a anumitor reprezentanți de sistem. Concomitent, menționăm necesitatea de coordonare și promovare a politicilor din domeniul justiției dintre toți potențialii subiecți implicați în procesul de realizare a justiției, inclusiv cu reprezentanții Uniunii avocaților, Consiliului de Mediere și a Uniunii Executorilor Judecătorești. O participare și reprezentare largă impune o promovare eficientă a unui sistem valoric.

7. Transparența și comunicarea publică

Reformele organizaționale necesare pentru consolidarea dimensiunii de comunicare publică impun ca criteriu distinct pregătirea profesională, necesară în procesul de formare a personalului autorității judecătorești cu abilități profesionale speciale, în accord cu cerințele de integritate sporite, care actualmente deține o apreciere și o deschidere socială limitată. În scopul instituirii unui echilibru de comunicare și manifestare socială, transparența și comunicarea publică devine o necesitate vitală or, justiția fiind o componentă sensibilă a puterii, oferă populației service publice în domeniul justiției. Măsurile administrative de reformă pe această componentă se referă la următoarele:

Informarea constantă a cetățenilor despre activitatea sistemului judiciar – prin intermediul rapoartelor anuale cu caracter public, realizate de către Consiliul Judiciar și care identifică o sinteză complexă și dezvoltată a unui sistem standartizat de rapoarte corespunzătoare a instanțelor judecătorești pentru un interval stabilit de timp, cu caracter periodic. Într-o finalitate, se identifică contururile unui raport de activitate complex și integrat, ce reflectă realitatea obiectivă a funcționalității și organizării judecătorești în ansamblu, la nivel de stat și în mod individual pentru fiecare instanță.

Facilitarea accesului la hotărârile judecătorești și la informațiile de interes public – pe segmentul justiției, pune în evidență forma de comunicare în exclusivitate profesională, atât pentru domeniul juridicului, cât și pentru alte domenii care utilizează așa gen de informație. Evident, că accesul la această categorie de informație o poate avea orice persoană, însă o utilizare eficientă poate fi valorificată la justa ei valoare numai de către un profesionist. Or, ceilalți potențiali subiecți o vor putea utiliza numai sub aspect informațional. Depersonalizarea hotărârilor judecătorești, prezența unui sistem de căutare eficientă a acestora, o bază de date specializată pe domeniu însoțită de un sistem de securitate corespunzător, pot contribui esențial la eficiența de utilizare a acestora. Competențele manageriale pe domeniu urmează a fi realizate de Curtea Supremă de Justiție. Informația de interes public din domeniul justiției poartă un caracter complex și componenta managerială din sfera justiției devine determinantă în stabilirea limitelor acesteia or, datele despre judecători, procurori, alți subiecți, participanți la procesul de realizare a justiției conțin date cu caracter personal. Astfel, managementul realizat de către Consiliul judiciar urmează a fi orientat și spre protejarea drepturilor angajaților din domeniu.

Organizarea campaniilor de educație juridică – reprezintă un instrument de educație juridică, iar ca componentă de management strategic necesită să fie inclus în planul de acțiune ale Consiliului Judiciar și prevăzută ca linie de cheltuieli în bugetul anual al instanței judecătorești. Realizate cu implicarea mediului academic și a reprezentanților diferitor subiecți implicați în procesul de realizare a justiției, valorificarea educației juridice este orientată mai mult spre neprofesioniști, dar în același timp și spre educația juridică profesională, pentru a fortifica accesul la justiție și, într-o finalitate, spre îmbunătățirea încrederii în justiție din partea societății. Creșterea culturii juridice va contribui la promovarea valorilor statului de drept.

8. Managementul calității

Calitatea în sfera de activitate a justiției, rămâne una din cele mai importante componente ale justiției. Valorificarea acesteia impune aprecierea obiectivă a eficienței justiției, permite o monitorizare permanentă a bunei funcționări a tuturor componentelor justiției în general și a autorității judecătorești în parte. De ce se atrage o așa atenție calității și eficienței justiției? Din simplu considerent, că în perceperea societății anume justiția, prin intermediul autorității judecătorești supraveghează realizarea și aplicarea normelor juridice, restaurează și stabilește echidistanța restaurării anumitor raporturi juridice abuziv încălcate sau chiar lichidate. Fără managementul calității o justiție eficientă și calitativă, înalt apreciată de către societate, nu poate exista. Controlul intern al funcționalității justiției și al autorității judecătorești, eficiența acestuia, reacția promptă la evaluarea rezultatelor, impune necesitatea unei pregătiri manageriale complexe. În scopul realizării eficiente a managementului calității identificăm următoarele componente:

Introducerea unor mecanisme de feedback din partea justițiabililor – se referă la competența sistemului managerial al autorității judecătorești și al justiției în ansamblu, de a monitoriza periodic satisfacția din partea justițiabililor cu privire la serviciile prestate în domeniul justiției. Fenomenul în cauză, datele acumulate și sistematizate corect, permite formularea unor concluzii obiective și operarea de intervenții cu modificări corespunzătoare în activitățile organizaționale ce asigură calitatea, eficiența și transparența justiției.

Standardizarea procedurilor pentru a asigura o aplicare uniformă a legii – reprezintă o sarcină de bază în procesul de reformă a justiției, iar rolul de manager este atribuit Curții Supreme de Justiție în calitate de instanță superioară, competentă, care prin intermediul Plenului Curții trebuie să elaboreze standarde de aplicare a normelor juridice, altfel spus, metode clare de interpretare cazuală a normelor în procesul de aplicare a acestora. Formarea unei practici judecătorești va asigura uniformizarea aplicării normei juridice de către toate instanțele judecătorești din sistemul national, prin aplicarea de proceduri detaliate, delimitate și clare. Instabilitățile legislative, ca patimă a legislativului și executivului niciodată nu vor contribui la fortificarea acestor proceduri. Astfel, rolul managementului judiciar și al justiției pe domeniu rămâne a fi o comunicare profesionistă în scopul asigurării controlului de constituționalitate și al controlului de legalitate al normelor juridice adoptate. Rolul comunicării manageriale dintre autoritatea judecătorească și Curtea Constituțională este asigurarea calității, coerenței și eficienței sistemului de drept, pentru a purcede la următoarea etapă – uniformizarea practicii de aplicare a normelor juridice. În absența unei comunicări manageriale eficiente dintre autoritățile menționate, eficiența și calitatea uniformizării practicii de aplicare a normelor juridice va avea un caracter redus.

Reducerea erorilor judiciare și creșterea nivelului de profesionalism – reprezintă procesul de identificare a problemelor specifice contextului. Ca soluție, uniformizarea practicii judiciare și calitatea reglementărilor normativ-juridice sunt probabil, esențiale manifestării de reducere a erorilor judiciare și fortificarea profesionalismului tuturor subiecților implicați în procesul de realizare a justiției. Utilizarea uniformă a metodelor de interpretare în cazualitatea aplicării normelor juridice duce la o aplicare uniformă a acestora. O practică judecătorească consolidată permite o sistematizare mai eficientă și – în rezultat, mai calitativă a hotărârilor judecătorești ce stau la baza ei, permite o instruire mai eficientă a viitorilor și actualilor subiecți implicați în procesul de realizare a justiției contemporane. Uniformizarea practicii judecătorești valorifică reducerea erorilor judiciare, asigură accesibilitatea informației de conținut unui cerc mai larg decât cel al profesioniștilor. În acest context, este important de a menționa valoarea managementului strategic și operațional al Curții Supreme de Justiție în calitate de instanță superioară de drept comun, cu implicarea eficientă a componentei teoretico-științifice în procesul de uniformizare a practicii judecătorești.

Simplitatea utilizării unui sistem uniformizat de practică judecătorească, reprezintă un rezultat al eficienței manageriale în autoritatea judecătorească și în justiție, care va permite o eficientizare a activității judecătorilor prin măsuri de standartizare la un nivel maxim posibil a actului de justiție. Drept rezultat, va fi posibilă reducerea volumului de lucru a judecătorilor prin creșterea randamentului de activitate a acestora și a termenilor de soluționare a cauzelor. Datorită unui management strategic eficient, asigurat la nivelul Ministerului Justiției, Consiliului Judiciar și a Curții Supreme de Justiție, va fi posibilă o valorificare pozitivă a eficienței actului de justiție de la pronunțarea lui și până la executarea acestuia. Creșterea accesului la justiție, și a încrederii în autoritatea judecătorească va fi un rezultat logic al unui management eficient, calitativ și transparent demonstrat în cadrul autorității judecătorești. Aceste forme manageriale sunt esențiale pentru adaptarea justiției la realitățile sociale și economice contemporane, contribuind la consolidarea statului de drept și la protejarea drepturilor fundamentale ale omului și cetățeanului.

Concluzii

Această cercetare identifică și caracterizează principalele forme manageriale ale justiției contemporane, care au un impact direct asupra comportamentului organizațional, proceselor interne și asupra comportamentului de muncă al angajaților care activează în sectorul justiției. Prin reunirea acestor forme manageriale de bază, precum: managementul strategic, managementul operațional, managementul resurselor umane, digitalizarea justiției, monitorizare și evaluare, managementul calității, cooperare interinstituțională, transparența și comunicarea publică, evidențiem o temă comună de cercetare a justiției organizaționale. Implicațiile manageriale și practice sunt independente în structura organizațională a autorității judecătorești, iar concretizarea formelor manageriale va oferi noi perspective pentru a îmbunătăți eficacitatea organizațională și responsabilitatea publică. Analiza formelor manageriale sugerează un model potrivit ce oferă un efect pozitiv de modernizare a justiției contemporane.

Bibliografie:

1. LUCA, C., PIVNICERU, M. *Elemente de management judiciar*. București, Editura Hamangiu, 2007, ISBN 978-973-1836-06-5. Disponibil: https://inm-lex.ro/fisiere/d_1107/Elemente%20de%20management%20judiciar%20-%20M%20Pivniceru,%20C%20Luca.pdf [Accesat: 23.02.2025]
2. *Practical Law UK: Access to Justice Final Report, The Right Honourable the Lord Woolf, Depratament For Constitutional Affairs, RESOURCE ID 3-383-2804, 2025*. Available: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20060214041452/http://www.dca.gov.uk/civil/final/overview.htm> [Accessed: 23.02.2025]
3. *Legea nr.211 din 06.12.2021 pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro# [Accessed: 23.02.2025]
4. *Legea nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative Publicat: 12.01.2018 în Monitorul Oficial Nr. 7-17 art. 34*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144467&lang=ro [Accessed: 23.02.2025]
5. *Legea nr. 315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”*. Publicat: 21.12.2022 în *Monitorul Oficial* Nr. 409-410 art. 758. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134582&lang=ro#
6. *Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025, aprobată prin Legea nr.211 din 06.12.2021*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro [Accesat: 28.02.2025]
7. ȚURȚURICA M., *Modernizarea serviciilor judiciare în Republica Moldova prin implementarea tehnologiilor informaționale*.
8. BOCICAI R., *Totul despre managementul resurselor umane*. 2024, Disponibil: <https://www.edenred.ro/ro/blog/employee-well-being/totul-despre-managementul-resurselor-umane>
9. *Legea nr.147 din 09.06.2023 privind selecția și evaluarea performanțelor judecătorilor*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.204-207 din 21.06.2023, art. 364. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137518&lang=ro [Accesat: 28.02.2025]

10. *EXTRAS nr. 229/12 din 29.06.2018 din Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 229/12 din 08 mai 2018 cu privire la aprobarea Regulamentului privind activitatea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor*; CSM. Publicat: 29.06.2018 în *Monitorul Oficial* nr. 235-244 art. 1090. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139788&lang=ro# [Accesat: 28.02.2025]
11. *Legea nr. 98 din 04.05.2012 privind administrația publică central de specialitate*. Publicat: 03-08-2012 în *Monitorul Oficial* Nr. 160-164 art. 537. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142494&lang=ro# [Accesat: 28.02.2025]

N. B.: Articolul este elaborat în cadrul subprogramului "Securitatea Națională a Republicii Moldova în contextul aderării la UE: abordări juridice, politologice și socialologice", cod 01.05.01.

Date despre autori:

Andrei NEGRU, doctor habilitat, profesor universitar, Facultatea Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-7966-6379

E-mail: andrei.negru@usm.md

Aurica DOINA, magistru în drept, lector universitar, doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0009-0009-3162-1970

E-mail: aurica.doina@usm.md

Prezentat: 28.02.2025

METODA STATISTICĂ ÎN CERCETAREA SANCTIUNILOR CONTRAVENTIONALE: FUNDAMENTE, TEHNICI ȘI INTERPRETĂRI

Oleg PANTEA, Olesia PANCHIV,
Universitatea de Stat din Moldova

În această lucrare ne propunem să reflectăm asupra importanței teoretice și utilității practice a metodei statistice în cercetarea contravențiilor și sancțiunilor contravenționale în Republica Moldova, evidențiind modul în care colectarea, prelucrarea și interpretarea datelor statistice contribuie la identificarea tendințelor, frecvenței și distribuției contravențiilor și a măsurilor de sancționare, generând premise esențiale pentru evaluarea eficienței sistemului actual de sancțiuni contravenționale aplicabile în Republica Moldova. În plus, acest demers științific va sublinia rolul analizei statistice în anticiparea evoluției fenomenului contravenționalității și în fundamentarea unor politici publice eficiente de prevenire a faptelor contravenționale și de consolidare a ordinii sociale. Astfel, printr-o abordare metodologică riguroasă, această cercetare urmărește să completeze literatura de specialitate și să devină un reper pentru viitoare analize interdisciplinare, integrând științele juridice, sociologia și statisticile sociale, pentru o mai bună înțelegere și gestionare a fenomenelor contravenționale.

Cuvinte-cheie: cercetare, metodă, statistică, contravenție, sancțiune contravențională, prevenție, intervenție, eficiență.

THE STATISTICAL METHOD IN THE RESEARCH OF CONTRAVENTIONAL SANCTIONS: FUNDAMENTALS, TECHNIQUES AND INTERPRETATIONS

In this study, we aim to reflect on the theoretical significance and practical utility of the statistical method in researching contraventions and contravenational sanctions in the Republic of Moldova, highlighting how the collection, processing, and interpretation of statistical data assist in identifying tendencies, frequency and distribution of contraventions, and of the sanctioning measures, generating essential grounds for evaluating the effectiveness of the current system of contravenational sanctions applied in the Republic of Moldova. In addition, this scientific approach will emphasize the role of statistical analysis in anticipating the evolution of contravenational phenomena and supporting the development of effective public policies for preventing contraventions and strengthening social order. Therefore, by adopting a rigorous methodological approach, this research aims to complete the specialized doctrine and to become a point of reference for future interdisciplinary analyses, integrating legal sciences, sociology and social statistics for a better understanding and management of contravenational phenomena.

Keywords: research, method, statistics, contravention, contravenational sanction, prevention, intervention, efficiency.

Introducere

Regimul juridic al sancțiunilor contravenționale în Republica Moldova constituie una din cele mai importante structuri ale dreptului contravențional la etapa actuală, atât din perspectiva modalității de reliefare a acestora în legislația națională, cât și prin prisma evoluției sale sinuoase, dar mai ales prin imanența și, în egală măsură, recurența sa proverbială, ancorată în statistica alarmantă la nivel de țară, care îi conferă o fizionomie juridică aparte și extrem de actuală.

Pornind de la art. 16 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, care stabilește că, „respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului” [1, art. 16], și art. 2 din Codul contravențional al Republicii Moldova, care consolidează misiunea statului de „apărare a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei, apărarea proprietății, ordinii publice, a altor valori ocrotite de lege, în soluționarea cauzelor contravenționale, precum și în prevenirea săvârșirii de noi contravenții” [2, art. 2], accentuăm rolul crucial al sancțiunilor contravenționale în vederea realizării acestor deziderate majore. Or, sancțiunea

contravențională reprezintă o instituție fundamentală a dreptului contravențional, destinată să protejeze valorile sociale ocrotite de lege, să restabilească ordinea socială și de drept lezată în rezultatul comiterii faptelor contravenționale și să contribuie la schimbarea comportamentului făptuitorului.

Statul adoptă norme juridice și stabilește sancțiuni ca parte structurală a acestora, pentru a disciplina conduita umană în principalele relații din societate, asigurându-le armonie și dreptate în coexistență și ocrotindu-le drepturile și libertățile esențiale. Indivizii sunt sancționați de stat pentru faptele neconforme, adică pentru acele fapte prin care se aduce atingere ordinii de drept și prin care are loc violarea normelor juridice [3, p. 166].

Cu toate acestea, tendința ascendentă de comitere a faptelor contravenționale denotă existența unei probleme sistemice, care impune o reevaluare teoretico-praxiologică a sistemului actual de sancțiuni contravenționale aplicabile în Republica Moldova, în vederea estimării eficienței mecanismelor juridice existente în atingerea obiectivelor declarate. În lumina celor expuse, se profilează scopul acestei lucrări, care rezidă în analiza critică a reglementării, aplicării și eficienței sancțiunilor contravenționale, într-un context social marcat de creșterea constantă a numărului de contravenții care se comit anual, prin *valorificarea metodei statistice de cercetare*.

Astfel, această lucrare își propune să evidențieze importanța metodei statistice în cercetarea sancțiunilor contravenționale, să prezinte principalele tehnici utilizate și să analizeze relevanța rezultatelor obținute în procesul decizional și în formularea politicilor publice. În acest context, se va pune accent atât pe dimensiunea teoretică, cât și pe aplicabilitatea practică a metodei statistice în acest domeniu. Sancțiunile contravenționale, ca instrumente de menținere a ordinii de drept și de descurajare a comportamentelor antisociale, necesită o analiză obiectivă și riguroasă, iar metoda statistică ne poate oferi o bază empirică pentru studierea frecvenței contravențiilor, a categoriilor de sancțiuni aplicate, a gradului de recidivă și a impactului măsurilor punitive asupra comportamentului social. În acest fel, se pot identifica atât eficiența, cât și limitele sistemului sancționator, contribuind la fundamentarea unor politici publice eficiente și echitabile.

Rezultate obținute și discuții

Dintr-o perspectivă academică, relevanța și utilitatea oricărui studiu este dependentă de selectarea unui suport metodologic corespunzător, care va orienta procesul de cercetare și va ghida elaborarea lucrării în funcție de anumite coordonate, astfel încât, într-un final, obiectivele stabilite să fie realizate pe deplin. Având în vedere complexitatea problemei abordate, elaborarea unui studiu comprehensiv al regimului juridic al sancțiunilor contravenționale în Republica Moldova reclamă un arsenal metodologic corespunzător, un rol esențial în acest sens revenind metodelor logice (analiza și sinteza, inducția și deducția), metodei statistice, metodei comparative, metodei sinergetice, metodei istorice, etc.

Prin adoptarea unei abordări metodologice riguroase, cercetarea va putea fi un punct de referință pentru viitoare analize interdisciplinare, în care științele juridice, sociologia și statisticile sociale se îmbină pentru o mai bună înțelegere a fenomenelor contravenționale.

În sensul materialului nostru, metoda de cercetare apare ca o totalitate de norme, operațiuni, mijloace ale cunoașterii și acțiunii, care trebuie să ne ghideze în soluționarea unei probleme concrete, în obținerea unui rezultat scontat într-un domeniu de activitate, disciplinând procesul de căutare a adevărului și oferind posibilitatea de a ajunge la rezultatul final pe calea cea mai scurtă, dacă este aleasă corect [4, p. 35]. Prin urmare, metoda desemnează un organon necesar intelectului nostru iscoditor, destinat să ne îndrume, prin demersuri raționale și eficiente, pentru a ajunge la scopul urmărit.

Raportând aceste delimitări conceptuale la subiectul cercetării, într-o relaționare naturală a mijloacelor de analiză a valențelor sancțiunilor contravenționale, structurată în corelare cu scopul lucrării, ne-am propus să argumentăm valoarea teoretico-aplicativă a metodei statistice de cercetare. Astfel, considerăm că, procedeele de analiză cantitativă și calitativă vor fi utile atât pentru devalorarea unor aspecte practice ale problemicii supuse analizei, cât și pentru exemplificarea afinităților, dar și a elementelor de individualizare dintre normele contravenționale și cele specifice altor domenii. Mai mult, materia sancțiunilor contravenționale se remarcă printr-o practică vastă și diversificată, însă adesea caracterizată de disonanțe și lipsă de corelare, fapt ce face necesară aplicarea pe larg a acestei metode, în vederea restabilirii certitudinii juridice atât la nivel teoretico-normativ, cât și aplicativ.

Analiza statistică joacă un rol esențial în înțelegerea și gestionarea fenomenelor sociale, economice și juridice, oferind un cadru obiectiv pentru luarea deciziilor informate, bazate pe dovezi concrete și măsurabile. Astfel, metoda statistică este un instrument indispensabil în analiza problemelor complexe, având la bază colectarea, sistematizarea, interpretarea și prezentarea datelor brute, lipsite de subiectivism, care permit formularea unor concluzii reale și oferă o bază solidă pentru intervenții direcționate spre eradicarea problemei concrete.

De precizat că, analizele statistice pot evidenția punctele slabe ale sistemului sancționator și pot fundamenta măsuri de prevenire și corectare, contribuind astfel la creșterea eficienței politicilor publice. De asemenea, rezultatele pot servi ca bază pentru îmbunătățirea legislației contravenționale, prin ajustarea cuantumurilor amenzilor, diversificarea sancțiunilor sau implementarea unor măsuri alternative menite să reducă recidiva.

În susținerea acestor afirmații, ne raportăm la opiniile dominante în doctrina de specialitate autohtonă, prin care a fost scoasă în evidență utilitatea metodei statistice în cercetarea fenomenelor juridice. Astfel, prof. D. Baltag susține că, „cu ajutorul metodei statistice se poate observa regularitatea apariției diverselor fenomene supuse observării în domeniile relațiilor sociale, semnalând în acest fel necesitatea adoptării unor măsuri juridice ce se impun” [5, p. 53]. Totodată, autorul afirmă că utilizarea metodei statistice înlesnește cunoașterea „dimensiunii cuantificabile a fenomenelor juridice”, care contribuie la formularea unor „concluzii utile practicii judiciare și legislative” [5, p. 36]. La rândul lor, doctrinarii B. Negru și A. Negru nuanțează că, „statistica judiciară își propune drept scop evidența numerică și caracteristica cifrică a unor fenomene juridice”, iar utilizarea metodei statistice (ca metodă cantitativă de cercetare) permite „verificarea ipotezelor științifice în cadrul strategiilor dezvoltării fenomenului juridic în strânsă corelație și pe fondul scenariilor dezvoltării economico-sociale” [6, p. 56-57]. Suntem de acord cu opiniile enunțate, întrucât colectarea datelor despre anumite fenomene social-juridice, însoțită de analiza cantitativă și calitativă a acestora, va facilita formularea unor concluzii pertinente pentru drept în general și, în mod particular, pentru domeniul dreptului contravențional.

În prezenta lucrare, ne propunem să testăm o ipoteză de cercetare, ancorată în evaluarea gradului de eficiență a sancțiunilor contravenționale în atingerea scopului de prevenire și combatere a fenomenului contravenționalității în Republica Moldova, făcând uz de metoda statistică de cercetare, care va contribui la acumularea materialului probator pentru formularea unor constatări certe despre situația faptică ce caracterizează realitățile juridice din statul nostru.

Pe această cale, vom porni de la examinarea datelor statistice prezentate de către Biroul Național de Statistică, ilustrate în următorul grafic, ce relevă evoluția numărului de contravenții constatate și, corespunzător, a deciziilor de aplicare a sancțiunilor contravenționale pe o perioadă de cinci ani [7]:

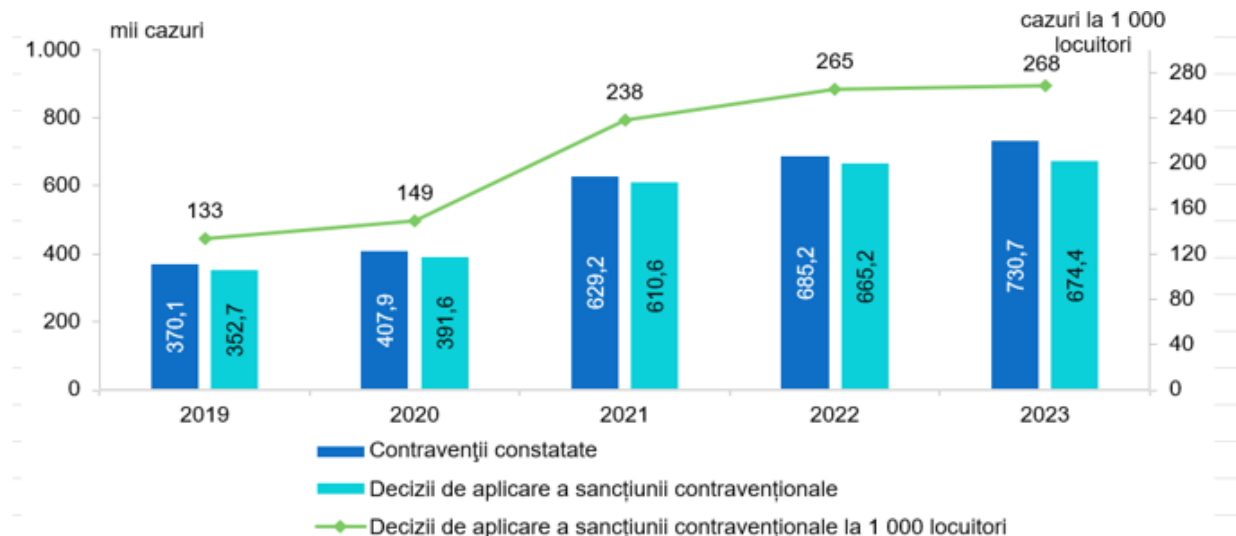

Figura 1. Numărul contravențiilor constatate și al deciziilor de aplicare a sancțiunilor contravenționale

Analiza acestor indicatori cantitativi denotă că, pe parcursul anului 2023, au fost constatate 730 700 contravenții, iar deciziile de aplicare a sancțiunilor contravenționale au atins numărul de 674 400, ceea ce echivalează cu aproximativ 268 decizii de sancționare la fiecare 1 000 de locuitori. Cu alte cuvinte, putem aproxima că fiecare a patra persoană a fost sancționată pentru comiterea unei contravenții în anul de referință.

Totodată, pentru a reflecta dinamica numărului de contravenții constatate și a deciziilor de sancționare aplicate pe parcursul celor 5 ani vizați în graficul prezentat, în sprijinul metodei statistice, vom utiliza și metoda comparativă, care se completează și influențează reciproc. Rezultatele acestei analize mixte (statistică și comparativă) denotă o creștere a numărului de contravenții înregistrate oficial în anul 2023 în proporție de 6,2% în raport cu anul 2022 (13,8% în raport cu anul 2021, 44% în raport cu anul 2020 și 49% în raport cu anul 2019). Corespunzător, numărul deciziilor de aplicare a sancțiunilor contravenționale înregistrează o creștere de 1,3% față de datele raportate în anul 2022 (9,4% față de anul 2021, 41,9% față de anul 2020 și 47,7% față de anul 2019).

În rezultat, evocarea acestor parametri cantitativi permite formularea unei concluzii plauzibile, și anume că, numărul contravențiilor constatate pe teritoriul Republicii Moldova și, corespunzător, numărul deciziilor de aplicare a sancțiunilor contravenționale, sunt într-o creștere continuă, de la un an la altul. Caracterul veridic al acestei constatări rezultă dintr-o realitate faptică verificabilă, mijlocită de utilizarea metodei statistice. Astfel, ocolind afirmațiile cu caracter populist sau demagogic, încărcate de subiectivism și lipsite de o bază probatorie consolidată, putem susține tranșant că, fenomenul contravenționalității se proliferază în Republica Moldova, iar mecanismele de prevenire și combatere a acestuia, prevăzute de legislația actuală, pot fi supuse criticii sub aspectul eficienței acestora. Persistența unui comportament deviant în societate, demonstrată prin datele statistice enunțate mai sus, indică asupra faptului că reglementarea și aplicarea sancțiunilor contravenționale în Republica Moldova, la momentul actual, este marcată de lacune serioase. Or, deși sunt aplicate, sancțiunile contravenționale nu reușesc să producă efectele dorite asupra societății și individului, iar însăși reglementarea sancțiunii ca parte a normei juridice, cu titlu de „avertisment *ante factum*, de luat în considerare de către cei tentați să nesocotească regula de conduită cuprinsă în dispoziția normei” [8, p. 24], nu-și atinge „menirea de a preveni comiterea altor contravenții” [9, p. 60].

Sprijinind afirmația potrivit căreia, „metoda științifică este mijlocul rațional (constituit din principii operaționale și din reguli care definesc tehnicile) util obținerii de cunoștințe teoretice adevărate despre domeniul investigat” [6, p. 41], susținem că, prin adecvarea metodei de cercetare la scopul lucrării, am reușit să constatăm un adevăr care, deși este unul îngrijorător, lansează noi direcții de cercetare și intervenție, mult mai complexe, care impun focalizarea atenției și a eforturilor în vederea identificării unor soluții viabile pentru situația creată.

În măsura în care ne aprofundăm în subiectul cercetării, urmează să dezvoltăm implicațiile teoretico-aplicative ale metodei statistice în conturarea problematicii investigate.

Pe acest palier de cercetare, revenind la datele statistice furnizate de către Biroul Național de Statistică, considerăm oportună scoaterea în evidență a numărului de amenzi contravenționale aplicate pe parcursul anului 2023. Astfel, în rezultatul examinării cauzelor contravenționale, pe parcursul anului 2023 au fost aplicate 648.500 amenzi contravenționale [7]. Prin urmare, raportând numărul amenzilor contravenționale aplicate (648.500) la numărul total de decizii de aplicare a sancțiunilor contravenționale în același an (674.400), formulăm următoarea concluzie: amenda este principala sancțiune contravențională în Republica Moldova, fiind aplicată în 96,1% dintre cazurile de sancționare a contravenienților.

Într-o altă ordine de idei, îmbinarea elementelor de analiză cantitativă și calitativă a datelor statistice raportate pe parcursul anului 2023 reliefează „popularitatea” contravențiilor din domeniul circulației rutiere, acestea fiind cele mai frecvent comise abateri contravenționale. Așadar, pe parcursul anului 2023 au fost constatate 518.800 contravenții în domeniul circulației rutiere, iar pentru a sancționa contravenienții care au comis încălcări din această categorie au fost adoptate 483 000 decizii de aplicare a sancțiunilor contravenționale. În majoritatea cazurilor au fost aplicate amenzi (460 300 amenzi, ceea ce constituie 95,3% din totalul sancțiunilor aplicate pentru acest domeniu). Cel mai des au fost aplicate amenzi pentru comiterea contravenției de depășire a vitezei de circulație stabilite pe sectorul respectiv de drum (art. 236 Cod contravențional) – 163 300 amenzi (35,5% din totalul amenzilor în domeniul circulației rutiere) [7].

Acești indicatori denotă, cu regret, lipsa unei responsabilizări din partea conducătorilor de autovehicule, care continuă masiv să se abată de la preceptele legii contravenționale, ceea ce face ca sancțiunea contravențională, deși aplicată și executată în majoritatea cazurilor, să nu-și atingă scopul educativ și de prevenire pentru care a fost concepută. Rezultatele prezentate sugerează că sancțiunea amenzii nu mai înspăimântă contravenienții din Republica Moldova, iar „jertfa” din propriul patrimoniu nu este un argument convingător de a nu comite repetat fapte contravenționale.

Revenind la valențele metodei statistice, remarcăm că, aceasta reprezintă un instrument util în cercetarea regimului juridic al sancțiunilor contravenționale în Republica Moldova, care permite identificarea și înțelegerea tendințelor legate de comportamentele contravenționale, frecvența lor, distribuția acestora în funcție de tipurile de abateri, etc., proiectând o imagine clară asupra fenomenului contravenționalității și a eficienței mecanismului sancționator. Un avantaj major al metodei statistice în acest sens se concretizează în posibilitatea pe care o creează de a anticipa tendințele și de a prognoza categoriile de contravenții în creștere, ceea ce stimulează intervențiile prompte și ținute din partea autorităților competente ale statului în vederea securizării punctelor slabe ale mecanismului de prevenire și combatere a faptelor contravenționale, gestionând într-un mod eficient timpul și resursele disponibile. Astfel, analiza statistică sprijină elaborarea unor politici publice mai eficiente și adaptarea strategiilor de prevenire și sancționare la realitățile sociale.

Lista avantajelor pe care le prezintă utilizarea metodei statistice în cercetare poate fi completată cu obiectivitatea rezultatelor obținute, care se bazează pe fapte cuantificabile, ce reproduc fidel realitățile, eliminând orice influențe de ordin subiectiv. Totuși, utilizarea acestei metode nu este lipsită de riscuri. Or, analiza unor date incorecte sau incomplete, precum și eșantionarea eronată, pot distorsiona rezultatele obținute și concluziile formulate. Aceste riscuri pot fi gestionate printr-o planificare atentă, prin respectarea principiilor metodologice și prin accesarea unor baze de date oficiale, care asigură validitatea și acuratețea datelor colectate.

Un dezavantaj al metodei statistice de care trebuie să fim conștienți constă în faptul că, deși oferă o imagine de ansamblu precisă și detaliată asupra unui fenomen, aceasta nu poate explica cauzele profunde care stau la baza acestuia. Statisticile indică ce se întâmplă, dar nu pot răspunde la întrebarea „de ce” fără sprijinul altor metode de cercetare. În cazul nostru, datele statistice evidențiază o creștere semnificativă a abaterilor contravenționale, însă pentru a înțelege factorii cauzali de ordin social, cultural, economic sau psihologic, care contribuie la proliferarea acestui fenomen, este necesară aplicarea unor alte metode de cercetare. Astfel, metoda statistică nu funcționează izolat, ci trebuie utilizată în combinație cu alte instrumente de cercetare, pentru a oferi o perspectivă completă și relevantă. Or, fără o contextualizare corespunzătoare, datele statistice riscă să ofere o imagine trunchiată a fenomenului.

Raportat la cercetarea noastră, valorificarea metodei statistice a evidențiat faptul că sancțiunile contravenționale sunt aplicate pe scară largă în Republica Moldova, însă numărul imens al acestora generează întrebări cu privire la eficiența lor reală. Însă, pentru a identifica de ce sancțiunile contravenționale nu produc rezultatele scontate și unde trebuie de intervenit pentru a remedia această situație, vom recurge la o abordare metodologică integrată. Utilizarea unui set diversificat de metode de cercetare ne va permite să obținem o înțelegere complexă a problemelor existente, să detectăm vulnerabilitățile în reglementarea și aplicarea sancțiunilor contravenționale în Republica Moldova, precum și să propunem soluții eficiente și bine fundamentate pentru consolidarea impactului lor.

Concluzii

Sintetizând constatările enunțate în conținutul acestei lucrări, se conturează următoarele concluzii, care încurajează aplicarea metodei statistice în cercetarea fenomenelor juridice pentru:

1. Analiza și descrierea fenomenelor. Metoda statistică ajută la identificarea și înțelegerea caracteristicilor principale ale sancțiunilor contravenționale. Prin colectarea și interpretarea datelor, se pot evidenția aspecte precum frecvența contravențiilor, tipurile de sancțiuni aplicate, categoriile de contravenienți și distribuția teritorială a faptelor ilicite;

2. Identificarea tendințelor și evoluțiilor. Prin metode precum serii de timp, medii și rate de incidență, statistica oferă o imagine clară asupra evoluției în timp a fenomenelor contravenționale. Astfel, se pot identifica perioade cu incidență crescută a contravențiilor sau impactul modificărilor legislative asupra comportamentului contravențional;

3. Evaluarea eficienței măsurilor sancționatorii. Metoda statistică permite măsurarea impactului sancțiunilor asupra prevenirii recidivei și al comportamentului social. Analizele comparative, corelațiile și regresiiile pot arăta în ce măsură sancțiunile aplicate contribuie la reducerea contravențiilor;

4. Fundamentarea deciziilor și a politicilor publice. Prin rezultatele obținute, statistica oferă o bază obiectivă pentru adoptarea unor politici publice eficiente. De exemplu, dacă datele statistice arată că anumite sancțiuni nu reduc recidiva, autoritățile pot decide introducerea unor măsuri alternative, cum ar fi sancțiuni educative sau muncă în folosul comunității;

5. Identificarea factorilor de risc și a cauzalității. Prin metode precum analiza corelațiilor și regresiiilor, statistica poate ajuta la identificarea factorilor care determină comportamentele contravenționale, cum ar fi nivelul de educație, gradul de urbanizare sau rata șomajului;

6. Comparabilitate și standardizare. Metoda statistică permite compararea fenomenelor contravenționale între diferite regiuni, grupuri sociale sau perioade de timp. Aceste comparații sunt esențiale pentru a înțelege diferențele și a adapta politicile publice la specificul fiecărei zone.

Astfel, metoda statistică reprezintă nu doar un instrument de cercetare, ci și un sprijin important pentru deciziile practice, contribuind la îmbunătățirea legislației și a strategiilor de prevenire a contravențiilor. Aceasta oferă o abordare obiectivă, bazată pe dovezi, esențială pentru înțelegerea și gestionarea fenomenului contravențional.

Subliniind esența analizei noastre și consolidând relevanța concluziilor formulate în această lucrare, considerăm că cel mai reușit mod de a încheia acest demers științific este prin a-l cita pe cercetătorul N. Popa, care susține, pe deplin justificat, că metoda statistică are în general meritul incontestabil de a contribui efectiv la perfecționarea reglementărilor juridice, la sporirea eficienței lor sociale, precum și la perfecționarea activității practice de realizare a dreptului. De aceea, orice rezervă, orice prejudecată cu privire la utilitatea acestei metode trebuie statornic înlăturată [10, p. 25].

Bibliografie:

1. *Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1, art. 5. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr. 466, art. 635.
2. *Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 3-6, art. 15. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 78-84, art. 100.
3. PANTEA, O., PANCHIV, O. *Contraventional liability vs. Administrative-contraventional liability—synthetic and interaction approaches*. In: *Cogito*, 2023, vol. 15, pp. 165-178. ISSN 2068-6706. Disponibil: https://cogito.ucdc.ro/COGITO_JUNE_2023.pdf.
4. ARAMĂ, E., CIOBANU, R. *Metodologia dreptului. Sinteze pentru seminar*. Chișinău: CEP USM, 2011. 166 p. ISBN 978-9975-71-095-4.
5. BALTAG, D. *Teoria generală a dreptului*. Chișinău: ULIM, 2010 (ÎS FEP „Tipogr. Centrală”). 536 p. ISBN 978-9975-920-49-0.
6. NEGRU, B., NEGRU, A. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: S.n., 2017 (ÎS FEP „Tipogr. Centrală”). 632 p. ISBN 978-9975-53-924-1.
7. *Contravenții constatate în anul 2023*. Biroul Național de Statistică [cit. 21.12.2024]. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/contraventii-constatate-in-anul-2023-9478_61204.html.
8. MIHĂILESCU, M.-E. *Sancțiunile contravenționale. Aspecte de drept material în dreptul românesc și comparat*. București: Hamangiu, 2013. 465 p. ISBN 978-606-678-720-8.
9. ANTOCI, A., PANTEA, O. *Drept contravențional: suport de curs, ediția a II-a revizuită și adăugită*. Chișinău: CEP USM, 2024. 267 p. ISBN 978-9975-152-43-3.
10. POPA, N. *Teoria generală a dreptului. Ed. a 3-a*. București: C.H. Beck, 2008. 248 p. ISBN 978-973-115-431-2.

Date despre autor:

Oleg PANTEA, dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-8790-5472

E-mail: panteaoleg@gmail.com

Olesea PANCHIV, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0003-2449-8483

E-mail: panchiv.olesea@gmail.com

Prezentat: 20.02.2025

CZU: 343.97:343.211(479.24:1-87)

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_16](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_16)

FEATURES OF THE CRIMINALIZATION OF CERTAIN OFFENSES COMMITTED BY OMISSION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CRIMINAL LEGISLATION OF AZERBAIJAN AND FOREIGN COUNTRIES

*Shakhla Tofiq SAMADOVA, Vugar Anar GADİMOV,**Baku State University*

In the criminal legislation of foreign countries, socially dangerous acts objectively committed by omission are established in various legal contexts and criminalized with their distinctive characteristics. It is well known that in the legislation of foreign countries, objective omission is, in most cases, defined as a legal fact constituting the basis of criminal liability, primarily in the form of failure to fulfill specific legal duties or their improper performance, manifesting as an infringement on social relations. This article will analyze the characteristics of the criminalization of certain offenses committed by omission in the legislation of foreign countries.

Keywords: *criminal law, criminal composition, objective aspect, omission, action, criminal legislation of foreign countries.*

ОСОБЕННОСТИ КРИМИНАЛИЗАЦИИ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШЕННЫХ ПУТЕМ БЕЗДЕЙСТВИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА АЗЕРБАЙДЖАНА И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

В уголовном законодательстве зарубежных стран общественно-опасные деяния, объективная сторона которых выражена бездействием, посягают на различные общественные отношения и криминализированы с учетом объекта посягательства. Известно, что в законодательстве зарубежных стран объективное бездействие в большинстве случаев определяется как юридический факт, являющийся основанием уголовной ответственности. Бездействие как форма преступного поведения выражается в том, лицо не выполняет или ненадлежащим образом выполняет возложенную на него обязанность, что приводит к причинению вреда объектам охраны уголовного права или создает угрозу причинения такого вреда. В статье дается сравнительный анализ криминализации отдельных видов преступлений, объективно совершенных путем бездействия, в законодательстве Азербайджанской Республики и ряда зарубежных стран.

Ключевые слова: *уголовное право, состав преступления, объективная сторона, бездействие, действие, уголовное законодательство зарубежных стран.*

First and foremost, it should be noted that when analyzing the criminogenic personality of individuals who commit crimes through inaction from an objective perspective, it often becomes evident that these individuals are not capable of considering the consequences of their behavior at the time of the act [5, p. 207]. Individuals who engage in criminal inaction, which entails severe legal liability—namely, criminal responsibility—sometimes fail to fully grasp the essence of their behavior and struggle to assess its legal consequences in advance. This is why the legal evaluation of criminal inaction and the grounds for liability are regulated differently in the criminal legislation of various countries. Consequently, these differences have a contradictory impact on the processes of criminalization and decriminalization in modern criminal law [7, p. 5].

At the same time, the absence of a unified approach to crimes committed through inaction in criminal law theory can be linked to the insufficient development of the category of inaction in legal doctrine. This situation is closely related to the interpretation of the grounds for liability for crimes committed through inaction by judicial authorities that generalize the judicial practices of various legal schools and foreign

countries. It is also influenced by the relevant principles of criminal legislation, as well as the material living conditions of society and the level of legal consciousness [12, p. 60].

This study primarily focuses on a comparative analysis of the specific characteristics of certain crimes committed through inaction in the model criminal legislation of the Turkic States Organization (TSO), the Commonwealth of Independent States (CIS), the Eastern Partnership (EaP) of the European Union, and the European Union (EU) member states, in relation to the criminal legislation of the Republic of Azerbaijan.

In the Penal Code (PC) of the Republic of Turkey, enacted in 2004, a significant number of offenses committed through inaction have been criminalized. One example of this is the failure to report a crime. The legal provisions concerning the failure to report a crime are enshrined in the second section, titled “Crimes Against the Administration of Justice”, within the fourth part of the Penal Code, which is named “Crimes Against the Nation and the State and Final Provisions” [23]. In this regard, the specific (generic) and particular object of this act in the Penal Code of the Republic of Turkey coincide with those in the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan.

However, compared to the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, the act of failing to report a crime is defined more comprehensively and through specific provisions in the Turkish Penal Code [6, p. 163]. In this regard, Article 278 of the Turkish Penal Code addresses „failure to report a crime”, Article 279 covers „failure to report a crime by a public official”, Article 280 concerns „failure to report a crime by healthcare professionals”, and Article 284 pertains to „failure to report information regarding detained, convicted, or criminal evidence.”

Among these crimes, Article 278 can be considered a general provision. Articles 279 and 280, as their titles indicate, involve the commission of the act by specific subjects. Additionally, Article 284 includes another particular case of failure to report a crime: it addresses situations where an individual, knowing the whereabouts of someone who has been detained or convicted, or knowing where criminal evidence is being concealed, fails to inform the competent authorities [8, p. 114].

When comparing the examples from the Penal Code of the Republic of Turkey with the national legislation, it becomes clear that the specific provisions related to the failure to report a crime, as established in the Turkish legislation, have not been criminalized in our national legal system. This is because the act of failing to report a crime, as defined in Article 307.1 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, is limited to „failure to report a crime knowingly related to the preparation or commission of a serious or particularly serious crime” [2, p. 664].

This differs from the provisions established in the Turkish Penal Code, as it only covers cases of failure to report crimes related to serious or particularly serious offenses. The responsibility for failure to fulfill the reporting obligation is applied only when the crime is serious or particularly serious. This difference highlights the contrasting approaches of the two countries’ legal systems regarding the issue of failure to report.

On the other hand, another provision in the Turkish Penal Code concerning criminal inaction is noteworthy. According to Article 98 of the Turkish Penal Code, a person who fails to provide assistance or report the situation to the competent authorities when they are in a position to help someone who is unable to manage themselves due to age, illness, injury, or another reason, and when circumstances allow, is subject to imprisonment for up to one year or a fine. If the failure to assist or report results in the death of the victim, the person is subject to imprisonment from one to three years. This provision demonstrates that failing to fulfill the obligation to assist or report a crime leads to criminal liability and can result in severe consequences if the obligation is not met.

In contrast, the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan establishes the obligation to assist as a criminal liability only in specific cases, primarily based on the duties of particular subjects, professional responsibilities, and the failure to assist after creating a danger. For example, the obligation to provide assistance is criminalized in only four instances in the Azerbaijani Criminal Code: failure to assist a patient (Article 142), endangerment (Article 143), fleeing the scene of a traffic accident (Article 264), and failure to assist those in distress by the captain of a vessel (Article 269) [11, p. 458].

In the Turkish Penal Code, the objective aspect of crimes committed through action and inaction is of particular importance in the establishment of separate criminal elements within specific articles. For in-

stance, Article 83 of the Turkish Penal Code addresses the issue of „intentional manslaughter committed through inaction”. According to this article, for a person to be held responsible for a death resulting from the failure to perform a particular action they are obligated to carry out, that inaction must be equivalent to active behavior (action). Furthermore, for inaction to be considered equivalent to active behavior, the person must have a legal or contractual duty to engage in a specific active behavior, or their prior behavior must have created a dangerous situation for others’ lives. This regulation shows that in the Turkish Penal Code, crimes committed through inaction are criminalized by a separate legal norm, and the grounds for liability are clearly defined.

An important aspect here concerns the limits and thresholds of the sanctions prescribed for crimes committed through inaction. According to the Turkish Penal Code, for the failure to fulfill a certain obligation resulting in death, the person can be sentenced to imprisonment for a term ranging from 20 to 25 years, instead of aggravated life imprisonment; 15 to 20 years, instead of life imprisonment; and in other cases, from 10 to 15 years of imprisonment. Moreover, there may be no reduction in the sentence. This demonstrates the differentiation of intentional manslaughter committed by inaction in the Turkish Penal Code. Although the legislator imposes severe penalties for the act, there is a relatively different approach compared to intentional manslaughter committed through action. This is evident when we consider that the Turkish Penal Code prescribes a mandatory life imprisonment sentence for intentional manslaughter committed through action, with no possibility of any reduction [23].

Another provision, Article 88 of the Turkish Penal Code, criminalizes „intentional bodily harm committed through inaction”. It states that when intentional harm is caused to someone’s health through inaction, the penalty may be reduced by up to two-thirds. In applying this provision, the conditions related to intentional manslaughter committed through inaction are also taken into consideration.

In contrast, the Turkish Penal Code takes a different approach in Article 94 regarding the crime of torture. It establishes that even when the crime of torture is committed through inaction, no reduction in the penalty is applied. This reflects the lack of a unified position on the sanctions imposed for crimes committed through inaction in the Turkish Penal Code.

In the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, the offense of failure to report a crime committed through inaction is established in a distinctive manner. Unlike the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, Article 434 of the Criminal Code of Kazakhstan, titled „Failure to report a crime”, specifies particular crimes, and the failure to report them to law enforcement authorities is criminalized. According to this provision, a person who has knowledge of a serious or especially serious crime committed against the sexual inviolability of minors, or a planned act of terrorism, and fails to report it, may be sentenced to up to six years of imprisonment, depending on the alternative sanctions provided [20].

The Note of Article 434 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan also raises an interesting point. It specifies that criminal liability for failing to report a crime is exempted for certain individuals, and, unlike the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, it excludes not only close family members but also religious figures who obtain information during confessions as part of religious rituals from the obligation to report the crime [20].

An important example of an offense committed through inaction in the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan is found in Article 343, which addresses the „failure to take measures to eliminate the consequences of environmental pollution”. This offense can be considered a significant example of inaction in the context of environmental crimes. The failure of specific subjects (officials) to fulfill their obligations under this provision is punishable by imprisonment for up to 7 years, depending on the alternative sanctions.

For comparison, it is worth noting that while certain environmental offenses in the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, established in Chapter 28, may be committed through inaction, the national legislation does not explicitly refer to inaction in the naming of these offenses. Instead, terms such as „violation of regulations”, „violation of legislation,” and „violation of protection regimes” are used [1, p. 258].

Objectively, in the comparison of crimes committed by inaction in foreign countries and national legislation, it is essential to highlight the criminal law practices of the countries of the Commonwealth of Independent States (CIS). Specifically, in the General Part of the Criminal Codes of CIS member states

(including the Model Criminal Code), inaction is considered as a manifestation of behavior characterizing criminal acts as a distinct category.

For example, Article 11 titled „The Concept of Crime” of the Criminal Code of the Republic of Belarus, dated 1999, states that an act (whether by action or inaction) characterized by the features provided in this Code and sanctioned with a penalty is considered a crime [14]. This example further illustrates that the act and inaction, which characterize a socially dangerous act, are accepted as part of the social-legal foundation of criminal liability [4, p. 68]. A similar provision is found in Article 14 of the Criminal Code of the Russian Federation, dated 1996 [10, p. 56], as well as in Article 14 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, where the legal definition of a crime aligns with this concept.

However, it must be stated with regret that neither the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan nor the Model Criminal Legislation of the CIS countries provide a direct definition of the term ‘inaction’ as a criminal-legal category, nor have the special grounds for liability for criminal inaction been established.

By the way, it should be noted for comparison that the Criminal Code of the Russian Federation does not provide for liability for the act of failing to report a crime. This difference illustrates that the approaches to non-reporting in the criminal legislation of each country vary, with some countries not associating this issue with criminal liability.

Article 210 of the Criminal Code of Turkmenistan [24], one of the CIS countries, also establishes the act of failing to report a crime, just as it is defined in the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan [3, p. 223].

Some crimes defined by omission in the Criminal Code of the Russian Federation are of interest. For example, Article 156 of this country’s Criminal Code establishes the failure to fulfill the duty of raising a minor. According to this article, the failure or improper fulfillment of the duty to raise a minor by the parents or other persons entrusted with this duty, as well as by a teacher or employee of an educational, medical, or other relevant institution, is punishable by imprisonment for up to 3 years, provided that this omission is accompanied by the minor being subjected to cruel treatment [21].

This further demonstrates that the criminalization of the act, particularly the classification of acts committed by omission as socially dangerous, stems from the needs of society, the conditions of life, and the necessity for the state to regulate public relations.

It is highly important to analyze the category of inaction, its definition, and the grounds for liability in the exemplary criminal legislation of the countries that are members of the European Union.

Article 10 of the Spanish Penal Code of 1995 states that acts punishable under this Code are those committed intentionally or by negligence, either through action or omission. Furthermore, a positive step has been taken in the Spanish Penal Code by defining the concept of criminal inaction in Article 11 and clearly explaining the grounds for criminal liability for such inaction. The content of this article outlines the grounds for the criminalization of objective inaction in relation to material offenses. Specifically, in crimes based on result (material offenses), inaction is considered committed only when an individual fails to prevent the socially dangerous result, which would be treated as the same consequence as if caused by an act. According to formal offenses, if an individual who has a legal or contractual obligation to act, but engages in inaction instead, creates a threat to public interests, they will still be held criminally liable for their omission [22].

The liability for certain acts committed by omission in the Criminal Code of the Kingdom of Spain is of interest. For instance, Article 195 of this Code states that, in accordance with the law, everyone must assist another person or seek help when necessary, provided that offering assistance does not pose a personal danger.

On the other hand, according to Article 229 of this Code, parents or other individuals entrusted with the responsibility of caring for dependents are held criminally liable if they fail to fulfill their duties of care.

The grounds for liability for inactive behaviour [9, p. 21-22] in the criminal legislation of the Federal Republic of Germany are considered quite interesting. In the ‘Omission’ section (Section 13) of the German Penal Code of 1998, it is stated that the failure of an individual to prevent a result specified in the criminal law only leads to criminal liability if the individual has a legal obligation to prevent that result, and the

omission is treated as equivalent to an active act in fulfilling the elements of the criminal offense under the law. In other words, if an individual causes a criminal result by failing to take a certain action, the omission will be treated the same as the act, and the individual will be held criminally liable.

Another interesting point is that, in the second paragraph of Section 13, it is established that the penalty for an individual's act committed by omission can be reduced. This suggests the possibility of considering the crime committed by omission as a mitigating factor in the German Penal Code with respect to crimes committed by inaction.

Various acts of crimes committed by omission are criminalized in several provisions of the Penal Code of the Federal Republic of Germany. For example, Paragraph 323 criminalizes the 'failure to assist,' and Paragraph 221 criminalizes 'failure to provide care for dependents.' These provisions determine that, in specific circumstances, individuals will be held criminally liable for failing to provide assistance or fulfill their obligations[16].

The Penal Code of the Republic of Poland, dated 1997, also contains significant criminal-legal provisions regarding inaction. According to Article 2 of the Penal Code of the Republic of Poland, it is established that inaction will lead to criminal liability only when the individual has a specific legal obligation to prevent the criminal results caused by inaction. Based on this provision, a person is criminally liable for the crime resulting from inaction only if they fail to prevent such results, given their legal obligation.

Another important aspect regarding inaction in the Polish Penal Code is the inaction of an accomplice in the commission of a crime. In the second paragraph of Article 18, Section 3 of this Code, it is stated that if a person has a specific legal obligation to prevent an act prohibited by law, and by their inaction facilitates the commission of that act by another person, they are held criminally liable for aiding the crime. In other words, this can be considered as facilitating the commission of a crime [19]. Unfortunately, this aspect is not explicitly mentioned in the definition of an accomplice under Article 32.5 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan. According to this provision, the phrase 'a person who has assisted by removing obstacles' could be interpreted broadly to include inaction, such as by not intervening, etc. [1, p. 28].

On the other hand, it should be noted that in the criminal legislation of the countries that are members of the EU, the criminalization of 'failure to assist' as an act committed by omission, stemming from the same rationale, is of interest. For example, Article 288 of the 1950 Penal Code of the Hellenic Republic (Greece), titled 'Obstruction of the Prevention of a Common Danger and Failure to Provide Necessary Assistance,' states that a person who fails to provide assistance, based on a request, during a deadly accident, common danger, or emergency situation, without exposing themselves to serious risk, shall be punished with imprisonment for up to six months as a mandatory penalty [17].

The aforementioned crimes emphasize the importance of individuals being responsible towards one another in different societies and demonstrate that the failure to provide necessary public assistance in specific circumstances is accompanied by severe legal consequences.

We consider it necessary to examine the crimes committed by omission, as established in the criminal legislation of the Eastern Partnership countries of the European Union, including the Republic of Azerbaijan.

For example, Article 129 of the 1999 Criminal Code of the Republic of Georgia is of interest in this regard. It states that 'failure to assist' in this article involves the failure to provide necessary and urgent assistance to a person whose life is in danger (if the accused could have provided such assistance without exposing themselves or another person to serious risk), or failure to inform the relevant authorities or individuals about the necessity of such assistance. This act is punishable by imprisonment for up to two years, according to the applicable sanctions [15].

On the other hand, the 2002 Criminal Code of the Republic of Moldova, an Eastern Partnership country of the European Union, establishes several crimes committed by omission in its Special Part (for example, Article 162 concerning leaving a person in danger without assistance, etc.). However, an important provision in the General Part of this Code regarding the category of criminal inaction deserves attention. According to Article 21, Section 3 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the grounds for the criminal liability of legal entities are outlined. This section states that a legal entity is considered guilty of failing to comply with or correctly execute direct legal provisions that establish obligations or prohibitions

related to specific activities [18]. For comparison, it should be noted that Article 99-4 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan establishes criminal-legal measures for legal entities, which are applied in cases where a person authorized to represent the legal entity, make decisions on its behalf, or supervise its activities, as well as the failure to exercise such supervision by these officials, results in a crime committed by an employee of the legal entity for the benefit of or in defense of the legal entity's interests [1, p. 98].

Based on the current research, it is once again determined that the legislation regarding crimes committed by omission is regulated in different countries around the world with varying content and in accordance with different legal-technical frameworks. In many legal systems, criminal liability arises only in cases where the individual bears a specific legal obligation [13, p. 459]. This applies in cases where the individual is in a position where they are expected to act with a specific obligation (such as a parent, teacher, doctor, police officer, etc.).

In many countries, the existence of severe liability (criminal liability) for crimes committed by omission aims to strengthen societal cohesion, protect human life, and ensure the emergence of mutual responsibility among members of society.

Some countries, such as Germany, also incorporate the general obligation of assistance into the legal framework. In these cases, every citizen has the duty to assist another person when they observe that the individual is in life-threatening danger, or at least to inform the relevant authorities. This approach aims to increase social responsibility within society. In contrast, in the Hellenic Republic (Greece), this obligation only leads to liability when assistance is not provided upon request.

On the other hand, when an act is committed through both action and inaction, we find the 'Turkish model' of separate criminal law provisions for inaction within the relevant conditions to be acceptable. We believe that this model responds to the necessity of differentiating responsibility for crimes committed through inaction.

Overall, the responsibility for crimes committed through inaction varies according to the social values in the legal systems of different countries and their approaches to public safety and legal defense. In most cases, responsibility arises when an individual has legal obligations or when the situation demands urgent assistance or intervention from law enforcement agencies. These approaches reflect the distinct social, cultural, and legal conditions within the legislation of each country.

Bibliography:

1. *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi [The Criminal Code of the Republic of Azerbaijan]*. Bakı: Qanun, 2024, 488 s. URL: <https://e-qanun.az/framework/46947>
2. *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası [Commentary on the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan]*. Prof. F. Y. Səməndərovun ümumi redaktəsi ilə. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2023, I hissə – 788 s., II hissə – 872 s.
3. Ağayev İ. B. *Cinayət hüququ. Xüsusi hissə [Criminal Law. Special Part]*. Dərslik. Bakı: Hüquq yayın evi, 2018, 487 s.
4. Bayramova M. N. *Cinayət məsuliyyəti və cəza [Criminal Responsibility and Punishment]*. Dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2023, 408 s.
5. Rəhimov İ. M. *Cinayət və cəzanın fəlsəfəsi [The Philosophy of Crime and Punishment]*. Bakı: Şərq-Qərb, 2014, 320 s.
6. Rzayeva S. N. *Cinayətlə əlaqədarlıq haqqında [About the criminal connection] // Məhkəmə ekspertizası, kriminalistika və kriminologiyanın aktual məsələləri. Elmi əsərlər məcmuəsi. 2023, № 7, s. 160-165.*
7. Səmədova Ş. T. *Azərbaycan Respublikasının cinayət hüququ: müasir dövrdə inkişaf perspektivləri [The Criminal Law of the Republic of Azerbaijan: Development Perspectives in the Modern Period] // Cinayət hüququnun aktual problemləri*, Bakı: Mütərcim, 2022, s. 5-21.
8. Erdem M. R. *Suç u bildirmeme suçu (TCK m.278) [Failure to Report a Crime (Article 278 of the Turkish Penal Code)]*. "TBB" Dergisi, Sayı 80, 2009, s.105-120
9. Hakeri H. *İhmal kavramı ve ihmali suçların çeşitleri [The Concept of Omission and Types of Omissive Crimes]*. Kitap. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003, 356 s.

10. Гаухман Л. Д. *Уголовная ответственность и ее основание // Уголовное право России. Общая часть.* Москва: Юстицинформ, 2010, 496 с.
11. Самедова Ш. Т. *Уголовное право Азербайджанской Республики. Особенная часть: в двух томах.* Баку: Адильоглы, 2020, т.1 – 824 с; т.2 – 864 с.
12. Kitoshvili N., Dadashkeliani Beka. *Crimes omissions: a psycho-sociological perspective // International journal of Law: “Law and World”, Volume 10, Issue 3, pp.59-70*
13. Sanchez J-M. S. *Criminal Omissions: Some Relevant Distinctions // New Criminal Law Review, Vol. 11, Number 3, by the Regents of the University of California. 2008, pp.452–469*
14. *Criminal Code of Belarus.* URL: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=1977>
15. *Criminal Code of Georgia.* URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/16426>
16. *Criminal Code of Germany.* URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html
17. *Criminal Code of Greece.* URL: <http://www.c00.org/p/greek-penal-code.html>
18. *Criminal Code of Moldova.* URL: <https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/64897/MDA-64897.pdf>
19. *Criminal Code of Poland.* URL: [https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20\(Poland\).pdf](https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20(Poland).pdf)
20. *Criminal Code of Kazakhstan.* URL: https://adilet.zan.kz/eng/docs/K970000167_
21. *Criminal Code of Russia.* URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ru/ru080en.pdf>
22. *Criminal Code of Spain.* URL: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf
23. *Criminal Code of Turkey.* URL: <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/tr/tr171en.html>
24. *Criminal Code of Turkmenistan.* URL: <https://legislationline.org/sites/default/files/202309/Criminal%20code%20of%20Turkmenistan.pdf>

Data about the authors:

Shakhla Tofiq SAMADOVA, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department of Criminal Law and Criminology, Baku State University.

ORCID: 0000-0001-6995-7140

E-mail: shahalats@mail.ru

Vugar Anar GADIMOV, Doctoral Candidate at the Department of Criminal Law and Criminology, Baku State University.

ORCID: 0000-0002-7324-7050

E-mail: vuqar.qadimov.anar@bsu.edu.az

Presented: 24.02.2025

EVALUAREA IMPACTULUI PROGRAMELOR-CADRU ȘI MONITORIZAREA DOMENIULUI DE CERCETARE ȘI INOVARE

SPRINCEAN Serghei, Victoria LISNIC,

Universitatea de Stat din Moldova

Politicile de cercetare și inovare sunt foarte dificile de evaluat din cauza necesității de a face față mai multor obiective, inclusiv de a aplica abordarea provocărilor globale. Din cauza complexității proceselor de cercetare și inovare, în domeniul aprecierii și analizei politicilor de cercetare și inovare nu există un standard de aur, acceptat pe larg sau o metodologie bine definită cu indicatori concreți pentru evaluarea programelor cadru de cercetare și inovare. Prin urmare, evaluările politicilor de cercetare și inovare se bazează pe logica de intervenție a programului și pe informațiile atât cantitative, cât și calitative din surse multiple, inclusiv din sondaje, interviuri, studii de caz, analize ale grupurilor de experți, statistici descriptive, analize econometrice.

Cuvinte-cheie: politică de cercetare, program-cadrul al Uniunii Europene, mecanisme de monitorizare, cercetare, analiză econometrică, politici publice, dezvoltare sustenabilă, impact, evaluare.

ASSESSING THE IMPACT OF FRAMEWORK PROGRAMMES AND MONITORING THE RESEARCH AND INNOVATION FIELD

The research and innovation policies are very difficult to evaluate due to the need to address multiple objectives, including to apply the global challenges approach. Due to the complexity of research and innovation processes, there is no gold standard, widely accepted in the field of evaluation of research and innovation policies or a well-defined methodology with concrete indicators for evaluating and assessing the research and innovation framework programmes. Therefore, evaluations of research and innovation policies are based on the intervention logic of the programme and on both quantitative and qualitative information from multiple sources, including surveys, interviews, case studies, expert group analyses, descriptive statistics, econometric analyses.

Keywords: research policy, European Union framework program, monitoring mechanisms, research, econometric analysis, public policies, sustainable development, impact, evaluation.

Introducere

În ciuda atenției sporite acordate termenului de impact, comunitatea internațională științifică și de dezvoltare nu are o definiție comună a ceea ce constituie termenul de impact în contextul cercetării și inovării [1, p. 233; 2, p. 8]. Definiția Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) și Banca Mondială sunt cele mai frecvent citate, dar reprezintă extremități opuse ale spectrului. Sfera de aplicare a definiției Băncii Mondiale este destul de limitată, „diferența indicatorului de interes (Y) cu intervenție (Y_1) și fără intervenție (Y_0)” [3], adică impactul este $Y = Y_1 - Y_0$. În contrast, OCDE adoptă o abordare mult mai largă: „efectele pozitive și negative, primare și secundare pe termen lung produse de o intervenție de dezvoltare, direct sau indirect, intenționat sau neintenționat” [4]. La rândul său Comisia Europeană descrie termenul impact ca “totalitatea schimbărilor care se așteaptă să apară urmare implementării unei anumite intervenții de politică [5, p. 161]. Astfel de impacturi pot apărea pe perioade de timp diferite, pot afecta actori diferiți și pot fi relevante la diferite nivele – local, regional, național și european” [6].

În general, politicile de cercetare și inovare sunt considerate ca fiind complexe de evaluat din cauza necesității de a face față mai multor obiective, inclusiv abordarea provocărilor globale [7, p. 39]. Din cauza complexității proceselor de cercetare și inovare, nu există un standard de aur, o metodologie bine definită și indicatori concreți pentru evaluarea programelor cadru de cercetare și inovare [8, p. 79]. De obicei, evaluările se bazează pe logica de intervenție a programului și pe informațiile atât cantitative cât și calitative din surse multiple, inclusiv sondaje, interviuri, studii de caz, grupuri de experți, statistici descriptive, analize econometrice [9, p. 11]. Dacă, bunăoară, colectarea și monitorizarea datelor de management al unui

program-cadru este relativ simplă, provocarea constă însă, în conceperea unor instrumente și sisteme de indicatori adecvați care să permită surprinderea rezultatelor și impactului în timp, minimizând totodată problemele atribuite decalajului de timp și incertitudinii [10, p. 83]. Un raport către Comisia Europeană din 2016 privind contribuția programelor-cadru la inovațiile majore a concluzionat că, „din cauza complexității proceselor de inovare, programele-cadru în sine nu pot fi transformate într-un canal sistematic al inovațiilor majore [11, p. 183]. Acestea de regulă sunt declanșate de o multitudine de factori, dintre care programul-cadru este o parte a unui puzzle mai mare” [12].

În mod ideal, indicatorii de monitorizare al impactului ar trebui să acopere diferitele secvențe ale unei intervenții politice [13, p. 465]. În cazul unui program de cercetare și inovare, acest lucru se traduce în indicatori privind alocările și activitățile, resursele financiare și umane implicate pentru punerea în aplicare a programului, adică, date privind managementul intervenției financiare [14, p. 204]. Acestea se așteaptă să conducă la rezultate, cum ar fi rapoarte privind cercetătorii, instituțiile sau infrastructurile noi create, dar și la impact cu efecte mai ample indirecte, dincolo de beneficiarii direcți, în special pentru progresul științific, pentru economie și societate [15, p. 74].

Din punct de vedere istoric, există doar doi indicatori stabili care susțin măsurările cercetărilor științifice: publicațiile științifice și citările, adică datele bibliometrice, pentru a măsura dinamica științei și datele privind cererile de brevet, pentru a măsura dinamica inovației [16]. Prin urmare, în mod tradițional, singura preocupare atunci când se măsoară impactul cercetării și inovării a fost impactul asupra cunoștințelor științifice și asupra capacității de a produce invenții [17]. Deseori, datele și bazele de date existente funcționează în silozuri diferite și nu sunt conectate între ele [18, p. 99]. Chiar dacă datele bibliometrice și de brevete au fost folosite de zeci de ani pentru a monitoriza impactul în cercetare, adesea nu este cunoscută sursa de finanțare a acestora, ceea ce face dificilă identificarea legăturilor cu investițiile publice în cercetare și prin urmare aplicarea metodelor adecvate de evaluare a impactului [19, p. 534].

Metode și materiale aplicate

Principalele provocări metodologice în procesul de evaluare a politicilor și programelor de cercetare și inovare țin în special de:

1. *Problema decalajului de timp.* Chiar dacă finanțarea cercetărilor aplicative poate produce rezultate în intervalul de timp al programului de sprijin al cercetării și inovării, majoritatea rezultatelor vor genera impact doar pe termen foarte lung [20, p. 42]. Pot fi necesari douăzeci, sau chiar și treizeci de ani pentru a putea înțelege întregul spectru de impact al investițiilor efectuate în cadrul programului de cercetare și inovare [21, p. 114]. Drept exemple opozite pot servi rezultatele din domeniul Tehnologiilor Informaționale care sunt, de obicei, mai aproape de piață, în timp ce testarea și utilizarea medicamentelor poate dura 15, sau chiar mai mulți ani. O problemă cheie pentru evaluatori este, prin urmare, să decidă când să surprindă în mod realist impactul programului [22, p. 83];

2. *Incetitudine și risc.* Prin definiție, multe proiecte de cercetare și inovare pot eșua. Inovația este opera oamenilor și nu poate fi niciodată prezisă [23]. Respectiv, problema cheie pentru evaluatori este de a decide cum să surprindă cel mai bine impactul programului, recunoscând în același timp nevoia de încercare și eroare în procesul de cercetare și inovare [24, p. 373];

3. *Problema atribuirii rezultatelor.* Progresul științific se bazează pe cunoștințe care se cumulează de-a lungul anilor. Deoarece organizațiile nu inovează izolat, dar în cadrul unui sistem [25], cunoștințele se pot răspândi la scară largă și neașteptat în mai multe domenii concomitent [26, p. 93]. De aici apare problema de a decide cât de mult credit ar trebui să aibă programul evaluat pentru schimbările care apar după lansare [27, p. 27].

Rezultate obținute și discuții

La nivelul Uniunii Europene, prima inițiativă *Cheltuieli concentrate pe rezultat* [28], a fost lansată în 2015. Aceasta a avut drept scop eficientizarea cheltuielilor publice, responsabilizarea factorilor de decizie și asigurarea transparenței sporite în luarea deciziilor. Inițiativă a fost consolidată și mai mult în 2017 și 2021, când Comisia a publicat un *Ghid de orientări pentru o mai bună reglementare* [29, 30], care acoperă întregul ciclu de politici, inclusiv evaluarea ex-ante a impactului.

Pentru programul actual, Orizont Europa, bazat pe aproape patruzeci de ani de programe cadru, Comisia Europeană a propus un set de indicatori de performanță reînnoiți [31, p. 45]. Într-un context de măsuri de austeritate, cuplate cu presiunile economice și sociale tot mai mari, provocate, nu în ultimul rând, de pandemia de Covid 19 și de războiul de agresiune ilegal, neprovocat și nejustificat al Federației Ruse împotriva Ucrainei, demonstrarea impacturilor și a valorii adăugate a investițiilor în cercetare și inovare este crucială [32, p. 66].

Cu toate acestea, captarea impactului nu este simplă și necesită eforturi suplimentare pentru a face față complexității, trecând dincolo de simpla monitorizare a managementului programului și a datelor de implementare [33, p. 55]. Comisia consideră, că dezvoltarea unui sistem de indicatori, bazat pe abordarea esenței programelor și utilizarea sporită a ultimelor progrese tehnologice, poate atenua unele dintre dificultăți în procesul de evaluare a impactului. Un astfel de sistem ar permite o evaluare mai extinsă și informată, fără sarcină administrativă suplimentară, reconciliind astfel provocările metodologice și politice [34, p. 105].

Legislația referitoare la Orizont Europa definește trei tipuri de impact complementare și neexclusive, urmărite prin intermediul principalelor căi de impact.

1. *Impact științific*: asociat cu crearea și difuzarea de noi cunoștințe de înaltă calitate; cu consolidarea capitalului uman în cercetare și inovare; cu promovarea științei deschise și a tehnologiei pentru a găsi soluții, de înaltă calitate, la provocările globale;

2. *Impact societal*: asociat cu consolidarea impactului cercetării și inovării în dezvoltarea, sprijinirea și implementarea politicilor Uniunii Europene; cu asigurarea beneficiilor și a impactului prin intermediul misiunilor de cercetare și inovare; cu consolidarea utilizării cercetării și inovării în societate, pentru a aborda provocările globale;

3. *Impact economic*: legat de promovarea tuturor formelor de inovare, inclusiv de inovarea revoluționară și de consolidarea implementării pe piață a soluțiilor inovatoare; de generarea creșterii economice bazată pe inovare; de crearea de locuri de muncă în număr mai mare și de o calitate mai bună; de mobilizarea investițiilor în cercetare și inovare; de promovarea tuturor formelor de inovare, inclusiv inovarea revoluționară; de consolidarea implementării pe piață a soluțiilor inovatoare.

Căile cheie de impact către impactul științific urmează să se concentreze pe colectarea de informații despre cercetătorii individuali implicați în program (Tabelul 1). Se așteaptă ca sistemul de indicatori din spatele căilor de impact să colecteze date în mod automat din bazele existente de date, atât publice cât și private, ca de exemplu, date despre publicații, citări, afilieri, brevete, etc., pentru a obține o analiză contrafactuală [35, p. 42].

În general, implementarea cu succes a cadrului de indicatori reînnoiți va depinde mult mai mult de micro date. Aceste informații simple vor permite urmărirea, spre exemplu, a traseelor de carieră ale cercetătorilor individuali implicați în program, difuzarea cunoștințelor prin publicații științifice sau brevete, creșterea cifrei de afaceri a companiilor participante la program și alte informații relevante pentru societate [36, p. 548]. În plus, metodele de colectare a datelor la nivel micro vor permite nu numai raportarea indicatorilor cheie ale căii de impact, ci și dezagregarea acestora, la necesitate, după tipul de acțiuni, tipul de organizații, tipuri de colaborări, sectoare, discipline, apeluri etc.

Utilizarea acestor indicatori unici persistenți, care pot sorta diferiți oameni de știință, companii, instituții publice și companii lăsând o urmă pe tot parcursul vieții lor, va permite:

1. *Monitorizarea numărului de cercetători sprijiniți de Orizont Europa* și accesarea automată a informațiilor disponibile public despre afilierea, mobilitatea, evoluția carierei, producția științifică, drepturi de proprietate intelectuală etc., și conectarea identificatorului la bazele de date externe;

2. *Monitorizarea evoluției companiilor susținute de Orizont Europa* și accesarea automată a rezultatelor științifice sau inovatoare a acestora, cifra de afaceri, investițiile efectuate, etc., și conectarea identificatorului la bazele de date externe;

3. *Crearea grupurilor de control ce vor permite efectuarea evaluării comparative*, ca de exemplu, urmărirea diferențelor dintre cercetătorii și companiile care nu beneficiază de program și cei care beneficiază de acesta.

Tabelul 1. Căile de impact propuse pentru Orizont Europa

Căile de impact	Tipurile de impact		Obiectivele generale ale programului
Crearea cunoștințelor noi de înaltă calitate	Impact științific		Să creeze și să difuzeze cunoștințe, abilități, tehnologii și soluții noi de înaltă calitate pentru a răspunde la provocările globale
Consolidarea capitalului uman în cercetare și inovare			
Promovarea diseminării cunoștințelor și a Științei Deschise			
Abordarea priorităților politice ale UE prin cercetare și inovare	Impact societal		Consolidarea impactului cercetării și inovării în dezvoltarea, sprijinirea și implementarea politicilor UE și sprijinirea adoptării de soluții inovatoare în industrie și societate pentru a răspunde provocărilor globale
Furnizarea de beneficii și impact prin misiunile de cercetare și inovare			
Consolidarea gradului de acceptare a inovației în societate			
Crearea mai multor locuri bune de muncă	Impact economic		Să promoveze toate formele de inovare, inclusiv inovarea revoluționară și consolidarea implementării pe piață a soluțiilor inovatoare
Stimularea creșterii bazată pe inovații			
Atragerea investițiilor în cercetare și inovare			

Optimizarea realizării programului pentru un impact sporit într-un Spațiu European de Cercetare consolidat

În cazul Republicii Moldova, autoritățile naționale responsabile de politica și investițiile în cercetare și inovare, recunosc necesitatea monitorizării investițiilor pentru a înțelege mai bine multitudinea de beneficii pe care acestea le pot aduce țării. Preocupările principale constau în înțelegerea mai profundă a întregii game de impacturi rezultate din cercetare, a modului în care acestea pot fi măsurate, a lacunelor în dovezile existente și a particularităților în care acestea ar putea fi abordate [37, p. 128]. Mai degrabă, scopul principal nu este doar de a opta, pur și simplu, pentru mai multe investiții, dar de a înțelege mai bine dacă intervenția financiară a adus rezultatele și schimbările așteptate.

Deși există această înțelegere, problema creării unui sistem integrat, Tablou de Bord online, în regim real, bazat pe indicatori performanți, analize și date noi de monitorizare a rezultatelor și impactului cercetărilor științifice, ce pot permite autorităților să cheltuiască mai inteligent, nu a fost abordată. Lipsa unui astfel de mecanism, care necesită finanțare consecventă și direcționată, face dificilă înțelegerea motivului pentru care autoritățile investesc în cercetare și a modului în care astfel de investiții generează valoare adăugată pentru societate, economie și progresul științific [38, p. 188]. Totuși trebuie de recunoscut faptul, că ținând cont de complexitatea procesului de cercetare, marcat de decalajul de timp, chiar și cel mai performant sistem de indicatori de monitorizare, bazat pe cele mai inovatoare tehnologii digitale, are capacitate limitată de surprindere a întregului spectru de impacturi. Iată de ce metodele holistice de măsurare a beneficiilor din investițiile în cercetare și inovare, pentru a surprinde și ilustra mai bine modul în care acestea aduc beneficii societății, cât și pentru a garanta că investițiile sunt direcționate către atingerea întregii game de obiective, nu doar a celor care se măsoară cel mai ușor, analizele economice, studiile de caz și evaluările specifice, efectuate de experți independenți și internaționali, nu trebuie excluse.

Cu toate că în Republica Moldova lipsește Tabloul de Bord de monitorizare a domeniului de cercetare și inovare, atât pe dimensiunea de management a științei, cât și a impactului rezultatelor științifice asupra societății în general, totuși, pot fi identificate cinci surse importante de colectare a datelor și informației privind cercetarea și inovarea:

1. *Biroul Național de Statistică (BNS)* [39] – instituție ce are misiunea de a colecta, procesa și disemina statistici oficiale obiective, credibile și în timp util, necesare pentru fundamentarea politicilor și luarea de-

ciziilor, pentru cercetare, prognozare și informarea generală a societății. În plus, BNS nu doar colectează, dar și prelucrează, centralizează, analizează, estimează, stochează și diseminează informațiile și datele statistice. Mai mult, odată cu semnarea în 2014 a Acordului de asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană și obținerea în iunie 2023 a statutului de țară candidat pentru aderare la UE, urmat de deschiderea negocierilor de aderare, instituția are și misiunea de aliniere și armonizare a indicatorilor statistici, a metodologiilor, metodelor și tehnicilor aplicate pe plan național, cu reglementările și standardele internaționale. Rapoartele statistice privind activitatea de cercetare și dezvoltare, obținute prin cercetări statistice anuale de tip exhaustiv, completate de către toate tipurile de entități care desfășoară activități de cercetare, oferă în principal informații cu privire la managementul științei, date precum numărul de salariați și nivelul de calificare al acestora, numărul de entități implicate în sectorul de cercetare și inovare, cheltuielile înregistrate atât în cifre reale cât și procente din PIB. Majoritatea datelor puse la dispoziție sunt dezagregate după grupe de vârstă, gen, categorii de ocupații, domenii de cercetare, tipul activităților de cercetare, precum și structura cheltuielilor curente și capitale. Pentru anul 2023, BNS informează că în activitatea de cercetare și inovare erau antrenați 3526 salariați care își desfășurau activitatea în 47 de entități, inclusiv 20 institute și centre de cercetare, 16 instituții de învățământ superior și 11 alte tipuri de unități. Din totalul salariaților, 1823 erau femei, iar cheltuielile pentru activitatea de cercetare au constituit cca 0,22% din PIB, cu 1% mai puțin în comparație cu 2022. Tot aici găsim un indicator alarmant ce denotă starea de lucruri în domeniul de cercetare și inovare – micșorarea ponderii cercetătorilor tineri cu vârsta de până la 35 ani cu 3,9% față de 2022. Deși BNS facilitează dialogul dintre producătorii și utilizatorii de statistici oficiale, pentru elaborarea, monitorizarea și evaluarea politicilor pe diferite domenii, prin constituirea unor grupuri de lucru cu participarea reprezentanților autorităților publice, instituțiilor de cercetare științifică, mediului de afaceri și societății civile, în scopul consultării opiniei privind organizarea cercetărilor statistice, elaborarea metodologiilor statistice și utilizarea datelor, referințe despre instituirea unor astfel de grupuri de lucru în sursele de informație deschise nu se regăsesc.

2. *Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI)* [40]. Pe lângă faptul că instituția promovează utilizarea tehnologiilor digitale în domenii cheie și acorda suport științific pentru dezvoltarea societății informaționale, IDSI deține și gestionează Instrumentul Bibliometric Național (IBN) [41] – cea mai mare bibliotecă electronică cu Acces Deschis la articole publicate în reviste științifice, culegeri ale manifestărilor științifice, reviste de popularizare a științei și socio-culturale din Republica Moldova. Instrumentul Bibliometric Național este conceput, mai întâi de toate, pentru cercetători, doctoranzi, masteranzi și studenți, în scopul identificării tendințelor recente în domeniul cercetării și inovării, dar și pentru autorii articolelor științifice, interesați în evidența publicațiilor și accesul la informații statistice privind articolele publicate. În plus, instrumentul poate fi accesat, atât de factorii de decizie cât și de publicul larg, oferind o imagine de ansamblu asupra evoluției publicațiilor științifice naționale în diverse domenii. IBN este înregistrat pe diverse platforme și directorii internaționale, iar conținutul acestuia indexat de colecții și motoare de căutare științifice, precum Google Scholar, Registry of Open Access Repositories (ROAR), Directory of Open Access Repositories (Open DOAR), OpenAIRE, Bielefeld Academic Search Engine (BASE). Deși baza de date IBN cuprinde doar perioada 1993-prezent, aceasta este impresionantă și înglobează peste 135 reviste înregistrate, 42 reviste acreditate, 40 reviste în DOAJ, peste 11 mii de publicații în aproape 2 mii de reviste internaționale, mai mult de 212 mii de articole înregistrate în IBN, și aproape 98 mii de autori din peste 13 mii de organizații. Instrumentul este folosit de aproape 2 milioane de utilizatori și are peste 130 milioane de accesări. Cu toate că activitatea IBN se bazează pe mai multe acte normative, precum HG nr. 382 din 01.08.2019 cu privire la aprobarea Metodologiei de finanțare a proiectelor din domeniile cercetării și inovării, în anexa căreia este stipulat că rezultatele obținute în urma realizării proiectelor finanțate din bugetul de stat se publică în Acces Deschis, pe contractele de finanțare a proiectelor de cercetare și inovare (p. 4.1) ce prevăd obligativitatea beneficiarului să asigure accesul deschis la rezultatele obținute în cadrul realizării proiectului, activitatea instrumentului pare a fi mai degrabă o inițiativă de jos în sus și nu invers, lipsită de un cadru normativ solid, și cel mai important, de finanțare consecventă și direcționată pentru consolidarea IBN în conformitate cu cele mai recente metodologii de monitorizare, bazate pe tehnologiile inovative informaționale.

3. *Academia de Științe a Moldovei (AȘM)* – în calitate de consultant strategic al Guvernului la stabilirea priorităților și previziunilor în domeniul cercetării și inovării, AȘM este instituția care elaborează și prezintă anual Guvernului Raportul asupra stării științei, care reflectă politicile elaborate și modul de implementare a acestora la nivel național. În procesul de elaborare a raportului, din lipsa unui mecanism de indicatori consolidați privind cercetarea și inovarea în Republica Moldova, instituția apelează la mai multe surse de date precum, rapoartele anuale ale Agenției Naționale pentru Cercetare și Dezvoltare (ANCD), Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC), Ministerul Educației și Cercetării (MEC), Instrumentul Bibliometric Național (IBN), Biroul Național de Statistică (BNS), alte analize și rapoarte internaționale [42].

4. *Grupe de experți independenți și internaționali.* Sistemul de cercetare al Republicii Moldova a fost supus de două ori unei analize temeinice, efectuată de grupe de experți internaționali, prin intermediul instrumentului Comisiei Europene Policy support facility (PSF). Instrumentul oferă acces și suport, statelor comunitare și celor asociate la programele cadru pentru cercetare și inovare, la cea mai relevantă expertiză europeană în procesul de armonizare a politicilor și integrare în Spațiul European de Cercetare. Prin utilizează metodologii de ultimă generație, în cadrul instrumentului sunt disponibile trei tipuri de servicii, și anume: Exerciții de învățare reciprocă; Evaluări inter pares; Asistență specifică. Prima, “Evaluare inter pares a sistemului de Cercetare și inovare al Republicii Moldova – Horizon 2020” [43], a fost efectuată în 2016, iar cea de a doua „Cu ambiție pentru transformare – Evaluarea finanțării cercetării, infrastructurilor de cercetare și legăturilor dintre știință și industrie în Republica Moldova”, în 2023 [44]. În rezultat, din 2017, sistemul național de cercetare a trecut printr-un șir de reforme, destinate transformării progresive a funcționării interne a organizațiilor din domeniul de cercetare și inovare. Calitatea și maniera de implementare a reformelor este discutabilă, cert însă este faptul, că acestea au fost implementate cu multiple încălcări ale legislației în vigoare, grave carențe de fundamentare și neglijare a opiniei experților internaționali.

5. *Surse externe.* În șirul surselor externe de informații relevante privind monitorizarea domeniului cercetării și inovării din Republica Moldova, pe lângă SCOPUS, Web of Science și Webometrics, un loc aparte îl ocupă Tabloul de bord Orizont (Horizon Dashboard) al programelor cadru ale UE destinate cercetării și inovării. Această platformă intuitivă și interactivă, bazată pe cele mai inovative tehnologii informaționale, permite vizualizarea, descompunerea și filtrarea datelor în timp real, facilitează partajarea acestora, oferind acces la informația programelor cadru în timp real, într-un mod ușor, flexibil și simplu de utilizat.

Concluzii

O sinteză a principalelor impacturi arată că în cei 13 ani de experiență acumulată în calitate de membru al Spațiului European de Cercetare (1.01.2012 – 31.12.2024) impactul științific și social exprimat în cifre s-a materializat prin elaborarea a 1131 de propuneri de proiecte, dintre care 940 au fost considerate eligibile. La realizarea și implementarea proiectelor au fost implicate instituții din învățământul superior și de cercetare, instituții publice, IMM-uri și ONG-uri cu care au fost semnate 170 de contracte de finanțare, în sumă totală de 18923.0 mii euro. În circuitul cunoștințelor, cercetării și inovării, urmare participării doar în două programe, PC7 și Orizont 2020, în raport cu cifra cotizațiilor de țară achitată la bugetul UE, au fost atrase suplimentar peste 6 milioane de euro. Care va fi rezultatul final al participării comunității științifice în programul actual, Orizont Europa, rămâne de văzut. Cert însă este faptul că trendul pozitiv de participare la apelurile de concurs este menținut, fapt confirmat de depășirea sumei atrase, în doar primii patru ani, în comparație cu cea din Orizont 2020, care la 1 ianuarie 2025 a constituit 7578.0 mii euro. În plus, aderarea la SEC a stimulat cercetătorii individuali și echipele de cercetare să participe activ și la alte programe, decât cele cadru, dar care includ componenta de cercetare, printre care programele Interreg Europa, Bazinul Mării Negre, Erasmus+, COST, LIFE, NATO, PNUD, alte Agenții și Fonduri internaționale, ce solicită activități de rețea, analize, studii de caz și cercetare pe domenii și arii distincte. În același timp, instrumentele specifice ale Comisiei Europene, precum TAIEX, PSF și Twinning, concepute în cadrul programelor cadru ale UE pentru a sprijini obiectivele SEC de extindere a participării și răspândire a excelenței prin consolidarea capacității de cercetare și inovare a țărilor rămase în urmă, au permis atât cercetătorilor individuali cât și echipelor de cercetători autohtoni să acumuleze cunoștințe, tehnici și practici noi datorită accesului

la resurse și echipamente avansate de cercetare, baze de date extinse și biblioteci digitale, au contribuit la intensificarea colaborărilor internaționale și mobilității academice, crescând în același timp vizibilitatea și recunoaștere rezultatelor obținute.

Bibliografie:

1. SPRINCEAN, Serghei. *Dezvoltarea umană și siguranța persoanei în contextul preocupărilor pentru securitatea umană*. În: *Studii și cercetări juridice*, Ed. 7-8. Chișinău: CEP USM, 2024, Partea 7-8, p. 231-239.
2. SPRINCEAN, Serghei. *Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate*. În: *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european*. / *Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale*. Partea a III-a. Chișinău: Tipografia Centrală. 2019. Cap. 1, p. 5-20.
3. *The European Cooperation in Science and Technology COST*. [online]. Disponibil: <https://www.cost.eu/about/about-cost/> (vizitat 20.02.2025).
4. COST, *Moldova Factsheet 2023*. [online]. Disponibil: <https://www.cost.eu/about/members/moldova/> (vizitat 20.02.2025)
5. SPRINCEAN, S. *Corelații ale problematicii siguranței persoanei și securității umane cu domeniul drepturilor omului*. În: *Studii și cercetări juridice*. Chișinău: Tipografia Centrală. Partea a 6-a. Subcap. 7.1. 2023, p. 157-170.
6. *LIFE Programme* [online]. Disponibil: https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life_en (vizitat 20.02.2025)
7. SPRINCEAN, Serghei. *The Role of Human Security in Identifying New Perspectives of Development of the Education in the Field National Security*. În: *Revista „Current and Future Perspectives on Teaching and Learning”*. Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia. Nr. 1(1), 2019, p. 36-43.
8. SPRINCEAN, Serghei. *Problematica securității umane în contextul evoluției societății contemporane*. În: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*. Cap. 4. Chișinău: Tipografia Centrală. 2016, p. 77-94.
9. SPRINCEAN, Serghei. *Contribuții ale concepției securității umane la fortificarea spațiului european de securitate*. În: *Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Spațiul european de securitate: provocări, oportunități, perspective de integrare”*. 11.10.2019. Chișinău: Tipogr. „Print Caro”, 2019, p. 9-20.
10. SPRINCEAN, Serghei. *Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova*. În: *Cross Border Journal for International Studies* / Universitatea „Dunărea de Jos” Galați. Vol. 2, nr. 4, 2017, p. 81-94.
11. SPRINCEAN, Serghei. *Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice*. În: *Top 10 probleme politice a societății în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou*. Chișinău: Tipografia Centrală. Subcap. 2.5. 2022, p. 179-218.
12. *LIFE Programme public dashboard* [online]. Disponibil: https://dashboard.tech.ec.europa.eu/qs_digit_dashboard_mt/public/sense/app/8298c020-48a6-4b84-91f4-f6f2665c0f99/overview (vizitat 22.02.2025)
13. SPRINCEAN, S. *Importanța securității umane în optimizarea politică și bioetică a managementului crizelor globale*. În: *Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings*. The Xth Edition. [Sibiu], 27-29 May 2016, p. 461-470.
14. SPRINCEAN, Serghei. *Provocări contemporane la adresa securității umane și siguranței persoanei*. În: *Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală*, 1 decembrie 2023. Chișinău: CEP USM, 2023, Volum 1, p. 202-209.
15. SPRINCEAN, Serghei. *Actul guvernării și securitatea umană în contextul pandemiei COVID-19*. În: *Meritocrație, profesionalism, integritate: deziderate versus realități: Materialele conferinței științifice cu participare internațională din 19.11.2020*. Chișinău: Tipografia Centrală. 2021, p. 65-91.
16. *Factsheets and statistics on Erasmus+* [online]. Disponibil: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/resources-and-tools/statistics-and-factsheets> (vizitat 20.01.2025).
17. *World Bank* [online]. Disponibil: <https://www.worldbank.org/ext/en/home> (vizitat 20.01.2025).
18. SPRINCEAN, Serghei. *Siguranța persoanei în contextul sistemului de asigurare a securității umane*. În: *Parteneriatul Estic: spre o comunitate a democrației și prosperității*, Ed. 16, 31 martie – 1 aprilie 2023. Chișinău: „Print-Caro” SRL, 2023, 1, p. 98-105.

19. SPRINCEAN, Serghei; GRIGORIU, Inga. *Perspective civilizatoare în procesul de asigurare a securității umane*. În: *Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Conferința Științifică Internațională*, USEM, Ediția a 7-a, 6-7.12.2024. Chișinău: USEM (Pulsul Pieței). 2025, p. 531-541.
20. SPRINCEAN, Serghei. *Perspective de ajustare a principiilor securității umane în condițiile unui nou context geopolitic*. În: *Perspectivelor și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*, Ed. Volumul X, 7 iunie 2023. Cahul: Tipografia „CentroGrafic” SRL, 2023, Vol.10, Partea I, pp. 40-44.
21. SPRINCEAN, Serghei. *Aspecte politice și bioetice ale problematicei biosecurității*. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3, 2010, p. 112-120.
22. SPRINCEAN, Serghei. *Securitatea umană și bioetica*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 304 p.
23. *Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management*. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2002 [online]. Disponibil: <http://bit.ly/1KG9WUk> (vizitat 20.02.2025)
24. SPRINCEAN, Serghei. *Noi riscuri și amenințări la adresa siguranței persoanei în epoca intensificării biopericolelor globale*. În: *Știința în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferința științifică națională cu participare internațională*. Ediția 4-a, 26-27.06.2020. Bălți: Tipogr. „Indi gou Color”, 2020, p. 372-378.
25. *European Commission. Glossary* [online]. Disponibil: <http://bit.ly/2060g24> (vizitat 20.02.2025).
26. SPRINCEAN, S.; BECCIU, S. *Perspectiva postmodernă asupra problematicei siguranței omului în contextul provocărilor contemporane*. În: *Revista de științe politice și relații internaționale*, Tomul XVIII, Nr. 2, 2021, p. 91-100.
27. SPRINCEAN, Serghei. *Aspecte securitare ale procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană*. În: *Securitatea umană și socială în statul democratic*, 27.10.2023. Chișinău: Tipografia „Print-Caro”, 2023, p. 25-32.
28. *The contribution of the Framework Programmes to Major Innovations*. Report to the European Commission, Joint Institute for Innovation Policy (JIIP), 2016.
29. GUTHRIE, S., WAMAE, W., DIEPEVEEN, S., WOODING, S., & GRANT, J. “*Measuring Research: A Guide to Research Evaluation Frameworks and Tools*”. Book. Santa Monica, CA: RAND Corporation. 2013.
30. SMITH, K. H. “*Measuring innovation*”. The oxford Handbook of Innovation, Oxford University Press, New York, US, 2005.
31. SPRINCEAN, M., SPRINCEAN, S., HADJIU, S., SIDORENKO, L., CALCII, C., RACOVITĂ, S., TIHAI, O., POPA, C., DUMITRAȘ, A., GALBUR, V., ABABII, M., BALICA, N., REVENCO, N., GROPPA, S. *Bioethical principles in prenatal diagnostics and genetic counseling*. În: *NANO: - 2024: “Quo Vadis – Ethics of the Scientific Research”*, Ed. 3, 15-18.04.2024. Chișinău, Republica Moldova: 2024, pp. 44-47.
32. СПРИНЧАН, С. Л. *Биоэтика и публичные политики в контексте постдемократии*. În: *Материалы Четвертого Национального Конгресса по биоэтике с международным участием*. 20-23.09.2010 года, Киев Украина. / ред. Ю.И. Кундиева [et al.]. Киев, 2010, p. 66-67.
33. SPRINCEAN, S.; MITROFANOV, Gh. *Impactul asigurării securității globale asupra modernizării sociopolitice a Republicii Moldova*. În: *MOLDOSCOPIE*. Anul 25 (2021), nr. 1 (92), p. 54-59.
34. SPRINCEAN, Serghei. *Provocări securitare în perioada crizei sanitare și pandemiei Covid-19*. În: *Mandatul de securitate: probleme actuale de interpretare, legislație și practică. Conferință științifico-practică națională*, 8.09.2020, Institutul Național de Informații și Securitate Bogdan, Întemeietorul Moldovei”, Chișinău: Print-Caro, 2020, p. 104-109.
35. SPRINCEAN, Serghei. *Dimensiuni biopolitice ale securității umane*. Chișinău: Biotehdesign. 2019. 90 p.
36. SPRINCEAN, Serghei. *Evoluția metodologiei de cercetare în studiile de securitate în contextul noilor provocări geopolitice*. În: *Promovarea valorilor social-economice în contextul integrării europene. Conferința Științifică Internațională*, USEM, Ediția a 7-a, 6-7.12.2024. Chișinău: USEM (Pulsul Pieței). 2025, p. 542-553.
37. SPRINCEAN, S.; COZONAC, R. *Perspective asupra securității umane și modernizării sociopolitice*. În: *Conferința științifică internațională “Strategia securității Uniunii Europene în contextul metamorfozelor relațiilor internaționale” (II)*, 22 aprilie 2022. Culegere de articole științifice. Acad. de Administrare Publică din Republica Moldova. Vol. 2. Chișinău: Print-Caro, 2022, p. 126-132.
38. SPRINCEAN, Serghei. *Știința Deschisă în sprijinul asigurării securității umane și siguranței persoanei*. În: *Știința Deschisă în Republica Moldova*. Ediția 2, 27-28 octombrie 2022, Chișinău. Chișinău: Print-Caro SRL, 2022, p. 187-200.

39. *European Commission, Better Regulation Guidelines Brussels, Commission Staff Working Document, 3.11.2021 SWD (2021) 305 final*
40. BRUNO, N.; KADUNC, M. „*Impact Pathways: Tracking and communicating the impact of the European Framework Programme for research and innovation*”. *Fteval Journal*. May 2019, Vol. 47, pp. 62-71. ISSN: 1726-6629
41. *Impact Assessment accompanying the Commission proposal for Horizon Europe, the Framework Programme for Research and Innovation, SWD (2018) 307 final.*
42. *European Commission (2017), The economic rationale for public R&I funding and its impact, Policy Brief Series, p. 23.*
43. *European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, A pact for research and innovation in Europe, Publications Office of the European Union, 2022. [online]. Disponibil: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/56361> (vizitat 20.02.2025).*
44. *A Union that strives for more, My agenda for Europe, By candidate for President of the European Commission, Ursula von der Leyen, Political guidelines for the next European Commission 2019-2024 [online]. Disponibil: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024_en (vizitat 20.02.2025)*

N. B.: *Articolul este elaborat în cadrul subprogramului de cercetare: 01.05.01 „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”.*

Date despre autori:

Serghei SPRINCEAN, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-7411-9958

E-mail: sprinceans@yahoo.com

Victoria LISNIC, doctorandă, Școala doctorală Științe Sociale, Universitatea de Stat din Moldova..

ORCID: 0009-0001-3101-3002

E-mail: vikalisnic@gmail.com

Prezentat: 28.02.2025

CZU: 343.63:343.542.1:004.8(478)

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_18](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_18)

DEEPPFAKE-UL CU CONȚINUT SEXUAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PROVOCĂRI SOCIALE ȘI SOLUȚII JURIDICE

*Vitalie STATI, Cristina CROITOR,**Universitatea de Stat din Moldova*

Dezvoltarea rapidă a tehnologiilor informaționale și a inteligenței artificiale a adus numeroase beneficii în viața cotidiană. Cu toate acestea, respectivele tehnologii pot fi utilizate pentru a crea informații cu caracter sexual extrem de realiste, fără consimțământul persoanelor implicate. Erodarea distincției dintre adevăr și fals prin utilizarea infrațională a tehnologiilor poate avea consecințe devastatoare asupra intimității și imaginii personale. Victimele pot suferi stigmatizare socială și traume psihologice. Este important să identificăm soluții juridico-penale eficiente pentru a proteja viața privată împotriva fenomenului „deepfake”. Legislația ar trebui să includă măsuri clare pentru prevenirea și combaterea acestuia, iar conștientizarea publicului privind riscurile și impactul negativ trebuie sporită.

Cuvinte-cheie: *deepfake; falsificare; inteligența artificială; viața privată; imagine intimă; conținut sexual; consimțământ.*

SEXUAL CONTENT DEEPPFAKE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: SOCIAL CHALLENGES AND LEGAL SOLUTIONS

The rapid development of information technologies and artificial intelligence has brought numerous benefits to everyday life. However, these technologies can be used to create extremely realistic sexual content without the consent of the individuals involved. The erosion of the distinction between truth and falsehood through the criminal use of technologies can have devastating consequences on privacy and personal image. Victims may suffer social stigmatization and psychological trauma. It is important to identify effective legal solutions to protect privacy against the “deepfake” phenomenon. Legislation should include clear measures for preventing and combating this issue, and public awareness of the risks and negative impact must be increased.

Keywords: *deepfake; falsification; artificial intelligence; privacy; intimate image; sexual content; consent.*

Introducere

În cadrul acestui articol ne vom concentra nu asupra întregului spectru de utilizare a tehnologiei deepfake în scopuri infraționale. În mod evident, o astfel de provocare ambițioasă necesită mai mult decât un singur studiu științific. Deoarece ne limitează rigorile cu privire la volumul lucrării de față, ne vom axa exclusiv pe implicațiile juridico-penale ale deepfake-ului cu conținut sexual.

De asemenea, precizăm că prezenta investigație are ca obiect ipoteza în care victima este adultă. Cât privește victima minoră, este de menționat că, într-un proiect de lege în proces de examinare, se propune ca, în art. 132³ CP RM, prin „material privind abuzul sexual asupra minorului” să se înțeleagă, printre altele: „[...] b) orice material care prezintă vizual orice persoană care pare a fi un minor implicat într-un comportament sexual explicit, real sau simulat, sau orice prezentare a organelor sexuale ale unei persoane care pare a fi un minor, în special în scop sexual; c) imagini realiste ale unui minor implicat într-un comportament sexual explicit sau imagini realiste ale organelor sexuale ale unui minor, în special în scop sexual” [1]. În același proiect se sugerează revizuirea art. 208¹ CP RM, care ar urma să prevadă răspunderea pentru circulația materialelor privind abuzul sexual asupra minorului. În eventualitatea în care proiectul analizat va fi adoptat, art. 208¹ CP RM va putea fi aplicat în cazul răspândirii unui deepfake cu conținut pornografic, în care este reprezentat un minor.

Cât privește răspândirea unui deepfake cu conținut sexual în care este reprezentat un adult, pornim de la ipoteza că soluțiile lipsesc atât în legea penală în vigoare, cât și în proiectele de lege aflate în examinare. Aceeași constatare este valabilă cu referire la răspândirea unui deepfake cu conținut sexual (care nu are însă un caracter pornografic) în care este reprezentat un minor.

Scopul nostru este să dezvoltăm o soluție eficientă pentru a acoperi aceste goluri.

Rezultate obținute și discuții

Pentru a identifica o asemenea soluție, este necesar mai întâi să înțelegem ce înseamnă „deepfake”.

În doctrina de specialitate sunt formulate definiții mai mult sau mai puțin asemănătoare: „Noțiunea „deepfake” provine din „deep learning”, care este o subcategorie a inteligenței artificiale, și „fake,” deoarece videoclipurile sunt neautentice” [2] (M. Kristen); „Deepfake sunt produse ce folosesc tehnici de învățare automată pentru a crea conținuturi audio, imagini, videoclipuri, textuale sau create în timp real/în direct, care sunt modificate sau complet sintetice” [3] (M.-P. Sandoval, M. de Almeida Vau, J. Solaas și L. Rodrigues); „Deepfake sunt proces care implică schimbarea feței unei persoane cu fața unei persoane ținută într-un video, făcând ca fața să exprime emoții similare cu cele ale persoanei ținută și să acționeze ca și cum persoana ținută ar spune cuvintele care au fost, de fapt, spuse de o altă persoană” [4] (B.U. Mahmud și A. Sharmin); „Deepfake-ul este o formă avansată de manipulare digitală a conținutului media, care implică utilizarea tehnologiilor de învățare automată (*i.e.* inteligență artificială) și de generare a imaginilor pentru a crea materiale audio, foto sau video false, care par autentice și credibile. Termenul de deepfake reunește noțiunea de „deep learning” (învățarea profundă) și „fake” (falsul), reflectând însăși complexitatea naturii sale sofisticate” [5] (R. Bradu și N. Cădariu); „Deepfake este un produs sintetic, conceput și realizat cu ajutorul sistemelor inteligente ce conține valențe de deep learning (învățare profundă) și conținut fake (fals). Deepfake-ul este o tehnologie bazată pe algoritmi IA (aici și în continuare – *inteligenței artificiale* – *V.S. și C.C.*), cu scopul de a modifica conținutul original, autentic, generând produse audio sau video asemănătoare, pe care individul le crede adevărate” [6] (L. Tugarev) etc.

Definițiile noțiunii „deepfake” pot avea, de asemenea, un caracter normativ sau cvasinormativ. Astfel, de exemplu, în conformitate cu Proiectul de Lege privind utilizarea responsabilă a tehnologiei în contextul fenomenului deepfake (care a fost votat de Senatul României, dar care încă nu a fost votat de Camera Deputaților din România), prin „deepfake” se înțelege „orice conținut falsificat de tip imagine, audio și/sau video realizat, de regulă, cu ajutorul inteligenței artificiale, a realității virtuale (RV), a realității augmentate (AR) sau altor mijloace, astfel încât să creeze aparența că o persoană a spus sau a făcut lucruri, pentru care nu și-a dat consimțământul, care în realitate nu au fost spuse sau făcute de acea persoană.” [7] Pct. 60 art. 3 din Regulamentul Uniunii Europene privind inteligența artificială prevede: „«deepfake» înseamnă o imagine ori un conținut audio sau video generat sau manipulat de IA care prezintă o asemănare cu persoane, obiecte, locuri sau alte entități ori evenimente existente și care ar crea unei persoane impresia falsă că este autentic sau adevărat”. [8] Potrivit secț. 37E 1/2 din Codul penal al statului Massachusetts, „deepfake” constituie „înregistrarea audiovizuală falsă, care a fost creată sau modificată astfel încât un spectator rezonabil să o perceapă ca pe o înregistrare autentică a discursului sau a comportamentului real al unei persoane” [9]. În cele din urmă, nota la alin. (2) art. 474.17A din Codul penal al Australiei conține următoarea definiție a noțiunii „deepfake”: „imagini, videoclipuri sau fișiere audio în care este prezentată o persoană și care au fost editate sau create în întregime prin folosirea de tehnologie digitală (inclusiv inteligență artificială), generând o reprezentare realistă, dar falsă, a persoanei” [10].

Din analiza tuturor acestor definiții, se poate deduce că deepfake-ul este o tehnologie de manipulare digitală care generează sau modifică conținut (text, imagine, sunet) pentru a crea iluzia că o persoană a spus sau a făcut ceva fără consimțământul ei, fiind perceput eronat ca o înregistrare autentică.

Cu certitudine, deepfake-ul reprezintă un fenomen controversat. Divergențele de opinii, implicațiile morale și etice, impactul social, informațiile incomplete, influențele culturale și interesele economice sau politice contribuie la această controversă. În opinia lui E. Ji, „deepfake-urile, ca orice tehnologie nouă, sunt o sabie cu două tăișuri; ele au potențialul de a aduce beneficii societății și de a provoca daune ireversibile” [11]. În aceeași cheie se exprimă Ch. Okolie: „Tehnologia deepfake este doar un instrument, iar ca majoritatea instrumentelor, etica utilizării sale va depinde de cine îl folosește” [12]. Subscriem la aceste puncte de vedere și considerăm important să analizăm contextul în care sunt create și răspândite deepfake-urile. Deepfake-urile pentru divertisment nu ar trebui tratate la fel ca cele folosite pentru dezinformare sau manipulare. Problema deepfake-urilor este legată de dreptul la libertatea de exprimare și utilizarea lor în scopuri sati-

rice, comice, dezbateri sociale și critica factorilor de decizie. O interdicție totală asupra deepfake-urilor ar afecta negativ interesele personale și sociale, conducând la migrarea forței de muncă calificate, la stagnare științifică și tehnologică și la pierderi de venituri din impozite. Prin urmare, stabilirea unor reglementări care să abordeze utilizarea deepfake-urilor trebuie să fie fundamentată social și juridic. Este de o importanță capitală să se găsească un echilibru între protejarea libertății de exprimare și prevenirea utilizării abuzive a respectivei tehnologii. În acest sens, una dintre soluții ar putea fi stabilirea unui mecanism de marcaj obligatoriu pentru materialele create cu ajutorul tehnologiei deepfake.

Spre ilustrare, în România, în Propunerea legislativă privind interzicerea utilizării malițioase a tehnologiei și limitarea fenomenului deepfake, se menționează: „Realizarea, difuzarea și stocarea pe internet sau în mass-media de conținut tip imagini sau înregistrări audio-video, concepute cu ajutorul tehnologiei IA sau RV (adică a realității virtuale – *n.a.*) și create astfel încât să producă aparența că o persoană a spus sau a făcut lucruri pe care acea persoană în realitate nu le-a rostit, respectiv nu le-a făcut, sunt interzise în situația în care nu sunt însoțite de o notificare vizibilă, păstrată pe cel puțin 10% din suprafața expunerii și pe toată durata difuzării respectivului conținut” [13] (art. 2); „Anunțul de tip avertisment care va fi plasat vizibil, pe cel puțin 10% din suprafața de expunere și pe întreaga derulare a conținutului de tip deepfake [...] realizat și difuzat strict în scopul promovării unor produse sau servicii va avea următorul conținut „Acest material conține ipostaze imaginare” [13] (art. 3); „Încălcarea dispozițiilor art. 2 constituie infracțiune și se pedepsește cu amendă penală sau închisoare de la 6 luni la 2 ani” [13] (art. 4).

În alin. (2) art. 4 al Proiectului de Lege a României privind utilizarea responsabilă a tehnologiei în contextul fenomenului deepfake, se propune ca o astfel de faptă să fie sancționată contravențional: „Încălcarea dispozițiilor art. 3, dacă nu au fost săvârșite în astfel de condiții încât, potrivit legii penale, să fie considerate infracțiuni, constituie contravenție și se sancționează cu amendă de la 10 000 lei la 100 000 lei” [7].

În aceeași direcție, consemnăm că alin. (4) art. 50 din Regulamentul Uniunii Europene privind inteligența artificială prevede: „Implementatorii unui sistem de IA, care generează sau manipulează imagini, conținuturi audio sau video care constituie deepfake-uri, dezvăluie faptul că respectivul conținut a fost generat sau manipulat artificial” [8].

Aplicarea unui marcaj de către autorul și/sau distribuitorul materialului trebuie să excludă răspunderea acestora. Menționarea clară că un conținut este deepfake ar crea un mediu digital mai transparent și ar încuraja utilizatorii să analizeze critic informațiile. Pericolul social vine din utilizarea deepfake-urilor fără a indica metoda de obținere. Prin urmare, legea trebuie să stabilească răspunderea pentru nerespectarea informării privind natura generativă a acestora.

În consecință, recomandăm completarea Codului contravențional cu art. 345¹:

„Articolul 345¹. Încălcarea regulilor privind răspândirea materialelor audio și/sau video generate ori modificate cu ajutorul tehnologiilor informaționale.

Răspândirea materialelor audio și / sau video generate ori modificate cu ajutorul tehnologiilor informaționale, dacă aceste materiale nu sunt însoțite fie de un anunț verbal clar formulat care identifică materialul ca având elemente audio generate sau modificate cu ajutorul tehnologiilor informaționale (în cazul materialelor audio), fie de un marcaj scris care nu este obscurat, care conține un text clar citibil, care apare în partea de jos a imaginii pe toată durata prezentării materialului, identificându-l ca având elemente video generate ori modificate cu ajutorul tehnologiilor informaționale (în cazul materialelor video), fie de un anunț verbal clar formulat și de un marcaj scris care nu este obscurat, care conține un text clar citibil, care apare în partea de jos a imaginii pe toată durata prezentării materialului, identificându-l ca având elemente audio și video generate ori modificate cu ajutorul tehnologiilor informaționale (în cazul materialelor audiovideo), dacă fapta nu constituie infracțiune, se sancționează cu amendă de la 120 la 240 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 180 la 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice și/sau cu privarea de dreptul de a desfășura anumite activități pe un termen de la 3 luni la un an”.

Deloc întâmplător, în această recomandare *de lege ferenda* am preluat modelul din alin. (2) art. 4 al Proiectului de Lege a României privind utilizarea responsabilă a tehnologiei în contextul fenomenului deepfake, în care este folosită formularea „dacă nu au fost săvârșite în astfel de condiții încât, potrivit legii penale,

să fie considerate infracțiuni”. [7] Or, sancționarea contravențională este suficientă doar în ipoteza în care încălcarea regulilor privind răspândirea materialelor audio și/sau video, care au fost generate ori modificate cu ajutorul tehnologiilor informaționale, nu aduce atingere vieții intime, familiale sau private a persoanei vizate în acele materiale.¹ Dacă sunt afectate asemenea valori sociale, se impune intervenția legii penale.

Riscul de afectare a vieții intime, familiale sau private este mai semnificativ în cazul în care sunt răspândite materiale cu conținut sexual care implică imagini ale unor persoane reale.

În 2017, cercetătorii de la NVIDIA au revoluționat manipularea fotografiilor digitale prin rețele neuronale generative, iar în urma acestei inovații, un videoclip pornografic fals cu o actriță israeliană a fost creat și distribuit pe Reddit, marcând începutul fenomenului deepfake. Această tehnologie a dus la formarea rapidă a unei industrii dedicate producției de conținut personalizat bazat pe deepfake, evidențiind potențialele implicații etice și sociale ale acesteia.

Conform informațiilor prezentate de E. Wetz, „compania AI Deepttrace a găsit 15 000 de videoclipuri deepfake în mediul online în septembrie 2019. Videoclipuri pornografice au fost 96% și 99% dintre fețe au fost „decupate” de la vedete feminine și plasate pe imagini cu actrițe porno. Deoarece noile tehnici permit oamenilor necalificați să facă deepfake-uri cu doar câteva fotografii, este posibil ca videoclipurile false să se răspândească dincolo de lumea celebrităților și să alimenteze fenomenul de porno din răzbunare” [14]. Potrivit celor relatate de Europol, „într-un studiu din decembrie 2020, Sensity, o companie cu sediul în Amsterdam care detectează și urmărește deepfake-urile online, a găsit 85 047 de videoclipuri deepfake pe site-uri populare de streaming, numărul dublându-se la fiecare 6 luni. Într-un studiu anterior din septembrie 2019, Sensity a descoperit că 96% dintre videoclipurile false implicau pornografie non-consensuală [...]. În multe situații, victimele deepfake-urilor pornografice sunt celebriți sau persoane publice de renume” [15].

Nici Republica Moldova nu a fost ocolită de încălcarea vieții intime, familiale sau private prin intermediul tehnologiei „deepfake”. Recent, în mass-media autohtonă s-a relatat că pe un canal de Telegram „este folosită inteligența artificială, ca să fie create deepfake-uri pornografice” [16]. Utilizând inteligența artificială, făptuitorii au modificat imaginile unor persoane pentru a crea un conținut fals și pentru a expune victimele la riscul de a fi supuse violenței.

În aceste condiții, obligarea celui, care răspândește un deepfake cu conținut sexual de a informa utilizatorii cu privire la caracterul neveridic al informației răspândite, nu ar constitui o soluție realmente disuasivă. Dacă deepfake-ul se referă la viața intimă, familială sau privată a persoanelor vizate în acel deepfake, atunci devine obligatorie condiția referitoare la consimțământul acelor persoane.² Or, conform alin. (2) art. 10 al Legii nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare (în continuare – *Legii nr. 64/2010*), „dreptul la respectul vieții private și de familie nu se extinde asupra informațiilor despre viața privată și de familie răspândite cu acordul expres sau tacit al persoanei [...]”. [17] *Per a contrario*, răspândirea unor informații cu privire la viața privată și de familie a unei persoane, fără consimțământul acesteia, constituie o încălcare a dreptului la respectul vieții private și de familie. Violarea unui asemenea drept important (care este prevăzut de art. 28 al Constituției Republicii Moldova, de art. 8 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, de art. 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene etc.) trebuie sancționată penal, nu contravențional.³

Imaginea și vocea unei persoane, precum și asemănarea unei persoane cu alta – toate acestea constituie

1. Potrivit art. 28 din Constituția Republicii Moldova, „statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată”.*

* Constituția Republicii Moldova: nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1, 5.

2. Deepfake-ul cu conținut sexual poate adopta trei forme: 1) suprapunerea feței; 2) dezbrăcare; 3) sinteză. Prima formă presupune că fața unei persoane este plasată pe fața unei alte persoane care este prezentată într-un context sexual. A doua formă implică îndepărtarea îmbrăcăminte unei persoane care apare într-o imagine sau într-un videoclip. În fine, a treia formă presupune crearea unei imagini sau a unui videoclip complet nou al unei persoane identificabile. De precizat că, în cazul deepfake-ului cu suprapunerea feței, victime trebuie considerate ambele persoane reprezentate, nu doar persoana a cărei față este vizibilă.

3. În susținerea acestei teze, consemnăm că Manifestul referitor la politica penală europeană stabilește, inter alia: „Doar atunci când o lege penală folosește la protejarea unui anumit interes important, ea poate să urmărească un țel legitim și poate fi proporțională”.*

* A Manifesto on European Criminal Policy. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2009_12_383.pdf

extensii ale dreptului la respectul vieții private și de familie. Astfel, în corespundere cu alin. (1) art. 45 din Codul civil, „dacă prin lege nu se prevede altfel, în exercitarea dreptului la propria imagine, persoana poate să interzică ori să împiedice reproducerea, în orice mod, a înfățișării sale fizice ori a vocii sale sau, după caz, utilizarea unei asemenea reproduceri [...]”. [18] Conform lit. h) art. 46 din Codul civil, „[...] pot fi considerate ca atingeri aduse vieții private: [...] utilizarea, cu rea-credință, a [...] imaginii, vocii sau asemănării cu o altă persoană” [18].

Dintr-o investigație recentă, aflăm că „prin „deepfake în revenge porn” trebuie de înțeles modificarea de imagini sau de alte reprezentări fără consimțământul persoanei reale care apare în astfel de reprezentări, rezultând imagini sau alte reprezentări cu caracter pornografic foarte realiste, deși false, în care persoana respectivă face sau spune ceva ce nu a făcut sau nu a spus de fapt” [19]. Pentru a vorbi despre informația cu caracter sexual, nu este obligatoriu ca aceasta să reprezinte pornografie. Or, dreptul, care este prevăzut de art. 28 al Constituției Republicii Moldova, de art. 8 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, de art. 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene etc., trebuie protejat penalmente împotriva răspândirii oricărui deepfake cu conținut sexual. Așa cum susține cu drept cuvânt C. Bârsan, „din moment ce respectarea dreptului la viața privată semnifică posibilitatea pentru un individ de a întreține relații cu alte ființe umane, în special în domeniul afectiv, pentru dezvoltarea și împlinirea propriei sale personalități, acesta include și viața sa sexuală.” [20, p. 610] Privitor la dreptul la imagine, același autor afirmă că „această componentă a vieții private are ca scop protejarea identității persoanei, a sferei vieții sale intime, a relațiilor sale personale, a libertății sexuale.” [20, p. 601] Așadar, orice deepfake cu conținut sexual poate compromite capacitatea victimei de a întreține relații afective și de a-și dezvolta personalitatea, afectând profund imaginea publică și privată a acesteia.

Situația analizată ridică întrebări deloc neglijabile referitoare la echilibrul între libertatea de exprimare și dreptul la viața intimă, familială și privată. Deși libertatea de exprimare este esențială pentru o societate democratică, ea nu trebuie să compromită dreptul nu mai puțin important la viața intimă, familială și privată. Libertatea de exprimare nu include dreptul de a dezinforma și de a încălca drepturile altora. Această libertate nu este absolută și poate fi restricționată pentru a proteja drepturile altor persoane. Dreptul la viața privată, inclusiv la viața sexuală privată, implică respectul intimității și al deciziilor privitoare la viața sexuală.

Într-un articol în care este analizat fenomenul „CarVertical 18+ Moldova”, T. Balan își exprimă speranța că „prevederile Codului penal [al Republicii Moldova] vor fi ameliorate, pentru a lupta eficient împotriva [...] [răspândirii] de conținut fals prin inteligența artificială [...]”. [21] Fiind pe aceeași linie de gândire, constatăm că în Republica Moldova lipsește un cadru reglementar care ar permite sancționarea unei asemenea fapte.

Este adevărat că alin. (3) art. 177 CP RM prevede răspunderea pentru „răspândirea informației cu caracter sexual, incluzând imagini și înregistrări cu conținut sexual, inclusiv prin intermediul tehnologiilor informaționale, în scop de răzbunare, ură, înjosire sau lezare a onoarei și demnității persoanei [...]” [22]. Din interpretarea sistemică a alin. (1) și (3) art. 177 CP RM s-ar putea deduce că informația cu caracter sexual constituie un exemplu de informație care este ocrotită de lege, care se referă la viața personală a victimei și care constituie secretul personal sau familial al acesteia.

Poate oare alin. (3) art. 177 CP RM să fie aplicat pentru răspândirea informației cu caracter sexual care cu bună știință nu corespunde realității, fără consimțământul persoanei care este vizată în această informație? În opinia noastră, răspunsul afirmativ la această întrebare ar genera riscul de a fi încălcată regula stabilită în alin. (2) art. 3 CP RM.⁴ Argumentele în susținerea acestei teze le vom prezenta în cele ce urmează.

Astfel, în primul rând, în dispoziția de la alin. (3) art. 177 CP RM nu se face nicio mențiune privind falsitatea informației cu caracter sexual pe care o răspândește făptuitorul. Sub acest aspect, suntem de acord cu N. C. Bularda, care, referindu-se la o ipoteză similară din Codul penal al României, menționează: „Există practicieni ai dreptului care susțin că pentru a intra în sfera tipicității, o imagine sau un videoclip trebuie să fie autentic / real, excluzându-se simulările generate prin intermediul computerului. Adițional, în favoarea

4. Potrivit acestei norme, „interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale sunt interzise.”*

* Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129, 1012.

acestei ultime teze, s-a susținut că instanțele trebuie să evite analogiile în defavoarea inculpatului, în vederea respectării principiului *nulla poena sine lege*” [23].

În al doilea rând, în dispoziția de la alin. (3) art. 177 CP RM nu este folosită sintagma „cu bună știință”. Considerăm indispensabilă utilizarea unei asemenea sintagme. Aceasta întrucât nu întotdeauna o persoană care răspândește un deepfake cu conținut sexual, dar care nu l-a creat, poate fi sigură de (ne)veridicitatea informației respective. Deepfake-ul este conceput pentru a induce în eroare persoanele care nu au dovezi contrare. Astfel, utilizatorii, care nu au creat deepfake-ul, pot să-l răspândească fără a fi conștienți că este un fals.

În al treilea rând, în dispoziția de la alin. (3) art. 177 CP RM nu găsim mențiunea privind lipsa de consimțământ al persoanei, care este vizată în informația cu caracter sexual ce nu corespunde realității, ca o astfel de informație să fie răspândită. Or, exprimarea unui atare consimțământ este, după cum s-a putut vedea *supra*, importantă din perspectiva alin. (2) art. 10 al Legii nr. 64/2010 și a alin. (1) art. 45 din Codul civil (în coroborare cu lit. h) art. 46 din Codul civil). Relevantă este anume lipsa de consimțământ al victimei, nu motivul sau scopul faptei săvârșite împotriva acesteia. Formularea „în scop de răzbunare, ură, înjosire sau lezare a onoarei și demnității persoanei” din alin. (3) art. 177 CP RM ar reduce nejustificat sfera de aplicare a răspunderii pentru răspândirea informației cu caracter sexual care cu bună știință nu corespunde realității, fără consimțământul persoanei care este vizată în această informație. În sprijinul ideii în cauză, reproducem opinia lui P. Belloni: „Răspândirea deepfake-ului [...] poate fi realizată pentru a dăuna victimei sau unei persoane apropiate acesteia, cauzându-le astfel o suferință psihologică. [...] De asemenea, ar putea face parte dintr-o strategie de subminare a încrederii într-o persoană publică. Un politician ar putea fi defăimat părănd implicat în activități sexuale, iar o jurnalistă poate fi lipsită de credibilitatea ei. În concluzie, deepfake-urile pot fi răspândite din mai multe motive, iar prejudicierea victimei este doar unul dintre ele” [24].

Pe această cale, am demonstrat că alin. (3) art. 177 CP RM nu poate fi aplicat pentru răspândirea informației cu caracter sexual care cu bună știință nu corespunde realității, fără consimțământul persoanei care este vizată în această informație. Ce putem propune pentru a suplini o astfel de lacună?

În alin. (1) art. 5 al Directivei (UE) 2024/1385 a Parlamentului European și a Consiliului din 14 mai 2024 privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (în continuare – *Directivei (UE) 2024/1385*) se recomandă incriminarea distinctă a faptei de partajare neconsensuală de materiale intime veridice și a faptei de partajare neconsensuală de materiale intime manipulate.⁵ Prevederea în cauză ar putea servi ca model pentru amendamentele pe care le vom propune *infra* pentru art. 177 CP RM. Totuși, considerăm că sunt necesare anumite ajustări:

1) în locul sintagmei „punerea la dispoziția publicului” (care este utilizată la lit. (a) alin. (1) art. 5 al Directivei (UE) 2024/1385)), în varianta amendată a art. 177 CP RM ar trebui să fie folosită sintagma „răspândirea informației”. Or, noțiunea de răspândire a informației este definită în art. 2 al Legii nr. 64/2010: „răspândire a informației – proces de transmitere a informației către alte persoane (cel puțin către o persoană, exceptând persoana lezată)” [17]. Privită prin prisma acestei definiții, sintagma „răspândirea informației” ar fi clară și previzibilă. Ceea ce nu se poate afirma despre sintagma „punerea la dispoziția publicului” (care este utilizată la lit. (a) alin. (1) art. 5 al Directivei (UE) 2024/1385)).

Un alt argument decurge din pct. (18) din preambulul la Directiva (UE) 2024/1385, care prevede: „Termenii „la dispoziția publicului” și „accesibil publicului” ar trebui să fie înțeleși ca referindu-se la posibili-

5. Acest articol prevede: „Statele membre se asigură că următoarele fapte comise cu intenție sunt pedepsite ca infracțiuni: (a) punerea la dispoziția publicului, prin intermediul tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC), de imagini, înregistrări video sau materiale similare care prezintă activități sexuale explicate sau părți intime ale unei persoane, fără consimțământul persoanei respective, dacă un astfel de comportament este de natură să cauzeze prejudicii grave persoanei respective; (b) producerea, manipularea sau modificarea și, ulterior, punerea la dispoziția publicului, prin intermediul TIC, de imagini, de înregistrări video sau de materiale similare, făcând să pară ca și cum o persoană practică activități sexuale explicate, fără consimțământul respectivei persoane, dacă un astfel de comportament este de natură să cauzeze prejudicii grave respectivei persoane; [...]”*

*Directiva (UE) 2024/1385 a Parlamentului European și a Consiliului din 14 mai 2024 privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401385

tatea de a ajunge la un anumit număr de persoane. Acești termeni ar trebui să fie interpretați și aplicați având în vedere circumstanțele relevante, inclusiv tehnologia utilizată pentru asigurarea accesului la materiale” [25]. Considerăm această explicație susceptibilă de interpretări divergente. Or, nu este clar ce înseamnă „un anumit număr de persoane” [25];

2) în varianta amendată a art. 177 CP RM nu ar trebui incriminată producerea, manipularea sau modificarea (așa cum se prevede la lit. (b) alin. (1) art. 5 al Directivei (UE) 2024/1385)) informației cu caracter sexual care cu bună știință nu corespunde realității și care nu urmărește scopul de răspândire a respectivei informații. Or, o asemenea faptă nu prezintă un grad suficient de pericol social. Aceasta întrucât informația respectivă este produsă, manipulată sau modificată exclusiv pentru uzul privat al făptuitorului, fără a implica vreo formă de abuz.

Cât privește producerea, manipularea sau modificarea informației cu caracter sexual, care cu bună știință nu corespunde realității, în scop de răspândire, aceasta constituie pregătirea de răspândire a respectivei informații. Deci, în dispoziția de incriminare ar fi suficientă menționarea doar a răspândirii;

3) în varianta amendată a art. 177 CP RM nu ar trebui utilizată formularea „prin intermediul tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC)” (care este utilizată la lit. (a) și (b) alin. (1) art. 5 al Directivei (UE) 2024/1385)).

În acest context, considerăm mai reușit modelul oferit de art. 226-8 din Codul penal al Franței⁶. De bună seamă, nu este relevant mijlocul de răspândire a informației cu caracter sexual, care cu bună știință nu corespunde realității. Contează cu adevărat doar aceea că informația în cauză este răspândită fără consimțământul persoanei vizate în ea;

4) în locul sintagmei „de imagini, de înregistrări video sau de materiale similare, care prezintă activități sexuale explicate sau părți intime ale unei persoane” (care este utilizată la lit. (a) și (b) alin. (1) art. 5 al Directivei (UE) 2024/1385)), în varianta amendată a art. 177 CP RM ar trebui să fie folosită sintagma „a imaginii intime”.

Având ca paradigmă alin. (2^a) art. 226 din Codul penal al României⁷, propunem completarea Codului penal al Republicii Moldova cu articolul 132²⁶ „Imagine intimă”, care ar avea următorul conținut: „Prin imagine intimă, în sensul art. 177, se înțelege orice reproducere, indiferent de suport, a imaginii unei persoane nude, care își expune total sau parțial organele genitale, anusul sau zona pubiană sau, în cazul femeilor, și sânii, ori care este implicată într-un act sexual sau într-o acțiune cu caracter sexual”. În acest mod, terminologia din acest articol proiectat ar fi acordată cu cea din art. 132², 171-175 CP RM, în care complementare sunt nu sintagmele „raport sexual” și „act sexual”, ci expresiile „act sexual” și „acțiune cu caracter sexual”;

5) în varianta amendată a art. 177 CP RM nu ar trebui să se recurgă la formularea „dacă un astfel de comportament este de natură să cauzeze prejudicii grave persoanei respective” (care este utilizată la lit. (a) și (b) alin. (1) art. 5 al Directivei (UE) 2024/1385)).

Pct. (18) din preambulul la Directiva (UE) 2024/1385 prevede: „[...] [P]entru a stabili doar norme minime pentru cele mai grave forme de violență cibernetică, infracțiunile relevante definite în prezenta directivă se limitează la conduita care este susceptibilă să cauzeze vătămări grave sau prejudicii psihologice grave victimei sau la un comportament care ar putea face ca victima să se teamă serios pentru propria sa siguranță sau pentru cea a persoanelor aflate în întreținere [...]. Prezenta directivă stabilește un cadru juridic minim

6. În această normă se stabilește: „[...] Fapta de a aduce la cunoștința publicului sau a unui terț, prin orice mijloace (evid. ns.), conținut vizual sau audio generat prin prelucrare algoritmică și reprezentând imaginea sau cuvintele unei persoane, fără consimțământul acesteia, este considerată infracțiune la care se face referire în prezentul alineat și se pedepsește cu aceleași pedepse, dacă nu rezultă în mod clar că este un conținut generat algoritmic sau dacă acesta nu este menționat în mod expres. [...]”*

* Code pénal. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006417938

7. Această normă prevede: „Prin imagine intimă se înțelege orice reproducere, indiferent de suport, a imaginii unei persoane nude, care își expune total sau parțial organele genitale, anusul sau zona pubiană sau, în cazul femeilor, și sânii, ori care este implicată într-un raport sexual sau act sexual.”*

* Codul penal al României: nr. 286 din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial al României, 2009, nr. 510.

în această privință, iar statele membre sunt libere să adopte sau să mențină norme penale mai stricte” [25]. Considerăm pertinentă ultima propoziție din această prevedere. Un alt argument se conține în proiectul care a stat la baza Legii nr. 136 din 06.06.2024 pentru modificarea unor acte normative: „Sin-tagma „urmări grave” [este] regăsită în peste 60 de texte ale Codului penal. Prin Hotărârea nr. 22 din 1 octombrie 2018, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional art. 328 alin. (3) lit. d) din Codul penal al Republicii Moldova, reținând că nu există niciun text normativ care să definească noțiunea de „urmări grave”, iar legea nu stabilește niciun criteriu material care să cuantifice gravitatea acestei urmări prejudiciabile. Printr-o adresă anexată Hotărârii nr. 22 din 1 octombrie 2018, Curtea a semnalat Parlamentului că noțiunea de „urmări grave” se regăsește în mai multe articole ale Codului penal și a recomandat modificarea normelor penale în discuție, în conformitate cu principiul legalității încriminării. Astfel, se impune necesitatea eliminării acesteia în vederea asigurării clarității și previzibilității textului de lege” [26].

Având în vedere aceste considerente, se poate susține că formularea „dacă un astfel de comportament este de natură să cauzeze prejudicii grave persoanei respective” (care este utilizată la lit. (a) și (b) alin. (1) art. 5 al Directivei (UE) 2024/1385)) nu corespunde exigenței de asigurare a clarității și previzibilității textului de lege penală.

În concluzie, după prezentarea celor cinci argumente, venim cu propunerea *de lege ferenda* de a modifica și a completa art. 177 CP RM după cum urmează:

„[...] (3) Răspândirea unei imagini intime fără consimțământul persoanei care este vizată în această imagine,

se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani.

(4) Răspândirea informațiilor prevăzute la alin. (1) sau (3), *dacă acestea cu bună știință nu corespund realității, fără consimțământul persoanei care este vizată în astfel de informații,*

se pedepsește cu amendă în mărime de la 750 la 1000 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani”.

Așa cum se poate vedea, nu am folosit termenul „deepfake” în recomandările noastre *de lege ferenda*.

Un astfel de termen este utilizat, de exemplu, în pct. (19) din preambulul la Directiva (UE) 2024/1385: „[...] Infracțiunea ar trebui să includă [...] producerea, manipularea sau modificarea neconsensuală a materialelor [...]. O astfel de producere, manipulare sau modificare ar trebui să includă fabricarea de producții „deepfake”, în cazul cărora materialele par a prezenta în mod veridic o persoană, obiecte, locuri, alte entități sau evenimente care există, prezintă activitățile sexuale ale unei persoane și par pentru ceilalți autentice sau veridice” [25].

În câmpul normativ al Republicii Moldova, termenul „deepfake” este folosit, de pildă, într-o Decizie a Consiliului Audiovizualului. [27] Pe de altă parte, spre exemplu, în art. 4.10 din Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova se menționează: „Imaginile trebuie să reprezinte realitatea cu acuratețe. Procesarea electronică nu trebuie folosită pentru a crea o impresie falsă asupra persoanelor și evenimentelor. Fac excepție colajele, care trebuie marcate ca atare” [28]. Nu este greșit să afirmăm că, în această prevedere, imaginile procesate electronic (cu excepția colajelor marcate ca atare), care sunt folosite pentru a crea o impresie falsă asupra persoanelor și evenimentelor, pot să reprezinte, printre altele, un deepfake.

Nu am folosit termenul „deepfake” în recomandările noastre *de lege ferenda*, întrucât: 1) interpretarea extensivă defavorabilă a acestui termen ar lăsa pentru potențialii făptuitori posibilități de a evita răspunderea penală; 2) deepfake nu este singurul instrument care poate invalida veridicitatea unor fapte.⁸ Esența tehnologiei „deepfake” și a altor asemenea instrumente este fie de a prezenta fapte inexistente, fie de a distorsiona până la falsitate fapte reale. Am considerat important să subliniem tocmai această particularitate esențială atunci când am folosit sintagma „nu corespund realității” în dispozițiile proiectate ale art. 177 CP RM.

8. Instrumente cu caracteristici similare sunt: realitatea virtuală; realitatea augmentată; photoshop; cheap fake etc.

Concluzii

Deepfake-ul este o tehnologie de manipulare digitală care generează sau modifică conținut (text, imagine, sunet) pentru a crea iluzia că o persoană a spus sau a făcut ceva fără consimțământul ei, fiind perceput eronat ca o înregistrare autentică. O interdicție totală asupra utilizării deepfake-urilor ar avea un impact negativ asupra intereselor personale și sociale, deci reglementările corespunzătoare trebuie să fie fundamentate social și juridic. Legislația ar trebui, după caz, să limiteze sau să interzică răspândirea deepfake-urilor. Ca soluție, se recomandă completarea Codului contravențional cu o normă care să prevadă răspunderea pentru încălcarea regulilor privind răspândirea materialelor audio și/sau video generate ori modificate cu ajutorul tehnologiilor informaționale. În cazul deepfake-urilor care afectează viața intimă, familială sau privată (în special al celor care au un conținut sexual), consimțământul persoanelor vizate reprezintă o condiție care nu trebuie să presupună compromisuri. În consecință, răspândirea neconsensuală a unor astfel de deepfake-uri ar trebui incriminată.

Bibliografie:

1. *Proiect de Lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985/2002 (prevenirea și combaterea exploataării sexuale și abuzurilor sexuale comise asupra minorilor)*. [Accesat: 18.02.2025] Disponibil: <https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nu-869-mj-2023.pdf>
2. MAGGARD, Kristen. *A Case For Anticipatory Technology Ethics: The Social Construction of Deepfake Nonconsensual Sexual Media*. [Accesat: 18.02.2025] Disponibil: https://libraetd.lib.virginia.edu/downloads/7d278t96d?filename=2_Maggard_Kristen_2022_BS.pdf
3. SANDOVAL, M.-P. et al. *Threat of Deepfakes to The Criminal Justice System: A Systematic Review*. În: *Crime Science*, 2024, nr. 13. ISSN 2193-7680. [Accesat: 18.02.2025] Disponibil: <https://crimesciencejournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40163-024-00239-1>
4. MAHMUD, Bahar Uddin, SHARMIN, Afsana. *Deep Insights of Deepfake Technology: A Review*. [Accesat: 20.02.2025] Disponibil: <https://arxiv.org/pdf/2105.00192>
5. BRADU, Roman, CĂDARIU, Noemi. *AI, deepfake și decredibilizarea unei probe până acum incontestabile*. [Accesat: 20.02.2025] Disponibil: <https://www.juridice.ro/731649/ai-deepfake-si-decredibilizarea-unei-probe-pana-acum-incontestabile.html>
6. TUGAREV, Laura. *Deepfake – fabricarea realității cu ajutorul inteligenței artificiale*. În: *Moldoscopie*, 2023, nr. 1, pp. 182-187. ISSN 1812-2566.
7. *Lege privind utilizarea responsabilă a tehnologiei în contextul fenomenului deepfake. Proiect*. [Accesat: 20.02.2025] Disponibil: <https://cdep.ro/proiecte/2023/400/70/1/se533.pdf>
8. *Regulamentul (UE) 2024/1689 al Parlamentului European și al Consiliului din 13 iunie 2024 de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială și de modificare a Regulamentelor (CE) nr. 300/2008, (UE) nr. 167/2013, (UE) nr. 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1139 și (UE) 2019/2144 și a Directivelor 2014/90/UE, (UE) 2016/797 și (UE) 2020/1828 (Regulamentul privind inteligența artificială)*. [Accesat: 20.02.2025] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689
9. *Massachusetts General Laws. Chapter 266*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://malegislature.gov/Laws/GeneralLaws/PartIV/TitleI/Chapter266>
10. *Criminal Code Amendment (Deepfake Sexual Material) Bill 2024*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/download/legislation/bills/r7205_aspassed/toc_pdf/24071b01.pdf;fileType=application%2Fpdf
11. JI, Emily. *Regulating Deepfakes in The United States*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://www.cs.yale.edu/homes/jf/ji2021.pdf>
12. OKOLIE, Chidera. *Artificial Intelligence-Altered Videos (Deepfakes), Image-based Sexual Abuse, and Data Privacy Concerns*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://vc.bridgew.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3079&context=jiws>
13. *Propunere legislativă privind interzicerea utilizării malițioase a tehnologiei și limitarea fenomenului deepfake (Falsul Sever)*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://www.senat.ro/legis/PDF/2023/23L295FG.PDF?nocache=true>

14. WETZ, Eugenia. *Ce este fenomenul deepfake și de ce trebuie să te îngrijoreze? Explicăm*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://www.moldova.org/ce-este-fenomenul-deepfake-si-de-ce-trebuie-sa-te-ingrijoreze-explicam/>
15. *Facing Reality? Law Enforcement and the Challenge of Deepfakes: An Observatory Report from the Europol Innovation Lab*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Europol_Innovation_Lab_Facing_Reality_Law_Enforcement_And_The_Challenge_Of_Deepfakes.pdf
16. *Deepfake în Carvertical 18+. Victimele sunt hărțuite online și pe stradă. Internauții sesizează Centrul Anei Revenco*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://realitatea.md/deepfake-in-carvertical-18-victimele-sunt-hartuite-online-si-pe-strada-internautii-sesizeaza-centrul-anei-revenco/>
17. *Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 117-118, 355.
18. *Codul civil al Republicii Moldova: nr. 1107 din 06.06.2002*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86, 661.
19. BRÎNZA, Serghei, STATI, Vitalie. „Sexting”, „sextortion”, „revenge porn”: fenomene reflectate în Codul penal al Republicii Moldova? În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2021, nr. 3, pp. 3-17. ISSN 1814-3199.
20. BÎRSAN, Corneliu. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Vol. I. *Drepturi și libertăți*. București: ALL Beck, 2005, p. 610. 1273 p. ISBN 973-655-373-9.
21. BALAN, Tatiana. „*Kilometrajul*” vieții private la un click distanță. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://juridicemoldova.md/19040/kilometrajul-vietii-private-la-un-click-distanta.html>
22. *Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18.04.2002*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129, 1012.
23. BULARDA, Nicolae Claudiu. *Manipularea conținutului prin tehnologia deepfake. Răspunderea penală și relația cu infracțiunile de fals informatic, violarea vieții private și înșelăciune*. În: *Penalmente Relevant*, 2023, nr. 1, pp. 62-77. ISSN 2501-1367.
24. BELLONI, Paolo. *A European Criminal Law Approach to Deepfake Pornography: Master Thesis*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=171764>
25. *Directiva (UE) 2024/1385 a Parlamentului European și a Consiliului din 14 mai 2024 privind combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401385
26. *Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional)*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://www.parlament.md/preview?id=29dfe21b-0f1e-4e17-ba66-c7217c17a9ef&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638218082196083031/Documents/20230608080438.PDF&method=GetDocumentContent>
27. *Decizia Consiliului Audiovizualului cu privire la rezultatele controlului efectuat în temeiul Deciziei Consiliului Audiovizualului al Republicii Moldova nr. 109 din 21.04.2023: nr. 146 din 19.05.2023*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 182-185, 529e.
28. *Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova*. [Accesat: 21.02.2025] Disponibil: <https://www.consiliuldepresa.md/ro/page/codul-deontologic-al-jurnalistului-din-r-moldova>

Date despre autori:

Vitalie STATI, doctor în drept, profesor universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0003-1371-4961

E-mail: stativitalie71@gmail.com

Cristina CROITOR, masterandă, anul I, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0000-7811-2377

E-mail: croitorcristina16@yahoo.com

Prezentat: 12.03.2025

CZU: 343.37:343.72:343.21(478)

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_19](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_19)

UNELE ASPECTE PRIVIND CORAPORTUL DINTRE ART. 238 ȘI 190 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Andrei STRATAN,*Universitatea de Stat din Moldova*

Elucidarea aspectelor contradictorii în calificarea normelor constituie o parte importantă în efectuarea cercetării juridico-penale a unei infracțiuni. Nu reprezintă excepție infracțiunile prevăzute la art. 238 CP RM care prin structura complexă a elementelor constitutive generează anumite întrebări firești în cazul concurenței cu norma stabilită la art. 190 CP RM. Efectuarea unei delimitări este necesară, deoarece similaritatea între aceste infracțiuni creează dificultăți nu doar sub aspect doctrinar, dar și organelor de înfăptuire a justiției. Astfel, este imposibil de format un tablou întreg și clar în ceea ce privește lupta cu fenomenul dobândirii ilegale a creditelor sau împrumuturilor. Se notează că un element distinctiv esențial este latura subiectivă, sub aspectul scopului special stabilit la art. 238 și cel de cupiditate urmărit de făptuitor în cazul escrocheriei. Se atestă diferențe inclusiv în raport cu trăsăturile subiectului activ și pasiv din cadrul celor două infracțiuni concurente.

Cuvinte-cheie: *scopul folosinței temporare, scop de cupiditate, economie națională, credit, împrumut, despăgubire, indemnizație de asigurare, escrocherie.*

SOME ASPECTS REGARDING THE RELATIONSHIP BETWEEN ARTICLE 238 AND ARTICLE 190 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The clarification of contradictory aspects in the qualification of legal norms constitutes an essential part of conducting a criminal-legal investigation of an offense. The offenses stipulated in Article 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova are no exception, as their complex structure of constitutive elements naturally raises certain questions when competing with the norm established in Article 190 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. Consequently, forming a comprehensive and clear picture regarding the fight against the phenomenon of the illegal acquisition of credits or loans becomes impossible. It is noteworthy that a fundamental distinguishing element is the subjective aspect, particularly the special purpose established in Article 238, compared to the pursuit of material gain by the perpetrator in the case of fraud. Differences are also observed concerning the characteristics of the active and passive subjects in the two competing offenses.

Keywords: *purpose of temporary use, intent for material gain, national economy, credit, loan, compensation, insurance indemnity, fraud.*

Introducere

Anumite valori sau relații sociale sunt puse în mod permanent în pericol sau lezate prin săvârșirea infracțiunilor. Însăși prin definiție, infracțiunea implică un anumit grad de atentare la ceea ce este protejat prin legea penală. Din aceste considerente, suscită interes analiza comparată a semnelor constitutive din ambele norme penale într-o evitarea unor calificări eronate.

Pe bună dreptate afirmă V. Bujor și L. Buga enunțând că „metoda juridico-comparativă, permite stabilirea semnelor comune ale fenomenelor, obiectelor, proceselor” [1].

Subsecvent, prezintă importanța stabilirea coraportului între aceste infracțiuni (i) din perspectiva existenței unei relații de concurență sau (ii) din perspectiva existenței unui concurs de fapte penale.

În justificarea unei asemenea analize o cităm pe E. Botnari: „Metoda comparativismului [...] este importantă pentru edificarea și consolidarea sistemului național de drept, pentru practica legislativă și activitatea eficientă de aplicare a dreptului [...]” [2].

N. G. Gherasimova [3] susține că, deseori, se atestă o relație între obținerea ilegală a unui credit și susținerea acestuia.

Din perspectivă practică, infracțiunile în discuție pot fi confundate foarte ușor. Au dreptate B.B. Semeniuc și A. V. Șveț când consemnează că „multe dintre semnele obiective ale acestor infracțiuni [dobândirea ilegală a creditului și escrocheria] sunt similare” [4].

Și mai multe similitudini atestăm atunci când escrocheria este săvârșită în sfera creditării. În context, S.V. Gudkov menționează: „Dobândirea ilegală a creditului și sustragerea mijloacelor bănești în baza unor documente false sunt extrem de asemănătoare. Ele se disting doar în baza orientării intenției infracționale de a dispune de mijloacele financiare obținute” [5].

I. G. Idrisova și R. B. Abdulina evidențiază un argument suplimentar în favoarea necesității de a delimita aceste infracțiuni: „Delimitarea este necesară, fiindcă similaritatea între aceste infracțiuni induce în eroare ofițerii de urmărire penală și, respectiv, este imposibil de format un tablou întreg și clar în ceea ce privește lupta cu fenomenul dobândirii ilegale a creditelor”.

Rezultate obținute și discuții

1. Pentru o redare a întregului model delimitator este important de relevat distincțiile între cele două infracțiuni, inclusiv din perspectiva celorlalte elemente ale componenței de infracțiune, nu doar din perspectiva laturii subiective.

Preliminar, menționăm că respectivele fapte penale comportă diferențe din punct de vedere al obiectului protecției penale. Spre deosebire de infracțiunile prevăzute la art. 238 CP RM, escrocheria este așezată în cadrul Capitolului VI „Infracțiuni contra patrimoniului” din Partea Specială a Codului penal. Corespunzător, normele de la art. 190 CP RM, ca de altfel și celelalte norme localizate în același capitol din legea penală, apără, cu preponderență, patrimoniul persoanei. În cazul infracțiunilor specificate la art. 238 CP RM situația e diferită. Prin aceste incriminări sunt apărute, cu prioritate, relațiile sociale ce derivă din economia națională. Și doar în plan adiacent, prin aceste norme se urmărește ocrotirea relațiilor sociale ce derivă din patrimoniul persoanei.

Atestăm deosebiri și în planul victimei infracțiunii. Comparativ cu infracțiunile prevăzute la art. 238 CP RM victimă a escrocheriei poate fi nu doar instituția financiară, organizația financiară nebancară, asociația de economii și împrumut sau asigurătorul. Victimă a escrocheriei poate fi orice persoană juridică. Mai mult, victimă a escrocheriei poate fi și persoana fizică. Nu același lucru îl putem afirma în raport cu infracțiunile prevăzute la art. 238 CP RM. Victimă a acestor infracțiuni poate fi doar persoana juridică.

Ca și infracțiunile prevăzute la art. 238 CP RM, cele de escrocherie sunt redată după modelul componențelor materiale. Astfel, nu doar fapta prejudiciabilă, ci și urmarea prejudiciabilă, precum și legătura de cauzalitate dintre faptă și urmarea prejudiciabilă constituie semne obligatorii ale componenței de infracțiune. Deci, ca și structură componențele de infracțiune înscrise la art. 190 și 238 CP RM sunt similare. Ca și construcție însă, acestea comportă diferențe.

2. În primul rând, în cazul escrocheriei, mijlocul săvârșirii infracțiunii nu intră în conținutul laturii obiective a infracțiunii, în varianta-tip, de la alin. (1) art. 190 CP RM. În acest caz, înșelăciunea se exprimă prin alte forme, decât prin utilizarea unor informații false. Mijlocul săvârșirii infracțiunii apare pe post de semn obligatoriu doar în cazul escrocheriei săvârșite cu folosirea de documente false, înscrisuri false (lit. a) alin. (2) art. 190 CP RM). De altfel, respectivul semn circumstanțial agravant a fost introdus recent în textul art. 190 CP RM. Mai exact, acesta a fost înscris sub tiparul art. 190 CP RM prin Legea RM pentru modificarea unor acte normative, nr. 247 din 29.07.2022 [7]. Până atunci, mijlocul săvârșirii infracțiunii nu apărea în textul art. 190 CP RM, fiind, deci, semn facultativ al infracțiunii.

În opoziție, în cazul infracțiunilor stipulate la art. 238 CP RM mijlocul săvârșirii infracțiunii este semn obligatoriu, atât în varianta-tip consemnată la alin. (1), cât și în varianta-tip consfințită la alin. (2). Acesta este reprezentat de informația falsă prezentată victimei.

V. B. Malinin și I. B. Loboțkaia susțin că „în cazul escrocheriei contractul de credit apare pe post de mijloc de săvârșire a sustragerii mijloacelor bănești, intenția reală a făptuitorului constând anume în sustragerea mijloacelor bănești din contul creditorului” [8].

Subscriem acestui punct de vedere. În toată această schemă infracțională, contractul de credit (alături de alte documente) formează mijlocul săvârșirii infracțiunii de escrocherie. Contractul de credit încheiat formează un paravan al adevăratei intenții pe care o manifestă solicitantul de credit. Același lucru îl remarcăm în raport cu contractul de împrumut și documentația de împrumut.

3. În al doilea rând, diferențiază conținutul și construcția faptei prejudiciabile a acestor infracțiuni. În

cazul infracțiunilor prevăzute la art. 190 CP RM fapta prejudiciabilă este constituită din: acțiunea principală și acțiunea secundară (adiacentă). În același timp, reiterăm că în situația infracțiunilor specificate la art. 238 CP RM fapta prejudiciabilă este formată din: acțiunea inițială și acțiunea finală. În cazul celor din urmă infracțiuni nu mai identificăm o acțiune principală și una secundară. Sunt două acțiuni, dar comise etapizat: mai întâi una, după care alta.

În doctrină [9] se remarcă ideea că în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP RM conținutul înșelăciunii este limitat la forma activă a înșelăciunii. În opoziție, în cazul infracțiunilor de escrocherie înșelăciunea poate îmbrăca atât forma activă, cât și forma pasivă.

4. Infracțiunile enunțate pot fi diferențiate și în planul subiectului infracțiunii. Subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP RM poate fi atât persoana fizică, cât și persoana juridică. În contrast, subiect al escrocheriei poate fi numai persoana fizică. Corespunzător, în caz de săvârșire a unei escrocherii în sfera creditării va răspunde penal doar persoana fizică, nu și persoana juridică, în pofida faptului că persoana juridică poate fi solicitant/beneficiar al creditului sau al împrumutului.

Constatăm că subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP RM are un profil aparte. În multe cazuri, infracțiunile sunt săvârșite de persoane juridice și/sau de administratorii persoanelor juridice în interesul persoanelor juridice. În cazul escrocheriei, în dese cazuri, subiect al infracțiunii este persoana fizică non-administrator al persoanei juridice.

M. D. Balalaeva, [10] caracterizând subiectul infracțiunii de escrocherie în sfera creditării afirmă că, în cele mai dese cazuri, în aceasta postură nu apar persoanele pe numele cărora este eliberat creditul, ci organizatorii acestor scheme, ce pregătesc debitori (împrumutați) fictivi.

În vederea asigurării unei interpretări corecte, merită a fi exemplificată următoarea speță: „B.M., prin inducerea în eroare, l-a determinat pe G.V. să încheie un contract de credit cu OCN „M” SRL în valoare de 19 999 lei în scopul procurării unui telefon mobil. Ulterior, G.V. i-a transmis lui B.M. telefonul procurat din contul creditului luat. Totodată, B.M. s-a eschivat de la achitarea ratelor lunare a creditului luat de către G.G., cauzându-i ultimului o daune materiale în sumă de 19 999 lei” [11].

5. Totuși, infracțiunile în discuție, cel mai mult se deosebesc în funcție de conținutul laturii subiective. Mai întâi de toate menționăm că acestea se aseamănă prin prisma formei vinovăției și a modalității sale. Ambele infracțiuni sunt comise cu intenție directă. Aceasta deoarece, în cazul ambelor infracțiuni intenția este calificată prin scop, i.e. scopul este semn obligatoriu. De asemenea, în cazul ambelor infracțiuni motivul este semn facultativ.

Se deosebesc ele însă, în partea ce vizează conținutul propriu-zis al intenției și al scopului urmărit de către făptuitor. Apropo, în cazul escrocheriei nu identificăm un scop primar și unul final (aidoma infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP RM). Infracțiunile de escrocherie se caracterizează printr-un singur scop. La concret, O.Krișevici [12] susține că în cazul escrocheriei făptuitorul urmărește un scop special, exprimat în intrarea gratuită a bunurilor străine în folosul său ori în folosul unor terțe persoane.

În cazul escrocheriei, instituția financiară, organizația financiară nebankară, asociația de economii și împrumut, precum și asigurătorul este privat(ă) de posibilitatea de a-și exercita atributele dreptului de proprietate în raport cu mijloacele bănești acordate făptuitorului.

La general, V. R. Moisik constată: „În cazul săvârșirii unei infracțiuni contra patrimoniului în baza scopului de cupiditate făptuitorul obține mijloacele bănești cu un singur scop – să introducă, cu titlul gratuit, averea străină în proprietatea sa ori în proprietatea unor terțe persoane” [13].

I. Botezatu relevă: „nu va putea fi aplicat art. 190 CP RM, dacă dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane, prin înșelăciune sau abuz de încredere, este săvârșită în scopul folosinței temporare a acelor bunuri, făptuitorul intenționând restituirea lor ulterioară” [14].

În același plan, S. Brînza și V. Stati accentuează: „nu poate fi recunoscută ca sustragere luarea ilegală și gratuită a bunurilor mobile din posesia altuia, luare prin care acestuia i s-a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv, săvârșită în scopul folosinței temporare a acelor bunuri, făptuitorul urmărind restituirea lor ulterioară” [15].

I. G. Idrisova și R. B. Abdulina subliniază că „în cazul dobândirii ilegale a creditului solicitantul de credit, în cele mai dese cazuri, demonstrează că creditul va fi rambursat și că toate obligațiile avute față de creditor vor fi îndeplinite” [16].

Alți autori opinează: „Dacă persoana primește creditul având scopul de a-l însuși, înșelând creditorul referitor la starea sa economică sau financiară, acțiunile sale trebuie calificate ca escrocherie. În cazul dobândirii ilegale a creditului făptuitorul nu urmărește scopul intrării mijloacelor bănești în proprietatea sa, ci mizează pe utilizarea temporară a banilor obținuți în mod fraudulos” [17].

Pe aceeași undă se află O.V. Ermakova: „În cazul escrocheriei intenția făptuitorului [caracteristică acestei infracțiuni] există deja în momentul inducerii în eroare a creditorului, aceasta fiind îndreptată spre luarea ilegală și gratuită, cu scop de cupiditate, a bunurilor altei persoane și trecerea acestora în beneficiul său ori în beneficiul unor terțe persoane. În cazul dobândirii ilegale a unui credit intenția făptuitorului este îndreptată spre obținerea temporară a creditului, cu restituirea ulterioară, deși întârziată, a mijloacelor bănești luate în credit” [18].

Analogic se expune și M.V. Stepanov: „În cazul escrocheriei intenția făptuitorului din start este asociată cu dorința de a poseda mijloace financiare, în lipsa dorinței de a le rambursa proprietarului acestora. În procesul obținerii ilegale a unui credit, făptuitorul, până la primirea mijloacelor financiare, a mizat pe rambursarea acestora, precum și a dobânzii pentru folosirea lor, însă, este încălcată ordinea de prezentare a informației în baza căreia este luată decizia de acordare a creditului” [19].

Un punct de vedere similar îl au și următorii autori: A. Iu. Poleanskii [20], A. A. Glazov [21], Iu. I. Selivanovskaia [22], M.Iu. Șaleapina [23] și O. Suhaciov [24].

În context, în vederea aplicării art. 238 CP RM nu prezintă relevanță dacă făptuitorul nu a restituit în termen suma mijloacelor bănești obținute. De asemenea, nu contează nici dacă făptuitorul a restituit integral sau parțial suma mijloacelor bănești obținute. Mai mult, nu interesează nici dacă făptuitorul, în genere, a restituit ceva din suma creditului sau a împrumutului obținut. Important ca în toate aceste ipoteze făptuitorul să fi urmărit scopul folosinței temporare a mijloacelor bănești obținute, cu ulterioara lor rambursare către creditor.

6. Mult mai problematice sunt alte două ipoteze: a) atunci când făptuitorul restituie doar o parte din suma mijloacelor bănești obținute sau, b) atunci când făptuitorul, în genere, nu rambursează nimic din suma mijloacelor bănești obținute.

În aceste două ipoteze este mult mai dificil a proba scopul folosinței temporare a mijloacelor bănești obținute, precum și intenția făptuitorului de a rambursa aceste mijloace.

Este evidentă problematica enunțată în ipoteza în care făptuitorul nu rambursează nimic din mijloacele bănești obținute. În acest caz, de parcă ar fi prezentă prezumția că făptuitorul a acționat în vederea sustragerii mijloacelor financiare, ci nu în vederea folosirii lor temporare. Totodată, considerăm că această prezumție poate fi răsturnată.

Problematica aprecierii celor comise drept dobândire prin înșelăciune a unui credit sau a unui împrumut (în sensul art. 238 CP RM) sau escrocherie este sesizată chiar și atunci când făptuitorul restituie doar o parte din suma mijloacelor bănești obținute. Evident, pentru a stabili potențiala norma aplicabilă este necesar de stabilit proporția mijloacelor bănești rambursate. Or, ca regulă, restituirea unei singure rate sau a unui număr mic de rate trezește suspiciuni privind existența unei escrocherii.

Este de menționat că lipsa posibilității reale de rambursare a creditului sau a împrumutului luat trebuie raportat la momentul încheierii contractului de credit sau de împrumut și al obținerii mijloacelor bănești corespunzătoare. Circumstanța obiectivă concretizată în lipsa posibilității reale de rambursare a mijloacelor bănești obținute nu trebuie raportată la momentul executării obligațiilor izvorâte din contractul de credit sau de împrumut.

În unele cazuri, făptuitorul folosește întreprinderi fictive în vederea luării unor credite sau a unor împrumuturi. Cu ajutorul întreprinderilor fictive create făptuitorului îi reușește realizarea intenției infracționale îndreptate spre dobândirea prin înșelăciune a creditelor sau a împrumuturilor. În cele mai dese cazuri, atunci când făptuitorul folosește atare entități în procesul contractării unor credite sau a unor împrumuturi, acesta urmărește scopul de sustragere. În asemenea situații, făptuitorul nu intenționează să treacă mijloacele bănești obținute în stăpânire temporară. În mod normal, o atare modalitate de obținere a unor credite sau a unor împrumuturi este incompatibilă cu scopul folosinței temporare a mijloacelor bănești primite. Or, nu în zadar făptuitorul recurge la o asemenea modalitate de obținere a mijloacelor bănești. Evident, de regulă, făptuitorul nu intenționează să ramburseze mijloacele bănești obținute.

Desigur, în cele mai dese cazuri, făptuitorii, în vederea creării unor împrejurări favorabile lor, vor invoca că, în procesul obținerii prin înșelăciune a unor credite sau a unor împrumuturi, au avut drept scop final rambursarea acestor mijloace bănești, nu însă sustragerea lor. Această poziție a făptuitorului însă, în toate cazurile, trebuie raportată la totalitatea împrejurărilor obiective în care a fost comisă fapta.

Considerăm că nedemonstrarea scopului de a nu rambursa mijloacele bănești obținute cu titlu de credit sau de împrumut constituie motiv pentru a aprecia cele comise drept dobândire prin înșelăciune a unui credit sau a unui împrumut (în sensul art. 238 CP RM) și, eventual, pentru a reîncadra cele săvârșite din tiparul art. 190 CP RM în tiparul art. 238 CP RM.

O atare soluție este valabilă chiar dacă, realmente, făptuitorul, în procesul obținerii mijloacelor bănești din contul victimei, a urmărit scopul de sustragere.

Respectiva soluție își are sorgintea în principiul *in dubio pro reo* (alias – prezumția de inocență) [25], în corespundere cu care, „dubiile de acuzare trebuie interpretate în favoarea acuzatului” [26].

7. Mult mai dificilă este delimitarea acestor infracțiuni în cazul în care activitatea infracțională a făptuitorului este întreruptă la etapa actelor de executare, i.e. la etapa prezentării către victimă a informației false.

În acest caz, cele comise formează tentativă la una dintre infracțiunile prevăzute la art. 238 CP RM sau constituie tentativă la escrocherie?

Cu privire la acest aspect, în doctrină [27] se enunță că faptul prezentării unor informații false încă nu formează conținutul infracțiunii de escrocherie, aceasta deoarece, în acest caz, intenția făptuitorului este îndreptată spre obținerea unui credit.

Într-adevăr, la această etapă ambele infracțiuni se aseamănă extrem de mult. În ambele cazuri, făptuitorul prezintă informații false în vederea obținerii unui credit sau a unui împrumut.

Pentru a cataloga cele comise drept dobândire prin înșelăciune a creditului, O. V. Rastoropova menționează următoarele: „Este necesar de stabilit dacă făptuitorul avea posibilitatea obiectivă de a stinge datoria în caz de obținere a creditului, i.e. de determinat condițiile sale de trai, condițiile sociale și de viață, precum și prezența unei surse de venit care, deși nu corespunde cu informațiile indicate în documentele prezentate creditorului, îi permite acestuia să ramburseze creditul în condițiile contractului încheiat” [28].

În contrast, dacă făptuitorului îi lipsește posibilitatea reală de a rambursa suma creditului sau a împrumutului obținut, cele comise, în mod normal, trebuie încadrate în baza art. 190 CP RM, cu referire la art. 27 CP RM (tentativă la escrocherie).

Și de această dată, în cazul în care se atestă suficiente dubii privind potențiala normă aplicabilă, grație principiului *in dubio pro reo*, trebuie aleasă, spre aplicare, cea mai favorabilă normă făptuitorului (i.e. una dintre normele înscrise la art. 238 CP RM).

8. În final, avându-se în vedere cele evocate mai sus, ținem să subliniem, așa cum se relevă și în doctrina de specialitate, [29] că între normele ce incriminează dobândirea prin înșelăciune a creditului sau a împrumutului și cele ce prevăd răspunderea pentru escrocherie nu se atestă un raport de concurență.

Notăm că potrivit alin. (1) art. 115 CP RM „Concurența normelor penale presupune săvârșirea [...] unei fapte prejudiciabile, cuprinse în întregime de dispozițiile a două sau mai multor norme penale și constituind o singură infracțiune”.

V. Prisacari observă că „în cazul concurenței normelor penale urmează a fi aplicată o singură normă incriminatorie (deși sunt aplicabile mai multe asemenea norme)” [30]. Aceasta înseamnă că, în cazul concurenței normelor una și aceeași faptă este cuprinsă de conținutul mai multor norme incriminatorii.

În speță, nu e posibil ca una și aceeași faptă să fie cuprinsă, concomitent, de textul art. 238 CP RM, precum și de textul art. 190 CP RM. Numitele infracțiuni, așa cum am punctat supra, se deosebesc, cel puțin din perspectiva scopului urmărit de către făptuitor. De fapt, scopul final al infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP RM este radical opus scopului infracțiunii de escrocherie. Totodată, făptuitorul nu poate, în același timp, să urmărească, atât scopul folosinței temporare a mijloacelor bănești obținute, cât și scopul de sustragere. Unul îl exclude pe celălalt. Tocmai din aceste motive, între normele analizate nu poate exista un raport de concurență. Făptuitorul fie săvârșește una dintre infracțiunile stipulate la art. 238 CP RM, fie comite o escrocherie.

Bibliografie:

1. BUJOR, V., BUGA, L. *Teoria generală a dreptului: note de curs*. Chișinău, 2016, p. 8.
2. BOTNARI, E. *Locul și rolul teoriei generale a dreptului în formarea competențelor juridice*. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor”*, (Bălți, 08 octombrie 2015), p. 162.
3. ГЕРАСИМОВА, Н. Р. *Основы криминалистической методики расследования незаконного получения кредита*: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2004, с. 16.
4. СЕМЕНЧУК, В. В., Швеиц, А. В. *Проблемы квалификации мошенничества в кредитной сфере в свете последних изменений в уголовном законодательстве*. În: *Юридический мир*, 2013, № 6, с. 17.
5. ГУДКОВ, С. В. *Уголовно-правовая оценка посягательств на кредитные отношения*: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Омск, 2008, с. 15.
6. ИДРИСОВА, И. Г., АБДУЛЛИНА, Р. Б. *Разграничение хищения и незаконного получения кредита*. În: *Международный журнал гуманитарных и естественных наук*, 2019, № 4-3, с. 98.
7. *Legea RM pentru modificarea unor acte normative, nr. 247 din 29.07.2022 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 267-273.
8. МАЛИНИН, В. Б., ЛОБОЦКАЯ, И. В. *Объективная сторона состава преступления, предусмотренного ст. 159.1 УК РФ «Мошенничество в сфере кредитования»*. În: *Ленинградский юридический журнал*, 2015, № 3 (41), с. 171.
9. PRODAN, S. *Răspunderea penală pentru infracțiunile legate de creditare*. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 164.
10. БАЛАЛАЕВА, М. Д. *Мошенничество в сфере кредитования: некоторые проблемные вопросы расследования (криминалистический аспект)*. În: *Вестник Нижегородской академии МВД России*, 2015, № 1(29), с. 66.
11. *Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 21.12.2022. Dosarul nr. 1-2172/2021*. [citat 24.10.2022] Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/3c239f1a-9ec8-44ba-a679-fbe1e78cd25c
12. КРЫШЕВИЧ, О. *Разграничение уголовной ответственности за мошенничество в кредитно-финансовой деятельности и мошенничество по законодательству Украины и России*. În: *Jurnalul juridic național: teorie și practică*, 2014, № 5, с. 54.
13. МОЙСИК, В. Р. *Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами*: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. Київ, 2002, с. 12.
14. BOTEZATU, I. *Răspunderea penală pentru escrocherie*: tz. de doct. în drept. Chișinău, 2010, p. 110.
15. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 848.
16. ИДРИСОВА, И. Г., АБДУЛЛИНА, Р. Б. *Разграничение хищения и незаконного получения кредита*. În: *Международный журнал гуманитарных и естественных наук*, 2019, № 4-3, с. 98.
17. ГОЛОКОЛЕНКО, Н. А. *Понятие незаконного получения кредита*. În: *Бизнес в законе*, 2009, № 3, с. 138.
18. ЕРМАКОВА, О. В. *Проблемы квалификации мошенничества в сфере кредитования*. În: *Вестник Томского государственного университета*, 2016, № 406, с. 199.
19. СТЕПАНОВ, М. В. *Уголовно-правовая характеристика мошенничества в сфере кредитования (ст. 159.1 УК РФ)*. În: *Пробелы в российском законодательстве*, 2014, № 3, с. 135.
20. ПОЛЯНСКИЙ, А. Ю. *Уголовно-правовые аспекты мошенничества в сфере кредитования*. În: *Вестник Омского университета. Серия «Право»*, 2014, № 1(38), с. 222.
21. ГЛАЗОВ, А. А. *Некоторые вопросы квалификации мошенничества в сфере потребительского кредитования и его отграничения от других преступлений*. În: *Юридическая наука и правоохранительная практика*, 2008, № 2(5), с. 66.
22. СЕЛИВАНОВСКАЯ, Ю. И. *Спорные вопросы уголовной ответственности за незаконное получение кредита*. În: *Успехи современного естествознания*, 2009, № 4, с. 16.
23. ШАЛЯПИНА, М. Ю. *Ответственности за незаконное получение кредита по Уголовному кодексу Российской Федерации*. În: *Общество и право*, 2014, № 2(48), с. 127; ШАЛЯПИНА, М. Ю. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы противодействия кредитно-банковским преступлениям*: дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Краснодар, 2015, с. 111.

24. СУХАЧОВ, О. Злочини у сфері банківського кредитування. În: Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2012, № 93, с. 113.
25. SEREBRENNIKOVA, A. V. et al. *The Correlation of in dubio pro reo and in dubio pro durioribus principles in the criminal proceedings of Switzerland and Russia.* În: *Revista Publicando*, No 15 (2), 2018, p. 231.
26. BUBALO, L., PAJIC, D. *In dubio pro reo principle in modern criminal procedure.* [citat 15.01.2023] Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/336687038_In_dubio_pro_reo_principle_in_modern_criminal_procedure
27. ГАБДРАХМАНОВ, Ф. В. et al. *Уголовная ответственность за мошенничество в сфере кредитования: проблемы правоприменения.* În: *Крымский научный вестник*, 2016, № 2 (8), с. 46.
28. РАСТОРОПОВА, О. В. *Мошенничество в сфере кредитования.* În: *Бизнес в законе*, 2016, № 5, с. 243.
29. MUCHA, K. *Economic crime in the Polish legal system on the example of the crime of obtaining a bank credit by false pretenses.* În: *Annales Universitatis Apulensis, Series Jurisprudentia*, vol. 16, 2013, No. 1, p. 123; BARBĂNEAGRĂ, A. et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu.* (Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale). Chișinău: Sarmis, 2009, p. 498.
30. PRISACARI, V. *Concursul de infracțiuni versus concurența normelor penale.* În: *Revista Procuraturii Republicii Moldova*, 2022, nr. 9, p. 46.

Date despre autor:

Andrei STRATAN, doctor în drept, lector universitar, Departamentul Drept Penal, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-1590-7209

E-mail: andrei.stratan95@gmail.com

Prezentat: 01.03.2025

APLICAREA REGIMULUI LEGAL AL BUNURILOR SOȚILOR ASUPRA OBIECTELOR DE PROPRIETATE INTELECTUALĂ

Artur TARLAPAN,

Universitatea de Stat din Moldova

Prezenta lucrare are ca obiectiv cercetarea modului de aplicare a regimului legal al bunurilor soților asupra obiectelor proprietății intelectuale și contribuie la soluționarea problemelor teoretice, dar cu importante aplicații practice, cu privire la calificarea ca fiind bun comun sau bun personal a drepturilor asupra rezultatelor creației intelectuale, realizate de unul din soți în timpul căsătoriei. Conceptul promovat de autor susține ideea că obiectele proprietății intelectuale creații proprii ale unuia dintre soți, sunt bunuri personale ale acestuia și nu cad sub incidența regimului comunității soților. Totodată, autorul identifică diferite ipoteze în care astfel de obiecte se supun regimului avut în vedere.

Cuvinte-cheie: *proprietate intelectuală, bunuri comune, soți, operă, invenție, marcă, desen industrial, drepturi morale, drepturi patrimoniale.*

APPLICATION OF THE LEGAL REGIME OF SPOUSES' PROPERTY TO INTELLECTUAL PROPERTY OBJECTS

The present paper aims to research the application of the legal regime of spouses' property on intellectual property objects and contributes to solving theoretical problems, but with important practical applications, regarding the qualification as common property or personal property of the rights to the results of intellectual creation, created by one of the spouses during the marriage. The concept promoted by the author supports the idea that intellectual property objects created by one of the spouses are his/her personal property and do not fall under the community regime of spouses. At the same time, the author identifies various hypotheses in which such objects are subject to the regime in question.

Key-words: *intellectual property, common property, spouses, work, invention, trademark, industrial design, moral rights, patrimonial rights.*

Introducere

Regimul legal al bunurilor soților rezultă din regula conform căreia bunurile dobândite de soți în timpul căsătoriei sunt proprietate comună în devălmășie a acestora (art. 19 alin. (1) din Codul familiei [1]). Când definește noțiunea de bunuri, Codul civil include în această noțiune lucrurile susceptibile de apropiere individuale sau colective și drepturile patrimoniale (art. 455 alin. (1) din Codul civil [2]). Deci, prin bunuri comune ale soților, conform regulii generale, avem în vedere atât lucrurile, cât și drepturile patrimoniale, dobândite de soți în timpul căsătoriei. În același sens se pronunță și literatura de specialitate, unde se accentuează că noțiunea de bunuri utilizată de art. 20 din Codul familiei și în alte articole ale Codului familiei cuprinde atât lucrurile care pot fi obiect de drepturi și obligații patrimoniale, cât și drepturile patrimoniale și acțiunile privind lucrurile și drepturile patrimoniale [3, p. 105].

La categoria de drepturi patrimoniale în general se atribuie, evident, și drepturile patrimoniale asupra obiectelor de proprietate intelectuală, divizate în obiecte de proprietate industrială și obiecte ale dreptului de autor (art. 476 din Codul civil). În acest sens, în mod firesc apare întrebarea în ce măsură obiectelor de proprietate intelectuală li se aplică regimul comunității de bunuri al soților, dacă astfel de drepturi sunt dobândite în timpul căsătoriei.

Codul familiei nu dă un răspuns expres la această întrebare, folosind în conținutul reglementărilor sale noțiunea generică de „bunuri”, fără a face distincție între diferitele categorii de bunuri și fără a face vreo referire exactă la drepturile patrimoniale asupra obiectelor de proprietate intelectuală. Este adevărat că art. 20 alin. (2) lit. a) abz. 3) atribuie la bunuri comune ale soților veniturile obținute de oricare din soți

din activitate intelectuală, dar cu siguranță trebuie să distingem obiectele de proprietate intelectuală de veniturile obținute din valorificarea lor, ele nicidecum nu reprezintă una și aceeași.

La o primă vedere, pornind anume de la faptul că normele Codului familiei nu fac distincție între varietățile de bunuri ce ca sub incidența regimului de comunitate al soților, drepturile patrimoniale asupra obiectelor de proprietate intelectuală, fiind și ele bunuri, la fel s-ar supune regimului în cauză. Astfel, drepturile patrimoniale asupra unei opere, invenții, mărci sau altui rezultat al activității intelectuale a omului, create de unul dintre soți, ar aparține ambilor soți, dacă astfel de drepturi se dobândesc în timpul căsătoriei. Soții ar fi, în așa caz, cotitulari ai drepturilor patrimoniale. Însă, o analiză mai atentă denotă o altă concluzie.

Rezultate obținute și discuții

A. Obiectele dreptului de autor și a drepturilor conexe. Dacă e să ne referim la obiectele dreptului de autor (operele din domeniul literaturii, artei și științei), legislația consacră caracterul dualist al drepturilor asupra acestora. Astfel, în conținutul dreptului subiectiv de autor se disting drepturile morale (personale nepatrimoniale) asupra operei și drepturile patrimoniale. Conform art. 10 din Legea nr. 230/2022 privind dreptul de autor și drepturile conexe [4], dreptul de autor se constituie din drepturi patrimoniale și drepturi morale (personale nepatrimoniale). La categoria drepturilor morale se atribuie dreptul la paternitate, dreptul la nume, dreptul la respectarea integrității operei, dreptul la divulgarea operei și dreptul la retractarea operei. Conform art. 11 din Legea nr. 230/2022, drepturile patrimoniale se referă la valorificarea operei prin reproducere, distribuire, închiriere, împrumut, comunicare publică, radiodifuzare, retransmisie, etc.

Pornind de la premisa că drepturile morale sunt expresia juridică a legăturii care unește opera de creatorul ei [5, p. 125, 6, p. 33], nu poate fi pus la îndoială faptul că, în cazul operelor create de un soț în timpul căsătoriei, titular al drepturilor morale va fi soțul creator al operei. În ceea ce privește apartenența drepturilor patrimoniale la soțul autor al operei sau la ambii soți, dacă opera a fost creată în timpul căsătoriei, considerăm că această chestiune urmează a fi soluționată prin prisma corelației dintre drepturile morale de autor și cele patrimoniale. În acest sens, în doctrină s-a exprimat ideea că „dreptul personal nepatrimonial al autorului de a hotărî aducerea operei sale la cunoștința publicului este astfel premisa dreptului său patrimonial de a trage foloase materiale din publicarea operei. Mai întâi dreptul personal nepatrimonial al autorului de a decide publicarea operei, după care vine apoi, în cazul în care acest drept a fost exercitat în sens pozitiv, dreptul autorului de a trage foloase patrimoniale din publicarea sau răspândirea în alt mod a operei. Cel dintâi precede pe cel de al doilea și îl condiționează. Dreptul patrimonial se află astfel sub dependența dreptului personal nepatrimonial” [7, p. 29-30]. În continuarea celor citate s-a formulat concluzia că „prin raportul de întâietate a drepturilor personale nepatrimoniale față de cele patrimoniale, prin caracterul drepturilor patrimoniale de a fi consecințe ale drepturilor personale nepatrimoniale, aspectul nepatrimonial al dreptului de autor se învederează ca fiind precumpănitor față de aspectul său patrimonial” [7, p. 32-33].

Subscriem opiniei doctrinare citate cu mențiunea că dreptul la paternitate asupra operei urmează a fi recunoscut în calitate de prerogativă esențială, de la care derivă atât celelalte drepturi morale de autor (dreptul la divulgarea operei, dreptul la respectarea integrității operei, etc.), cât și toate drepturile patrimoniale (dreptul la valorificarea operei prin reproducere, distribuire, închiriere etc.). Opera reprezintă expresia personalității autorului, respectiv, dreptul la paternitate asupra operei exprimă în plan juridic caracterul inseparabil al operei de autorul ei. Astfel, doar autorul este îndreptățit să decidă aducerea operei la cunoștința publică și modul în care opera să fie valorificată după divulgare.

În același sens se pronunță și doctrina când afirmă: „consecința caracterului strict personal al drepturilor morale este aceea că dreptul de a dispune de operă, pentru a trage foloase, aparține exclusiv autorului. Exercițiul acestui drept este subordonat unui act de voință pur potestativ din partea autorului” [8, p. 65].¹

Cele expuse ne permit să conchidem că drepturile patrimoniale de autor asupra operei create de unul din

1. Aceiași autori continuă: „...sub rezerva prerogativelor conferite de drepturile morale, foloasele obținute ca urmare a utilizării operei sunt supuse regimului comunității de bunuri, dacă opera a fost realizată și utilizată în timpul căsătoriei”. Însă cu privire la „foloasele obținute ca urmare a utilizării operei”, care în terminologia Codului familiei sunt denumite „venituri din activitate intelectuală”, ne vom expune mai jos.

soți în timpul căsătoriei, fiind derivate din calitatea de autor al soțului creator, aparțin acestuia. Astfel, titular al drepturilor patrimoniale asupra operei este în exclusivitate soțul autor al acesteia.

Aceiași concluzie urmează a fi reținută în privința drepturilor conexe celor de autor, mai exact drepturilor interpreților, producătorilor de fonograme și videograme².

Ca și în cazul operelor de literatură, artă și știință, interpretarea sau execuția este obiect al drepturilor morale și patrimoniale ale interpretului (art. 41-42 din Legea nr. 230/2022), iar considerentele expuse cu privire la caracterul primar al drepturilor morale și caracterul derivat al celor patrimoniale li se aplică corespunzător.

Producătorilor de fonograme sau videograme li se recunosc prin lege doar drepturi patrimoniale (art. 43-44 din Legea nr. 230/2022). Acest fapt, însă, nu reprezintă un impediment pentru a exclude fonogramele și videogramele de sub regimul comunității de bunuri a soților, desigur, cu precizarea că producător al acesteia este o persoană fizică³. Titular al drepturilor patrimoniale asupra acestora urmează a fi recunoscut doar soțului producător, în virtutea calității sale de creator al fonogramei sau videogramei.

B. Obiectele proprietății industriale. La categoria obiectelor de proprietate industrială se atribuie invențiile, desenele și modele industriale, mărcile, soiurile de plantă, etc.

Cu referire la invenții, dreptul subiectiv asupra invențiilor are o dublă natură juridică. Întâi de toate, inventatorului i se recunoaște calitatea de autor asupra invenției, respectiv, acesta beneficiază de drept de autor asupra acesteia. Iar din dreptul de autor asupra invenției rezultă și dreptul exclusiv de exploatare a invenției în vederea extragerii foloaselor patrimoniale din exploatarea invenției.

În acest sens, doctrina face distincție între drepturile nepatrimoniale și drepturile patrimoniale ale inventatorului [9, p. 57]. Se apreciază ca drepturi nepatrimoniale asupra invenției dreptul inventatorului de a se numi autor al invenției și de i se indica numele în cererea de brevet, în brevet și în publicațiile AGEPI. Trebuie reținute în acest context prevederile art. 17 din Legea nr. 50/2008 privind protecția invențiilor [10], conform cărora inventator (autor al invenției) este persoana fizică care, prin munca sa creatoare, a realizat invenția; dreptul de autor al invenției este un drept personal inalienabil, imprescriptibil și protejat fără termen. Din cele expuse rezultă, ca și în cazul dreptului de autor asupra operelor de literatură, artă sau știință, că dreptul de autor asupra invenției apare din momentul creării invenției, nefiind necesară respectarea unor formalități.

Spre deosebire de drepturile nepatrimoniale, drepturile patrimoniale asupra invenției apar doar cu condiția obținerii titlului de protecție – brevetul de invenție. Aceste drepturi patrimoniale, consacrate de art. 20 din Legea nr. 50/2008, sunt clasificate de doctrină în drepturi pozitive (dreptul titularului de a exploata invenția) și drepturi negative (dreptul titularului de a interzice terților să exploateze invenția) [11, p. 119].

Într-o altă ordine de idei, Legea nr. 50/2008 face distincție între dreptul la brevet și drepturile din brevet. Dreptul la brevet semnifică dreptul de a obține titlul de protecție asupra invenției, și anume brevetul de invenție. Drepturile din brevet sunt drepturile cu conținut patrimonial ce sunt recunoscute de lege în beneficiul titularului de brevet (dreptul la exploatarea invenției, dreptul de a interzice terților exploatarea invenției, etc.).

Dreptul la brevet, așa cum dispune art. 14 alin. (1) din Legea nr. 50/2008, aparține inventatorului sau succesorului în drepturi al acestuia. Urmează de reținut că succesori în drepturi ai inventatorului pot fi moștenitorii săi legali sau testamentari, precum și cesionarii convenționali [12, p. 103-104]⁴.

2. Aici reținem că problema cu privire la aplicarea regimului comunității de bunuri a soților asupra emisiunilor create de sau la comanda organizațiilor de radiodifuziune și televiziune nici nu se pune, odată ce titular primar de drepturi asupra emisiunilor în cauză poate fi doar o persoană juridică.

3. Precizarea este necesară în condițiile în care producător de fonograme sau videograme poate fi atât o persoană fizică, cât și o persoană juridică (art. 3 din Legea 230/2022).

4. Cu referire la cesionarii convenționali, dreptul de a depune cererea de brevet poate fi transmisă prin moștenire legală sau testamentară. De asemenea, art. 26 din Legea nr. 50/2008 admite cesiunea prin contract a dreptului la brevet, în special cesiunea cererii de brevet, urmând ca cesionarul să depună cererea de brevet sau să continue procedura de obținere a brevetului, după caz, și să devină titularul drepturilor patrimoniale ce izvorăsc din acesta.

Cele menționate ne permit a afirma că, în virtutea calității de autor al invenției și calității de titular primar al dreptului la brevet, atât drepturile nepatrimoniale, cât și drepturile patrimoniale asupra invenției, urmează a fi recunoscute în exclusivitate inventatorului, chiar dacă invenția a fost creată și brevetată în timpul căsătoriei. Similar regimului juridic al operelor de literatură, artă și știință, în cazul invențiilor elementul personal nepatrimonial al dreptului asupra invenției, altfel spus – dreptul de autor asupra invenției, primează. Din el rezultă prerogativele patrimoniale de obținere a titlului de protecție asupra invenției (brevetul de invenție) și de exploatarea a invenției.

Aceleași raționamente urmează a fi aplicate și desenelor și modelelor industriale.

Legea nr. 161/2007 privind protecția desenelor și modelelor industriale [13] dispune că dreptul asupra desenului sau modelului industrial aparține autorului sau succesorului său în drepturi (art. 15 alin. (1) din Legea nr. 161/2007), iar autor al desenului sau modelului industrial este considerată persoana fizică ce l-a realizat prin munca sa creatoare (art. 15 alin. (2) din Legea nr. 161/2007). Totodată, art. 19 al Legii nr. 161/2007 conferă autorului dreptul de a fi menționat în această calitate în documentele de procedură la AGEPI, în Registrul național al cererilor de înregistrare a desenelor și modelelor industriale, în Registrul național de desene și modele industriale înregistrate și în certificatul de înregistrare, iar art. 20 din Lege – dreptul exclusiv al titularului de a utiliza desenul sau modelul industrial și de a interzice oricărui terț utilizarea sa fără acordul titularului.

Astfel, dreptul subiectiv asupra desenului sau modelului industrial, ca și în cazul invențiilor, are o natură juridică dublă – nepatrimonială și patrimonială. Elementul nepatrimonial (calitatea de autor asupra desenului sau modelului industrial) este primar în raport cu elementele patrimoniale, de unde rezultă justetea concluziei cu privire la apartenența exclusivă a drepturilor patrimoniale în beneficiul soțului autor al desenului sau modelului industrial creat și înregistrat în timpul căsătoriei.

Dreptul subiectiv asupra mărcii, spre deosebire de drepturile asupra obiectelor proprietății industriale analizate mai sus, are o natură juridică strict patrimonială [14, p. 115-116]. Acest drept se dobândește prin înregistrare în Registrul național al mărcilor. Care este atunci regimul juridic al drepturilor patrimoniale asupra mărcii înregistrate de unul dintre soți în timpul căsătoriei – sunt acestea comune cu celălalt soț sau nu?

Legislația în vigoare nu recunoaște solicitantului înregistrării mărcii vreun drept personal nepatrimonial asupra mărcii solicitate spre înregistrare. Respectiv, asupra mărcii nu pot fi transpuse considerentele elucitate cu privire la natura juridică dualistă a dreptului subiectiv asupra invenției și desenului sau modelului industrial. Lipsa unor prerogative nepatrimoniale cu privire la marcă nu exclude, însă, elementul de creație proprie în privința mărcii.

Într-o altă ordine de idei, conform art. 28 din Legea nr. 38/2008 privind protecția mărcilor [15], cererea de înregistrare a mărcii se depune la AGEPI de către orice persoană fizică sau juridică și trebuie să se refere la o singură marcă; înregistrarea unei mărci poate fi cerută în mod individual sau în comun de persoane fizice sau juridice; în cazul în care două sau mai multe persoane depun o cerere de înregistrare a mărcii, după înregistrare marca devine proprietate comună conform legislației civile.

Deci, Legea nr. 38/2008 condiționează posibilitatea dobândirii dreptului asupra mărcii în proprietate comună de depunerea cererii de înregistrare a mărcii de către două sau mai multe persoane. Respectiv, ipoteza comunității drepturilor soților asupra unei mărci este posibilă doar dacă aceștia împreună au calitatea de solicitanți ai înregistrării unei și aceleiași mărci. Iar în ipoteza în care doar unul dintre soți solicită înregistrarea mărcii pe numele său, dreptul asupra mărcii îi va aparține doar acestuia.

C. Ipoteze de comunitate a drepturilor patrimoniale. Cele expuse cu privire la exclusivitatea drepturilor patrimoniale, în sensul de apartenență a acestora doar unuia dintre soți în pofida creării obiectului de proprietate intelectuală sau obținerii dreptului asupra acestuia în timpul căsătoriei, nu exclude ipoteza comunității soților în privința drepturilor patrimoniale de proprietate intelectuală.

Prima ipoteză, desigur, este cea în care obiectul de proprietate intelectuală a fost creat de ambii soți. Este cazul coautoratului asupra operei, aceasta fiind comună (art. 16 din Legea nr. 230/2022), coautoratului asupra invenției sau desenului (modelului) industrial (art. 17 alin. (3) din Legea nr. 50/2008, art. 15 alin. (3) din Legea nr. 161/2007), solicitării înregistrării mărcii pe numele ambilor soți (art. 28 alin. (2) din Legea

nr. 38/2008). Soții vor fi cotitulari atât a drepturilor morale, dacă acestea se recunosc asupra obiectului de proprietate intelectuală avut în vedere, cât și a celor patrimoniale.

A doua ipoteză este dobândirea dreptului patrimonial asupra obiectului de proprietate intelectuală de către unul dintre soți în virtutea unui contract sau a legii [16, p. 279]. În această ipoteză soțul dobânditor al dreptului patrimonial este un subiect derivat al dreptului asupra obiectului de proprietate intelectuală, având calitatea de cesionar convențional sau cesionar legal al drepturilor subiective de proprietate intelectuală.

Cesiunea convențională are loc în baza unui contract de cesiune a drepturilor de proprietate intelectuală, în urma căruia drepturile patrimoniale asupra obiectului de proprietate intelectuală, în tot sau în parte, sunt transmise de către subiectul (primar sau derivat) dreptului patrimonial (cedent) către o altă persoană (cesionar). Cesiunea convențională, ca modalitate de transmitere a drepturilor patrimoniale asupra obiectelor de proprietate intelectuală, este reglementată pentru toate categoriile de obiecte de proprietate intelectuală (de ex., art. 29 din Legea nr. 230/2022, art. 26 din Legea nr. 50/2008, art. 26 din Legea 38/2008 etc.). Cesiunea legală presupune dobândirea, de către o altă persoană decât subiectul primar, a drepturilor patrimoniale asupra obiectelor de proprietate intelectuală în virtutea unei prevederi legale exprese, cum ar fi în cazul operelor colective (art. 17 din Legea nr. 230/2022) sau operelor de serviciu (art. 33 din Legea nr. 230/2022)⁵.

În ipoteza cesiunii drepturilor patrimoniale de autor sau a drepturilor asupra unei invenții sau mărci, în care unul dintre soți are calitatea de dobânditor (cesionar), situația acestuia nu se deosebește în esență de poziția, de exemplu, a soțului care cumpără un lucru (bun corporal), lucrul intrând de drept în comunitatea soților. Astfel, drepturile patrimoniale asupra obiectelor de proprietate intelectuală dobândite în timpul căsătoriei de unul dintre soți prin cesiune convențională sau legală se supun regimului comunității de bunuri al soților.

D. Veniturile obținute din activitate intelectuală. În ceea ce privește veniturile din valorificarea obiectelor de proprietate intelectuală, denumite de Codul familiei „venituri din activitate intelectuală”, acestea, în virtutea prevederii legale exprese de la art. 20, sunt bunuri comune ale soților dacă sunt obținute în timpul căsătoriei, indiferent de faptul că titular al drepturilor patrimoniale asupra obiectului de proprietate intelectuală ar fi doar unul dintre soți. Astfel, remunerația obținută de soțul autor al operei sau titular al brevetului de invenție va fi bun comun.

Codul familiei, utilizând expresia „venituri obținute în timpul căsătoriei”, nu precizează cu exactitate momentul în care venitul se consideră obținut, or, actul juridic din care rezultă ipotetic dreptul la remunerație, scadența remunerației și încasarea efectivă a acesteia se pot plasa în timp la momente diferite, până la încheierea căsătoriei, în timpul ei sau după încetarea căsătoriei.

Considerăm că obținerea veniturilor urmează a fi raportată la momentul scadenței acestora [17, p.405; 18, p.266-267]. Astfel, dacă scadența remunerației din valorificarea obiectului de proprietate intelectuală intervine în timpul căsătoriei, remunerația va fi bun comun, chiar dacă actul juridic din care rezultă remunerația a fost încheiat până la încheierea căsătoriei sau încasarea efectivă a remunerației are loc după încetarea căsătoriei. De aici rezultă că remunerația scadentă după încetarea căsătoriei va fi bun propriu, chiar dacă actul juridic din care rezultă remunerația a fost încheiat în timpul căsătoriei. Tot astfel, remunerația scadentă până la încheierea căsătoriei va fi bun propriu al soțului, chiar dacă este efectiv încasată în timpul căsătoriei.

Concluzii

Toate cele expuse ne permit a formula concluzia că drepturile patrimoniale asupra obiectelor de proprietate intelectuală create de unul din soți în timpul căsătoriei (iar în cazul mărcilor, înregistrate de unul dintre soți în timpul căsătoriei), se consideră bunuri proprii ale soțului. Considerentul general al concluziei se bazează pe ideea că, atunci când doar unul dintre soți este creatorul obiectului de proprietate intelectuală,

5. Cesiunea legală, evident, nu trebuie confundată cu succesiunea legală. În caz de dobândire de către unul dintre soți în timpul căsătoriei a drepturilor patrimoniale asupra obiectelor de proprietate intelectuală prin succesiune legală sau testamentară, drepturile în cauză îi vor aparține în mod exclusiv (art. 22 din Codul familiei).

acestui urmează să i se recunoască exclusivitatea prerogativelor legale asupra obiectului avut în vedere, respectiv, regimul legal al comunității bunurilor soților nu i se aplică.

Totuși, concluzia dată se bazează pe interpretarea normelor legale din Codul familiei și actele legislative cu privire la diferitele obiecte ale proprietății intelectuale, nefiind exclus riscul aplicării defectuoase a normelor în cauză. Or, după cum se menționează în literatura de specialitate, legislația stabilește „prezumția de comunitate a bunurilor dobândite în timpul căsătoriei. Din această prezumție se deduce concluzia că toate categoriile de bunuri dobândite în timpul căsătoriei sunt comune, indiferent dacă legea include o categorie sau alta în lista bunurilor comune. Iar pentru a exclude o categorie sau alta de bunuri de sub regimul comunității, este necesară o prevedere legală expresă” [19, p. 153].

Astfel, în condițiile în care nu există o normă expresă care să statueze că drepturile patrimoniale de proprietate intelectuală asupra creațiilor proprii ale unuia dintre soți sunt bunuri proprii ale acestuia, aprecierea corectă a regimului juridic al drepturilor patrimoniale de proprietate intelectuală dobândite în timpul căsătoriei este îngreunată. Considerăm, astfel, binevenită modificarea legislației în sensul expus.

Exemple pozitive din această perspectivă ar servi legislația altor state. Cu titlu exemplificativ, în contextul elaborării Cărții a 4-a din Codul civil al Federației Ruse, dedicată proprietății intelectuale, prevederile Codului familiei al Federației Ruse cu privire la bunurile proprii ale soților au fost completate în anul 2006 cu o normă conform căreia drepturile patrimoniale asupra obiectelor de proprietate intelectuală (în terminologie rusă – *исключительные права*) aparțin soțului care le-a creat (art. 36).

De asemenea, noul Cod civil al României statuează că sunt bunuri proprii ale fiecărui soț drepturile patrimoniale de proprietate intelectuală asupra creațiilor sale și asupra semnelor distinctive pe care le-a înregistrat (art. 340).

Bibliografie:

1. *Codul familiei, nr. 1316 din 26 octombrie 2000 (cu modificările și completările ulterioare)*. Monitorul Oficial nr. 47-48 din 26 aprilie 2001.
2. *Codul civil, nr. 1107 din 06 iunie 2002*. Republicat în Monitorul Oficial nr. 66-75 din 01 martie 2019.
3. CEBOTARI, V. *Dreptul familiei*. Chișinău, 2008.
4. *Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe, nr. 230 din 28 iulie 2022*. Monitorul Oficial nr. 278-282 din 09 septembrie 2022.
5. CHIROȘCA, D., CHIROȘCA, I. *Dreptul proprietății intelectuale*. Partea I. Dreptul de autor. Chișinău, 2020.
6. CHIROȘCA, D. *Conținutul și natura juridică a dreptului subiectiv de autor*. Chișinău, 2007.
7. IONAȘCU, A., COMȘA, N., MUREȘAN, M. *Dreptul de autor în Republica Socialistă România*. București, 1969.
8. ROȘ, V., BOGDAN, D., SPINEANU-MATEI, O. *Dreptul de autor și drepturile conexe*. Tratat. București: Editura All Beck, 2005.
9. VOLCINSCHI, V. *Conținutul dreptului subiectiv asupra brevetului de invenție*. În: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, Studii Juridice, Serie Nouă*. 2000, nr. 4.
10. *Legea privind protecția invențiilor, nr. 50 din 07 martie 2008*. Monitorul oficial nr. 117-119 din 04 iulie 2008.
11. БОДЮЛ, Т. *Право интеллектуальной собственности в Республике Молдова*. Часть I. Промышленная собственность. Кишинев, 2007.
12. VOLCINSCHI, V., CHIROȘCA, D. *Dreptul proprietății intelectuale*. Chișinău, 2001.
13. *Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale, nr. 161 din 12 iulie 2007*. Monitorul oficial nr. 136-140 din 31 august 2007.
14. VOLCINSCHI, V., ȘAPOVAL, V. *Conținutul și natura juridică a dreptului subiectiv asupra mărcii*. În: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, Studii Juridice, Serie Nouă*. 2001, nr. 5.
15. *Legea privind protecția mărcilor, nr. 38 din 29 februarie 2008*. Monitorul oficial nr. 99-101 din 06 iunie 2008.
16. *Семейное право*. Учебник / ГОНГАЛО, Б. М., КРАШЕНИННИКОВ, П. В., МИХЕЕВА, Л. Ю., РУЗАКОВА, О. А.; под. ред. КРАШЕНИННИКОВА, П. В. Москва: Статут.
17. NICOLESCU, C. M. în Fl. A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coord.). *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*. București: Editura C.H. Beck, 2014.

18. AVRAM, M. *Drept civil. Familia*. București: Editura Hamangiu, 2016.
19. АНТОКОЛЬСКАЯ, М. В. *Семейное право*. Учебник. Москва: Юристъ, 1996.

Date despre autor:

Artur TARLAPAN, doctor în drept, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0002-5734-7251

E-mail: tarlapanartur@rambler.ru

Prezentat: 20.03.2025

CZU: 343.13/14:343.21(478)

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_21](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_21)

RENUNȚAREA LA PROBE ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL – CHESTIUNE DE OPORTUNITATE SAU OBLIGAȚIE POZITIVĂ

Denis URSU,

Universitatea de Stat din Moldova

Scopul acestui studiu îl constituie expunerea succintă a rezultatelor obținute în urma cercetării instituției renunțării la probe în cadrul procesului penal și constatării faptului dacă aceasta reprezintă totuși o chestiune de oportunitate sau constituie o obligație pozitivă. Printre obiectivele trasate se regăsește: identificarea esenței renunțării la probe în cadrul procesului penal și a incidentelor conexe, a principiului oportunității, precum și a conceptului de obligație pozitivă a statului. Studiul fiind fundamentat pe aplicarea metodelor generale de cunoaștere științifică, precum ar fi: analiza și sinteza, inducția și deducția, comparația și observația.

Cuvintele-cheie: lista probelor, renunțare la probe, oportunitate, obligație pozitivă a statului.

WITHDRAWAL OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS – MATTER OF OPPORTUNITY OR POSITIVE OBLIGATION

The purpose of this study is the brief exposition of the results obtained following the investigation of the institution of the waiver evidence in the criminal process and the finding of the fact whether it still represents a matter of opportunity or constitutes a positive obligation. Among the objectives outlined are: the identification of the essence of the waiver of evidence in the criminal process and related incidents, the principle of opportunity, as well as the concept of the positive obligation of the state. The study being based on the application of general methods of scientific knowledge, such as: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison and observation.

Keywords: lista probelor, renunțare la probe, oportunitate, obligație pozitivă a statului.

Introducere

Pornind de la ideea că săvârșirea infracțiunii, desfășurarea urmăririi penale și judecarea cauzei au loc în intervale de timp diferit, constatăm că unica modalitate de reconstrucție a evenimentelor ce au avut loc în trecut este desfășurarea unei activități cognitive fundamentate pe cercetarea urmelor infracțiunii și administrarea mijloacelor de probă relevante și în acord cu exigențele de admisibilitate stabilite de legislația procesual penală.

Astfel, ne raliem opiniei potrivit căreia în activitatea de stabilire a adevărului, elementele care asigură realizarea cunoașterii sunt probele [1, p. 331], deoarece doar în baza probelor pot fi stabilite toate împrejurările cauzei ce au importanță pentru justa soluționare a fondului cauzei examinate.

Renunțarea la probe în cadrul procesului penal reprezintă adesea o chestiune destul de delicată, grație caracterului complex și controversat care poate influența în mod substanțial atât cursul procesului, cât și modul de soluționare a fondului cauzei.

Subiectul privind caracterul renunțării la probe în cadrul procesului penal fie drept chestiune de oportunitate sau obligație pozitivă nu poate fi abordat în absența unei analize minuțioase a aspectelor juridice, psihologice și practice relevante.

Într-o ordine de idei, raționamentul privind abordarea renunțării la probe în cadrul procesului penal drept chestiune de oportunitate este susținut de flexibilitatea pe care o oferă în ansamblu sistemul justiției penale, în acest sens, dovadă servește faptul că atât partea acuzării, cât și partea apărării analizând toate împrejurările cauzei au dreptul de a decide în vederea renunțării la anumite mijloace de probă administrate, atunci când acestea nu au o valoare esențială întru constatarea vinovăției sau nevinovăției acuzatului, au fost administrate cu încălcarea exigențelor de admisibilitate sau în alte situații când acestea sunt sau devin inutile. Este de remarcat că fiecare parte poate renunța la proba administrată sau solicitată a fi administrată, adică la probele propuse.

O asemenea abordare ar contribui pe de o parte la asigurarea celerității procesului, iar pe de altă parte ar permite gestiunea eficientă a resurselor judiciare în ansamblu, astfel, evitându-se investigațiile inutile și pe cale de consecință reducându-se cheltuielile subsidiare asociate colectării și administrării probelor care fie nu corespund exigențelor de admisibilitate, fie sunt inutile și impertinente întru soluționarea fondului cauzei.

Într-o altă ordine de idei, există raționamente forte privind abordarea renunțării la probe în cadrul procesului penal drept o obligație pozitivă. Procesul penal este ghidat de o serie de principii fundamentale care reprezintă nucleul acestuia, prin urmare, legislația procesual penală fiind construită astfel încât toate reglementările sale să fie în strictă concordanță cu exigențele înaintate de aceste principii. Astfel, principiile procesului penal reprezintă garanții procesuale menite a asigura respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale individului, în sensul justiției penale un rol esențial fiind acordat dreptului la un proces echitabil. O asemenea abordare a renunțării la probe în cadrul procesului penal ar putea fi percepută drept un aspect al respectării dreptului la un proces echitabil, în mod special atunci când mijloacele de probă au fost administrate în cauză cu încălcarea exigențelor de admisibilitate, fiind obținute cu încălcarea normelor procesuale sau când ingerința admisă afectează în mod esențial drepturile și libertățile fundamentale ale individului.

În același context, renunțarea la probe în cadrul procesului penal ar putea fi apreciată drept manifestare a responsabilității etice și profesionale atât a părții acuzării, cât și a părții apărării de a acționa în mod adecvat în concordanță cu înaltele standarde de profesionalism, fapt ce ar permite evitarea eventualelor lezări inutile a drepturilor celor implicați în proces, precum și ar permite derularea procesului într-un mod rațional și eficient.

Mai mult ca atât, în anumite împrejurări renunțarea la probe în cadrul procesului penal ar contribui la menținerea și fortificarea încrederii publicului larg în sistemul judiciar, în special atunci când probele sunt viciate sau îndoielnice din punct de vedere procesual, renunțarea la acestea ar putea demonstra transparență și integritate din partea autorităților abilitate în administrarea justiției penale, într-un asemenea mod consolidându-se încrederea publicului în justiție.

Oricum, urmează să fim conștienți referitor la faptul că fiecare cauză este unică în felul său și urmează a fi cercetată minuțios în funcție de împrejurările sale distincte. Rezoluția privind renunțarea la probe în cadrul procesului penal trebuie să fie însoțită de o examinare vigilentă a impactului său asupra echității și probității procesului penal, precum și asupra respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor participanților la proces.

Rezultate obținute și discuții

Întregul proces penal este ghidat de un sistem de principii, unele dintre ele fiind expres reflectate în Codul de procedură penală, iar altele neavând o consemnare normativă expresă în actul nominalizat, însă realizarea scopului procesului penal fără acestea fiind imposibilă, grație rolului diriguitor al acestora. În acest context, unul dintre aceste principii fiind principiul oportunității.

Unii cercetători procesualiști indică expres asupra existenței principiului oportunității, însă, datorită faptului absenței reglementării sale normative exprese în cadrul legislației procesual penale, în abordarea esenței și conținutului acestuia lipsește o opinie unanimă. Astfel, într-o opinie, oportunitatea este determinată drept trăsătură a principiului legalității, condiționată de natura sa socială, care se exprimă prin ordinea procesuală stabilită de legislația procesual penală. Totodată, se remarcă că esența principiului oportunității o constituie aplicarea față de participanții în proces a celui mai scăzut grad de ingerință, adică a strictului necesar pentru a atinge scopul procesului penal și nimic mai mult [2, p. 10]. La rândul său, Afanas'yev A.Iu. afirmă că sarcina nemijlocită a oportunității o constituie perfecționarea procedurilor în scopul de a reduce din timp, efort și cheltuieli în derularea procesului penal într-o cauză anumită [3, p. 42].

Într-o altă viziune, cercetătoarea Abshilava G.V. stabilește interdependența dintre principiul oportunității și percepția juridică a acuzației în materie penală, aceasta prin acuzare înțelegând acuzarea publică, afirmând că prin disponibilitatea utilizării acuzației penale de către persoanele abilitate se contribuie la fortificarea principiului contradictorialității părților [4, p. 114].

Autorul Tomin V.T. examinează principiul oportunității în coroborare cu principiul economiei procesuale, asociind oportunitatea în cadrul procesului penal cu capacitatea de a selecta și a aplica cea mai optimă modalitate de acțiune dintre opțiunile reglementate de legislația procesuală în împrejurări concrete ale unei cauze [5, p. 64]. Autoarea Apostolova N. N., opinează că oportunitatea în cadrul procesului penal se identifică cu dreptul discreționar prin care se înțelege capacitatea de a alege forma realizării procesului penal ținând cont de exigențele legale și circumstanțele cauzei [6, p. 108]. Opinie agreeată și de autorul Samarin V.I., care la fel leagă principiul oportunității de dreptul discreționar al subiecților abilitați în examinarea și soluționarea cauzei penale [7, p. 73].

Astfel, cu referire la poziția sugerată de autoare, considerăm că aceasta ar putea fi acceptată în partea ce ține: că în principiul oportunității în cadrul procesului penal există un argument obiectiv, însă ar fi dificil să agreăm opiniei în partea ce ține de identificarea dreptului discreționar drept posibilitatea de a alege și principiul oportunității în cadrul procesului penal, fiindcă oportunitatea constituie baza intimei convingeri, însă nu întotdeauna intima convingere și alegerea făcută drept rezultat al acesteia este determinată de condițiile oportunității.

Ne raliem poziției exprimate de Smirnova I. G. care afirmă că: exigența oportunității este determinată atât de scopul procesului penal [8, p. 161], cât și de faptul că oportunitatea și eficiența în mod nemijlocit sunt legate de strategia activității procesual penale [9, p. 77].

În acest sens, în lipsa reglementărilor procesuale detaliate, se aplică „dreptul discreționar”, care nu depășește câmpul juridic, dar cu ajutorul căruia drepturile subiective ale omului pot fi realizate. La realizarea dreptului prin intermediul „dreptului discreționar”, agenții de aplicare a dreptului se conduc, în unele cazuri, de principiul oportunității, care este secund în raport cu principiul legalității. Acest principiu limitează marja de libertate în pronunțarea deciziei pe cale discreționară, deoarece în actul normativ este indicat în ce condiții este oportun să se facă o abatere de la regula generală, de ce criterii trebuie să se țină cont la luarea deciziei și că ea trebuie să rezulte cu scopul urmărit [10, p. 54]. Respectiv, reieșind din caracterul activității procesual penale rezidă și conținutul principiului oportunității. Prin urmare, din analiza multiplelor viziuni, în marea majoritate autorii examinează principiul oportunității drept în legătură cu alte principii, cum ar fi: principiul economiei procesuale, principiul oficialității, principiul discreționar ș.a. Astfel, oportunitatea reprezintă desfășurarea tuturor activităților procesuale în mod rezonabil, ținând cont atât de scopul preconizat al acestora, cât și de scopul procesului penal în ansamblu. Conchidem, că substituirea și stabilirea identității dintre aceste principii este imposibilă, fiindcă principiul oportunității dispune de un caracter independent și anume el determină posibilitatea sau imposibilitatea începerii, continuării sau încetării urmăririi penale, prin urmare, fiind aplicabil în desfășurarea acțiunilor procesuale pe tot parcursul procesului, determinând anumite soluții procedurale.

Bineînțeles, trezește interes și tratarea principiului oportunității în cadrul procesului penal prin prisma legislației procesual penale ale altor state, fiindcă aprecierea experienței străine este necesară pentru că permite a compara modelul național de manifestare a principiului oportunității în cadrul procesului penal în ansamblu, ținând cont de eficacitatea implementării acestuia, atingerea scopurilor procesului, precum și măsurile implementate în raport cu situația criminogenă, drept rezultat ne-ar permite a selecta cele mai bune practici necesare implementării în domeniu.

În legislația procesual penală germană la fel nu există o reflectare normativă expresă a acestui principiu, totodată, principiul oportunității se regăsește la baza legislației procesuale germane în completarea principiilor legalității și oficialității. Drept exemplu, servește situația când organul de urmărire penală poate renunța la anumite probe administrate în cauză având în vedere modul de administrare a acestora sau poate renunța la începerea urmăririi penale în legătură cu absența oportunității și în acest sens, legislația nu obligă organul abilitat să indice motivul refuzului [11]. În dreptul procesual penal britanic principiul oportunității este tratat atât prin prisma posibilității renunțării la probe, cât și a renunțării la urmărirea penală în cazul inoportunității acesteia, aceasta, totuși, realizându-se doar în cazurile când acțiunile acuzatului trebuie a fi cercetate penal reieșind din interesul public al acuzării [12, p. 25].

În urma celor relatate, concluzionăm, că oportunitatea în mod nemijlocit este legată de discreție, cu alte cuvinte ține de alegerea făcută de către persoana împuternicită ghidată de prevederile normative relevante:

fie a dispune începerea urmăririi penale, fie refuzul acesteia, fie renunțarea la anumite probe acumulate la dosar ținând cont de exigențele admisibilității acestora. Astfel, se creează aparența că principiul oportunității practic ar substitui principiul legalității procesului penal.

Totodată, principiile fundamentale ale legislației procesual penale urmează să fie în strictă concordanță între ele și nu se pot contrazice unul pe celălalt, în același sens, componenta discreționară copleșitoare referitoare fie la renunțarea la probe sau renunțarea la urmărire penală cu aplicarea principiului oportunității într-o asemenea manieră nu este în acord cu ansamblul principiilor procesual penale autohtone.

Astfel, intentarea procesului penal în acord cu legislația procesual penală se realizează de către organul de urmărire penală sau procuror în prezența bănuielii rezonabile că a fost săvârșită o infracțiune și nu există vreuna din circumstanțele care exclud urmărirea penală, adică dacă există motive și temeiuri suficiente întru derularea urmăririi penale. Prin urmare, ordonanța privind începerea urmăririi penale se emite având la baza atât intima convingere a organului de urmărire penală, cât și prezența strictă a condițiilor înaintate de legislația procesual penală în vederea derulării acesteia, cum ar fi: existența temeiurilor și motivelor pentru inițierea urmăririi penale; prezența semnelor componente de infracțiune și absența circumstanțelor care exclud urmărirea penală. Dacă e să vorbim referitor la această etapă a procesului penal, atunci, majorarea ponderii discreției organului de urmărire penală privind intentarea urmăririi penale ar favoriza intensificarea tendinței de adoptare a ordonanțelor de refuz în începerea urmăririi penale fără anumite explicații temeinice, ci doar în baza invocării inoportunității intentării acesteia, totodată, aceasta ar avea și un alt efect negativ cum ar fi creșterea factorului de corupere în cadrul organelor de urmărire penală, iar pe cale de consecință ar conduce la încălcarea drepturilor omului în cadrul procesului penal, ceea ce ar deruta însuși scopul procesului penal. Astfel, renunțarea procurorului la probe sau la învinuire nu trebuie să fie privită ca ceva ieșit din comun în raport cu funcția acuzării în procesul penal dacă în procesul de verificare a probelor se constată că acestea au fost administrate cu încălcarea exigențelor legale de admisibilitate, sunt sau au devenit inutile, precum și dacă din alte motive sunt viciate. Aceste argumente sunt perfect valabile în mod analogic și cu privire la renunțarea la probe, deoarece pentru a exista învinuire este necesar să fie administrate probe, adică învinuirea este formulată în baza probelor, odată ce subiectul abilitat fie renunță la proba care stă la baza acuzării, atunci urmează să renunțe și la învinuire, fie în cazul în care subiectul abilitat renunță la învinuire toate probele administrare în cauză își pierd valoarea lor procesuală.

Conchidem că oportunitatea reprezintă acel nucleu și mijloc procesual grație căruia se determină posibilitatea realizării raporturilor procesual penale în cadrul limitelor normative stabilite de legislația procesuală. În această ordine de idei, trebuie de remarcat că oportunitatea se răsfrânge asupra: posibilității selectării mijloacelor procesuale prevăzute de legislația procesual penală în derularea urmăririi penale – aspect ce face imposibilă identificarea acesteia cu discreția; selectarea celor mai eficiente mijloace procesuale stabilite de lege în raportat cu o cauză anumită – cu referire la acest aspect urmează de menționat că oportunitatea constituie un concept mai vast în raport cu conceptul economiei procesuale; precum și se răsfrânge asupra mecanismului perfecționării legislației procesual penale, în același timp, fiind în interconexiune în mod nemijlocit cu scopul procesului penal. De remarcat, că anume oportunitatea stă la baza aplicării unor asemenea principii precum ar fi: principiul discreției și economiei procesuale, în același timp, oportunitatea nu poate fi în contradicție cu principiul legalității și contradictorialității.

Astfel, putem afirma că principiul oportunității determină libera apreciere a părții acuzării în cadrul procesului penal, fiindcă oportunitatea predetermină selectarea celei mai eficiente și optime soluții dintre modalitățile de acțiune alternative stabilite de legislația procesuală. Prin urmare, principiul legalității presupune o singură opțiune, atunci când legislația stabilește doar o soluție, iar principiul oportunității presupune posibilitatea de a alege dintre câteva opțiuni, atunci când câteva soluții în anumite împrejurări stabilite de legislație sunt perfect legale și care nu se exclud reciproc, altfel spus, principiul oportunității oferă alternative în limitele legale. În general, oricare normă procesuală urmează să corespundă scopului stabilit, iar oricare acțiune orientată întru realizarea acestuia trebuie să fie oportună.

Odată ce Republica Moldova a aderat la diferite instrumente internaționale privind garantarea apărării

drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, aceasta și-a asumat obligația pozitivă de a racorda legislația națională la standardele înaintate de actele internaționale ratificate și a implementa mecanisme eficiente orientate spre asigurarea cercetării efective a circumstanțelor încălcării drepturilor omului, restabilirea acestora sau compensarea prejudiciului cauzat astfel, precum și atragerea la răspundere a celor vinovați în admiterea încălcării. Pentru nerespectarea obligațiilor pozitive, statul poartă răspundere internațională și este responsabil pentru acțiunile oricărei autorități, inclusiv legislative, executive sau judecătorești [13].

Potrivit art. 28 alin.(1) Cod procedură penală [14], procurorul și organul de urmărire penală au obligația, în limitele competenței lor, de a porni urmărirea penală în cazul în care sunt sesizate, în modul prevăzut de prezentul cod, că s-a săvârșit o infracțiune și de a efectua acțiunile necesare în vederea constatării faptei penale și a persoanei vinovate. Astfel, prezenta reglementare a principiului oficialității reflectă nu altceva decât obligația statului în materia protecției drepturilor omului prin asigurarea respectării garanțiilor acordate de Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului, prin urmare, statul având obligația pozitivă de a implementa mecanismul adecvat ce ar permite autorităților și persoanelor împuternicite în domeniul justiției penale de a investiga efectiv cauza, iar drept rezultat a constata toate circumstanțele cauzei, a identifica și a atrage la răspundere penală făptuitorul, totodată, realizându-se și scopul procesului penal de a proteja persoanele, societatea și statul de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

Totodată, potrivit art. 19 alin.(3) Cod procedură penală, organul de urmărire penală are obligația de a lua toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei, de a evidenția atât circumstanțele care dovedesc vinovăția bănuitului, învinuitului, inculpatului, cât și cele care îl dezvinovătesc, precum și circumstanțele care îi atenuează sau agravează răspunderea. Prin urmare, această normă reprezintă nu altceva decât o manifestare expresă a obligației pozitive a organului de urmărire penală de a investiga împrejurările cauzei sub toate aspectele, complet și obiectiv întru stabilirea adevărului juridic. De aici rezultă că organul de urmărire penală are obligația pozitivă de administra toate probele existente necesare soluționării echitabile a fondului cauzei, prin urmare, acesta urmează să administreze atât probe în acuzare, cât și probe în apărare, fiindcă probele în sine reprezintă elementele fundamentale care asigură realizarea scopului procesului penal având în vedere că doar prin probe poate fi susținută acuzarea și doar prin probe ea poate fi combatută. Astfel, probele sunt elemente primordiale în asigurarea unei justiții echitabile și în final întru stabilirea tuturor circumstanțelor cauzei, fapt ce permite a soluționa just fondul cauzei. De reiterat că fondul cauzei este soluționat în baza probelor, prin urmare, procurorul are obligația de a administra atât probe în acuzare, cât și probe în apărare. Prin urmare, probele dispun de un rol primordial în constatarea adevărului juridic în cadrul procesului penal, contribuind la soluționarea justă și echitabilă a fondului cauzei examinate.

Probele în acuzare reprezintă dovezile care susțin acuzațiile înaintate persoanei învinuite și demonstrează faptul vinovăției acesteia, iar probele în apărare sunt acelea care demonstrează fie faptul nevinovăției acuzatului, fie îi atenuează răspunderea. Probele în apărare urmează a fi administrate atât din oficiu de către organul de urmărire penală, cât și la cererea părții interesate. Este esențial că atât probele în acuzare, cât și cele în apărare să corespundă exigențelor procesuale de admisibilitate, în caz contrar acestea urmează a fi excluse din dosar, iar în mod ideal există obligația pozitivă a părții să renunțe la proba administrată cu încălcarea rigorilor legale. Potrivit art. 345 alin.(4) pct. 2) Cod procedură penală, în ședința preliminară se soluționează chestiunile privind lista probelor care vor fi prezentate de către părți la judecarea cauzei. În același sens, art. 347 alin.(1) Cod procedură penală, stabilește că părțile sunt obligate să prezinte, sub sancțiunea decăderii, în termenul stabilit de instanța de judecată, în ședința preliminară lista tuturor probelor de care dispun și pe care intenționează să le cerceteze în cadrul judecării cauzei, inclusiv a celor care nu au fost cercetate pe parcursul urmăririi penale. Astfel, constatăm că obligația prezentării listei probelor pe care doresc să le cerceteze în cadrul judecării cauzei îi incubă atât părții acuzării, cât și părții apărării.

În acord cu reglementările art. 328 alin.(1) Cod procedură penală, părțile, în procesul judecării cauzei, pot renunța la unele probe pe care le-au propus. Iar potrivit art. 328 alin.(2) Cod procedură penală, după punerea în discuție a renunțării la probe, instanța dispune neexaminarea acestora dacă nu s-a solicitat examinarea lor de către altă parte. Ne raliem opiniilor exprimate de savantul Dolea I. [15, p. 925] privind interpretarea esenței acestei norme pe care în cele ce urmează le vom dezvolta întru a constata dacă totuși renunțarea la probe reprezintă o chestiune de oportunitate sau o obligație pozitivă. Astfel, odată ce informația a obținut statut de probă în cadrul dosarului, aceasta devine o piesă a dosarului și nici una dintre părți nu poate determina soarta acesteia în cauza penală, fiindcă intră în joc interesul public. Drept urmare, renunțarea la probă constituie un drept relativ al părții și în cele ce urmează renunțarea poate fi acceptată doar dacă o altă parte nu se opune. Totodată, în caz că nici una dintre părți nu pledează împotriva renunțării la probă, instanța de judecată nu va putea respinge din oficiu cererea de renunțare, fiindcă, într-o asemenea ordine de idei va fi periclitată respectarea principiului contradictorialității procesului.

Renunțarea la probă se realizează prin înaintarea unei cereri sau demers indiferent de etapa la care se află judecarea cauzei. Astfel, aceasta poate avea loc fie în ședința preliminară la prezentarea și examinarea listei probelor, fie în cadrul cercetării judecătorești, după ce proba a fost examinată sau chiar în cadrul examinării în instanța de apel la orice etapă până la terminarea cercetării judecătorești. Urmare depunerii unei asemenea solicitări de renunțare, instanța judecătorească este obligată să pună în discuție chestiunea privind renunțarea la probă. La rândul său, cealaltă parte se poate împotrivi renunțării la probă, argumentând necesitatea examinării acesteia întru soluționarea justă a fondului cauzei, prin urmare, instanța va dispune neexaminarea probei la care s-a renunțat dacă nu s-a solicitat examinarea ei de către cealaltă parte. Totuși, urmează de remarcat că această probă se va pastra la materialele cauzei și nu va fi exclusă din ele sau nimicită imediat întru a nu duce pripit la pierderea unor informații ce ar putea influența soluția definitivă, în același timp, încheierea prin care se decide în privința renunțării la probă este susceptibilă a fi atacată cu apel odată cu fondul cauzei.

În practica judiciară națională cele mai frecvent întâlnite cauze de renunțare la probe sunt acele când procurorul dispune de mai mulți martori care pot să releve aceeași informație privind circumstanțele cauzei, însă din anumite motive la un moment dat este imposibilă audierea acestuia în cadrul ședinței de judecată, de exemplu din cauza că de la faza de urmărire penală și până la judecarea cauzei s-a scurs mai mult timp, și prin urmare, când apare necesitatea audierii se constată că martorul este plecat peste hotare și nu se cunoaște dacă va mai reveni, fie în general nu se cunoaște locul aflării lui și este imposibilă realizarea practică a aducerii silitate a acestuia, fie din alte motive ce fac imposibilă audierea acestuia, iar toate aceste circumstanțe ar duce la târăgănarea procesului, în asemenea situații, având în vedere inutilitatea probei și faptul că aceasta nu va influența soluția ce urmează a fi adoptată cu privire la fondul cauzei îi incubă obligația pozitivă a procurorului să renunțe la aceasta. Totodată, în altă situația când procurorul renunță la proba cu un anumit martor a cărui declarații sunt esențiale întru soluționarea fondului cauzei, iar apărarea va insista asupra audierii acestuia, instanța de judecată va fi obligată să-l citeze, iar în caz că acesta nu se va prezenta, ea va dispune aducerea silită a lui.

Întregul proces penal este vegheat de egalitatea armelor, totuși, în materia administrării probelor partea apărării dispune de posibilități foarte restrânse în raport cu partea acuzării care este călăuzită de principiul oficialității procesului penal, având obligația pozitivă de a întreprinde toate măsurile pentru a administra probele necesare elucidării tuturor circumstanțelor cauzei în baza cărora va fi soluționat fondul cauzei. De aici și derivă dreptul părții apărării de a profita și utiliza în formularea poziției sale probele administrate de partea acuzării, doar un asemenea echilibru este apt a garanta respectarea echității procedurii. Totodată, în caz că proba este viciată și nu întrunește condițiile de admisibilitate înaintate de legislația procesual penală sau este inutilă, atunci la fel ca și părții acuzării careia îi revine obligația pozitivă de a renunța la această probă, îi incubă aceeași obligație pozitivă și părții apărării, deși, în practică adesea se întâmplă că aceasta este unica probă care stă la baza poziției părții și aceasta evită să acționeze în asemenea mod, având în vedere că norma procesuală este formulată sub formă de opțiune a părții de a renunța.

O reglementare practic similară privind renunțarea la probe se regăsește și în art. 383 al Codului de

procedură penală al României, însă este de remarcă că spre deosebire de reglementarea autohtonă, aceasta reglementează două instituții distincte, prin urmare, stabilește posibilitatea părților de a renunța la probele propuse și intervenirea inutilității sau imposibilității administrării acestora.

Astfel, deși la prima vedere sintagma „pot renunța” utilizată în formularea normei din art. 328 alin. (1) Cod procedură penală ar crea senzația precum că renunțarea la probe în cadrul procesului penal reprezintă doar o opțiune a părților, în realitate aceasta în primul rând reprezintă o obligație pozitivă atât a părții acuzării, cât și a părții apărării. În acest sens, statul are obligația pozitivă de a crea mecanismele necesare în vederea garantării respectării dreptului la un proces echitabil în acord cu prevederile art. 6 al Convenției Europene pe parcursul tuturor etapelor procesului penal.

Concluzii

În acest context, conchidem că renunțarea la probe în procesul penal reprezintă o obligație pozitivă, având în vedere că întregul proces judiciar este ghidat de echitatea procesului și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În acest sens, dacă probele administrate în cauză sunt colectate contrar rigorilor procedurale și nu întrunesc exigențele de admisibilitate înaintate de legislația procesual penală, atunci renunțarea la acestea devine o obligație întru asigurarea probității și credibilității sistemului judiciar. Totodată, renunțarea la probe trebuie apreciată drept manifestare a responsabilității etice și profesionale a părților, un asemenea mod de acțiune a părților în privința gestionării probelor permite a consolida încrederea publicului în sistemul justiției promovând stima față de statul de drept. În fine, hotărârea de a renunța sau nu la o anumită probă în cadrul procesului penal urmează să fie ghidată de o atenție sporită ținând cont de toate împrejurările cauzei și interesul părții vizate, obiectivul primordial fiind asigurarea unui proces echitabil.

Bibliografie:

1. VOLONCIU, N. *Tratat de procedură penală*. Vol. I. București: Paideia, 1996. 504 p. ISBN 973-9131-01-8.
2. БАРАНОВ, А. М. *Законность в досудебном производстве по уголовным делам*: автореферат диссертации доктора юридических наук. Омск: Омская академия МВД РФ, 2006. 39 с.
3. АФАНАСЬЕВ, А. Ю. *Диспозитивность, дискреционность и усмотрение в уголовном процессе*. Нижний Новгород: Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2015, № 8-2. С. 42-44.
4. АБШИЛАВА, Г. В. *Согласительные процедуры в уголовном судопроизводстве российской федерации*. Москва: Юрлитинформ, 2012, 457 с. ISBN: 978-5-4396-0108-0.
5. ТОМИН, В. Т. *Принципы отечественного уголовного процесса*. Лекция-монография. Нижний Новгород: Волго-Вят. акад. гос. службы., 2007. 80 с.
6. АПОСТОЛОВА, Н. Н. *Неотвратимость уголовной ответственности и дискреционные начала уголовного судопроизводства*. Москва: Государство и право. 2011, № 4. С. 107-110.
7. САМАРИН, В. И. *Принцип целесообразности против принципа публичности в современном уголовном процессе. Уголовный процесс как средство обеспечения прав человека в правовом государстве*: мат-лы междунар. науч.-практ. конф. Минск: Изд. центр БГУ, 2017. С. 73—84. ISBN: 978-985-553-478-6.
8. СМЕРНОВА, И. Г. *Эффективность уголовного судопроизводства как одно из обязательных условий формирования уголовно-процессуальной стратегии: в развитие идей Смольковой И. В. Сибирские уголовно-процессуальные и криминалистические чтения*. 2014, №. 2(6). С. 158-168. ISSN: 2411-6122.
9. СМЕРНОВА, И. Г. *Уголовно-процессуальная стратегия: конфликт целеполагания*. Томск: Право. 2018, № 28. С. 76—82. ISSN: 2225-3513.
10. POSTOVAN, D. „Dreptul discreționar” și protejarea drepturilor omului. În: *Revista Institutului Național al Justiției*. Nr. 4(23), 2012. p. 51-54. ISSN: 1857-2405.
11. ГОЛОВНЕНКОВ, П., СПИЦА, Н. *Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия - Strafprozessordnung (StPO)*. Научно-практический комментарий и перевод текста закона. Москва: Проспект. 2012. ISBN 978-3-86956-208-7.
12. BOHLANDER, M. *Principles of German Criminal Procedure*. Oxford: Hart Publishing Ltd., 2012. 242 p. ISBN: 978-1-84113-630-1.

13. *Case of Young, James and Webster v. UK. Nr. 7601/76; 7806/77. Judgment of 18 October 1982, § 49; Case of Prince Hans-Adam II de Liechtenstein v. Germany. Nr. 42527/98. Judgment of 12 July 2001. § 47.*
14. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14 martie 2003. Publicat în Monitorul Oficial al RM, nr. 104-110 din 7 iunie 2003. În vigoare din 12 iunie 2003.*
15. DOLEA, I. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova. (Comentariu aplicativ). Ed. II. Chișinău: Cartea Juridică, 2020. 1408 p. ISBN 978-9975-3418-0-6.*

N. B: Acest articol are la bază comunicatul elaborat pentru Conferința științifică internațională „Statul de Drept și Reziliența Economică în Contextul Aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană”. Lucrările acestei conferințe au avut loc pe 16 mai 2024 în incinta Facultății de Drept a USM.

Date despre autor:

Denis URSU, doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice și Economice. Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0005-7868-0258

E-mail: denis.ursu.com@gmail.com

Prezentat: 18.02.2025

CZU: 347.65:347.627.1:347.1(478)

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_22](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_22)

СТАТУС ПЕРЕЖИВШЕГО СУПРУГА ДО И ПОСЛЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Юлия ВИШНЕВСКАЯ,*Молдавский государственный университет*

В настоящей статье рассматриваются проблемы, возникшие в связи с изменением статуса пережившего супруга после модернизации Гражданского кодекса Республики Молдова. Показано, что обязательная доля в наследстве служит одним из механизмов правовой защиты семьи, обеспечивая гарантированную долю наследственного имущества. Особое внимание уделено размеру обязательной доли пережившего супруга после модернизации Гражданского кодекса Республики Молдова. Автор анализирует содержание статуса пережившего супруга до и после модернизации Гражданского кодекса, особенности размера обязательной доли в зависимости от очередности конкурирующих наследников. Анализируются зарубежные формы защиты семьи. Изучается возможность заимствования европейских форм защиты в молдавское законодательство. Автор приходит к выводу о необходимости установления различных критериев, позволяющих менять размер обязательной доли.

Ключевые слова: *обязательная доля, переживший супруг, модернизация, Гражданский кодекс Республики Молдова, наследование, имущество, защита семьи.*

STATUS OF SURVIVING SPOUSE BEFORE AND AFTER THE MODERNIZATION OF THE CIVIL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The present article deals with the problems arising from the change in the status of the surviving spouse after the modernization of the Civil Code of the Republic of Moldova. It is shown that the compulsory share in inheritance serves as one of the mechanisms of legal protection of the family, providing a guaranteed share of inherited property. Special attention is paid to the size of the compulsory share of the surviving spouse after the modernization of the Civil Code of the Republic of Moldova. The author analyzes the content of the status of the surviving spouse before and after the modernization of the Civil Code, the peculiarities of the size of the compulsory share depending on the order of competing heirs. Foreign forms of family protection are analyzed. The possibility of borrowing European forms of protection into Moldovan legislation is studied. The author comes to the conclusion that it is necessary to establish different criteria allowing to change the size of the compulsory share.

Keywords: *compulsory share, surviving spouse, modernization, Civil Code of the Republic of Moldova, inheritance, property, family protection.*

Введение

Пока человечество не откроет секрет вечной жизни, смерть остается неизбежным событием жизни, последним событием. Правопорядок рассматривает это событие с точки зрения имущества, оставленного умершим. Вероятно, если бы на момент смерти лицо не было участником каких-либо правоотношений, право наследования было бы не нужно; но такой сценарий маловероятен.

Общество заинтересовано в увеличении производства: и нет более сильного стимула к труду и экономике, чем возможность оставить наследство. Благодаря этой возможности человек наделен непосредственной властью над будущим своих поколений [1]. Гарантирование права каждого на наследство, закрепленное в статье 46 Конституции Республики Молдова, является отражением государственной политики, целью которой является создание условий, поддерживающих достойную жизнь граждан.

Гражданская дееспособность лица прекращается со смертью, однако закон о наследовании по-прежнему ставит умершего в центр регулирования, именно умерший становится актером в главной роли. При этом немаловажная роль, а точнее ведущая роль отводится пережившему супругу, который в силу закона относится к категориям лиц, права которых находятся под обязательной защитой государства [2, 3]. Таким образом, решение о защите семьи было принято и оставался лишь вопрос в какой форме данная защита должна была осуществляться. Одной из данных форм является наличие в законодательстве обязательной доли на наследство (как, например, в Австрии, Германии, Греции, Швейцарии, Нидерландах).

Обязательная доля – это своего рода институт наследственного права, введенный для социальной защиты определённого круга лиц [4]. В каждом случае конкурирующие претензии потомков покойного (как ближайших родственников по крови) и пережившего супруга представляют собой серьезную проблему. И в том, и в другом случае возникает сложность определения порядка распределения имущества без помощи покойного.

Цель введения института обязательной доли

Мысль о том, что определенная часть имущества умершего должна перейти к ближайшим родственникам даже вопреки его желанию, которую мы сегодня наблюдаем во всех континентальных режимах наследования, восходит к римскому праву [5]. В Риме это право предоставлялось достаточно широкому кругу лиц, в который включались: «бедствующая» вдова (то есть не имевшая собственного имущества и бывшая не в состоянии обеспечить себя после смерти мужа); непосредственно подвластные - при условии, что они не упомянуты в завещании; эмансипированные дети; полнородные и единокровные братья и сестры (если они обойдены в завещании в пользу *persona trapis*, то есть опороченного лица, например актрисы; некоторые другие категории лиц [5].

Таким образом, в историческом контексте обязательная доля изначально основывалась на солидарности между поколениями. Эта солидарность подразумевала, что отдельные наследники имели право не оставаться без попечения, а обязательная доля выполняла поддерживающую функцию и обеспечивала наследнику определенные условия жизни. Увеличение продолжительности жизни исказило это обоснование. Сегодня дети наследуют позже, в том возрасте, когда они сами достигли высокого уровня жизни и зачастую собственным трудом накопили собственные активы. Таким образом, если смотреть глобально, закон о наследовании больше не выполняет функцию обеспечения минимальных условий жизни, а, скорее, увеличивает условия жизни, когда это не является строго необходимым [1].

Природа брачных отношений. Условия правопреемства пережившего супруга

К законному наследству призывается лицо, находившееся в браке с умершим на момент открытия наследства. Следовательно, если на момент открытия наследства брак уже был расторгнут путем развода или расторгнут путем признания его недействительным, бывший супруг умершего не становится законным наследником умершего. Супруги состоят в брачных отношениях только с момента его регистрации. Таким образом, регистрация имеет учредительную силу. Сожительство не приводит к последствиям брака, а внутренняя правовая система не приравнивает долгосрочное сожительство к браку (в отличие, например, от некоторых латиноамериканских государств, которые признают браки де-факто). Супруги прекращают состоять в супружеских отношениях в случае смерти одного из них или развода [6, 7, 8]. Судебный развод вступает в силу со дня вступления в силу судебного решения, даже если оно не было зарегистрировано (статья 39 Семейного кодекса Республики Молдова). Законное право наследования у мужа возникает только в том случае, если он пережил умершего (подпункт а) части (1) статьи 2176 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ)). Если супруги умирают одновременно, они не наследуют друг друга (статья 2168 ГК РМ) [9].

Право пережившего супруга на обязательную долю

В предыдущей версии статья 1500 ГК РМ предусматривала, что переживший супруг имел равную долю с наследниками первой очереди (дети и родители умершего). Таким образом, в этой системе, чем больше детей оставил умерший, тем меньше доля наследства пережившего супруга. Однако с 1 марта 2019 года вступили в силу масштабные изменения и дополнения ГК РМ, работа над которыми длилась более четырех лет. Многие изменения и дополнения эксперты считают прогрессивными, способствующими облегчению практической работы и единообразному применению законодательства, а некоторые вызывают множество споров. К одному из таковых спорных изменений относится закрепление за пережившим супругом права на обязательную долю.

Расчет доли наследства пережившего супруга

В национальном законе о наследстве, действовавшем до 1 марта 2019, доля наследства мужа не была зафиксирована, а была равна доле детей умершего. Таким образом, в этой системе, чем больше детей оставил умерший, тем меньше доля наследства пережившего супруга. Однако с 1 марта 2019 года переживший супруг имеет фиксированную долю от наследства умершего супруга. При этом право законного наследования пережившего супруга основывается, как и в случае с родственниками, на принципе наследования внутри семьи. Однако родственники и переживший супруг наследуют совместно, и определение размера доли родственника и супруга является одним из наиболее чувствительных вопросов законодательной политики [1]. Поскольку родственники по восходящей или боковой линии более отдалены по степени родства, право наследования пережившего супруга увеличивается в весе (с $1/4$ до $1/2$), а после бабушек и дедушек другие родственники просто исключаются из наследства пережившим супругом. Чтобы дать возможность пережившему супругу наследовать вместе с родственниками разных классов, в соответствии с традицией континентального европейского права о наследовании супруг не входит ни в один класс наследников. Часть наследства, не принадлежащая пережившему супругу, взыскивается родственниками умершего, перешедшими в законное наследство (статья 2178 и последующие). Поэтому для расчета размера наследственных долей всех наследников по закону прежде всего необходимо установить размер наследственной доли пережившего супруга и уж затем остальных.

При отсутствии наследника первой очереди к наследованию призывается переживший супруг вместе с родственниками второй очереди наследников по закону, то есть родителями наследника, а в случае их смерти, то их потомки (братья, сестры умершего, племянники и т.п.) согласно статье 2179 ГК РМ. В этом случае переживший супруг получает долю наследства в установленном размере $1/2$ наследственной массы, а оставшуюся $1/2$ — с родственников второго класса в долях, исчисляемых по статье 2179 ГК РМ. Это правило действует (доля наследства не увеличивается) даже в том случае, если оба родителя умершего умерли раньше или когда в наследство переходят потомки только по одной линии родителей умершего.

Иными словами, до модернизации ГК РМ, переживший супруг, разделяя первую очередь наследования с детьми, имел долю, равную доле ребенка, тем самым, наследственная доля пережившего супруга варьировалась от количества детей. Данная норма закона являлась объективным следствием сложившейся ситуации: супруги формируют имущество, а дети имеют право на него ввиду закрепленной в Семейном кодексе Республики Молдова взаимной ответственности между детьми и родителями. Однако новая система, предусматривает фиксированную долю пережившего супруга, а именно $1/4$ или $1/2$ наследственной массы в зависимости от конкурирующей очереди наследования.

В данной сложившейся ситуации назревает вопрос об объективности введенной нормы: почему сформированное супругами имущество должно перейти братьям, сестрам или племянникам, а не остаться внутри семьи, ведь очевидно, что их лепта в формирование имущества весьма сомнительна. Констатируя вышеизложенное, требуется отметить, что введенный механизм определения доли пережившего супруга существенно ущемляет его права.

Очевидно, что ситуации бывают разные, к примеру, супруги, прожившие в браке долгие годы, равнозначно сколачивали своё имущество. В такой ситуации при смерти одного из них и в случае

отсутствия детей и родителей умершего супруга представляется несправедливым, 50% имущества делить с братьями и сёстрами или племянниками умершего супруга, которые не имели никакого отношения к формированию наследственной массы супругов. Однако бывает напротив, когда брак заключается уже при наличии сформированной наследственной массы одного из супругов. Таким образом, прожив в браке незначительное время, переживший супруг с наследниками третьей очереди делит имущество умершего поровну. Следовательно, единый подход в данном вопросе не всегда будет являться справедливым. Таким образом, анализ изменённого статуса пережившего супруга позволил выявить пробел, ущемляющий тем самым права пережившего супруга.

Зарубежные формы защиты прав пережившего супруга

Обращаясь к вопросу о том, какую форму должна принять защита семьи, важно обратить внимание на то, что для европейских государств характерным является фиксированная доля и система дискреционного наследования, которая предусматривает судебное разбирательство или угрозу судебного разбирательства. При этом при системе дискреционного наследования учитываются такие факторы, как любые семейные или иные отношения между заявителем и умершим лицом, включая характер и продолжительность отношений; характер и объем любых обязательств или ответственности умершего лица перед заявителем, любым другим лицом, в отношении которого было подано заявление на постановление о семейном обеспечении, или любому бенефициару имущества умершего; характер и объем имущества умершего; любая физическая, интеллектуальная или психическая инвалидность заявителя, любого другого лица, в отношении которого было подано заявление на получение распоряжения о предоставлении семейного обеспечения; возраст заявителя на момент рассмотрения заявления и иные факторы. Иными словами, система дискреционного наследования предусматривает, что суд в каждом конкретном случае, учитывая установленные факты, самостоятельно принимает решение о доле пережившего супруга. Однако фиксированная доля подразумевает законодательно строго определённый размер доли наследства для всех лиц.

Хотя каждая система пользуется поддержкой в странах, где она применяется, именно голоса критиков часто звучат громче всего. Так, утверждается, что эти системы слишком щедры к пережившему супругу (Италия и Бразилия) или слишком жестоки (Испания). Или слишком добры к детям (Ирландия) или, наоборот, недостаточно добры (Соединенные Штаты) [5].

Однако ни одна из систем не является идеальной. В частности, закрепление фиксированной доли не учитывает индивидуальность каждого конкретного случая, а потому не может быть объективной и справедливой. Однако дискреционная система тоже далека от совершенства. Судебные разбирательства являются дорогостоящими, непредсказуемыми, пугающими, вызывают разногласия в семье и потенциально постыдны [5].

В разительном контрасте, в то время как критики в юрисдикциях общего права громко жалуются на стоимость и неопределенность дискреционной системы семейного обеспечения, почти никто не выступает за введение системы фиксированных долей.

Короче говоря, «ни одна система не может быть удовлетворительной». Однако за обеими формами стоит идея семейной солидарности – идея о том, что члены семьи имеют особые права на наследство умершего.

Между фиксированными долями и судебными решениями есть и третий путь решения. В настоящее время необходимо отметить практику заимствования аспектов систем. В частности, системы с фиксированной долей несут некоторые элементы дискреционных полномочий; осуществление судебного усмотрения, в свете прецедентного права, больше похоже на применение фиксированных правил. И поэтому в правовых традициях, которые до сих пор оставались заметно различными в отношении обязательной защиты семьи, может, наконец, быть умеренная степень конвергенции [5].

Заключение

Очевидно, что все новое в законодательстве должно быть изучено, истолковано, проиллюстрировано и проанализировано с помощью доктрины, чтобы быть полезным в судебной практике. В

связи с тем, что с момента модернизации ГК РМ в области наследственного права прошло так мало времени, данная тема еще недостаточно изучена.

Поводя итог всему вышеизложенному, можно сделать вывод, что изменённый статус пережившего супруга после 1 марта 2019 года обозначил несправедливый подход в отношении фиксированной доли наследства.

Сегодня люди живут дольше, чаще вступают в брак и разводятся, сожительствуют без формальности брака, рожают детей более чем с одним партнером и формируют эмоциональные связи с теми, с кем у них нет кровного родства. Для этих сложных изменений, с их многочисленными последствиями для передачи богатства, система жестко фиксированных долей может показаться неадекватным ответом. Изменения в обществе подкрепляют часть этого стремления к реформам. Однако мы не должны ожидать, что обязательная доля уступит место дискреционному семейному обеспечению, не говоря уже об обратном. И все же, как бы ни было сложно сформулировать правила наследования по завещанию, формулирование правил защиты семьи является еще более сложной задачей. Отчасти это связано с тем, что воля наследодателя известна и, тем не менее, не подлежит учету. Ведь обязательная защита семьи связана не с тем, что сделал наследодатель, а о том, что, по мнению закона, наследодатель должен был сделать [10].

Решением возникшей проблемы может быть установление различных критериев, позволяющих менять размер обязательной доли (к примеру, заимствование критерия продолжительности брака по американскому законодательству).

Решение поставленной проблемы будет способствовать снижению количества наследственных споров, и как следствие загруженности судов.

Библиография:

1. CAZAC, O. *Drept civil. Moștenirea*. Кишинев: Bons Offices, 2022. 900 p. ISBN 978-9975-87-988-0.
2. САРАЕВ, Г., БЕЛОВ, В. *Наследственное право*. Москва: Юрайт, 2022. 376 с. ISBN 978-5-534-16574-6.
3. СКЛОВСКИЙ, К. *Собственность в гражданском праве: учебное пособие*. Москва: Юрайт, 2020, 1016 с. ISBN 978-5-534-13090-4.
4. АЛЬБОВ, А. *Наследственное право*. Москва: Юрайт, 2023. 197 с. ISBN 978-5-534-11856-8.
5. REID, K. G. C., DE WAAL, M. J., ZIMMERMANN, R. *Mandatory Family Protection*. United Kingdom: Oxford University Press, 2020. 801 с. ISBN 978 – 0– 19– 885039– 7.
6. КОРНЕЕВА, И. *Наследственное право*. Москва: Юрайт, 2022. 331 с. ISBN 978-5-534-12006-6.
7. БЕЛОВ, В. *Гражданское право*. Москва: Юрайт, 2020. 451 с. ISBN 978-5-534-00327-7.
8. ЧЕРЕПАХИН, Б. *Труды по гражданскому праву*. Москва: Статут, 2020. 480 с. ISBN 978-5-8354-1637-0.
9. *Codul civil al Republicii Moldova, m-nr. 1107 din 06.06.2002*. Republicat: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 82-86 art. 661.
10. РУСАНОВ, Г. *Преступления против собственности*. Москва: Юрайт, 2017. 173 с. ISBN 978-5-534-05853-6.

Данные об авторе:

Юлия ВИШНЕВСКАЯ, докторант Докторской школы юридических и экономических наук, Молдавский государственный университет

ORCID: 0009-0008-1189-0383

E-mail: vishneskayay@list.ru

Prezentat: 03.03.2025

**NOVAȚIILE CODULUI PENAL PRIN PRISMA LEGII NR. 136 DIN
06.06.2024 A INFRAȚIUNII DE „ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ”.
ANALIZA COMPARATIVĂ**

Petru VÎRLAN,

Universitatea de Stat din Moldova

În contextul adoptării Legii nr. 136 din 06.06.2024 pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și a Codului contravențional) și publicată la 07.06.2024 în Monitorul Oficial nr. 245-246 art. 353 s-au operat modificări esențiale a mai multor norme din cadrul Codului Penal, cât și a Codului Contravențional al Republicii Moldova. Nu a fost lăsată cu vederea inclusiv infracțiunea de îmbogățire ilicită prevăzută la art. 330² CP al RM care a modificat dispozițiile acestora de la alin. (1) și corespunzător, alin. (2). Cumulativ la modificările date, a fost introdusă o normă în partea generală a Codului Penal stipulată la art. 126² prin care s-a oferit definiția acelui text de lege „depășiri substanțiale” de multe ori discutat în rândul practicienilor, fiind și subiect al dezbaterilor științifice. În acest sens, prezentul articol va defini prin metoda comparativă, modificările operate și, spre final vom veni cu concluziile privind necesitatea și corectitudinea acestor modificări.

Cuvinte-cheie: *îmbogățire ilicită, analiză, comparativ, novații, infracțiune.*

**CRIMINAL CODE NEWS THROUGH THE PRISMA OF LAW
NO. 136 OF 06.06.2024 A OFFENSE OF “ILLEGAL LOGGING”.
COMPARATIVE ANALYSIS**

In the context of the adoption of Law No. 136 of 06.06.2024 amending certain normative acts (amending the Criminal Code and the Contravention Code) and published on 07.06.2024 in the Official Gazette No. 245-246, art. 353, essential amendments were made to several norms within the Criminal Code, as well as the Contravention Code of the Republic of Moldova. The crime of illicit enrichment provided for in art. 330² of the Criminal Code of the Republic of Moldova was not overlooked, which amended their provisions in para. (1) and, accordingly, para. (2). Cumulatively to the given amendments, a norm was introduced in the general part of the Criminal Code stipulated in art. 126², which provided the definition of that legal text „substantial excesses” often discussed among practitioners, being also the subject of scientific debates. In this sense, this article will finalize, through the comparative method, the changes made and, towards the end, we will come to conclusions regarding the necessity and correctness of these changes.

Keywords: *illicit enrichment, analysis, comparative, novations, crime.*

Introducere

Ținând cont de necesitatea adaptării normelor de drept la relațiile sociale existente, care în mod continuu se dezvoltă, survine obligația de interveni cu modificările corespunzătoare, pentru a racorda sistemul legislativ în acord cu cel social, iar atenția deosebită căreia este în mod primordial, ocrotirea relațiilor sociale împotriva lezării a celor mai importante valori, ocrotite de către normele dreptului penal.

În prezent, conținutul infracțiunii prevăzute la art. 330² CP al RM, sub denumirea marginală de „Îmbogățirea ilicită”, conține următorul text „(1) *Deținerea intenționată, de către o persoană publică sau de către o persoană cu funcție de demnitate publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor a căror valoare depășește substanțial mijloacele dobândite, dacă s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit, se pedepsește cu amendă în mărime de la 6000 la 8000 de unități convenționale sau cu închisoare de la 3 la 7 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani.*

(2) *Aceeași acțiune săvârșită în cazul în care depășirea substanțială constituie o diferență mai mare de 60 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la mo-*

mentul săvârșirii faptei, dintre averea deținută la momentul accederii în funcție și veniturile obținute în perioada exercitării funcției, inclusiv veniturile membrilor de familie sau ale concubinului/concubinei, pe de o parte, și averea deținută, inclusiv cheltuielile realizate în această perioadă, pe de altă parte, se pedepsește cu amendă în mărime de la 8000 la 10000 de unități convenționale sau cu închisoare de la 7 la 15 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani”. Aceasta modificare fost operată în temeiul Legii nr. 316 din 06.06.2024 pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și a Codului contravențional) și publicată la 07.06.2024 în Monitorul Oficial nr. 245-246 art. 353 [1].

Anterior, infracțiunea de „Îmbogățire ilicită” avea următorul conținut „(1) Deținerea de către o persoană cu funcție de răspundere sau de către o persoană publică, personal sau prin intermediul unor terți, a bunurilor în cazul în care valoarea acestora depășește substanțial mijloacele dobândite și s-a constatat, în baza probelor, că acestea nu aveau cum să fie obținute licit se pedepsește cu amendă în mărime de la 6000 la 8000 unități convenționale sau cu închisoare de la 3 la 7 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani. (2) Aceleași acțiuni săvârșite de o persoană cu funcție de demnitate publică se pedepsesc cu amendă în mărime de la 8000 la 10000 unități convenționale sau cu închisoare de la 7 la 15 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani” [2].

Intervenția legiuitorului moldav pentru modificarea acestei norme a fost a fost semnalată de mai multe ori într-o serie de lucrări [3], [4] etc. Cu toate acestea, abia peste mai mult de zece ani, totuși s-a intervenit asupra unor recomandări pentru înlăturarea disfuncționalităților în procesul care adesea fiind cu adevărat dificil calificarea faptei, stabilirea acelei „depășiri substanțiale” pentru constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii de îmbogățire ilicită.

Rezultate obținute și discuții

Prevenirea corupției și abuzurilor de putere face ca infracțiunea de îmbogățire ilicită să stârnească un interes considerabil în rândul opiniei publice, în special în contextul preocupărilor legate de transparența și integritatea instituțiilor statului, în special ale celor publice.

Scopul acestei infracțiuni este de a proteja integritatea sistemului economic și administrativ, prevenind posibilitatea ca indivizi să abuzeze de puterea lor pentru a-și acumula resurse financiare sau bunuri în mod ilegal.

Purcedem cu ideea că deși, anterior într-o lucrare [5] am menționat că dispoziția normei prevăzute la art. 330² CP al RM este una cu o formulare în așa mod, încât de la art. 330² alin. (1) CP RM se are în vedere doar sporirea activului patrimonial al făptuitorului, nu și diminuarea pasivului patrimonial al acestuia, a fost lăsată fără atenție. Această omisiune, fiind o interpretare restrânsă considerăm ca creează dificultăți în aplicarea normei, întrucât nu cuprinde faptul că diminuarea pasivului patrimonial poate avea același efect juridic și economic ca și sporirea activului patrimonial.

Susținem că o abordare mai largă și sistemică a prevederii ar fi necesară pentru a asigura o aplicare uniformă a infracțiunii în cauză. Astfel, era important ca legiuitorul, înainte de a supune modificărilor art. 332² alin. (1) CP RM să stabilească, dacă se infracțiunea de îmbogățire ilicită poate fi săvârșită prin modalitatea faptică, inclusiv și în situațiile în care făptuitorul își reduce obligațiile patrimoniale în mod ilegal, obținând astfel un avantaj patrimonial.

În acest sens, vom delimita diferențele și ulterior, acele insuficiențe care, considerăm noi că creau, posibil impedimente la aplicarea în practică de către organul de urmărire penală a stabilirii prezenței sau lipsei infracțiunii de îmbogățire ilicită.

Purcedem cu observația referitor la excluderea unui potențial subiect de răspundere care în redacția de până la 07.09.2024 se regăsea în dispoziția infracțiunii ca parte componentă a normei de drept – „persoană cu funcție de răspundere”, definiția cărui o regăsim în partea generală a CP, mai exact la art. 123. Din aceste considerente, se atestă tendința legiuitorului de a micșora cercul de subiecți pasibili de răspundere penală.

Observația secundară se manifestă prin completarea textului laturii obiective cu „deținerea intenționată” s.n. Atragem atenția că din momentul introducerii infracțiunii de către legiuitorul moldav prin legea nr.

326/2013 și care și-a început puterea juridică din 25 februarie 2014 [6], latura subiectivă ca parte componentă de comitere a infracțiunii constă în vinovăția exprimată prin intenție. În acest sens, infracțiunea poate fi comisă doar cu intenție directă, deoarece este o infracțiune formală, iar consumarea acesteia nu depinde de alte condiții sau evenimente ulterioare, în așa mod fiind, astfel exclusă posibilitatea atestării intenției indirecte sau a imprudenței (prin încredere exagerată sau neglijență) [7]. Latura subiectivă a infracțiunii de îmbogățire ilicită poate fi comisă exclusiv, prin intenție directă: persoana publică (fie că este vorba de un funcționar public sau de o persoană publică străină) recunoaște că, în momentul comiterii actului, bunurile, serviciile, privilegiile și avantajele de orice fel nu sunt obținute legal de ea și că acestea sunt dobândite în mod ilegal. În acest sens, este incert motivul pentru care s-a adăugat textul „deținerea intenționată” în ipoteza normei de incriminare stipulate la alin. (1) art. 330² CP al RM. Or, chiar în contextul apariției proiectului de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional) prin Hotărârea de Guvern nr. 355 din 07 iunie 2023 [8] observăm același text, care nu a suferit modificări, fiind așa și adoptat și publicat. Vom menționa că această intenție lipsește atunci când, imediat după ce a primit bunurile de la o altă persoană care le-a obținut ilicit, făptuitorul le distruge, le abandonează, le aruncă sau întreprinde alte acțiuni prin care se desparte de acestea. De asemenea, intenția de a deține bunurile nu există atunci când făptuitorul le examinează, le testează, le măsoară sau le analizează sub diverse aspecte, iar ulterior renunță la ele, deoarece nu corespund preferințelor sale (de exemplu, în ceea ce privește forma, dimensiunea, culoarea sau utilitatea lor).

Un alt moment care s-a operat, este completarea părții generale a Codului Penal al RM cu art. 126² Depășire substanțială care a menționat că „*prin depășire substanțială, în sensul art. 330², se înțelege diferența care depășește 40 de salarii medii pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei...*” [9], introducerea acestei norme a contribuit la clarificarea și previzibilitatea aplicării art. 106¹ alin. (2) și art. 330² din Codul penal, oferind societății, ca subiecții pasibili de răspundere penală să-și poată ordona comportamentul conform legii precum și organele de drept, de a califica fapta în sensul întrunirii elementelor infracțiunii și stabilirii acelor limite, care fiind depășite atrag consecințele de rigoare.

Aderând la acea „depășire substanțială” care a fost criticată de multe ori, fiind și obiect al sesizării Curții Constituționale [10] se observă că deja la alin. (2) al art. 330² s-a specificat „*Aceeași acțiune săvârșită în cazul în care depășirea substanțială constituie o diferență mai mare de 60 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărâre de Guvern*”.

Deși sub titlu comparativ, Legea nr. 133 din 17.06.2016 privind declararea averii și a intereselor personale [11], forul legislativ a definit noțiunea „diferență substanțială” ca fiind o diferență care depășește 20 de salarii medii lunare pe economie între averea dobândită și veniturile obținute de către subiectul declarării împreună cu membrii familiei, concubinul/concubina pe parcursul exercitării mandatelor sau a funcțiilor publice ori de demnitate publică în aceeași perioadă. Astfel constatăm, majorarea de către legiuitor, ba chiar o să afirmăm cu convingere, dublarea diferenței pentru a constata acea diferență care ar permite anchetarea subiectului pasibil, sub aspect penal. Pentru a obține rezultate în urma investigațiilor și urmăririi penale privind infracțiunea de îmbogățire ilicită, este necesar ca organului de urmărire penală să i se dispună toate pârghiile necesare în vederea acumulării de probe pertinente privind dobândirea bunurilor pe cale ilicită de către bănuț și/sau învinut. Suntem de părerea că majorarea acestui prag de la 20 la 40 de salarii medii pe economie va genera, posibil situații când deși aparent în acțiunile unui subiect vor fi întrunite toate semnele componentei de infracțiune, lipsa acestei depășiri substanțiale nu va lăsa decât o soluție unică, și anume încetarea urmăririi penale, persoanele nefiind sancționate. Pe de altă parte, definiția „diferenței substanțiale” din art. 2 al Legii nr. 133/2016, în ceea ce privește cuantificarea acestui barometru, coincidea în esență cu noțiunea de „proporții mari” folosită în art. 126 alin. (1) din Codul penal. Aceasta ridică probleme în aplicarea principiului coerenței normelor juridice, având în vedere că comparativ cu celelalte infracțiuni, se atestă o inechitabilitate dintre valoarea prejudiciului adus obiectului juridic al valorii social ocrotite.

Observăm, din aceste argumente, cu regret că totuși, rapoartele de monitorizare bazate pe Planul de Acțiune Anticorupție de la Istanbul [12] sugerează că aceste obstacole pot fi depășite printr-o formulare clară a elementelor constitutive ale infracțiunii.

Concluzii

Astfel, interesul public față de infracțiunea de îmbogățire ilicită este evidentă, având în vedere impactul direct asupra bunei funcționări a sistemului economic și administrativ, asupra protecției resurselor publice și asupra asigurării unui climat de încredere și echitate în societate.

Modificările legislative au contribuit la o abordare mai eficientă a acestor cazuri, facilitând, în același timp, procesul de evaluare a diferențelor substanțiale între veniturile legale și averea deținută de funcționarii publici, per a contrario până la intervenția legiuitorului moldav de a modifica conținutul infracțiunii de îmbogățire ilicită și stabilirea pragului valoric expres, în legea penală.

Totodată, apreciem drept critic, calificând o omisiune de a nu cuprinde în cercul de subiecți pasibili de răspundere penală persoane cu funcție de răspundere, nu este clar de ce s-au făcut aceste intervenții și care a fost raționamentul acestei modificări.

Prin urmare observăm că acele disfuncționalități enumerate în șirul de lucrări anterioare referitor la infracțiunea cercetată au contribuit, în mod major la modificarea infracțiunilor referitoare la buna funcționare a activităților din sfera publică, și nu este absolut acceptabil ca această infracțiune să nu funcționeze în mod active, deoarece ea joacă un rol esențial în lupta împotriva corupției și abuzurilor de putere, având un impact semnificativ asupra transparenței și încrederii publicului în instituțiile statului.

Bibliografie:

1. *Legea nr. 136 din 06.06.2024 pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și a Codului contravențional)*. Publicată la 07.06.2024 în *Monitorul Oficial* nr. 245-246 art. 353.
2. *Legea nr. 326 din 23.12.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative* Publicată la 25.02.2014 în *Monitorul Oficial* Nr. 47-48 art. 92.
3. STATI V. „Reglementarea răspunderii pentru infracțiunile prevăzute la art. 3302 „îmbogățirea ilicită” din Codul penal: controverse, soluții, perspective” *Revista Națională de Drept*, 2015, nr. 9, p. 2-12.
4. STATI V. „Dezincriminarea îmbogățirii ilicite de către Curtea Constituțională a Ucrainei: lecție pentru Republica Moldova?”, publicație din cadrul mesei rotunde dedicată jubileului de 75 de ani a USM, cu genericul „Cauzele de nefuncționare a normei de incriminare prevăzute la art. 3302 CP RM (îmbogățirea ilicită)”, USM, 2021.
5. VÎRLAN, Petru. *Obiectul juridic al infracțiunii prevăzute la art. 330² „îmbogățirea ilicită” din Codul penal*. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2022, nr. 8(158), pp. 139-143. ISSN 1814-3199. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7277614>.
6. *Legea nr. 326 din 23.12.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 47-48, art. 92.
7. VÎRLAN, Petru. *Îmbogățirea ilicită: aspecte teoretico-practice*. In: *Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor*, 1-2 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2019, Vol.2, pp. 398-407. ISBN 978-9975-149- 88-4.
8. *Proiect de lege cu privire la modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional) prin Hotărârea de Guvern nr. 355 din 07 iunie 2023*. Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6497/language/ro-RO/Default.aspx> [citât 23.02.2025].
9. *Codul penal al Republicii Moldova*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129;
10. *Hotărârea nr. 6 din 16.04.2015 privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal și Codul de procedură penală (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită)*. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=533> [Accesat:25.02.2025].
11. *Legea nr. 133 din 17.06.2016 privind declararea averii și a intereselor personale*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246, art. 513;
12. *Planul de Acțiuni Anticorupție de la Istanbul” (IAP) pentru Republica Moldova, Armenia și Azerbaidjan*. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=533> [Accesat:26.02.2025] <https://www.oecd.org/en/networks/anti-corruption-network-for-eastern-europe-and-central-asia.html>

Date despre autor:

Petru VÎRLAN, doctorand, lector universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0001-9416-1427

E-mail: v.petru15@gmail.com

Prezentat: 27.02.2025

CZU: 343.62:342.7-053.2(478)

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_24](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_24)

**LEGEA NR. 292 DIN 13.12.2024 - O CONFIRMARE
A TENDINȚELOR REPUBLICII MOLDOVA
DE AJUSTARE A LEGISLAȚIEI LA STANDARDELE DE CALITATE**

Dina VRABIE,

Universitatea de Stat din Moldova

Un stat care acționează în corespundere cu interesul viitoarei generații, își asigură o dezvoltare durabilă. La acest aspect își concentrează forțele statul Republica Moldova, în special prin reglementarea unor domenii lacunare. Fiind stat semnatar al Convenției de la Haga din 1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii încă din anul 1998, Republica Moldova a întreprins primii pași fermi în direcția implementării prevederilor internaționale ale acesteia, în anul 2020, prin introducerea unei proceduri speciale în acest sens în Codul de procedură civilă al RM. Actualmente, avem în vigoare începând cu 01.01.2025 o Lege privind protecția specială a copiilor împotriva deplasării în străinătate sau reținerii ilicite, care precizează și completează normele existente referitoare la procedura de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite, cât și la procedura de exercitare a dreptului de vizitare a copilului. Legea menționată necesită ajustări și modificări, pentru a asigura efectele benefice ale acesteia pe termen lung.

Cuvinte-cheie: *protecția drepturilor copilului, deplasare ilicită, reținere ilicită, înapoierea copilului, reședință obișnuită a copilului, interesul superior al copilului, drept de vizitare, drept privind încredințarea.*

**THE LAW NO. 292 FROM 13.12.2024 - A CONFIRMATION
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TENDENCIES TO ADJUST
THE LEGISLATION TO QUALITY STANDARDS**

A state that acts in accordance with the interest of the future generation ensures sustainable development. The state of the Republic of Moldova concentrates its forces on this aspect, especially by regulating some lacunar areas. Being a signatory state of the 1980 Hague Convention on the civil aspects of international child abduction since 1998, the Republic of Moldova took the first firm steps towards the implementation of its international provisions in 2020 by introducing a special procedure in this regard in the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova. Currently, we have entered into force since 01.01.2025 a Law on the special protection of children against travel abroad or illegal detention, which specifies and completes the existing rules regarding the procedure for returning the child to the state of his habitual residence, as well as the procedure for exercising the right to visit the child. The law under review requires adjustments and changes to ensure its long-term beneficial effects.

Keywords: *the protection of child's rights, wrongful removal, wrongful retention, child return, child's habitual residence, child's best interest, visitation right, custody right.*

Introducere

Republica Moldova depune eforturi sesizabile pentru a-și ajusta legislația la standarde de calitate, și acest fenomen nu poate fi negat. Despre realizările statului în domeniul protecției drepturilor copilului vorbesc noile acte normative adoptate, cât și modificările operate la cele existente.

Comitetul Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Copilului a venit de nenumărate ori cu Recomandări către statul Republica Moldova, în urma examinării rapoartelor periodice [1]. După examinarea celui de-al patrulea și celui de-al cincilea raport periodic combinat, au fost salutate progresele și au fost expuse câteva recomandări printre care, cea de a-și intensifica eforturile pentru a asigura integrarea în mod corespunzător a interesului superior al copilului, interpretat și aplicat în mod consecvent în toate procedurile și hotărârile legislative, administrative și judiciare, precum și în toate politicile, programele și proiectele care sunt relevante pentru copii și au impact asupra copiilor, inclusiv îngrijirea alternativă, adopția și justiția juvenilă. În acest sens, statul a fost încurajat să elaboreze proceduri și criterii de îndrumare a tuturor persoanelor responsabile relevante, pentru a stabili interesul superior al copilului în fiecare domeniu și a-l lua în

considerare în mod primordial. La fel, a fost recomandat ca statul să ia măsuri pentru a asigura adoptarea și implementarea eficientă a legislației care recunoaște dreptul copilului de a fi ascultat în procedurile juridice și administrative relevante, inclusiv prin crearea unor sisteme și/sau proceduri pentru respectarea acestui principiu de către asistenții sociali și instanțele de judecată.

Perfecționarea legislației în domeniul protecției drepturilor copilului a reprezentat o preocupare evidentă a legiuitorului, care a pus accent sporit pe o categorie mai specifică a acestora, fiind vorba despre protecția împotriva unei deplasări sau rețineri ilicite. Astfel, actualmente avem intrată în vigoare începând cu 1 ianuarie 2025, Legea nr. 292 privind protecția specială a copiilor împotriva deplasării în străinătate sau reținerii ilicite. Prin această lege, Guvernul și-a propus să consolideze protecția copiilor aflați în situații vulnerabile legate de dispute familiale și să asigure aplicarea normelor internaționale în acest sens [2].

Intervenind pentru a face claritate, menționăm că bazele reglementărilor ce privesc deplasarea sau reținerea ilicită a copilului le găsim în Convenția de la Haga din 1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii. La fel, unele norme procedurale sunt prevăzute de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Deși denumirea Convenției sus menționate operează cu termenul de „răpirea internațională de copii”, aceasta reglementează doar aspectele civile ale acestui fenomen. În același timp, normele Codului de procedură civilă utilizează termenul de „procedură de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite”. Deducem astfel că, toate aceste exprimări au aceeași însemnătate și fac referire la o eventuală deplasare sau reținere ilicită.

Trebuie la fel să remarcăm faptul că, Convenția de la Haga din 1980 cuprinde prevederi cu referire la 2 proceduri distincte, dar care au tangență, fiind vorba despre: înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și exercitarea dreptului de vizitare a copilului. Legea nr. 292 privind protecția specială a copiilor împotriva deplasării în străinătate sau reținerii ilicite, nu conține în denumirea sa expres termeni referitori la exercitarea dreptului de vizitare, însă totuși are prevederi specifice la acest capitol, nemijlocit în textul legii.

Obiectul studiului respectiv îl reprezintă Legea privind protecția specială a copiilor împotriva deplasării în străinătate sau reținerii ilicite (*în continuare Legea nr. 292*) și prevederile novatorii ale acesteia, care sunt integrate în premieră în legislația Republicii Moldova. Toate aceste reglementări au fost concepute urmărind un singur scop nobil, cel de a proteja copilul împotriva unui disconfort sau chiar pericol de ordin psihic și/sau fizic și de a-i asigura respectarea interesului superior. De altfel, interesul superior al copilului este definit de legea menționată, ca reprezentând asigurarea condițiilor adecvate pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a copilului, ținând cont de particularitățile individuale ale personalității acestuia și de situația concretă în care acesta se află [3, art. 3]. La aspectul dat urmează să precizăm că, interesul copilului prevalează în raport cu interesele altor participanți la proces, inclusiv și în raport cu cele ale părinților. Părinții pot deghiza interesul său personal sub forma beneficiilor pentru copil, însă instanțele de judecată se ghidează în astfel de situații doar de normele legale, de faptul în ce măsură o decizie sau alta l-ar avantaja pe copil și de probele administrate. Se prezumă că în toate cauzele ce se referă la o deplasare sau reținere ilicită, în interesul superior al copilului este înapoierea acestuia în statul reședinței sale obișnuite, adică în statul de unde a fost deplasat. În cauzele ce se referă la exercitarea dreptului de vizitare, interesul superior al copilului este de a comunica și a păstra o legătură apropiată și cu celălalt părinte, cu care nu i-a fost stabilit domiciliul, dacă persoanele sunt divorțate sau nici nu s-au aflat într-o relație de căsătorie. Asigurarea exercitării dreptului de vizitare a copilului, permite interacțiunea copilului cu celălalt părinte, astfel încât ultimul este în drept să ia copilul pentru o perioadă de timp în alt stat decât cel al reședinței obișnuite a copilului. Acest lucru contribuie la dezvoltarea armonioasă a copilului.

Rezultate

Promovarea valorificării opiniei copilului poate fi dedusă din prevederile Legii anterior menționate. Astfel, în procesele de examinare a cazurilor privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite, se va ține cont opinia, dorințele și de sentimentele copilului în funcție de vârsta lui și de capacitatea lui de înțelegere [3, art. 11 alin. (2)]. Observăm că Legea nr. 292 la art. 11 alin. (2) operează cu termenii de vârstă și capacitate de a înțelege atunci când se referă criteriile de valabilitate, sau altfel spus, condițiile necesar a fi întrunite pentru ca opinia copilului să fie luată în considerare. La art. 11 alin. (1), Legea nr. 292 prevede că

pe tot parcursul procedurii de înapoiere, autoritatea tutelară din raza teritorială a domiciliului copilului, este obligată să îi ofere informații și explicații clare și complete, potrivit vârstei și gradului său de maturitate, referitoare la etapa acestei proceduri [3, art. 11 alin. (1)]. Prin urmare, se observă o utilizare de noțiuni diferite cu aceeași însemnătate, chiar de textul unei singure legi. În aceeași ordine de idei, Legea nr. 370 privind drepturile copilului utilizează termenii de vârstă și grad de maturitate, aceștia fiind factorii care urmează a fi luați în calcul când se va aprecia relevanța opiniei copilului într-un caz ce îl privește [4, art. 15 alin. (1)]. Trebuie să menționăm că și Convenția cu privire la drepturile copilului din 1989 utilizează la fel termenul de „grad de maturitate” [5, art. 12]. Am putea presupune că sensul termenilor de „capacitate de a înțelege” și „grad de maturitate” este identic, însă pentru claritate, precizie și previzibilitate ar fi corect utilizarea unui termen identic în toate actele normative ce se referă la drepturile copilului.

Se impune o precizare, astfel încât, vârsta reprezintă o anumită perioadă de timp scursă din momentul nașterii, care poate fi ușor identificată, pe când gradul de maturitate se dovedește a fi un element mult mai complicat și complex [6]. Legiuitorul ar fi fost în măsură să completeze această lacună a legislației și să indice câteva criterii în dependență de care se va stabili gradul de maturitate al copilului. Totuși, la momentul de față aceste norme care lipsesc creează dificultăți.

În același timp, făcând referire la importanța opiniei copilului în procesele privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite, precum și în cauzele ce privesc exercitarea dreptului de vizitare a copilului, urmează să specificăm că o abatere în acest sens, ar fi în măsură să aducă atingere interesului superior al copilului. Legiuitorul urma să atragă o atenție mai sporită prevederilor referitoare la opinia copilului, indicând cazurile în care copilul nu va putea fi înapoiat, or opunerea copilului de a fi înapoiat reprezintă temei de refuz în înapoiere [7, art. 13].

Printre prevederile inovatorii ale Legii nr. 292 se numără și definirea termenilor de „deplasare ilicită” și „reținere ilicită”, noțiuni pe care nu le găsim nici în actele internaționale ce reglementează domeniul respectiv. Convenția de la Haga din 1980 specifică în ce condiții o „deplasare” sau „neînapoiere” se consideră a fi ilicită, însă nu le definește separat. Astfel, reieșind din prevederile art. 3 ale Legii nr. 292, *deplasarea ilicită reprezintă scoaterea copilului cu vârstă de până la 16 ani din statul în care își are reședința obișnuită, pentru o perioadă mai mare de 30 de zile, fără acordul scris, legalizat notarial al celui alt reprezentant legal...* [3, art. 3]. Același articol definește și noțiunea de „reținere ilicită”, care presupune *neînapoierea copilului cu vârstă de până la 16 ani în statul în care își are reședința obișnuită, după o perioadă mai mare de 30 de zile, în cazul lipsei acordului scris, legalizat notarial al reprezentantului legal...* [3, art. 3]. Calificare acțiunii ca fiind o deplasare sau o reținere ilicită nu prezintă importanță atât de mult, nefiind capabilă să influențeze asupra procedurii de înapoiere a copilului, însă prezintă interes din punct de vedere teoretic. Astfel, criteriile ce fac diferența dintre aceste două acțiuni ar ține de intenția inițială a părintelui responsabil de deplasare sau reținere, cât și de alți factori. Spre exemplu, în cazul în care copilul a părăsit teritoriul Republicii Moldova fiind însoțit de unul dintre părinți, pentru o perioadă de 4 luni, cu acordul scris al celui alt reprezentantului legal, însă după expirarea celor 4 luni se refuză întoarcerea copilului în țară, acțiunile respective pot fi calificate drept o reținere ilicită.

Alta este situația în care urmează să demonstrăm că a avut loc o deplasare ilicită, căci în asemenea cazuri trebuie să se țină cont de intenția inițială a părintelui care fie a luat copilul pentru o perioadă de timp peste hotarele țării fără acordul celui alt părinte, depășind termenul de 30 de zile, fie a avut un acord în acest sens, însă a depășit termenul indicat în acord. Dacă părintele inițial a intenționat să nu mai întoarcă copilul în țara reședinței sale obișnuite, atunci suntem în prezența unei deplasări ilicite. În acest sens, sunt relevante prevederile Legii cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, conform cărora *în cazul în care minorul își stabilește domiciliul în străinătate, este necesar consimțământul, exprimat prin declarație, al ambilor părinți ale căror semnături se legalizează de notar sau de alte persoane abilitate prin lege cu astfel de funcție, iar în cazul altor reprezentanți legali – consimțământul acestora, exprimat prin decizia autorității tutelare teritoriale* [8, art. 1 alin. (4)]. Aceasta înseamnă că nici un copil a cărui reședință obișnuită se află pe teritoriul Republicii Moldova, nu poate dobândi o nouă reședință obișnuită, în lipsa acordului celui alt părinte.

Faptul că un minor poate părăsi teritoriul Republicii Moldova fiind însoțit doar de un singur părinte este cunoscut și este prevăzut expres în Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, scopul

călătoriei însă trebuie să fie altul decât cel de a stabili domiciliul copilului în statul străin. Anterior, până la intrarea în vigoare a Legii nr. 292, se dovedea a fi neclar, cât timp trebuie să se scurgă din momentul traversării hotarelor, pentru ca o astfel de acțiune să fie calificată ca o deplasare sau reținere ilicită a copilului. Acest aspect genera și o tergiversare a cauzelor de acest tip, căci părintele ezita să se adreseze organelor competente cu o cerere de înapoiere a copilului, considerând că încă nu există temei în acest sens. Actualmente însă situația s-a schimbat odată cu intrarea în vigoare a Legii nr. 292, or scurgerea unui termen de 30 zile în cazul lipsei de acord, reprezintă temei de intentare a procedurii privind înapoierea. La fel și în cazul existenței acordului, depășirea termenului indicat în acesta, determină apariția dreptului de a solicita înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite.

Referindu-ne la modul în care se depune cererea, putem remarca o precizare cu care a venit Legea nr. 292, astfel încât a prevăzut expres că persoana fizică, instituția, organismul sau autoritatea centrală din străinătate poate să sesizeze direct instanța de judecată competentă din Republica Moldova [3, art. 14 alin. (1)]. Acest lucru ar însemna că, adresarea în prealabil către autoritatea centrală a statului, nu este obligatorie. În această ordine de idei, trebuie să remarcăm rolul autorității centrale în acest tip de cauze, or conform art. 6 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 292: *pentru realizarea obiectivelor stipulate în Convenție, autoritatea centrală a Republicii Moldova întreprinde toate măsurile corespunzătoare: pentru a asigura înapoierea de bună-voie a copilului sau a înlesni o soluție amiabilă, inclusiv prin mediere*. Încercările de a asigura înapoierea copilului de bunăvoie se pot solda cu succes, astfel încât, în unele cazuri ar fi posibilă excluderea adresării cu o cerere de înapoiere către instanțele judecată, ceea ce în rezultat ar fi în măsură să contribuie la garantarea celerității procesului.

O noutate absolută și necesară pentru legislația Republicii Moldova este reglementarea mai amănunțită, la art. 20 a Legii nr. 292, a căii de atac recurs. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova prevede doar că: *hotărârea judecătorească emisă pe marginea cererii privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite sau privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului poate fi atacată cu recurs* [9, art. 293⁴, alin. (2)]. Această lacună nu putea rămâne neobservată, or lipsa reglementărilor referitoare la termenul de judecare a recursului, era capabilă să afecteze vădit celeritatea procesului. Actualmente, art. 20 al Legii nr. 292 prevede că hotărârea Curții de Apel poate fi atacată cu recurs în termen de 10 zile și în maxim 5 zile de la expirarea termenului de recurs, dosarul este înaintat Curții Supreme de Justiție [3, art. 20 alin. (3)]. Ulterior, Curtea Supremă de Justiție urmează să pronunțe o decizie asupra cauzei, în termen de cel mult 6 săptămâni, dacă nu intervin careva situații excepționale [3, art. 20 alin. (4)]. Respectiv, cumulativ, este nevoie de un termen de cel puțin 8 săptămâni, pentru judecarea cauzelor în ordine de recurs.

O altă noutate normativă o reprezintă procedura care relaționează în mod direct cu cea privind înapoierea copilului, fiind vorba despre posibilitatea de a obține o hotărâre privind confirmarea deplasării sau reținerii ilicite. Prin urmare, în conformitate cu prevederile art. 23 ale Legii nr. 292, o autoritate administrativă sau judiciară a unui alt stat poate depune, prin intermediul autorității centrale a Republicii Moldova, o cerere, prin care să solicite confirmarea sau infirmarea faptului existenței unei deplasări sau rețineri ilicite cu încălcarea unui drept privind încredințarea. Cererea în cauză, va fi depusă de către autoritatea centrală la Curtea de Apel Chișinău [3, art. 23]. Este destul de bizar faptul că legiuitorul restricționează practic accesul direct al reclamantului la acest instrument. Norma respectivă indică expres subiecții care pot depune o asemenea cerere, fiind numite doar autoritatea administrativă sau judiciară. Acest aspect ridică semne de întrebare în primul rând datorită formulării articolului 15 din Convenția de la Haga din 1980, care prevede că autoritatea administrativă sau judiciară, înainte de a dispune înapoierea copilului, poate solicita reclamantului o hotărâre care să constate că deplasarea sau reținerea a fost ilicită în temeiul art. 3 din Convenție [7, art. 15]. Ar fi binevenit ca prevederile legale naționale să permită inclusiv și reclamantului să se adreseze cu o cerere privind confirmarea sau infirmarea existenței unei deplasări sau rețineri ilicite.

Printre punctele vulnerabile ale legii supuse cercetării, se mai numără și o neclaritate vădită, care reiese din prevederile art. 20 alin. (1) și alin. (3). Astfel, art. 20 alin. (1) al Legii nr. 292 stipulează că hotărârea Curții de Apel prin care se dispune înapoierea copilului, este executorie, iar alin. (3) al aceluiași articol stabilește că, recursul poate fi depus în 10 zile de la comunicare hotărârii Curții de Apel, acesta suspendând executarea hotărârii. Respectiv, apare o dilemă, dacă după pronunțarea hotărârii de către Curtea de Apel,

aceasta devine executorie, atunci persoana poate iniția procedura de executare, care în rezultat, urmează a fi suspendată cu desființarea tuturor acțiunilor întreprinse în acest sens, odată ce hotărârea va fi contestată cu recurs. Considerăm oportun ca hotărârea Curții de Apel să devină executorie doar după expirarea termenului de depunere a recursului, adică peste 10 zile după comunicarea hotărârii Curții de Apel.

Reiterând supremația interesului copilului, constatăm cu regret că legiuitorul moldav a omis de a menționa expres cazurile în care poate fi refuzată înapoierea copilului. Convenția de la Haga din 1980 prevede câteva excepții, care permit instanței de judecată să refuze înapoierea copilului, printre care:

1. a trecut un termen mai mare de 1 an de zile cu începere de la deplasare sau reținere ilicită și până la depunerea cererii de înapoiere și se constată că copilul s-a integrat în noul mediu social [7, art. 12 alin. (2)];
2. persoana care avea în îngrijire copilul nu exercita efectiv dreptul privind încredințarea la data deplasării sau reținerii ilicite [7, art. 13 alin. (1) lit. a)];
3. persoana care avea în îngrijire copilul, a consimțit ulterior asupra deplasării sau reținerii ilicite [7, art. 13 alin. (1) lit. a)];
4. există un risc grav ca înapoierea copilului să-l expună unui pericol fizic sau psihic sau ca în orice alt chip să-l situeze într-o situație intolerabilă [7, art. 13 alin. (1) lit. b)];
5. copilul se împotrivește înapoierii sale și acesta a atins o vârstă sau o maturitate care face necesar să se țină seama de opinia sa [7, art. 13 alin. (2)].

Un alt neajuns major identificat, ține de lipsa definirii noțiunii de drept privind încredințare, de care legislația națională are nevoie stringentă. Dreptul privind încredințarea copilului urmează a fi interpretat prin prisma prevederilor naționale ale fiecărui stat membru al Convenției de la Haga din 1980. Anume din acest motiv, în lipsa prevederilor clare cu referire la definirea termenului de drept privind încredințarea copilului, pot apărea neclarități. De altfel, practica judiciară indică asupra unei lacune în acest sens, or unii judecători interpretează eronat prevederile legale naționale, atunci când urmează să stabilească cui îi aparține dreptul privind încredințarea în momentul deplasării sau reținerii ilicite [10]. Cel puțin, legislația noastră națională are nevoie de a se indica expres că dreptul privind încredințarea include dreptul cu privire la îngrijirile cuvenite persoanei copilului și, îndeosebi, acela de a hotărî asupra locului reședinței sale [7, art. 5 lit. a)]. La fel, este necesar a se specifica că, deținerea dreptului privind încredințarea, poate să reiasă nu doar dintr-o hotărâre judecătorească, ci și în temeiul legii, dintr-o atribuire de plin drept sau dintr-un acord. Prin urmare, în conformitate cu prevederile Codului Familiei al RM, ambii părinți au drepturi egale în raport cu copilul [11, art. 58 alin. (1)], iar în temeiul Legii cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, domiciliul copilului nu poate fi stabilit peste hotarele țării fără acordul ambilor părinți. În rezultat, concluzionăm că, odată ce nici un părinte nu este lipsit de drepturi părintești, ambii rămân a fi titulari ai răspunderii părintești care dețin dreptul privind încredințarea, indiferent de faptul că sunt împreună sau separați și indiferent de faptul cu cine a fost stabilit domiciliul copilului.

Nu poate fi trecut cu vederea și urmează a fi modificat art. 19 al Legii nr. 292, or formularea normelor din cadrul acestui articol denotă faptul că legiuitorul moldav consideră că competența poate aparține Republicii Moldova doar pentru simplul fapt că copilul se află pe teritoriul său. Reglementările articolului menționat sună în felul următor: *dacă instanța de judecată constată că deplasarea sau reținerea copilului pe teritoriul Republicii Moldova este ilicită în sensul articolului 3 din Convenție, aceasta dispune înapoierea copilului în statul în care acesta își are reședința obișnuită...* Conform normelor prevăzute de Regulamentul Bruxelles IIB, *în caz de deplasare sau de reținere ilicită a unui copil, instanțele din statul membru în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înaintea deplasării sau a reținerii sale ilicite rămân competente până în momentul în care copilul dobândește o reședință obișnuită într-un alt stat membru* [12, art. 9]. Respectiv, competența aparține statului solicitant, din care a fost deplasat sau reținut copilul. Republica Moldova, în calitate de stat solicitat, nu poate examina o cauză și nici dispune înapoierea copilului pe teritoriul altui stat. În același timp, Republica Moldova este competentă de a dispune înapoierea pe teritoriul său a copilului ce a fost deplasat sau reținut ilicit pe teritoriul altui stat, în situațiile în care copilul își avea reședința obișnuită aici până la deplasare sau reținere ilicită.

Printre realizările Legii nr. 292 se numără indicarea măsurile de protecție ce pot fi dispuse de către instanța de judecată pe durata procesului, printre care: ridicarea actului de călătorie al copilului și interdicția

traversării hotarelor de către copil pentru o perioadă de timp. La fel, art. 19 alin. (3) al Legii menționate, enumeră măsurile ce pot fi dispuse de către instanța de judecată odată cu pronunțarea hotărârii de înapoiere, în special: predarea pașaportului sau actului de călătorie al copilului către reclamant; obligarea pârâtului de a contribui la eliberarea unui act de călătorie pentru copil, după caz; și autorizarea reclamantului de a prelua copilul în cazul refuzului de a-l preda benevol. Considerăm că lista măsurilor ce pot fi dispuse odată cu pronunțarea hotărârii de înapoiere ar putea fi extinsă. Astfel, legiuitorul ar putea indica posibilitatea urmăririi unui program de consiliere psihologică pentru copil, pentru a facilita apropierea copilului cu părintele reclamant, or în asemenea cauze, este posibilă pierderea legăturii dintre copil și părintele care solicită înapoierea. Anume din cauza îndepărtării copilului de părintele său, este posibil ca copilul să refuze înapoierea în statul reședinței sale obișnuite și să se opună. În aceeași ordine de idei, considerăm oportun ca legea să prevadă posibilitatea de a institui pentru reclamant unele cerințe, cum ar fi cea de a crea condiții favorabile de trai pentru copil în statul unde urmează a fi înapoiat, și nu în ultimul rând, de a oferi asigurări în unele cazuri, că copilul nu va fi separat de părintele de care a fost deplasat sau reținut ilicit, până când o instanță competentă nu se va pronunța asupra locului domiciliului copilului. În cazurile în care există însă deja pronunțată o hotărâre referitoare la stabilirea domiciliului copilului cu reclamantul, instanța care dispune înapoierea ar trebui să impună măsuri care ar exclude preluarea bruscă și traumatizantă a copilului de la pârât.

Legea nr. 292 din 13.12.2024 la fel conține reglementări inerente în domeniul dreptului de vizitare a copilului. Aceasta a specificat clar că, Curtea de Apel Chișinău poate pronunța o hotărâre privind încuviințarea scoaterii copilului de pe teritoriul Republicii Moldova pentru o perioadă scurtă de timp, în scopul exercitării dreptului de vizitare, doar cu condiția prezentării unor garanții privind înapoierea benevolă a copilului [3, art. 25]. Printre garanțiile necesare, legea enumeră doar una, fiind vorba despre depunerea unei cauțiuni în mărime de până la 50 000 lei, care se predă biroului executorului judecătoresc responsabil de executarea hotărârii.

Cu referire la procedura de exercitare a dreptului de vizitare, Legea nr. 292 prevede soluția pentru cazurile în care copilul refuză contactul cu persoana care solicită exercitarea acestui drept. Prin urmare, legiuitorul a stabilit că, în dependență de vârsta copilului, în asemenea situații există posibilitatea urmăririi unei program de consiliere psihologică, ce poate fi dispus prin hotărârea Curții de Apel Chișinău. Această măsură ar fi capabilă să înlăture obstacolele și distanța dintre copil și părinte.

Printre altele, legiuitorul a acordat atenție și securității copilului pe parcursul perioadei de aflarea a acestuia pe teritoriul altui stat în temeiul exercitării dreptului de vizitare. Astfel, în funcție de împrejurări, autoritatea centrală a Republicii Moldova, poate solicita autorității centrale sau altui organ din statul unde se află copilul, pe toată perioada exercitării dreptului de vizitare, să coopereze în scopul verificării condițiilor în care are loc vizitarea [3, art. 27].

Concluzii

În urma studiului efectuat, putem constata că, Legea nr. 292 privind protecția specială a copiilor împotriva deplasării în străinătate sau reținerii ilicite, urmează a fi cizelată pentru a corespunde realităților și necesităților sociale. Având un șir de norme valoroase în domeniul înapoierii și exercitării dreptului de vizitare, totuși au fost identificate curențe și lacune, care pe parcurs pot fi înlăturate prin modificări și completări legislative.

Propuneri

Fiind convinși de faptul că normele pe care le conține Legea nr. 292 vor contribui la facilitarea respectării interesului superior al copilului, venim totuși cu unele propuneri care ar completa normele inserate în textul acesteia. Astfel, considerăm oportun: indicarea expresă a cauzelor care permit instanței de judecată refuzul înapoierii copilului; definirea noțiunii de drept privind încredințarea; reglementarea posibilității reclamantului, ci nu doar autorității administrative sau judiciare, de a se adresa cu o cerere privind confirmarea existenței unei deplasări sau rețineri ilicite; modificarea prevederii ce prescrie că hotărârii Curții de Apel Chișinău este executorie, și indicarea faptului că aceasta devine executorie doar după expirarea termenului de depunere a recursului, din motiv că recursul suspendă executarea; completarea listei măsurilor

ce pot fi dispuse de instanța de judecată odată cu admiterea înapoierii copilului, printre care posibilitatea urmăririi unui program de consiliere psihologică de către copil, care ar permite identificarea și remedierea cauzele opunerii de a fi înapoiat; reglementarea expresă a posibilității și a termenului atacării cu recurs a hotărârii Curții de Apel Chișinău prin care se soluționează cererea privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului; specificarea clară a faptului că Republica Moldova este competentă de a judeca cauza privind înapoierea copilului sau cea privind exercitarea dreptului de vizitare doar în cazul în care reședința obișnuită a copilului se află pe teritoriul acesteia. La fel, propunem ca Codul de executare al Republicii Moldova să fie completat cu prevederi speciale în domeniul înapoierii copilului în statul reședinței sale obișnuite și a exercitării dreptului de vizitare.

Bibliografie:

1. *Recomandările Comitetului ONU pentru drepturile copilului emise în cadrul examinării celui de-al patrulea și al cincilea raport periodic combinat*, Chișinău 2019, accesat la 30.01.2025. Disponibil pe: <https://ombudsman.md/recomandarile-observatiile-finale-ale-comitetului-onu-pentru-drepturile-copilului-emise-in-cadrul-examinarii-celui-de-al-patrulea-si-al-cincilea-raport-periodic-combinat-2/>
2. *Guvernul sporește protecția specială a copiilor împotriva deplasării în străinătate și reținerii ilicite*, accesat la 30.01.2025. Disponibil pe <https://gov.md/ro/content/guvernul-sporeste-protectia-speciala-copiilor-impotriva-deplasarii-strainatate-si-retinerii>
3. *Legea nr. 292 din 13.12.2024 privind protecția specială a copiilor împotriva deplasării în străinătate sau reținerii ilicite*, accesat la 30.01.2025. Disponibil pe <https://monitorul.gov.md/ro/monitorul/view/pdf/3010/part/1#page=1;>
4. *Legea nr. 370 din 30.11.2023 privind drepturile copilului*, accesat la 31.01.2025. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140710&lang=ro#
5. *Convenția privind drepturile copilului din 20.11.1989*, accesat la 31.01.2025. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf>
6. VRABIE, D., *Opinia copilului în contextul procedurii de înapoiere sau exercitare a dreptului de vizitare a acestuia*, accesat la 31.01.2025. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/181-185_30.pdf
7. *Convenția de la Haga din 25.10.1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii*, accesat la 31.01.2025. Disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118015&lang=ro
8. *Legea nr. 269 din 09.11.1994 cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova*, accesat la 31.01.2025. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131615&lang=ro#
9. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003*, accesat la 03.02.2025. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146156&lang=ro
10. *Hotărârea Judecătorie Chișinău sediul Centru din 08.07.2019*, accesat la 05.02.2025. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/2573c7d7-844d-4a86-90be-aaf3f6ee671f
11. *Codul Familiei al RM din 26.10.2000*, accesat la 05.02.2025. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112685&lang=ro
12. *Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare)*, accesat la 06.02.2025. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1111>

Date despre autor:

Dina VRABIE, doctorand Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0009-4486-4728

E-mail: vrabiedina1993@gmail.com

Prezentat: 17.03.2025

CASE STUDY:
**THE PROCESS OF NATIONAL SECURITY CONSOLIDATION
IN CROATIA – PERSPECTIVES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Victoria BEVZIUC, Inga GRIGORIU,
Moldova State University

The evolution of the national security assurance system of the republic of Croatia in the context of its integration into European and transatlantic security structures, a distinct stage in the dynamics of the regional security landscape. This study aims to investigate the determining factors of Croatia's accession process to NATO and the European Union from the perspective of their implications on the Croatian national security architecture. The research objectives focus on identifying institutional and procedural mechanisms, analyzing transition periods and public support for the integration process, as well as assessing the challenges and opportunities generated by accession. The investigation's findings highlight that the Croatian model offers valuable lessons regarding the strengthening of national security through European and Euro-Atlantic integration. The conclusions emphasize the importance of a strategic, coherent, and multisectoral approach in the accession process, while also underlining the adaptability of security mechanisms to new geopolitical realities.

Keywords: *national security, European integration, security policies, strategic evolution, geopolitical outlook, case study.*

**STUDIU DE CAZ: PROCESUL DE CONSOLIDARE
A SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN CROAȚIA –
PERSPECTIVE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA**

Evoluția sistemului de asigurare a securității naționale a Republicii Croația în contextul integrării sale în structurile de securitate europene și transatlantice, etapă distinctă în dinamica peisajului securității regionale. Prezentul studiu are drept scop investigarea factorilor determinanți ai procesului de aderare a Croației la NATO și Uniunea Europeană din perspectiva implicațiilor acestora asupra arhitecturii securității naționale croate. Obiectivele cercetării vizează identificarea mecanismelor instituționale și procedurale, analiza perioadelor de tranziție și a sprijinului public privind procesul de integrare, precum și evaluarea provocărilor și oportunităților generate de aderare. Studiul explorează relevanța experienței croate pentru Republica Moldova în contextul obținerii statutului de stat candidat la aderarea în Uniunea Europeană. Rezultatele investigației scot în evidență faptul că modelul croat oferă lecții valoroase privind consolidarea securității naționale prin integrare europeană și euroatlantică. Concluziile evidențiază importanța unei abordări strategice, coerente și multisectoriale în procesul de aderare, subliniind totodată adaptabilitatea mecanismelor de securitate la noile realități geopolitice.

Cuvinte-cheie: *securitate națională, integrare europeană, politici de securitate, evoluție strategică, perspectivă geopolitică, studiu de caz.*

Introduction

The expansion of the European Union and the North Atlantic Alliance in Western and South-Eastern Europe in the period 2000-2013 represented a distinct stage in the evolution of the European and transatlantic security landscape. The geographical positioning of the states of the former Yugoslav communist camp gave them a certain role in the regional security dynamics by building a new security architecture that represented EU and NATO membership [1, p. 1]. Out of the need to be actively involved in concentrating stability efforts in Western Europe, the Balkans and the Black Sea basin, as well as in order to reduce the interference induced by the war in the former Yugoslav area, in the actions to eradicate the Eastern European routes of drug trafficking and organized crime, the EU and NATO have also strengthened their security policies through dedicated programs such as the Partnership for Peace (PfP) and the Membership Action Plan (MAP) [1, p. 2].

The 1989 revolutions in Eastern Europe, characterized by the fall of communist regimes and the adoption of democratic systems, also affected the Yugoslav federation, leading to ethnic conflicts and wars of independence between the 6 republics - Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro, Macedonia. Against the backdrop of the Communists' loss of power to separatist parties in the 1990s [2, p. 31], from 1991 onwards, each republic declared its independence, a process that had repercussions on the constituent ethnic communities [2, p. 32]. The inter-ethnic incidents led to destructive and protracted military aggression, which deeply affected regional security. Thus, the Western Balkans, with its ethnically drawn borders, stood out as a region of heightened insecurity, and for the North Atlantic Alliance and the European Community, this issue became a major concern [1, p. 2].

Methodology applied

The study uses specific methods to investigate the evolution of the process of ensuring Croatia's national security in the post-war period, one of which is the historical method covering the period from 2000 to 2013, which allowed to analyze the stages of development of the Croatian state security architecture and the factors that influenced the adopted strategies. The content analysis method was also applied to examine official documents, literature in the field of strategic studies, international relations and political science. This approach facilitated the understanding and interpretation of the mechanisms behind the political decisions and integration of Croatia into Euro-Atlantic structures.

Another essential methodological tool is the comparative method, which makes it possible to highlight the particularities of the Croatian model in relation to other countries in the region that have gone through similar processes of transformation and European integration. The descriptive method was also used to analyze the institutional processes and mechanisms that contributed to the strengthening of national security. Through this method, the key elements of Croatia's domestic and foreign policies were studied, with a focus on the reforms adopted in the context of NATO and EU accession.

In order to outline possible scenarios of applicability of the Croatian model in the context of the Republic of Moldova, the prospective method was used, which allowed the formulation of courses of action based on the Croatian experience, adapted to the current geopolitical and socio-economic realities in the Eastern European space. Throughout the research process, the principle of objectivity was respected, which ensured the formulation of conclusions, excluding ideological influences or subjective approaches.

Research results

The Republic of Croatia is a member of NATO and the EU characterized by an arduous path to full membership in both structures [3, p. 8]. It is found in several geopolitical and geo-strategic regions, and belongs to Central Europe, South-Eastern Europe, the Mediterranean region and the Western Balkans. According to the researcher Robert Mikas, the majority of Croatian citizens do not accept this membership, because historically, culturally and politically Croatia tends towards the West, but the West places it on the periphery of this civilization [4, p. 359].

On June 25, 1991, the Republic of Croatia declared its independence, with Germany being the first country to recognize this status in December 1991. On January 15, 1992, Croatia was officially recognized by the European Community, and on May 22, 1992, Croatia became a member of the United Nations [3, p. 19]. With the end of the War of Independence in 1995, gaining membership in the Euro-Atlantic structure was one of Croatia's foreign policy goals. The year 1996 was the country's first attempt to apply to NATO's Partnership for Peace, but after the post-war period it did not meet all the necessary conditions [5, p. 182]. The acute problems Croatia was facing had interferences in all spheres of activity, mainly emphasized underdeveloped democracy, shortcomings in the respect for human rights, war-affected economy, territories still under Serbian occupation, complicated relations with Bosnia and Herzegovina, border disputes with Slovenia etc [7, p. 392]. After considerable efforts, including with the help of the international community, in 1998 Croatia succeeded in peacefully integrating the eastern parts of its territories, creating the preconditions for a new dialog within the Euro-Atlantic structures [3, p. 23].

The institutionalization of Croatian-North Atlantic relations can be traced through the accounts of career

diplomat Pjer Šimunović, who was directly involved in Croatia's NATO accession process as national coordinator, chairman of the Inter-Agency Working Group, chairman of the Membership Action Plan, deputy foreign minister responsible for international organizations and security, director for defence policy and state secretary of defence in 2004-2011. According to the official, one of the vehicles of Croatian accession to NATO was the Membership Action Plan (MAP), introduced by the Alliance in 1999, which established a more structured framework of relations and responsibilities for future allies [5, p. 179].

After a new application in 2000 [5, p. 182], Croatia joined the program called Partnership for Peace (PfP) [6, chap. III]. The aim of the program is to assist potential members in the security and defense planning system, published in strategic documents, such as the National Security Strategy, Defense Strategy, Military Strategy, etc. In addition, the state defense system requires transparent financing from the country's budget, with systematic democratic oversight of the military forces. Partnership. In addition, the state defense system needs to be transparently financed from the country's budget, with systematic democratic oversight of military forces. The partnership also requires that military forces be trained and prepared for various missions under the leadership of the UN and OSCE, as well as to participate in crisis management operations outside the territories of NATO member countries. Therefore, PfP membership plays an important role in the process of accession of new member countries to NATO, and Croatia has marked it as one of the main elements of the country's national security [7, p. 393].

At the same time, the political changes in 2000, with the victory in the parliamentary elections of the center-left coalition led by the Social Democratic Party of Croatia and the victory in the presidential elections of Stjepan Mesić, signaled the end of the post-war period and the transition to a new stage of the country's development. After the year 2000, Croatia fully engaged in the development of its foreign policy with NATO and European Union membership as central objectives [5, p. 182]. At the same time, the issue of Serb refugees was a priority of domestic policy, along with economic measures and closer cooperation with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) [7, p. 392]. Croatia's determination has enabled it to develop its national security and foreign policy and to contribute to international and regional stability.

In the framework of the PfP, Croatia submitted its first Annual National Program (ANP) for 2002/2003, in which it confirmed its commitment to the value system of NATO countries and re-emphasized its membership in the alliance as one of the highest priorities of its foreign policy [7, p. 393]. The second NPA was presented in 2003 for the period 2003/2004 whose aim was regional cooperation, thus getting a positive response from NATO, unresolved remained the issue of borders with Slovenia, reform of the armed forces, cooperation with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. The case of Lieutenant General Ante Gotovina, the main Croatian war crimes indictee, was to become a major obstacle not only in Croatia-NATO relations, but also in Croatia-EU relations [7, p. 393].

With the third NAP for 2004/2005 and the fourth NAP for 2005/2006, Croatia explicitly emphasized that the state had made its NATO and EU membership a key priority, adopting the most important strategic plans [7, p. 394]. The Croatian state has contributed to the improvement of the situation in the region, one contribution being its active participation in the NATO program for Serbia and Montenegro, which included activities such as language training and courses for UN military observers, while simultaneously intensifying relations between the defense ministries of the countries involved. At the regional level, Croatia has contributed to the strengthening of border control in order to effectively combat terrorism, trafficking in human beings and drugs etc [3, p. 24]. Croatia has emphasized its efforts to cooperate with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia in resolving a single outstanding issue concerning Ante Gotovina. As a result, two months after the submission of the last NAP, Lieutenant General Gotovina was detained outside Croatian territory in the Canary Islands and brought to justice [7, p. 394].

In the following years Croatia continued to modernize and invest in its military system as well as to persevere in its domestic and foreign policies, which is why in 2006, at a NATO summit in Riga, the Alliance expressed its readiness to invite candidate countries to the next summit in Bucharest [8], to be held in 2008 [5, p. 183]. Despite the ambitious reforms, a relative lack of public support for NATO membership has been brought to the forefront as a worrying factor by the Alliance, considered as the biggest weakness of Croa-

tia's candidacy. Domestic opponents of membership cited Croatia's involvement in international conflicts against its will. However, after an attack on the Croatian embassy in the city Belgrade after Kosovo's declaration of independence from Serbia in February 2008, public support rose to over 60%. After the Bucharest Summit in 2008, around 60% of the population supported the country's membership aspirations, according to the Summit Report [1, p. 7].

It is important to mention a few key aspects in Croatia's path to joining the North Atlantic Alliance from a geopolitical perspective and considering the nature of the candidate state, Croatia. Firstly, following the war of independence, there was internal political support from the political elites to obtain membership status, despite certain minor divergences in programs or visions. Generally, both the ruling parties and the main opposition parties, such as the Social Democratic Party (SDP), supported NATO accession with the rationale of strengthening the state's security at the regional level. A condition set by the SDP was the holding of a republican referendum on this subject; however, this initiative was later abandoned [1, p. 7].

According to diplomat Pjer Šimunović, who provides an insider perspective on the entire process, a determining factor in the accession process was the lack of significant influence from the Russian Federation on Croatia's and Albania's NATO accession – these countries were examined collectively. The expert explains that these two countries were not part of the geopolitical conflicts of the Cold War; therefore, they did not represent a major strategic interest for Russia. Moreover, their desire to join NATO was not motivated by a particular need for protection against Russia, even though Russia opposed NATO's expansion. Ultimately, Russia did not focus its resources on blocking Croatia's and Albania's accession, suggesting that it did not consider this expansion a critical threat to its interests.

In contrast, Russia's reaction toward the end of the accession process escalated the crisis in Georgia in 2008 into an armed conflict. The Russian Ministry of Foreign Affairs criticized the signing of accession protocols with Albania and Croatia, framing this action as part of a general opposition to NATO expansion, regardless of the targeted region. Russia viewed NATO expansion as a threat to its security, contrary to the principle that a state's security should not be built at the expense of others [5, p. 180].

From a geopolitical perspective on Croatia's accession to NATO, the diplomat suggests that this process cannot be analyzed on a continental scale but rather on a regional and sub-regional level, in the context of instability and the wars of the 1990s in the Balkans. For this reason, Croatia began developing official relations with NATO later than other post-communist countries, only in 2000. Therefore, Croatia's and Albania's accession should be examined in terms of its effects on the Balkan region. During the accession process, it was argued that these countries could contribute to stabilizing Southeast Europe but would need to effectively contribute to regional security by demonstrating their intention to live in peace with all their neighbors.

Thus, due to the strategic importance of the Balkans for NATO, the region was subject to special monitoring, and Croatia had to meet strict requirements to be admitted. The Alliance made a firm commitment to the security and stability of Southeast Europe, including deep political and military involvement in the region, marked by the presence of NATO troops. Consequently, the collapse of Yugoslavia transformed NATO, forcing it to adopt a new crisis management and peacekeeping role, which directly influenced the conditions imposed on Croatia for accession to maintain regional stability [5, p. 181].

These requirements led to the ratification of Croatia's Accession Protocol in the national parliaments of allied countries. On April 1, 2009, Croatia submitted its ratification document, officially becoming a NATO member. Croatia's first appearance as a full member of the Alliance was at the NATO summit in Strasbourg and Kehl, held on April 3-4, 2009 [5, p. 183]. Subsequently, Croatia has participated in various military, political, and other operations under the Treaty's umbrella, fulfilling its international obligations to stabilize critical areas, developing the capacity of its armed forces, enhancing their interoperability, and sharing previously acquired knowledge.

Among the military operations are NATO's Peace Support Operations in Afghanistan, Kosovo, and contributions to Southeast Europe's support. Croatia has also actively participated in UN Resolution 1325 on „Women, Peace, and Security,” where NATO pays special attention to the role of women in peace missions and operations [7, p. 395].

Having experienced a prolonged war for independence, Croatia viewed NATO as a guarantee of national security, which propelled its accession to the European Union (EU), representing the state's aspiration to enhance its economic development. These aspirations imposed both rigid requirements and numerous reforms from the EU and NATO concerning democracy, the military, human rights, etc., which Croatia met over time. Being a small country with relatively limited military potential, Croatia demonstrated its ability to contribute to various NATO missions and operations, especially those related to the Western Balkans – a region characterized by instability due to ethnic conflicts and various asymmetric threats.

Croatia has proven it can act as a mediator between countries aspiring to achieve the same objectives in their foreign policy, contributing to regional security in the Balkan countries [1, p. 7-8].

From the perspective of achieving stability and economic recovery, peace, reconciliation, and social resilience after a prolonged military conflict, Croatia submitted its application for European Union (EU) membership in 2003. Negotiations began in 2005 and concluded around 2011 [5, p. 183]. During the same period that Croatia was internally preparing to engage with NATO structures, it also took steps toward EU integration. In 1998, Croatia established the Office for European Integration, responsible for coordinating domestic policies related to European integration and promoting various initiatives toward EU accession. The Office played a significant role in developing the European Integration Action Plan in 1999, which set the framework for developing relations with the EU through negotiations on the Stabilization and Association Agreement, signed in 2001 [9, p. 81].

Compared to other Central and Eastern European countries, Croatia's path to EU membership was longer, marked by internal issues in the areas of justice, anti-corruption efforts, the rule of law, human rights, and freedom of expression – institutions that required reforms in areas such as domestic affairs, agriculture, environment etc. Firstly, from 1990 to 1999, Croatia's president was Franjo Tuđman, who was re-elected in several electoral rounds. During his decade in power, Croatia's rapprochement with the EU was modest [11, p. 6]. After Tuđman's death in December 1999, the government ceased to consider itself a self-sufficient „regional power.” Tuđman's party, the Croatian Democratic Union (HDZ), underwent significant transformation, shifting from an almost authoritarian party to a pro-European, center-right, and democratically oriented formation, becoming a key supporter of Croatia's accession to both the EU and NATO [1, p. 7]. This change in identity allowed HDZ to support Croatia's integration into Euro-Atlantic structures without encountering significant resistance within the party [11, p. 14].

Secondly, Croatia recognized that it could no longer survive as an isolated sovereign state. Thus, it acknowledged the importance of commercial integration with other European states as its main foreign policy objective: to join the EU as soon as possible in 2003 [11, p. 15].

The post-war Croatian Republic, even after moving away from what was considered an authoritarian regime, had to make significant efforts to meet NATO and EU standards. Despite adopting a democratic system after the fall of the communist regime, the country still faced certain interferences with the rule of law. These efforts led to the adoption of the National Program for the Integration of the Republic of Croatia into the European Union in 2003 [11, p. 22]. This was followed by the EU's positive opinion regarding Croatia's accession application, obtaining candidate country status in 2004, and the start of accession negotiations in 2005 [11, p. 23].

The study „Assessing the negotiation experience: quick accession or good representation?” [12], authored by researcher Tomislav Maršić, examines Croatia's negotiation experience through a comparative method based on the models of Estonia, Slovenia, and Hungary. According to the author, the Croatian government adopted and implemented a series of strategic documents aimed at complying with the Copenhagen Criteria, developing domestic and foreign policy areas, and informing society through a Communication Strategy on the benefits of accession. The government created national structures responsible for negotiations, including a president and head of the national delegation, as well as negotiation teams.

Moreover, the author argues that Croatia's negotiation structure was optimized to match the ambition of concluding negotiations in a very short time. The structure focused unidimensionally on executive expertise, which weakened Croatia's representation and internal legitimacy issues.

The pressure to implement reforms quickly stemmed from the change in government in 2000, which fo-

cused on EU accession alongside Romania and Bulgaria, to the detriment of the quality of reforms. As a result, the pressure did not adapt well to new strategic developments, such as EU enlargement fatigue, which produced „euro-fatigue” in Croatia. Consequently, this marked the negotiation process as prolonged and arduous.

Additionally, the author notes the insufficient involvement of the Croatian Parliament in the negotiation teams, which led to a political crisis caused by two major opposition parties, which later influenced public opinion. As a result, the author recommends treating EU integration not only as a foreign policy objective but as part of domestic policies aimed at implementing authentic reforms and involving Parliament and the academic community more broadly in the negotiations. As other countries’ experiences in the accession process suggest, European integration is fundamentally a domestic issue since decisions made in Brussels may override those made in Zagreb.

Two major issues prolonged the negotiation period. The first was related to Lieutenant General Ante Gotovina, and the second concerned the veto applied by Croatia’s neighbor, Slovenia, an EU member state [9, p. 83]. Slovenia was in a dispute with Croatia over the maritime border in the Gulf of Piran in the Adriatic Sea. The issue was eventually resolved through an agreement and a Slovenian referendum, where 51.5% of voters supported resolving the conflict. Together, these developments allowed the Accession Treaty between the European Union and Croatia to be signed on December 9, 2011, after six years of negotiations followed by an additional two years during which Croatia had to continue reforms in key areas.

The European Commission’s opinion reflected the need to meet political criteria, strengthen the rule of law, improve public administration and the judicial system, and combat corruption. The Commission also concluded that Croatia could withstand competitive pressures within the EU market, as it was considered to have a functioning economy. Consequently, on July 1, 2013, after the Accession Treaty [13] was ratified by all EU member states, Croatia became the 28th EU member. This event marked a green light for other candidate countries, both in the Western Balkans and Eastern Europe, to pursue EU integration aspirations [9, p. 84].

Croatia’s accession process to EU standards and its negotiation process were arduous and lengthy, but the actual integration can be considered one of the most comprehensive. The EU applied stricter standards for Croatia compared to other member states and implemented more meticulous political criteria than those applied to Slovenia, Croatia’s neighbor in the Balkan Peninsula [10]. Nevertheless, despite the rigorous evaluation process and the lack of support from other EU member states, the Croatian people’s will to join the EU remained relatively high until the European Commission declared in 2011 that Croatia had met all accession criteria and was finally accepted as an official member in 2013.

Conclusions

Croatia viewed the North Atlantic Alliance (NATO) as an essential shield for defending the state against dangers and threats specific to its geostrategic area. After achieving independence, Croatia sought a strategic partner to help strengthen a security architecture capable of ensuring long-term stability and safety. Thus, Croatia set as a fundamental goal of its foreign policy the accession to NATO and the European Union, considering that these structures would not only guarantee national security but also facilitate economic development by integrating into a regional security system and modernizing national institutions.

Croatia went through a five-year war for its independence and, in the post-conflict period, realized that aligning with NATO was a guarantee for security and economic development. The Croatian government had to undergo a complex process of redefining national and foreign policy objectives while running an extensive information and communication campaign to gain popular support for joining NATO and the EU. Additionally, Russia’s neutral position towards the Balkans allowed Croatia to join Euro-Atlantic structures without facing major reprisals, as in the cases of Georgia or Ukraine.

Croatia understood that its economic prosperity and the safety of its citizens could be guaranteed by integrating into a community based on a common and interconnected market. The aspiration to join the EU became more decisive after internal political changes after 2000, when the Croatian government redefined its policies within a new European framework. The integration process also involved a series of reforms and communication efforts aimed at overcoming societal fears about losing national identity through integration into a common community space. These concerns were natural, given that Croatia, formed from the

disintegration of a federation, had consolidated its national identity through a long-lasting military conflict.

The Republic of Moldova could adopt Croatia's model, considered one of the most complex integration models characterized by profound transformations in both the political class and society as a whole. Croatia offers a clear perspective on the quality of internal reforms, and the concept of European integration should not be seen only as a foreign policy objective but also as a catalyst for modernizing institutions, implementing economic reforms, and strengthening the rule of law.

Moreover, Moldova should adopt measures to ensure that the integration process will strengthen national unity, enhance the well-being of the population by providing access to resources, opportunities, and European standards. Moldova must recognize the importance of a coherent public communication strategy regarding the benefits of EU integration and NATO partnership. Additionally, it must adopt a smart diplomatic approach to navigate the challenges imposed by Russia's influence while maintaining a clear pro-European and pro-reform path.

Bibliography:

1. MORELLI, V., EK C., BELKIN, P., WOEHREL, S., NICHOL, J. *NATO Enlargement: Albania, Croatia, and Possible Future Candidates*, CRS Report for Congress (Washington, DC: Congressional Research Service, April 14 2009), Summary.
2. ČULAR, G., *Political Development in Croatia ...*, *Politička misao*, Vol. XXXVII, (2000), No. 5, pp. 30–46 Available: <https://hrcak.srce.hr/file/42347> (visited 19.02.2025).
3. KNEZOVIĆ, S., ESTEVES LOPES, M. *Croatia as a small state in contemporary international relations*. Zagreb: IRMO and Hanns Sediel Foundation, 2019. 30 p. ISBN 978-953-95835-2-9.
4. MIKAS, R. *Determination and Development of Definitions and Concepts of Hybrid Threats and Hybrid Wars: Comparison of Solutions at the Level of the European Union, NATO and Croatia*. In: *Politics in Central Europe*, 2022, Vol. 18, No. 3. p. 355- 374. ISSN 1801-3422.
5. ŠIMUNOVIĆ, P. *Making of an Ally – NATO membership conditionality implemented on Croatia*. In: *Journal of Transatlantic Studies*, 2015 Vol. 13, No. 2, 175–203 p. <http://dx.doi.org/10.1080/14794012.2015.1022372>
6. *NATO, Study on NATO Enlargement, Brussels, September 1995*. Available: <http://www.nato.int/docu/basic/txt/enl9501.htm> (visited 20.02.2025).
7. ZUBOVIC, M. *Republic of Croatia's Membership in NATO*. În: *Post-Soviet Issues*. 2019, 6(4). p. 390-397 <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2019-6-4-390-397>
8. *Declarație Summit București, 2008*. Disponibil: https://www.mae.ro/sites/default/files/file/pdf/2008_04_04_Declaratie-Summit-Nato-Buc.pdf (vizitat 19.02.2025).
9. MORARI, C. *Dimensiunile externe și interne în procesul de integrare europeană. Cazul Republicii Moldova. tz. de doct. în științe politice*. Chișinău, 2017. 173 p.
10. KEIKO, B. R. *Unveiling the Non-Material Aspects of Croatia's Accession to the European Union*. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/349607202_Unveiling_the_Non-Material_Aspects_of_Croatia's_Accession_to_the_European_Union/link/ (vizitat 19.02.2025).
11. JOVIĆ, D. *Croatia and the European Union: a long delayed journey*. In: *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 8(1), p. 85–103. (2006). <https://doi.org/10.1080/14613190600595598>. Disponibil: <https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/869/1/Jovic%20JSEB%20Vol%208%20No%201%20April%202006.pdf> (vizitat 20.02.2025).
12. MARSIC, T. *Assessing the negotiation experience: quick accession or good representation?* În: K. Ott (Ed.), *Croatian accession to the European Union*. Vol. 4, 2006. The challenges of participation (p.p. 29-56). Zagreb: Institute of Public Finance, Zagreb.
13. *Documente privind aderarea Republicii Croația la Uniunea Europeană*. In: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 112, 24 aprilie 2012. ISSN 1977-0782.
14. WAEVER, O. *European Security Identities*. În: *Journal of Common Market Studies*. 1996, vol. XXXIV, nr. 1.
15. JUC, V., Ungureanu, V. *Diversificarea teoretică a conceptului de securitate în contextul transformărilor structurale de sistem internațional postrăzboi rece*. În: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 29- 54. 180 p. ISBN 978-9975-9761-8-3.

16. *Republica Moldova în contextul noii arhitecturi de securitate regională. Materialele conferinței internaționale*, 15 mai 2015. Chișinău: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, 2016. 248 p. ISBN 978-9975-3048-7-0.
17. *Securitatea națională a Republicii Moldova: provocări și tendințe, simp. șt. naț.*, 14 mai 2022 Chișinău. Ch., 2022. 261 p. CZU: 355.02(478).
18. *Strategia Securității Uniunii Europene în contextul Metamorfozelor Relațiilor Internaționale II, simp. șt. intern.*, ed. a 2-a, 22 aprilie 2022, Chișinău. Ch., 2022. 352 p. ISBN 978-9975-56-873-9.

Date despre autori:

Victoria BEVZIUC, Ph D in Political Science, Associate professor, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, Department of International Relations, Moldova State University.

ORCID: 0000-0001-9189-641X

E-mail: victoriabevziuc@yahoo.ro

Inga GRIGORIU, Master degree in National Security, PhD student, Moldova State University.

E-mail: umdc.inga@gmail.com

Prezentat: 17.03.2025

ROLUL METODEI STUDIULUI DE CAZ ÎN CADRUL CERCETĂRII CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Ruxanda CAMERZAN,

Universitatea de Stat din Moldova

Convenția Europeană a Drepturilor Omului reprezintă un mecanism unic și specific de garantare a protecției drepturilor omului în emisferă regională. Prin urmare, aceasta necesită o abordare la fel de inovativă și dezvoltată precum este și Convenția *per se*. Studiul de caz devine o metodă științifică din ce în ce mai larg utilizată în rândul cercetării academice drept consecință a evoluției accelerate a erei globaliste din sec. XXI. Iată de ce, acest articol științific discută aplicabilitatea sa în cadrul domeniului dreptului internațional public, prin prisma CEDO. Întrucât calitatea sa de metodologie mixtă permite studierea flexibilă și completă a fenomenelor de înaltă importanță, articolul urmează să reflecte rolul studiului de caz în cadrul acestui mecanism de jurisdicție internațională în domeniul drepturilor omului.

Cuvinte-cheie: CEDO, drepturile omului, precedent judiciar, studiu de caz, metodă mixtă, rol substanțial, rol tehnico-jurisprudențial.

THE ROLE OF THE CASE STUDY METHOD FOR RESEARCHING THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

The European Convention on Human Rights represents a unique and specific mechanism of human rights protection in the region. Hence, it requires an innovative and developed research approach. The case study has become a popular method within the academic research area as a consequence of the rapid evolution of the 21st century globalist era. Therefore, this scientific article discusses its applicability in the domain of public international law, through the ECHR analysis. In the capacity of representing a mixed method, the case study research allows a flexible and comprehensive investigation of a specific phenomenon. Hence, this article has the aim to reflect the scope and the role of the case study in the research of this mechanism of international jurisdiction in the human rights field.

Keyword: ECHR, human rights, case law, case study, mixed methodology, substantial role, jurisprudential role.

Introducere

Teama de renaștere a totalitarismului nu este un fenomen ce ține de spectrul trecutului [1, p. 135]. Multiplele crize ale statului de drept din ultimele decenii au demonstrat că menținerea păcii, securității și a democrației pe continentul european reprezintă factori esențiali pentru preservarea rolului dreptului internațional public *per se* [2, p. 29]. Ca urmare a depășirii formei tradiționale Westfaliene de care a fost ghidat dreptul internațional o lungă perioadă de timp, problematica adaptabilității la epoca globalizării și a fragmentării necesită o continuă evaluare a izvoarelor și a instrumentelor de drept internațional și o dinamică în rândul academic, întrucât de nevoie pentru dezvoltare și depășire a lacunelor în acest domeniu [3, p. 15-16].

Un astfel de exemplu îl denotă studierea perpetuă a Convenției Europene a Drepturilor Omului (în continuare CEDO sau Convenția) întrucât aceasta reprezintă un mecanism regional, de jurisdicție interstatală și de sesizare individuală [4, p. 124], care se bazează pe trei piloni de bază: supremația dreptului, pluralismul politic și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [5, 180]. De altfel, Convenția reflectă o asigurare internațională ce permite dreptul de recurs oricărei persoane din cadrul Statelor Membre, care revendică o încălcare resimțită în domeniul drepturilor omului [Ibid, p. 181], după epuizarea tuturor căilor de atac naționale [6, art.35(1)]. Așadar, rolul principal al Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO sau Curtea) rezidă în garantarea unui proces juridic independent, care ar putea să determine în mod autoritativ dacă un Stat Membru a încălcat sau nu vreun drept reglementat de Convenție [7, p. 447].

CEDO reprezintă un exemplu de coagulare reușită a două sisteme de drept pe larg cunoscute: sistemul romano-german, care prevede supremația legii și sistemul anglo-saxon, care recunoaște precedentul

judiciar ca normă obligatorie [8, p. 30]. Este important de menționat că, CEDO reprezintă un instrument internațional de calibrul unic, care își regăsește autenticitatea prin prisma hotărârilor pe care le emite. Astfel, studierea efectivă a Convenției prin analiza pe larg a precedentelor CEDO și a viziunilor CtEDO pe o anumită cauză, devine iminentă pentru înțelegerea miezului protecției internaționale susținută de acestea. Deci, una dintre cele mai importante metode pentru reflectarea esenței unei problematice din cadrul Convenției, în special pentru o cercetare științifică concludentă, o reprezintă studiul de caz. Prin urmare, acest articol are drept scop examinarea rolului metodei studiului de caz în concordanță cu specificul CEDO.

Metodologia cercetării studiului de caz

În cadrul unei cercetări științifice este util să se evidențieze două curente de bază ce pot fi aplicate în lucrare: pozitivismul și post-pozitivismul [9, p. 1602]. Pozitivismul este reprezentat prin prisma cercetării cantitative, unde cercetătorul își propune să colecteze date, elaborând concluzii în urma unei relații de cauzalitate între acestea, bazându-și rezultatele pe măsurări obiective [Ibid]. Pe când post-pozitivismul este abordarea ce nu măsoară datele, dar le analizează apreciativ cu o marjă specifică de subiectivitate din care face parte cercetarea calitativă, utilizată frecvent în cadrul studierii fenomenelor sociale [Ibid]. Se prea poate argumenta faptul că, o cercetare calitativă este foarte potrivită pentru sistemele de studii umane, deoarece permite înțelegerea holistică, care poate oferi rezultate descriptive profunde [10, p. 1]. Dar, ce se întâmplă atunci când esența problematicei are nevoie, de asemenea, și de date concrete sau novice? În acest sens, abordarea chintesenței disputei sociale necesită o metodologie de caracter mixt, atât de emisferă calitativă cât și cantitativă, cum ar fi cea a studiului de caz [11, p. 188-205].

Diversi autori internaționali s-au expus asupra definiției studiului de caz ca formă metodologică de analiză, chiar dacă nu s-a ajuns la un consens asupra unei noțiuni propriu-zise [12, p. 302]. Autorul Robert Yin a definit studiul de caz ca o formă empirică de cercetare ce investighează un fenomen contemporan în context practic, cu aplicare de date concrete [9, p. 1602]. Cercetătorul Garry Anderson a menționat că, studiul de caz conferă posibilitatea de a înțelege cum și de ce au loc anumite fenomene, permițând investigarea realităților contextuale și a diferențelor dintre ceea ce a fost planificat și ceea ce s-a întâmplat în realitate [Ibid]. Robert Stake a concluzionat că, studiul de caz contribuie ca un creator de viziune mai clară asupra fenomenului studiat de cercetători, prin explicații și descrieri aprofundate și interpretative [13, p. 6-7]. De altfel, studiul de caz poate avea ca bază un singur caz ca formă holistică de cercetare sau diverse spețe, rezultând într-un studiu cu observații similare sau comparate [14, p. 72]. Iată de ce, rolul studiului de caz este să se focalizeze asupra unei anumite probleme, caracteristici sau unități de analiză [Ibid], oferind posibilitatea de a aplica teoria idiosincraziei, ce determină caracterul particular al fiecărui caz, în dependență de detaliile sale constitutive [10, p. 2].

Metoda studiului de caz, de altfel, poate avea atât beneficii cât și inconveniențe. Totuși, în ciuda argumentării subiectivismului, a superficialității sau a neasimilării informației potrivite [15, p. 120-121], studiul de caz își regăsește importanța în faptul că este o metodă flexibilă, ce conferă posibilitatea de a menține tonusul în pas cu dezvoltarea rapidă a societății [14, p. 75]. De asemenea, prin specificul său, aceasta reușește să combine diverse sub-metode, precum analiza documentelor, observația, interviul, sondajul de opinie, sau experimentul, ceea ce îi demonstrează eficiența [16, p. 149]. Prin urmare, poate fi privită ca o metodă primară în cazul abordării unui fenomen slab cercetat sau a unui domeniu foarte inedit și devine pe larg utilizată în perspectiva unei investigații complete [Ibid, p. 148]. În contextul în care sfera academică se mișcă în tendința de „problem-based-learning”, studiul de caz devine una dintre cele mai necesare metode de analiză concretă, lăsând la o parte lupta marginalizată dintre emisfera calitativă sau cantitativă a unei cercetări, care nu este relevantă pentru atingerea obiectivelor principale [12, p. 313]. Nu în ultimul rând, esența studiului de caz rezultă din modalitatea intensă, completă, ce reușește să remită detalii semnificative interconectate asupra unui fenomen ce evoluează în timp [Ibid, p. 301].

Etapizarea implementării analizei unui caz ia forma următoarei proceduri științifice [10, p. 5-9]:

- a) pregătirea terenului științific pentru asigurarea unei colectări de date bine determinate;
- b) selectarea cazului/spețelor relevante pentru domeniul de cercetare ales;
- c) colectarea de date concrete necesare prin prisma precedentelor alese;

- d) analiza datelor prin prisma determinării detaliilor importante, care pot răspunde la întrebările primare ale cercetătorului;
- e) interpretarea constatărilor prin prisma elaborării de noi teorii explicative sau confruntarea cu concluziile deja existente în emisfera academică de profil;
- f) raportarea rezultatelor prin prisma unei comunicări științifice, în dependență de caracterul de studiu ales.

Aplicabilitatea studiului de caz

Studiul de caz rămâne a fi o metodă esențială pentru analiza practicii CEDO, indiferent de gradul de complexitate al investigației prevăzute. Deși, în teoria metodologică se expune faptul că studiul de caz este mai potrivit pentru subiecte novice, slab cercetate, luând în considerare specificul *sui generis* al Convenției și al practicii Curții de a institui noi reglementări, prin prisma interpretărilor sale în spețe [17, p. 23], se pot demonstra cele două roluri importante ale acestei metode pentru orice tip de cercetare în cadrul CEDO: rolul substanțial și cel tehnico-jurisprudențial.

Rolul substanțial

În cadrul studierii Convenției un rol deosebit de important este cel substanțial, întrucât în cadrul fiecărui precedent judiciar se regăsește materia de reglementare al acestuia. Cu alte cuvinte, esența prevederilor Convenției se întâlnește în cadrul precedentelor CEDO, ce pot oferi o percepție vastă față de drepturile omului, pe care un cercetător și-ar pune drept scop să le evalueze. *Per se*, Convenția nu definește drepturile omului prin prisma textului său legislativ, ci mai degrabă, acestea sunt apreciate de către Curte prin egida cauzelor propriu-zise. Sub titlu de exemplu putem oferi articolul 3 din Convenție, care are următorul text: „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.” Totuși, în procesul examinării acestei prevederi apar foarte multe întrebări de referință: ce înseamnă tortura?, care este diferența dintre adjectivele „inuman” și „degradant”?, care este esența termenilor de „pedeapsă” și „tratament”?, în ce măsură nimeni nu poate fi supus acestor acțiuni? De altfel, articolul nu ar dispune de acea trăsătură absolutistă fără o trecere în revistă a precedentelor CEDO în cauză ca, de exemplu, *Bouyid v. Belgia* [18], *Ilașcu și alții v. Republica Moldova și Federația Rusă* [19], *Selmouni v. Franța* [20] ș.a. Prin urmare, referința de bază cu privire la substanța acestui drept poate fi extrasă prin prisma utilizării metodologiei studiului de caz, care în acest context, devine un element specific, dar și esențial care ar putea răspunde la orice neclaritate apărută [21, p. 14-15].

Precedentele CEDO evidențiază, de asemenea, pe lângă aspectele de drept material și regulamente de drept procedural și de admisibilitate. Spre exemplu, articolul 18 din Convenție care specifică menținerea scopului legitim în cadrul aplicabilității unei restricții aduse drepturilor omului nu poate fi aplicabil de sine stătător, ci numai în coroborare cu un alt articol independent material prevăzut de Convenție [22, p. 7]. Această informație este deosebit de importantă pentru esența condițiilor de admisibilitate în cazul înaintării unei cereri în fața Curții pe acest articol, iar ea poate fi extrasă datorită evaluării cauzei *Merabishvili v. Georgia*, ce specifică, în mod direct, caracterul auxiliar al articolului 18 [23]. În cadrul Convenției, există și alte articole ce pot fi clasificate ca fiind accesorii, precum ar fi articolul 14 (interzicerea discriminării), fapt consacrat prin prisma cazuisticii Curții [24, p. 6-7].

Rolul Tehnico-Jurisprudențial

Un alt rol esențial pe care îl adoptă studiul de caz în cadrul evaluării unei problematice din domeniul CEDO este cel de a maximiza caracterul său tehnico-jurisprudențial, de a crea noi norme imperative sub formă de obligații pozitive sau negative pentru Statele Membre în cadrul unui precedent judiciar [17, p. 22-26]. De altfel, CEDO reprezintă un mecanism viu, ce suportă diverse modificări și actualizări, în dependență de gradul și caracterul de dezvoltare al societății. De exemplu, dacă analizăm spețele pe articolul 3, ce au fost emise în mod comparat între secolul XX și XXI, vom observa o adaptare a termenului de incluziune. Dacă în perioada secolului XX tortura viza preponderent practica naziștilor din al doilea război mondial, cu timpul, în urma dezvoltării reglementărilor internaționale în domeniul drepturilor omului, în secolul curent, suntem obligați să ne referim la actele comise sub forma condițiilor umilitoare aplicabile față de femei sau

față de persoanele cu dizabilități [21, p.14; 25; 26]. Aceste concluzii ar fi greu de atins fără utilizarea metodei studiului de caz, indiferent dacă fenomenul torturii a fost deja pe larg analizat sau nu.

Un alt exemplu care ar evidenția caracterul dinamic al precedentelor judiciare CEDO o reprezintă abordarea terminologiei de control efectiv al autorităților Republicii Moldova asupra teritoriului din stânga Nistrului prin prisma a două cauze: *Ilașcu v. Republica Moldova și Federația Rusă* [19] și *Mozer v. Republica Moldova și Federația Rusă* [27]. În general, Convenția nu stabilește vreo reglementare directă a terminologiei de control efectiv prin prisma reglementărilor textuale ale acesteia. Totuși, în cadrul studierii precedentelor date, observăm cum Curtea elaborează noi viziuni față de responsabilitatea internațională a două state cu privire la un teritoriu nerecunoscut la nivel internațional [Ibid]. Dacă în cauza *Ilașcu*, Curtea a statuat responsabilitatea comună a ambelor state pentru încălcarea drepturilor omului în teritoriu, câțiva ani mai târziu, în cauza *Mozer* Curtea a concluzionat totuși imposibilitatea asumării responsabilității internaționale a Republicii Moldova din cauza inexistenței controlului efectiv față de acest teritoriu [Ibid]. Iată de ce, studiul de caz al precedentelor concrete în domeniu sustrage prevederi importante, sub forma obligațiilor pozitive sau negative pentru Statele Membre la Convenție.

Concluzii

În cadrul acestui articol s-a încercat abordarea rolului studiului de caz în cadrul procesului de analiză a Convenției Europene a Drepturilor Omului. Chiar dacă acesta poate prezenta anumite riscuri procedurale, în orice caz, beneficiile sale surclasează teoriile ce îl depreciază. Întrucât domeniul de analiză CEDO reprezintă un mecanism foarte specific și individualist de protecție internațională, este imperativ de a utiliza o metodologie de cercetare în concordanță cu caracterul particular al acestuia. De menționat că, este practic imposibil de a cerceta orice problemă științifică din cadrul CEDO fără aplicarea studiului de caz, considerând esența și specificul acestuia. În cadrul cercetărilor problematicilor în acest domeniu, studiul de caz nu poate fi considerat o posibilitate, ci mai degrabă o necesitate, reieșind din cadrul rolului său substanțial și cel tehnico-jurisprudențial. În sinteză, putem afirma că metoda de bază în cadrul cercetării științifice al unei problematice apărute în cadrul Convenției, reprezintă studiul de caz, iar restul metodelor devin forme adiacente de cercetare pentru un rezultat eficace.

Bibliografie:

1. TSAMPI, A., *The New Doctrine on Misuse of Power under Article 18 ECHR: Is It about the System of Contre-Pouvoirs within the State after All?* În: *38 Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2020, p. 134-155.
2. KOSKENNIEMI, M., *What is international law for?* În: *International Law*, 2018, 5th ed., p. 28-50. ISBN 978-0-19-879183-6.
3. NOWROT, K., *Global Governance and International Law*, Marthin Luther University 2004, ISSN 1612-1368.
4. SÂRCU, D., *Elaborarea Actului Jurisdicțional Internațional*. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, nr. 3, 2010, p. 123-127. ISSN 1857-1999.
5. SÂRCU, D., *Rolul Consiliului Europei în Promovarea și Protecția Drepturilor Omului în Spațiul Pan-European*. În: *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*, nr. 4, 2009, p. 180-183. ISSN 1857-1999.
6. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, semnată pe 4 noiembrie 1950, intrată în vigoare pe 3 septembrie 1953*.
7. GREER, S., *Europe*. În: *International Human Rights Law*, 2018, 3rd ed. p. 441-464. ISBN 978-0-19-876723-7.
8. PUȘCAȘ, V., ZAPOROJAN, V., *Precedentul Judiciar, Practica Judiciară și Jurisprudența (similitudini și deosebiri)*. În: *Revista Națională de Drept* nr. 4(91), 2008, p. 29-34. ISSN 1811-0770.
9. MOHD NOOR, K. B., *Case study: a strategic research methodology*. În: *5 (11) American Journal of Applied Sciences* 2008, p. 1602-1604. ISSN 1546-9239.
10. GAGNON, Y., *The Case Study as Research Method: A Practical Handbook*, Presses de l'Université du Québec 2010. ISBN 978-2-7605-2455-2.
11. CRESWELL, J., *Research Design, Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*, 3rd ed. Sage 2008. ISBN 978-1412965576.

12. FLYVBJERG, B., *Case study*. În: *The Sage Handbook of Qualitative Research*, 2011, 4th ed, p. 301-316, ISSN 978-1412974172.
13. BROWN, P. A., *A Review of the Literature on Case Study Research*, *Canadian Journal for New Scholars in Education*, 2008.
14. TUMELE, S. *Case Study Research*. În: *International Journal of Sales, Retailing and Marketing*, Vol. 4, No. 9, 2015, p. 68-75.
15. CARP, I., ABABEI R., *Bazele Teoretico-Metodice ale Activității de Cercetare*, Chișinău 2016.
16. ȘANDOR, S. D. *Metode și Tehnici de Cercetare în Științele Sociale*, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj Napoca, 2010. ISBN 978-6-0685-3-6323.
17. REMINSKA, Y. *The Rule of Law In The ECHR Framework*. În: *Theoretically-Legal Overview*, (2017) 42 Науковий вісник УжНУ: Право, p. 22-26.
18. *Cauza Bouyid v. Belgia (2015)*, 23380/09 (CEDO, 28 Septembrie 2015).
19. *Cauza Ilașcu și alții v. Republica Moldova și Federația Rusă (2004)*, 48787/99 (CEDO, 8 Iulie 2004).
20. *Cauza Selmouni v. Franța (1999)*, 25803/94 (CEDO, 28 Iulie 1999).
21. CAMERZAN, R., *Guilty means tortured? Torture Standards Implementation in the Republic of Moldova*, Erasmus University Rotterdam, 2024.
22. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ghid privind art. 18 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Limitarea folosirii restrîngerii drepturilor 2023*, Consiliul Europei.
23. *Cauza Merabishvili v. Georgia (2017)*, 72508/13, (CEDO, 28 Noiembrie 2017).
24. *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ghid privind art. 14 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, și art. 1 din Protocolul nr. 12 la Convenție. Interzicerea Discriminării 2021*, Consiliul Europei.
25. *Cauza G.M. și alții v. Republica Moldova (2022)*, 44394/15, (CEDO, 22 Noiembrie 2022).
26. *Cauza V.I. v. Republica Moldova (2024)*, 38963/18, (CEDO, 26 Martie 2024).
27. *Cauza Mozer v. Republica Moldova și Federația Rusă (2016)*, 11138/10 (CEDO, 23 Februarie 2016).

Date despre autor:

Ruxanda CAMERZAN, doctorandă, Școala Doctorală Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0002-0154-8994

E-mail: camerzanruxanda@gmail.com

Prezentat: 28.02.2025

CZU: 327(4-672 CPE):070(100)

[https://doi.org/10.59295/sum3\(183\)2025_27](https://doi.org/10.59295/sum3(183)2025_27)

COVERAGE OF THE SECOND SUMMIT OF THE EUROPEAN POLITICAL COMMUNITY IN THE INTERNATIONAL PRESS

Svetlana CEBOTARI, Ion GUȚU,

Moldova State University

The second Summit of the European Political Community (EPC), held on June 1, 2023, in the town of Bulboaca, Republic of Moldova, became one of the most widely covered events in both local and international media. Given that the works of the EPC in Bulboaca took place amidst an ongoing war and approximately 20 km away from the Ukrainian border, the Bulboaca summit became an event that captured the attention of the entire international community, receiving an extensive coverage in both national and international media.

This article aims to study the way the works of the EPC Summit held in the Republic of Moldova have been reflected in the foreign media.

Keywords: *summit, press, platform, mass-media, problems, Republic of Moldova, Bulboaca.*

REFLECTAREA CELUI DE AL DOILEA SUMMIT AL COMUNITĂȚII POLITICE EUROPENE ÎN PRESA INTERNAȚIONALĂ

Cel de-al doilea summit al Comunității Politice Europene (CPE), desfășurat pe data de 1 iunie 2023 în localitatea Bulboaca din Republica Moldova, a devenit unul din evenimentele cele mai mediatizate atât în presa locală, cât și în cea internațională. Având în vedere că lucrările CPE de la Bulboaca s-au desfășurat în condițiile prezenței unui război activ și la o distanță de aproximativ 20 km de frontiera cu Ucraina, summitul de la Bulboaca a fost evenimentul care a atras atenția întregii comunități internaționale, fiind pe larg mediatizat atât în presa națională, cât și în cea internațională.

Prezentul articol are drept obiectiv studierea modalității de reflectare în mass-media străină a lucrărilor summitului CPE, desfășurat în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *summit, presă, platformă, massmedia, probleme, Republica Moldova, Bulboaca.*

Introduction

The Summit of the European Political Community (EPC) held on June 1, 2023, in the village of Bulboaca, Republic of Moldova, has become one of the most widely covered events in both local and international media. Unlike the coverage of the Republic of Moldova obtaining its sovereignty 30 years ago, the Bulboaca Summit received extensive media attention from foreign press [1]. Over a span of 30 years, the Republic of Moldova has been in the spotlight of the entire world. While the Declaration of Sovereignty of the Republic of Moldova on June 27, 1990, received modest coverage in the foreign press (with only the speech of Romania's Minister of Foreign Affairs, Romulus Neagu, being broadcasted on Romanian radio and the presence of a Lithuanian delegation in Moldova on June 23, 1990, which supported and appreciated the Declaration of Sovereignty), the newspaper Krasnaia Zvezda in Moscow took a completely opposite position at that time, publishing an article on the eve of the adoption of the Declaration, referring to the events unfolding in Moldova [2], the Bulboaca Summit received extensive coverage both in the national and international media. Hundreds of foreign journalists covered the event that took place on June 1, 2023, at the Mimi Mansion in Bulboaca, Republic of Moldova, with its presence being featured in renowned international publications [3]. At Bulboaca, discussions took place in multiple languages, including Romanian, English, French, Ukrainian, Portuguese, and Spanish. Journalists provided live coverage of this significant event, resulting in the Republic of Moldova making headlines in the international press. Some experts consider the visit to the Republic of Moldova, especially Bulboaca, to be a significant challenge due to its proximity of only 20 kilometers from the Ukrainian border. Out of the accredited journalists at the European Political Community summit, 330 were reporters, 200 were camera operators and photographers, 60 were editors, and another hundred were part of official delegations serving as press officers [4].

The Bulboaca Summit in the foreign press

For a better understanding and to create a more comprehensive picture of the coverage of the Bulboaca event, it is necessary to provide a brief analysis of how this event was reflected in the foreign press. The opening ceremony of the European Political Community Summit was broadcasted by numerous international channels and news agencies. The largest Chinese news agency, “Xinhua News”, broadcasted the entire welcoming ceremony by the President of the Republic of Moldova for the leaders of the 47 member states, including French President Emmanuel Macron, Serbian President Aleksandar Vucic, Dutch Prime Minister Mark Rutte, Danish Prime Minister Mette Frederiksen, Montenegrin President Jakov Milatovic, President of the European Commission Ursula von der Leyen, German Chancellor Olaf Scholz, President of the European Council Charles Michel, Spanish Prime Minister Pedro Sanchez, Belgian Prime Minister Alexander De Croo, Italian Prime Minister Giorgia Meloni, Finnish Prime Minister Sanna Marin, British Prime Minister Rishi Sunak, Czech Prime Minister Petr Fiala, Polish Prime Minister Mateusz Morawiecki. In this context, the statements made by Charles Michel, President of the European Council, are also noteworthy, as he emphasized that the Bulboaca Summit provides an opportunity for Europe to discuss pressing issues and strive for greater political convergence. According to the reports from “Xinhua News”, some European leaders attempted to use the event to defuse regional tensions, and the Platform aims to facilitate political coordination for European countries, particularly promoting dialogue between EU member states and those outside the EU. The EPC Summit focused on security issues as well as energy, climate, and interconnectivity [5].

The opening ceremony of the second EPC Summit was broadcasted by Al Jazeera in English. Out of their 10.4 million subscribers, the event in Chișinău had 5,106 views. Special attention was given to the statements made by the President of the Republic of Moldova, M. Sandu, and the President of Ukraine, V. Zelensky, regarding Moldova’s desire to join the European Union and Ukraine’s aspirations to join the NATO military alliance and the EU [6].

Additionally, the Bulboaca event was broadcasted on the YouTube channel of “France 24”. Out of their 5.63 million subscribers, the event in Bulboaca garnered 28,921 views [7]. The message conveyed by the leaders of the 47 member states was a message of European unity against the war in Ukraine [8]. The French channel TV5MONDE Info also broadcasted the event that took place in Bulboaca. Out of their 1.29 million subscribers, the event received 3,439 views. TV5MONDE highlighted that the leaders of the 47 states participated in this unique format against the backdrop of the war in Ukraine. The news coverage on this channel discussed various moments, such as the absence of the Turkish president and the reasons behind it. The position of the United Kingdom was also not overlooked. Significant emphasis was placed on the long-term objectives of the EPC and the response of European states to the war in Ukraine. The topic of energy security and the European strategy for ensuring security were also central to the discussions [9]. Similarly, the speech of the President of the Republic of Moldova, M. Sandu, received extensive media coverage and was analyzed by international experts [10].

“In the peaceful and tranquil setting of Mimi Castle, which stands in stark contrast to the war happening at the border of the Republic of Moldova, the leaders of the states gathered to restore peace on the continent”. President Sandu mentioned that by convening the second summit of the European Political Community just 20 km away from the Ukrainian border, it is an expression of solidarity towards Ukraine and its people. Ukrainians are fighting for freedom, European values, and the future of our continent. Through her speech, President M. Sandu condemned the war in Ukraine, which is the largest ongoing conflict on the European continent. The President of the Republic of Moldova also referred to the summit as a platform to find solutions that require the commitment of all to restore peace, address the consequences of the war, and protect Europe. It is a clear expression of unity, strength, and determination of the Republic of Moldova to act together as a single family that remains united, a family that works together to address common issues. A single European family in which states from both within and outside the European Union act together to deter aggression and strengthen peace on the continent [11]. Similarly, through her speech, M. Sandu addressed the strategic discussion on strengthening security on the continent, which would make it possible to address the consequences of Russia’s invasion of Ukraine. President Sandu also referred to the issues of

the energy and climate crisis and discussed ways to address them, emphasizing the shift towards a cleaner and more secure pan-European energy system [12].

Similarly, the speech delivered by the Ukrainian President Volodymyr Zelensky at the European Political Community Summit in Moldova drew the attention of the entire world. He stated that in Moldova, there are no air raids or sirens, but not long ago, the Russians were convinced that after attacking Ukraine, they would attack Moldova as well. Zelensky further expressed that “Russia is afraid of NATO and is only trying to swallow those outside the NATO space”. Therefore, the Ukrainian President mentioned that “all European countries that share a border with Russia and do not want to be torn apart by Russia should ally themselves with the EU and NATO”. Furthermore, through his speech, the Ukrainian President emphasized that “none of us has any doubt about what the solution for Europe should be: a comprehensive defense against Russian terror” [13]. The speeches of the leaders from Chișinău and Kyiv were also broadcasted by the French channel “France Info” [14] “Monde” [15]. Similarly, these channels also broadcasted the speech of the French President, E. Macron. The statements made by the French President were reported by the majority of television and radio channels in France. This information is in accordance with the French channel “Elysee.fr” [16], the project launched in 2022 in Prague has become a reality and demonstrates its effectiveness. In addition to congratulating President Sandu on organizing the Summit, which the French President considers an organizational challenge, the project’s success is evident. Organizing the second Summit in Moldova, at the outposts of Europe, close to the Ukrainian front, is also a resounding success and a testament to the determination of European states to commit to defending peace and security in Europe, including supporting Moldova in its process of joining the EU. The opening ceremony of the second EPC Summit was broadcasted by the French channel “RFI” [17] and “Les Echos” [18].

Additionally, the leader from Paris mentioned that the summit itself is a very powerful symbol that shows that no member of the European family will be abandoned, including the Republic of Moldova. According to President Macron’s statements, the summit has conditioned the strengthening of efforts for Ukraine, which has been under Russian aggression for over a year. The discussions and joint statement with President Zelensky reaffirm the support provided to Ukraine, particularly in terms of arms for defensive preparations. In this context, the Paris leader reiterated the agreement reached on May 14, 2023, which focuses on providing protection against Russian attacks with air defense equipment and commencing the training of Ukrainian combat pilots based on the needs of the Ukrainian Air Forces. As the country that initiated this movement, France, taking into account parallel consultations with the United States and other willing countries, has instructed the Defense Ministers to prepare the formal framework and training mechanism for both pilots and mechanics based on the needs expressed by the Ukrainian side. Furthermore, during the meeting with President Zelensky, security guarantee issues of NATO were extensively discussed. The organization of the summit demonstrates France’s support for the Republic of Moldova. France has also played its role in logistics and airport management, communication, and security for this summit. “Our support is expressed in a very concrete way for the benefit of the Moldovan population, in addition to everything we have done with the European Union in recent months, such as deploying the civilian CSDP mission to counter hybrid threats, adopting a European sanctions system against individuals seeking to destabilize the Republic of Moldova, or associating with the interconnectivity mechanism in Europe...” [19].

The Bulboacă Summit has also become a subject of analysis for F. Parmentier, the Secretary-General of the Center for Political Research “Sciences Po.” According to the analysis conducted by F. Parmentier, the goal of the EPC is to become an inclusive forum for security, promoting trust among its members and assisting in the prevention and management of crises. The discussions within this forum could focus on issues such as defense cooperation, counterterrorism, and border security.

Similarly, in the context of the analysis, Parmentier also referred to the possibilities of the EPC to improve transportation links and digital infrastructure by including projects for the development of transnational transport networks, providing investments in this field, and initiatives aimed at reducing the digital divide. Another important aspect mentioned by Parmentier was energy security. Through the EPC, Europeans will have the opportunity to discuss the energy transition of European states, taking into account geopolitical constraints, specifically the need to move away from Russian hydrocarbons, which were previously

abundant and affordable. Special attention was given to the Republic of Moldova. The Bulboaca Summit is crucial not only for the EPC but also for Moldova. The EPC can offer Moldova a unique opportunity to enhance its bilateral political engagement with European countries. Moldova's aspiration to join the European family requires considerable effort from the Moldovan authorities. Additionally, Parmentier referred to the Republic of Moldova as a landlocked country located between Romania and Ukraine, with a population of no more than three million people. Due to the presidential elections in November 2020, which resulted in the election of M.Sandu as president, Moldova has declared its European vector as the country's main irreversible objective.

However, according to the expert's analysis, the Republic of Moldova has been severely impacted by the war in Ukraine, which began in February 2022. From the early weeks of the conflict, Moldova had to cope with an unprecedented influx of refugees and find concrete solutions regarding access to water, housing, hygiene, and healthcare. Nearly half a million Ukrainians crossed the country, with the majority heading to European Union countries, while approximately 80,000 refugees remained on the territory of the Republic of Moldova.

F. Parmentier's main focus on Moldova was the fact that, given its separatist territory on the border with Ukraine, Transnistria, where there is a Russian military presence (the 14th Army), the country should act with caution. Solidarity with Ukraine represents Moldova's stance towards Russia. Analyzing the situation in the Republic of Moldova in light of the war in Ukraine, the expert also referred to the presence of military forces in Transnistria, which, contrary to expectations, did not directly participate in the fighting during the Russian offensive in February 2022 or later. This aspect encouraged Moldovan leaders to reaffirm their desire for European integration, leading to the recognition of Moldova's candidate country status despite numerous hybrid threats. European integration is currently the main political project that unites the majority of Moldovans, even though there may be opposition to such a geopolitical orientation. F. Parmentier also mentioned the elections in Gagauzia (April-May 2023). According to the expert's opinion, the elections demonstrated that the autonomous region of Gagauzia remains "deeply attached to privileged relations with Russia" [20]. The event at Bulboaca was also covered in the pages of the French newspaper "Courrier International," [21] "Le Point" [22].

The Bulboaca Summit also received significant attention by the "Associated Press" agency, which, out of its 2.15 million subscribers, had 4,764 views. According to the journalists' reports, Moldova's choice is symbolic. The Republic of Moldova, with a population of 2.5 million, has become the subject of massive destabilization operations by Russia. This summit is therefore a message of unity against Moscow. According to the "Associated Press" journalists, the President of the Republic of Moldova, M.Sandu, reiterated her eagerness to join the European Union, while V.Zelensky defended the necessity of his country's entry into NATO [23].

In the context of highlighting the proceedings of the Bulboaca Summit, it is noteworthy to mention the news coverage by the channel "Euronews en español" [24] and the online publication "La Moncloa" [25]. Out of the 10 thousand subscribers of "La Moncloa," the news about the event in the Republic of Moldova had 1,522 views. "La Moncloa" reported that the EPC Summit brought together the 47 European leaders in the Moldovan capital, creating a forum that promotes informal intra-European dialogue and puts all countries on an equal footing. According to the news provided by "La Moncloa", European leaders discussed connectivity, energy interconnections, transport infrastructure, and regional security. The news also covered the meeting between the Spanish Prime Minister Pedro Sánchez and the Ukrainian President V.Zelensky. In the news article about the second EPC Summit, Pedro Sánchez's speech was highlighted, stating that "holding the summit in Moldova is yet another example of the entire continent's commitment to the Republic of Moldova and that Moldova is at the center of the European family". The Spanish Prime Minister also praised Moldova's efforts to become a member of the European Union. The meeting in Bulboaca, according to the opinion of the Spanish Prime Minister, allows the European Political Community to send a strong message of unity in the face of Russia's aggressive war against Ukraine: "Our democratic freedoms, principles, and values that underpin the European Union and the rules-based international order are being threatened by Russia's aggressive war". Sánchez emphasized that this challenge must be addressed col-

lectively and that “the European Political Community promotes what Europeans value most: dialogue and cooperation”. Furthermore, Pedro Sánchez’s statement included the commitment that Spain will host the third EPC Summit in Granada on October 5, 2023. He appreciated the importance of promoting existing initiatives that bring European citizens closer, such as the promotion of youth mobility. In this context, the Prime Minister highlighted the success of Erasmus+, which needs to be supported and further promoted, mentioning that in 2022 nearly 900 academic mobilities were carried out between Spain and countries in the Eastern Neighborhood, including the Republic of Moldova.

“La Moncloa” considers that a positive aspect of the Summit was the focus on energy and infrastructure and the projects that represent the best examples of cooperation. The Prime Minister had the opportunity to emphasize that energy interconnections contribute to the development of the European electricity market, ensuring supply and encouraging the deployment of renewable sources. In this context, he highlighted the achievement in this field, namely the development of the H2MED hydrogen corridor, which Spain, Portugal, and France will jointly develop.

Regarding transportation infrastructure, Pedro Sánchez conveyed to the other leaders the importance of commitment to efficient transport networks, a fundamental element for supporting economic growth, facilitating access to greater economic opportunities, and improving the resilience of global supply chains. Additionally, the Prime Minister highlighted proposals aimed at expanding the Mediterranean corridor from Spain to Ukraine, including recent projects to adapt rail infrastructure in Eastern Europe. Furthermore, in a complex international context, the leaders were able to focus their discussions on security, with special emphasis on hybrid threats and nuclear security in Ukraine. President Zelensky’s presence at this summit allowed the other leaders to reiterate their support for the Ukrainian people in the face of unjustified aggression from the Russian Federation and emphasize the need to work towards building a just and sustainable peace in Ukraine. President Sánchez also underscored that holding this summit in Moldova is yet another example of our entire continent’s commitment to this country and its government. “Moldova is at the center of the European family”, he said. He also praised the country’s efforts to become a member of the European Union.

This meeting, emphasized the Prime Minister, allows the European Political Community to send a strong message of unity in the face of Putin’s war of aggression against Ukraine. “Our democratic freedoms, principles, and values that underpin the European Union and the rules-based international order are threatened by Russia’s war of aggression,” he said, emphasizing that this challenge must be addressed collectively. “The European Political Community promotes what we Europeans value most: dialogue and cooperation”. Additionally, Pedro Sánchez conveyed to the President of the Republic of Moldova the commitment of Spain to host the 3rd Summit of the European Political Community in Granada on October 5th. Pedro Sánchez appreciated the importance of promoting all existing initiatives in this field that bring European citizens closer, such as promoting youth mobility. In this context, the Prime Minister reminded that Erasmus+ is a success story that needs to be further promoted and recalled that in 2022, nearly 900 exchanges were carried out between Spain and countries in the Eastern Neighborhood [26].

The Italian news agency “Pupia News” also covered the opening ceremony of the second European Political Community Summit. According to their report, which reached 8,527 views among their 167,000 subscribers, the channel focused particularly on the statements made by Italy’s Prime Minister, Giorgia Meloni [27]. The news about the second European Political Community Summit held in Moldova was reported by the news agency “Sky News.” Among their 6.39 million subscribers, the news story covering the participation of European leaders in the event in Moldova received 6,244 views [28]. The event in the Republic of Moldova was covered by the German news agency “DG.” Among their 1.6 thousand subscribers, the Bulboaca event had 124 views. The European Political Community Summit in Chisinau was also a topic of discussion within the German political community. According to experts such as Ilke Toygür, Georgina Wright, and Milan Nič, the second EPC summit in Chisinau set the tone for the future activities of the new format. Although the EPC has not yet succeeded in promoting “strategic politics” in an extended Europe, the second EPC Summit contributed to strengthening opposition to Russia’s aggression against Ukraine and served as a catalyst for the EU enlargement process [29].

The Belgian news agency “La Libre” reported the statements of the High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy, Josep Borrell. According to the agency, Borrell emphasized that the event is an additional reason to send a strong message, particularly to Russia. Borrell also mentioned the perspective of Moldova’s accession to the European Union, stating that the issue related to the Transnistrian region should not hinder the country’s European path [30]. The interview given by the European Commission President Ursula von der Leyen during a joint press conference also received attention. According to her statements, Ursula von der Leyen referred to Moldova as the “political heart of Europe”. She further announced that the European Union will provide increased support to help Moldova cope with the economic pressures caused by the Russian aggression against Ukraine and to withstand Russia’s “hybrid threats” domestically. The most significant support offered to the Republic of Moldova is the facilitation of the accession process to the European Union [31].

For journalists representing the news agency “Deutsche Welle” (DW), the choice of the Summit’s venue was not accidental. The Mimi Castle, which hosted the Summit, is situated on the Chisinau-Tiraspol highway, just 30 kilometers from the Transnistrian region. The residents of this rebel region already see the difference: the “Soviet” Tiraspol across the Nistru River, which they compare to the Moldovan infrastructure, while beyond Bulboaca they can already travel on the “Euro-Moldovan” highway. According to DW journalists, all of this is meant to showcase the benefits of European integration. The decision to organize the summit in Moldova was made during the first Eastern Partnership Summit held in Prague in October last year. It was agreed that such discussions would take place twice a year, alternating between EU member states and non-EU states. A new format of cooperation for dialogue and political coordination was proposed by the French President Emmanuel Macron after Ukraine submitted its application for EU membership [32]. The German online publication “Bundesregierung” reported the statements of Olaf Scholz, in which he described the European Political Community as a new entity with the ambition to propose a new format of political cooperation in Europe. The Community distinguishes itself from other pre-existing European institutions through its main characteristic, which is flexibility. It is inspired by the G20 model, which brings together the leaders of the world’s most powerful countries to discuss international issues and seek concrete solutions to major challenges [33].

The event at Bulboaca was also covered by the Swiss news portal “Swissinfo” [34]. According to the reports by Swissinfo journalists, at the Bulboaca Summit, V. Zelensky emphasized that 2023 is a year for decisive decisions for Ukraine and requested a “clear invitation for membership” at the NATO summit in Vilnius in July, along with security guarantees. At the same time, Zelensky mentioned his desire to see progress on the path of his country’s accession to the European Union. Kiev submitted the corresponding application last year after the onset of Russia’s large-scale invasion of Ukraine. This statement was also commented on by some Swiss experts. According to their opinion, “a number of media outlets have previously reported that NATO allies are discussing the possibility of providing Ukraine with certain security guarantees, following the example of US cooperation with Israel. Representatives of NATO countries say that the doors of the Union are open for Kiev, but Ukraine’s entry is difficult while the war with Russia continues”.

The diplomatic relations between Estonia and Moldova were established on November 10, 1992. Last year, Tallinn and Chisinau celebrated 30 years since the states gained independence. “In these difficult times, when Russia continues to wage an inhumane war against Ukraine, diplomatic support for this event is invaluable. European countries will not in any way give up on Moldova. Peace and democracy will be protected. This event is important for the European path of the Republic of Moldova as well. The leaders of the member states will visit and get to know Moldova better. And for us, this is an opportunity to demonstrate that we are a peaceful country with hardworking people, dignity, and a shared commitment to European values”, stated President M. Sandu as presented by the Estonian news portal “ERR.EE.” [35]. It was also mentioned that Estonia has actively supported the Republic of Moldova on the international stage and on its path towards European integration over the years. However, the visits by high-ranking officials to Moldova have not been very frequent. In 2022, President Alar Karis flew to Chisinau, and in 2018, Prime Minister Jüri Ratas visited Moldova. In September 2021, according to “ERR.EE,” President Kersti Kaljulaid was scheduled to visit Moldova, but ultimately the visit did not take place.

The works of the second European Political Community Summit were broadcasted by the channel “AZERTAC.” Special attention was given to the welcoming ceremony of President Ilham Aliyev of the Republic of Azerbaijan by President Maia Sandu of the Republic of Moldova. Out of their 7,400 subscribers, on June 1, 2023, the channel had 870 views [36]. The news portal “Ekho Kavkaza” also reported on the event at Bulboaca and the security measures taken for the participants. During the European Political Community Summit on June 1-2 at the Mimi Winery Complex in the village of Bulboaca, in order to ensure aviation security, the flights of all civilian aircraft were prohibited in the entire airspace of the Republic of Moldova from June 1, 00:00 (local time) until June 2, 07:00, except for official aircraft and civilian unmanned aerial vehicles (drones). The flight ban was in effect from 00:00 on May 31 (local time) until 07:00 on June 2. The Ministry stated that airlines had already been informed about the flight prohibition in the country’s airspace. Additionally, leaving cars in the airport parking lot was also prohibited. The Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova also reported on the traffic restrictions and security measures taken during the days of the Summit, as mentioned in the news provided by “Ekho Kavkaza” [37].

The publication “Euroactiv” wrote that “the European Political Community Summit, hosted by the Republic of Moldova on June 1, is an opportunity for Moldova to showcase the progress it has made and its economic development.” BBC journalists referred to the statements made by British Prime Minister Rishi Sunak in Moldova. It concerns the issue of illegal migration, which he discussed with European leaders [38]. Among the Romanian press, Digi 24 had accredited journalists at Bulboaca who provided live coverage from the event. Antena 3 reported that Moldova hosted an “unprecedented summit,” while Libertatea interviewed locals from Bulboaca to gather their opinions on the summit [39].

The works of the second EPC Summit at Bulboaca were extensively covered in the Ukrainian media. The “Троші” project of the national Ukrainian channel “1+1” had 4.7 thousand views among their 1.9 million subscribers. According to experts from “Троші,” the European Political Community Summit is a new element of the European diplomatic architecture, and President V. Zelensky’s participation demonstrates that the issue related to the situation in Ukraine was central to this event [40].

The Ukrainian Telegram channel “Dumskaya” not only covered the works of the event but also reported that only Russia and Belarus were not invited to the summit. This is understandable as the summit became a sign of solidarity with Ukraine and the host country, Moldova. The idea behind the European Political Community is primarily the development and improvement of cooperation between the EU and other European states [41]. In this context, the coverage of the event at Bulboaca and the speech of the Ukrainian President by the news agency “Українські національні новини” (Ukrainian National News) aligns with the focus on the summit and its significance for Ukraine [42].

The information about the works of the event was also covered by “Mir 24,” the television channel of the Commonwealth of Independent States (CIS) [43]. The event that took place in the Republic of Moldova was covered by the news portal “Reuters,” which reported on the statements made by Presidents V. Zelensky and E. Macron at Bulboaca and contextualized them within the international context.

A negative stance regarding the EPC Summit at Bulboaca was held by most channels as well as some experts from the Russian Federation who asserted: “The fact that the leaders of several European states set foot on Moldovan soil does not mean that the West has taken Moldova out of the Russian civilization space. The Russian language, Transnistria, Gagauzia, Russian peacekeeping forces, energy resources, Russian markets for Moldovan products, common historical memory, and shared faith are the factors that bind Moldova to Russia”. Additionally, criticism was directed at Sandu’s leadership in Russian sources. Moreover, the Russian media depicted the Bulboaca Summit in a mocking manner. According to statements made by Shornikov, there was no remarkable attention from the Western press regarding Moldova’s summit: there’s nothing to talk about, nothing significant happened for the Western world in Chisinau. It was also mentioned that “The Sandu regime, whose stability guarantee was the European dream of Moldovans, has been shaken. Moldova is entering an electoral period, and there is a real threat that the current team will lose power. Fueled by European illusions, the Moldovan population is pushed towards making the ‘correct’ choice during future campaigns”.

Furthermore, Shornikov also stated, “The fact that Sandu is a fervent supporter of European integration is unlikely to be questioned in Moldova. However, the path to the European Union comes at a high cost for Moldovans. Instead of improving legal standards and raising the standard of living, there is an impoverishment of the population, and the authorities’ arbitrariness is no longer as appealing. In two years, the number of supporters of European integration has decreased from 68% to 35%. The failure of the Sandu team is not yet evident, and there is time to improve the situation. The recent loss in Gagauzia shows that the regime is not viable” [44].

As stated to the TASS news agency, Kirill Logvinov, the interim permanent representative of Russia to the EU, on the eve of the European Political Community (EPC) summit, asserted that, “...it will be a new attempt by Brussels to form an anti-Russian coalition and persuade other countries to join sanctions against Russia. Considering Brussels’ anti-Russian nature, one cannot expect anything other than another attempt by the ENP to impose its own ‘worldview’... The emergence of the new format was dictated by the crisis in both the European Neighborhood Policy and the Eastern Partnership program (the EU initiative aimed at bringing Azerbaijan, Armenia, Belarus, Georgia, Moldova, and Ukraine closer). However, while previously the EU and member states were united by the awareness of the benefits of economic integration, today the EU only sees benefits in forming an anti-Russian coalition. Certainly, the forum’s activity can only be affected by the fact that, since the first summit in October 2022, its organizer, the European Union, through its actions, has further contributed to the escalation of the Ukrainian conflict. The EU believes that relations with Russia are ‘harming the national interests’ of third countries or that the EU will only be ‘friendly’ with those who, along with it, have stood on the ‘right side of history’. The meeting in Chisinau is also an opportunity for Brussels to continue convincing others of the necessity of respecting illegitimate unilateral sanctions. However, there are no objective reasons for countries genuinely striving to maintain their foreign policy independence to get involved in the confrontation between the West and Russia” [45].

According to the journalists of the newspaper “Московский Комсомолец” (Moskovsky Komsomolets), the EPC Summit, which concluded in Moldova, did not produce any concrete outcomes, as expected. In fact, no one had anticipated significant success, except perhaps Sandu and Zelensky. The former hoped for Moldova to receive a green light from the EU, while the latter came for financial and military aid. Several heads of state explicitly suggested that Moldova’s path to the EU would be very long. None of the European leaders promised anything specific to Chisinau. However, the Moldovan authorities had hoped so much that the Summit could at least agree on starting negotiations for the country’s accession to the EU. Sandu spoke with such confidence that the country could become an EU member by 2030. But no promising things happened. Europe is quite satisfied with the current state of affairs: Moldova, impoverished as a source of cheap labor and a market for low-quality goods dumping. No one wants to “raise” the living standards of the population to their own level. This is not the “accursed USSR” that reconstructed industry, science, and culture for you free of charge [46].

The news portal “Gazeta.Ru” mentioned that the opposition party in Moldova, “Shor,” and other anti-government forces, united in the “Mișcarea pentru Popor” (Movement for the People), issued a resolution following the results of the recent protests in Chisinau. In the resolution, they promised to block the roads in the Moldovan capital on the day of the Summit there. In the Russian press, statements from the opponents were reported as follows: “We plan to block traffic on many transport arteries to express our civil position to representatives of other countries. The actions of the authorities during the crisis and the lack of funds in the budget are like a celebration during the plague,” as stated in the resolution of the Movement for the People [47].

Conclusions

Although the EPC is an organization created at the initiative of French President E. Macron on May 9, 2022, it represents a platform that offers cooperation to all European states that share the same democratic values. It is a platform that provides an opportunity for all states to discuss the most pressing issues concerning European security and peace, energy security, ecological and social problems etc. All these aspects demonstrate the relevance and power of this format. Analyzing the second Summit of the European Politi-

cal Community, held on June 1, 2023, in Bulboaca, Republic of Moldova, it is worth mentioning that it took place amidst an ongoing war on Moldova's border, a war triggered by the Russian Federation's invasion of Ukraine. The choice of holding the EPC Summit in Bulboaca is not random. This decision is symbolic and represents the unity and consolidation of European states against the actions of the Russian Federation in Ukraine.

Although only a part of the information sources that covered and reflected the works of the second EPC Summit has been analyzed, it is evident that, three decades after gaining independence, the Republic of Moldova has become a subject of discussion for international experts and has been at the center of attention for the entire international community.

Bibliography:

1. *Summitul de la Bulboaca, în presa internațională: Ce au scris despre eveniment jurnaliștii străini?* <https://realitatea.md/summitul-de-la-bulboaca-in-presa-internationala-ce-au-scris-despre-eveniment-jurnalistii-straini/>
2. CEBOTARI, S., *Ecouri internaționale la adresa Declarației de Suveranitate a Republicii Sovietice Socialiste Moldova. Suveranitatea Republicii Moldova: concept și realitate. Materialele conferinței științifice interuniversitare on-line „30 de ani de la proclamarea Suveranității RSS Moldova, 23 iunie, 2020. Chișinău, 2020, p. 246-247.*
3. *Summitul de la Bulboaca, în presa internațională: Ce au scris despre eveniment jurnaliștii străini?* <https://realitatea.md/summitul-de-la-bulboaca-in-presa-internationala-ce-au-scris-despre-eveniment-jurnalistii-straini/>
4. *Sute de jurnaliști au fost acreditați la Summit CPE de la Bulboaca, iar Republica Moldova a fost titrată în presa internațională.* <https://moldova1.md/p/10693/sute-de-jurnalisti-au-fost-acreditati-la-summit-cpe-de-la-bulboaca-iar-republica-moldova-a-fost-titrata-in-presa-internationala>
5. *2nd European Political Community summit focuses on security, energy. Xinhua.* <http://english.news.cn/20230602/77878f6575774c668fe153c4b0c69493/c.html>
6. *European political community summit: Ukrainian president joins European leaders.* <https://www.youtube.com/watch?v=s2zKtpK5OV0>
7. HERRERA, DIRECTO, E., *Los líderes europeos se reúnen en Moldavia para la cumbre de la Comunidad Política Europea.* <https://f24.my/YTeshttps://www.youtube.com/watch?v=Y4dHrBWPYhM>
8. *Une alliance contre la Russie? La communauté politique européenne réunie en Moldavie.* <https://www.youtube.com/watch?v=vpvwtiwEwKA>
9. *Communauté politique européenne: naissance d'une nouvelle solidarité?* <https://www.youtube.com/watch?v=5HgKCtzAEZ8>
10. *EPC Summit: Volodymyr Zelensky and Maia Sandu make first statements for reporters.* https://www.ipn.md/en/epc-summit-volodymyr-zelensky-and-maia-sandu-make-first-statements-7965_1097295.html
11. *Déclaration commune du Président de la République et du Président de l'Ukraine M. Volodymyr Zelensky (1er juin 2023).* <https://ue.delegfrance.org/participation-du-president-de-la-6338#Declaration-commune-du-President-de-la-Republique-et-du-President-de-nbsp>
12. *Discursul Președintei Republicii Moldova, Maia Sandu, la deschiderea summitului Comunității Politice Europene.* <https://presedinte.md/presa/discursul-presedintei-republicii-moldova-maia-sandu-la-deschiderea-summitului-comunitatii-politice-europene>
13. *Zelenski, mesaj tranșant la Summitul CPE: Toate țările europene care au graniță cu Rusia nu vor să fie sfărțecate de Rusia, ar trebui să se alinieze de UE și NATO.* <https://newsmaker.md/ro/zelenski-mesaj-transant-la-summitul-epc-toate-tarile-europene-care-au-granita-cu-rusia-si-nu-vor-sa-fie-sfartecate-de-rusia-trebuie-sa-se-alieze-cu-ue-si-nato/>
14. *En Moldavie, la „famille européenne” fait bloc autour de Zelensky.* <https://information.tv5monde.com/international/en-moldavie-la-famille-europeenne-fait-bloc-autour-de-zelensky-2643071>
15. *La Moldavie accueille son „sommets du siècle”, l'Europe affiche son unité face à Poutine.* <https://www.rtf.be/article/la-moldavie-accueille-son-sommets-du-siecle-leurope-affiche-son-unite-face-a-poutine-11206251>
16. *Conférence de presse du Président de la République au Sommet de la Communauté politique européenne.* <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2023/06/02/deplacement-en-moldavie-pour-le-deuxieme-sommet-de-la-communaute-politique-europeenne>

17. Réunion de la CPE en Moldavie: «La présence de Zelensky est l'un des éléments marquants du sommet». <https://www.rfi.fr/fr/podcasts/invit%C3%A9-international/20230601-r%C3%A9union-de-la-cpe-en-moldavie-la-pr%C3%A9sence-de-zelensky-est-l-un-des-%C3%A9l%C3%A9ments-marquants-du-sommet>
18. DE MEYER, K., *La Moldavie face au défi d'un sommet à 47 leaders*. <https://www.lesechos.fr/monde/europe/la-moldavie-face-au-defi-dun-sommet-a-47-leaders-1916225>
19. *Ibidem*.
20. PARMENTIER, F., *Moldavie: Un nouvel acte pour la Communauté politique européenne*. <https://www.institutmontaigne.org/expressions/moldavie-un-nouvel-acte-pour-la-communaute-politique-europeenne>
21. *Guerre en Ukraine. En Moldavie, un sommet européen "aux allures de front anti-Poutine"*. <https://www.courrierinternational.com/article/guerre-en-ukraine-en-moldavie-un-sommet-europeen-aux-allures-de-front-anti-poutine>
22. *Moldavie: Zelensky participe à un sommet européen avec 47 chefs d'État*. https://www.lepoint.fr/monde/moldavie-zelensky-participe-a-un-sommet-europeen-avec-47-chefs-d-etat-01-06-2023-2522592_24.php#11
23. *Ukrainian President attends Moldova summit*. <https://www.youtube.com/watch?v=Mb56pTanVvw>
24. *La Comunidad Política Europea escenifica en Moldavia su unión ante la agresión rusa a Ucrania*. <https://es.euronews.com/2023/06/01/la-comunidad-politica-europea-escenifica-en-moldavia-su-union-ante-la-agresion-rusa-a-ucra>
25. *El presidente Sánchez subraya que la Cumbre de Moldavia es una muestra de unidad contra la guerra de Putin*. *Lamocloa*. <https://www.lamocloa.gob.es/presidente/actividades/Paginas/2023/010623-sanchez-viaje-republica-moldavia.aspx>
26. *Ibidem*.
27. *Punto stampa del Presidente Meloni al Vertice della Comunità Politica Europea*. <https://www.pupia.tv>
28. *European leaders gather for photo at the European Political Community summit*. <https://www.youtube.com/watch?v=7Brb3ftZqY>
29. *The European Political Community Summit in Moldova – Potential Beyond the EU Framework*. https://www.youtube.com/watch?v=WVwmo_De_tk
30. UDRESCU M. *L'Europe se réunit en Moldavie, "à une vingtaine de kilomètres de la frontière ukrainienne", pour faire front face à la Russie*. <https://www.lalibre.be/international/europe/2023/06/01/en-moldavie-la-communaute-politique-europeenne-cherche-les-moyens-dincarner-leurope-unie-face-a-la-russie-KJRGWFO-46JEHBDOISQT2AFGNLM/>
31. *Ursula von der Leyen and Josep Borrell to participate in European Political Community meeting in Moldova on 1 June*. <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/ursula-von-der-leyen-and-josep-borrell-to-participate-in-european-political-community-meeting-in-moldova-on-1-june/>
32. БУРАКОВ. А., *Саммит в Молдове: как Кишинев стал центром Европы*. <https://www.dw.com/ru/sammit-v-moldove-kak-kisinev-na-dva-dna-stal-centrom-evropy/a-65794460>
33. *Olaf Scholz au sommet de la CPE à Chisinau «Nous envoyons un signal fort contre l'impérialisme russe»*. <https://www.bundesregierung.de/breg-fr/actualites/scholz-cpe-2194066>
34. *О чем беседовал с Владимиром Зеленским президент Швейцарии?* <https://www.swissinfo.ch/rus/business/%D0%BE-%D1%87%D0%B5%D0%BC-%D0%B1%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB-%D1%81-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BC-%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%BC-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82-%D1%88%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D1%86%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B8-/48559780>
35. *1 июня в Молдову съедутся лидеры 50 стран Европы, в том числе Кая Каллас*. <https://rus.err.ee/1608962509/1-ijunja-v-moldovu-sedutsja-lidery-50-stran-evropy-v-tom-chisle-kaja-kallas>
36. *Opening ceremony of the 2nd European Political Community Summit was held in Chisinau*. <https://www.youtube.com/watch?v=rQEWnfzDvhk>
37. *Portalul de știri „ЭХО КАВКАЗА”*. <https://www.ekhokavkaza.com/a/zelenskiy-zayavil-o-podderzhke-soyuznikov-po-voprosu-istrebiteley/32439181.html>

38. LAUR, V., *Summitul de la Bulboaca, în presa internațională: Ce au scris despre eveniment jurnaliștii străini?* <https://realitatea.md/summitul-de-la-bulboaca-in-presa-internationala-ce-au-scris-despre-eveniment-jurnalistii-straini/>
39. *Ibidem.*
40. *Мощный удар по Москве от Молдовы! Конец Приднестровья уже близко...* <https://www.youtube.com/watch?v=g333PQNnD-8>
41. *Международный аэропорт Кишинев закроют во время проведения саммита Евросоюза.* <https://dumskaya.net/news/mezhdunarodnyy-aeroport-kishinev-zakroyut-na-vre-175362/>
42. *Саммит Европейского политического сообщества в Молдове: что это, кто придет и какие решения могут принять.* Украинские национальные новости. Информационное агентство. <https://www.unn.com.ua/ru/news/2030151-samit-yevropeyskoyi-politichnoyi-spilnoti-u-moldovi-scho-tse-khto-priyide-ta-yakirishennya-mozhut-ukhvaliti>
43. *Европейское политическое сообщество проведет саммит в Молдове 1 июня.* <https://mir24.tv/news/16550992/22-kishinev-sammit>
44. *Эксперт назвал саммит в Молдавии пустым мероприятием.* <https://ria.ru/20230601/sammit-1875670139.html>
45. *Лидеры 47 стран обсуждают безопасность и энергетику на саммите Европейского политсообщества.* <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/17896855>
46. *«Пьяный саммит» с Зеленским в Молдавии ознаменовался скандалом.* <https://www.mk.ru/politics/2023/06/02/pyanyy-sammit-s-zelenskim-v-moldavii-oznamenovalsya-skandalom.html>
47. РЕЗАНОВА-ЯЦКЕВИЧ, Е., *Молдавские оппозиционеры пообещали заблокировать проезд в Кишиневе в день саммита ЕС.* <https://www.gazeta.ru/politics/news/2023/05/07/20383046.shtml>

Data about the authors:

Svetlana CEBOTARI, Professor, doctor habilitat in Political Sciences, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, Moldova State University.

ORCID: 0000-0001-9073-104

E-mail: svetlana.cebotari11@gmail.com

Ion GUȚU, PhD student, Faculty of Letters, Moldova State University.

ORCID: 0000-0002-8975-3353

E-mail: gutsuion@yahoo.com

Presented: 08.11.2024

POLITICA EXTERNĂ A LUI DONALD TRUMP – IMPACT ASUPRA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

Svetlana CEBOTARI,

Universitatea de Stat din Moldova

Revenirea la Casa Albă la data de 20 ianuarie 2025 a celui de acum al 45-lea și al 47-lea președinte al Statelor Unite ale Americii, Donald Trump, marchează o nouă etapă în sistemul relațiilor internaționale. Revenirea lui Donald Trump la Casa Albă capătă o semnificație deosebită pentru istoria relațiilor internaționale, inclusiv pentru Noua Ordine Mondială post Război-Rece. Noul mandat a lui D. Trump va rămâne în istoria relațiilor internaționale drept perioada care a condiționat tensiuni între Statele Unite ale Americii și aliații europeni, marcând deciziile cu referire la finisarea războiului ruso-ucrainean și condițiile înaintate Ucrainei.

Prezentul articol are drept obiectiv reliefa principalilor aspecte ale politicii externe a lui D. Trump în politica internațională, cât și evidențierea pretențiilor președintelui Trump asupra unor teritorii, lucru care la fel marchează relațiile internaționale.

Cuvinte-cheie: *politică externă, SUA, Ucraina, Uniunea Europeană, securitate, acord, război.*

DONALD TRUMP'S FOREIGN POLICY – IMPACT ON INTERNATIONAL RELATIONS

The return to the White House on January 20, 2025 of the now 45th and 47th president of the United States of America, Donald Trump, marks a new stage in the system of international relations. Donald Trump's return to the White House takes on a special significance for the history of international relations, including for the post-Cold War New World Order. The new mandate of D. Trump will remain in the history of international relations as the period that conditioned tensions between the United States of America and the European allies, marking the decisions with reference to the ending of the Russian-Ukrainian war and the conditions presented to Ukraine.

The objective of this article is to highlight the main aspects of D. Trump's foreign policy in international politics, as well as highlight President Trump's claims on some territories, something that also marks international relations.

Keywords: *foreign policy, USA, Ukraine, European Union, security, agreement, war.*

Introducere

Într-un context geopolitic tensionat, caracterizat de prezența unui război activ pe continentul european, a unui război în Orientul Mijlociu, la trei săptămâni (pe data de 20 ianuarie 2025) de la investirea celui de acum al 45-lea și al 47-lea președinte al Statelor Unite ale Americii, Donald Trump, sistemul relațiilor internaționale marchează o nouă etapă. Consecințele victoriei lui Donald Trump asupra relațiilor Statelor Unite cu Uniunea Europeană, Canada, Groenlanda, Mexic, Panama, inclusiv și a relațiilor SUA – Federația Rusă și SUA – Ucraina au devenit subiect de discuție pentru întreaga comunitate internațională. Revenirea lui Donald Trump la Casa Albă capătă o semnificație deosebită pentru istoria relațiilor internaționale, inclusiv pentru noua ordine mondială după Războiul Rece. Revenirea lui Trump va aduce o nouă abordare a sistemului relațiilor internaționale, caracterizată printr-o nouă competitivitate agresivă a lumii multipolare. De asemenea, noul mandat a lui D. Trump va rămâne în istoria relațiilor internaționale drept perioada care a condiționat tensiuni între Statele Unite ale Americii și aliații europeni, inclusiv va fi marcat și pentru deciziile cu referire la sfârșitul războiului ruso-ucrainean și prin condițiile înaintate Ucrainei. Noul mandat a lui Trump va rămâne în istoria relațiilor internaționale drept mandatul care s-a desfășurat pe fundal de preocupări și nemulțumiri în întreaga lume [1]. Pe fundalul unui peisaj geopolitic din ce în ce mai complex, revenirea la Casa Albă a președintelui Trump a dezvăluit în mod deschis ruptura dintre Statele Unite și aliații săi transatlantici, iar situația de pe scena internațională, de zeci de ani, nu a fost niciodată „atât de plină de incertitudini”. Lumea secolului XXI a devenit una foarte diferită de lumea anilor 1930, dar la fel este caracterizată de prezența pe arena internațională a unei multitudini de surse de instabilitate și pericole: războiul din Ucraina, instabilitatea regională în Orientul Mijlociu, tensiuni în spațiul Asia-Pacific etc.

Rezultate obținute și discuții

Pentru o mai bună comprehensiune a situației create pe mapamond, ca rezultat al revenirii la Casa Albă a președintelui D.Trump, apare necesitatea de a supune unei analize declarațiile, dar și acțiunile întreprinse de noua administrație de la Washington. Astfel, un prim pas care va marca relațiile internaționale, este decizia lui Trump de a retrage Statele Unite din Acordul de la Paris din 1 iunie 2017 privind schimbările climatice. Obiectivele Acordului se referă la limitarea încălzirii globale și combaterea schimbărilor climatice [2]. Care ar fi consecințele deciziei administrației Trump de a retrage SUA din Acord? Procesul de retragere a Statelor Unite din Acord a început pe data de 20 ianuarie 2025. Merită să reamintim că în 2016, în timpul primului mandat, președintele Trump a luat aceeași decizie de a retrage SUA din acest angajament global. Mișcarea a fost anunțată în iunie 2017, dar din cauza regulilor ONU, decizia a intrat în vigoare abia pe data de 20 noiembrie 2020. Conform declarațiilor Frances Colón de la Climate International, Institutul Independent al Climatului „prima retragere a durat doar patru luni, iar cea de a doua decizie de retragere s-ar putea prelungi timp de aproape trei ani”. Motivul, conform lui Colón, este diminuarea încrederii internaționale a SUA ca aliat de încredere și lider în problemele climatice. Administrația Trump și-a justificat retragerea din Acordul de la Paris argumentând că astfel de acorduri internaționale au impus sarcini economice și de reglementare inechitabile SUA, dăunând economiei acesteia și limitând competitivitatea sectorului privat. Potrivit administrației de la Washington, Statele Unite au realizat simultan o creștere economică și o reducere a emisiilor de gaze cu efect de seră prin politici interne care nu au împiedicat activitatea economică. Administrația a susținut că aceste realizări ar trebui să fie un model pentru alte țări, subliniind că politicile internaționale privind clima nu ar trebui să canalizeze fondurile contribuabililor americani către țările care nu au nevoie sau nu le merită. În acest context, retragerea a fost prezentată ca o măsură de protejare a intereselor economice naționale, de promovare a prosperității și de menținere a leadership-ului de mediu dintr-o abordare independentă [3].

În acest context, e firesc să apară întrebarea: „cum ieșirea SUA afectează eforturile globale de atenuare a schimbărilor climatice, inclusiv și cooperarea internațională?”. Ieșirea SUA din Acord afectează în două moduri: în primul rând există fonduri alocate țărilor cu venituri mai mici pentru a dezvolta o infrastructură rezistentă la schimbările climatice și de energie regenerabilă, iar odată cu ieșirea SUA, aceste angajamente financiare sunt de asemenea retrase și, în al doilea rând, este, pur și simplu descurajant faptul că o țară atât de mare se retrage dintr-un acord aproape global. Retragerea ar deschide, de asemenea, ușa altor națiuni să-și pună la îndoială angajamentele față de Acord, slăbește impulsul global și creează un vid pe care state precum China îl pot exploata pentru a-și afirma liderismul în economia energiei curate [4]. De asemenea, retragerea va avea consecințe atât pentru relațiile SUA cu statele lumii, inclusiv consecințe dăunătoare pentru mediul înconjurător, pentru economie și pentru viitor [5].

În contextul analizei politicii lui Trump și a consecințelor acesteea asupra relațiilor internaționale, merită atenție declarațiile liderului de la Casa Albă cu referire la anumite teritorii. La câteva ore după investirea sa ca cel de-al 47-lea președinte al Statelor Unite, Donald Trump și-a reiterat afirmația că Statele Unite trebuie să preia controlul Groenlandei de la Danemarca, în interesul „securității internaționale”. Apelurile sale repetate au provocat îngrijorări și dezbateri în rândul populației de 57.000 de oameni a insulei arctice, precum și reacții alarmare în rândul aliaților europeni ai Statelor Unite. Conform declarațiilor lui Trump, „Groenlanda este un loc minunat și SUA are nevoie pentru securitatea internațională”. De asemenea, conform poziției liderului de la Casa Albă, cetățenii Groenlandei nu sunt mulțumiți de conducerea Danemaricii. În cadrul unei conferințe de presă în Florida, președintele ales Trump a declarat că în preluarea controlului Groenlandei va exclude utilizarea forței economice sau militare. Drept răspuns la declarațiile lui Trump, Danemarca și aliații săi europeni au oferit un răspuns prudent, subliniind necesitatea de a respecta suveranitatea internațională, încercând în același timp să nu-l jignească pe Trump. Groenlanda are deja un grad ridicat de independență, deși Danemarca își păstrează responsabilitatea pentru afacerile de securitate ale insulei. Naaja Nathanielsen, ministru în guvernul autonom al Groenlandei, a dat un răspuns simplu la comentariile lui Trump. „Nu suntem o marfă. Și nu suntem de vânzare.” Astfel, în contextul situației create în jurul Groenlandei, conform observațiilor lui Nathanielsen, din partea SUA pot fi evidențiate două mesaje: unul se referă la securitatea națională și celălalt mesaj se referă la dorința SUA de a se angaja mai mult în

sectorul mineral din Groenlanda. Totuși, soarta Groenlandei depinde de rezultatele alegerilor din primăvara 2025. În acest context, merită atenție că Guvernul vrea organizarea unui referendum simultan pentru independența deplină a Groenlandei față de Danemarca. Conform declarațiilor din timpul unei dezbateri televizate în direct premierul groenlandez, Mute Egede a menționat că „Groenlandezii înșiși trebuie să decidă cum arată viitorul lor”. „Groenlanda – și noi în această țară – nu vrem să fim americani. Nici nu vrem să fim danezi. Suntem groenlandezi.” [6]

Revenirea lui Donald Trump la președinția Statelor Unite constituie o schimbare fundamentală în geopolitică. În contextul pretențiilor asupra unor teritorii, merită atenție declarațiile lui Trump cu referire la Canada.

Deși face parte dintr-o piață comună cu Mexic și Canada, Donald Trump și-a acuzat vecinii că „profită” de Statele Unite [7]. Canada ar fi mult mai bine să fie al 51-lea stat al SUA [8]. Pe 7 ianuarie, 2025 Trump a spus că este dispus să folosească forța economică pentru a anexa Canada la Statele Unite. Premierul Justin Trudeau spune că dorința lui Trump de face din Canada al 51-lea stat, de a anexa această țară este legată de furnizarea de minerale esențiale. Prim-ministrul a spus că administrația Trump știe ce minerale are Canada și „de aceea poate chiar și motivul pentru care ei vorbesc despre o absorbție și să facă din Canada al 51-lea stat” sunt resursele pe care le are Canada și de care SUA doresc să poată beneficia”. De asemenea, conform declarațiilor făcute, nu va exista vreo „neglijare sau confundare a paralelei 49”. „Canada este liberă. Canada este suverană. Canada își va alege propriul destin”, a spus MacKinnon [9]. În contextul declarațiilor lui Trump de a transforma Canada într-un stat american, ambasadorul Canadei în Franța a menționat că amenințările președintelui american de a invada o altă țară încalcă legea internațională, iar Stéphane Dion consideră că astfel de amenințări nu sunt normale și încalcă Carta ONU. Declarațiile președintelui Trump despre o anexare a Canadei de către SUA sunt, fără îndoială, o provocare incendiară, populistă și nediplomatică, care nu va avea ca rezultat o schimbare a statutului independent al Canadei. Guvernele canadiene, atât provinciale, cât și federale, de stânga sau de dreapta, trebuie să ia măsuri structurale pentru a preveni apariția unei crize financiare în Canada [10].

De ambele părți ale graniței, analiștii, politicienii și cetățenii încearcă să înțeleagă ce încearcă cu adevărat să obțină Trump din Canada. Vrea să încurajeze companiile canadiene să se instaleze în Statele Unite? Sau încearcă să le slăbească pe cele canadiene pentru a obține mai multe concesiile la securitate și comerț? Sau încearcă să destabilizeze situația din Canada pentru a pune mâna pe apa, petrolul și resursele minerale esențiale? Astfel, conform poziției lui D. Owen, profesor la Universitatea din California, San Francisco, Facultatea de Drept „scopul principal al lui Trump este cel de a se face văzut de susținătorii săi ca pe cineva care susține Statele Unite, care este puternic și care își folosește influența pentru a obține acorduri mai bune cu aliații săi”, „este înainte de toate, o punere în scenă” și „mai mult decât orice, Trump vrea să ofere spectacolul unei confruntări publice”.

În acest context, merită atenție și analizele oferite de către Raymond La Raja, profesor de științe politice la Universitatea din Massachusetts, Amherst. Conform opiniei lui La Raja, „republicanul își curtează baza electorală, iar stilul său de conducere este axat pe dominare”, „vrea să arate dur, iar Canada este o țintă ușoară pentru SUA”. La Raja afirmă că „Trump dorește ca Canada să plătească mai mult pentru securitatea sa și ca țara să adopte o atitudine mai clientelistă și să accepte mai ușor cerințele și condițiile SUA”. Trump nu caută parteneriate sau cooperare, el vrea să pună Canada într-o poziție slabă pe măsură ce se apropie de o renegociere a acordului de liber schimb. Negocierile pentru reînnoirea acordului de liber schimb între Canada, Statele Unite și Mexic urmează să înceapă în 2026. Trump încearcă să intimideze [alte țări] pentru a obține o afacere bună”. Pentru Raymond La Raja, Trump „consideră Canada drept curtea din spate a Statelor Unite și, prin urmare, [el crede] că ar trebui să aibă un acces mai bun la toate resursele canadiene” [11].

O viziune similară cu cea a lui La Raja este înaintată de către Graham Dodds. Expertul Graham Dodds notează că afirmațiile președintelui Trump conform cărora „Statele Unite ale Americii cheltuiesc bani pentru a proteja Canada”, nu sunt nimic altceva decât un pretext al Statelor Unite de a obține concesiile de la Canada, în special pentru chereșteaua și gestionarea aprovizionării în sectorul agricol. Administrația de la Casa Albă pretinde să pună mâna pe resursele naturale, inclusiv pe resursele de apă dulce. Analizând situația creată între SUA și Canada, ca rezultat al declarațiilor făcute de către Trump, Dodds consideră că

Trump nu va curajul să anexeze Canada, nici măcar parțial. Administrației Trump îi lipsește „competența și determinarea” de a realiza un astfel de proiect de amploare, explică Dave Owen. „Lui Trump îi place să spună lucruri provocatoare și scandaloase și să proiecteze o imagine a puterii” [12].

Drept reacție la declarațiile făcute de președintele Trump, poziția căruia este ancorată asupra formulei că „alte țări trăiesc din fondurile Statelor Unite”, Canada, pentru ași asigura securitatea, a anunțat decizia de ași mări investițiile în domeniul apărării la 2% din PIB.

Un moment care a condiționat creșterea tensiunilor pe arena internațională se referă la declarațiile președintelui american cu referire la canalul Panama. Înainte de preluarea mandatului, la data de 20 ianuarie, 2025 Donald Trump, amenințând că va „recupera” Canalul Atlantic-Pacific, a făcut ca din nou să crească tensiuni pe arena internațională, inclusiv a sporit presiunile asupra Panamei. Construit de către SUA și inaugurat în 1914, Canalul a fost operat în comun de ambele țări – SUA și Panama, până în 1999, când guvernul panamez a preluat controlul deplin asupra Canalului. În contextul analizei relației SUA – Panama, este de menționat faptul că Panama a recuperat Canalul în 1977, în temeiul unui acord încheiat cu președintele democrat de atunci Jimmy Carter. Înainte ca canalul să fie finalizat, navele care călătoreau între coastele de est și de vest ale Americii trebuiau să ocolească Capul Horn, la vârful sudic al Americii de Sud, navigând mii de mile și adăugând câteva luni călătoriilor lor. Crearea unui pasaj care să scurteze călătoriile a fost un obiectiv dificil de atins pentru mai multe imperii care aveau colonii pe continentul american. La începutul secolului al XX-lea, președintele american Theodore Roosevelt a făcut din construirea unui pasaj o prioritate. Controlul asupra teritoriului a fost apoi preluat de Columbia, dar o revoltă susținută de SUA a dus la separarea Columbiei și la formarea Republicii Panama în 1903. Statele Unite și republica nou formată au semnat în 1903 un tratat care acordă Statelor Unite controlul asupra unei fâșii de pământ de 10 mile pentru a construi canalul în schimbul unei rambursări financiare. Canalul a fost finalizat în 1914, cimentând statutul Americii de superputere tehnologică și inginerescă. Totodată, costurile canalului Panama au fost enorme. Se estimează că în procesul construcției canalului au murit 5600 de oameni. Utilitatea canalului a fost demonstrată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când a fost folosit ca o cale de trecere vitală între oceanele Atlantic și Pacific. Totuși, relația dintre Statele Unite și Panama s-a deteriorat treptat din cauza dezacordurilor cu privire la controlul canalului, a tratamentului acordat lucrătorilor panamezi și a disputelor cu referire la arborarea drapelului american și cel panamez în zona canalului. Aceste tensiuni au atins punctul culminant la 9 ianuarie 1964, când revoltele anti-americane în Zona Canalului au dus la o scurtă ruptură a relațiilor diplomatice dintre cele două țări. Tensiunile asupra canalului s-au deteriorat din nou la sfârșitul anilor 1980 sub guvernul lui Manuel Noriega, care a fost înlăturat în urma invaziei americane în Panama, ca parte a „războiului împotriva drogurilor”. Pentru a ajunge la un acord mai echitabil s-au dus negocieri pe parcursul a mai multor ani. În timpul administrației președintelui Jimmy Carter au fost semnate două tratate. Prevederile ambelor tratate declarau canalul Panama drept zonă neutră și deschisă tuturor navelor. De asemenea, conform prevederilor tratatelor, ambele state, SUA și Panama dețineau controlul comun asupra teritoriului. La sfârșitul anului 1999, Panama va obține controlul deplin asupra canalului. În 2000, la scurt timp după ce panamezii au preluat controlul deplin asupra canalului, volumul de transport maritim a depășit rapid capacitatea căii navigabile. Un proiect masiv de extindere a fost început în 2007 și finalizat aproape un deceniu mai târziu. Din cauza condițiilor climaterice, zona din jurul canalului a suferit secete severe, ceea ce a redus nivelul apei și a făcut dificilă funcționarea acestuia iar autoritățile panameze au impus restricții de trafic și taxe mai mari pentru traversarea canalului [13].

În contextul revenirii la Casa Albă, Trump a acuzat Panama că percepe „taxe exorbitante” de la SUA pentru utilizarea canalului și a menționat că China își extinde influența asupra căii navigabile. Potrivit Washingtonului, influența crescândă a Chinei în jurul canalului amenință interesele SUA și ar putea permite Beijingului să blocheze această rută maritimă strategică în caz de conflict. Astfel, pornind de la aceste argumente, problema cu referire la canalul Panama a fost în repetate rânduri prezentă în disputele SUA-Panama. Într-un discurs adresat unei mulțimi de tineri conservatori din Phoenix, Trump a spus că, dacă prevederile acordului nu sunt respectate, „atunci va cere ca Canalul Panama să fie returnat Statelor Unite”. Totodată, președintele SUA nu a clarificat cum ar putea să forțeze o țară suverană pentru ca aceasta să-și cedeze propriul teritoriu [14].

Drept răspuns la pretențiile președintelui Trump asupra canalului Panama, președintele Panamei José Raúl Mulino a menționat că „fiecare metru pătrat al Canalului Panama și zona adiacentă a acestuia” aparține, și va continua să aparțină Panamei”, și că „suveranitatea și independența țării nu sunt negociabile”. De asemenea, președintele panamez a menționat că „Canalul nu se află sub niciun control, direct sau indirect, din partea Chinei, a Comunității Europene, sau a oricărei alte puteri”. Intenția de „recuperare” a Canalului Panama a fost expusă de către Donald Trump înainte și după preluarea mandatului. De asemenea, Trump consideră că predarea din 1999 fusese un cadou greșit al lui Jimmy Carter făcut Panamei. Recuperarea unui canal pe care îl consideră american, devine, în opinia lui Trump, un obiectiv al SUA, întrucât a fost construit de companii nord-americane [15]. Dorința de a anexa Canalul Panama, de a schimba numele Golfului Mexic și de a efectua deportări în masă către vecinii din sud, oferă o privire asupra atitudinii Casei Albe față de lumea latină [16].

Pe 20 ianuarie 2025, răspunzând întrebărilor din presă cu ocazia investiției sale, Donald Trump a stabilit cadrul relației sale cu America Latină. Odată cu revenirea lui Donald Trump [...] America Latină trebuie să se aștepte la o perioadă de turbulențe în relația cu vecinul său din nord. Jean-Jacques Kourliandsky, directorul Observatorului pentru America Latină și Caraibe, analizează modul în care, America Latină devine ținta diplomației brutale și unilaterale a SUA.

Situația de pe arena internațională a fost bulversată și de declarațiile președintelui Trump cu referire la aplicarea taxelor vamale la importurile din țări care impun taxe mai mari pentru mărfurile din SUA. Mișcarea ar reprezenta o escaladare majoră a războiului său comercial cu partenerii economici. Trump s-a orientat către planul de tarife reciproce ca parte cheie a eforturilor sale de a majora taxele americane în general [17]. Taxele, conform declarațiilor lui Trump se vor aplica națiunilor care au, în general, o rată medie a tarifelor mai mari decât cea a SUA [18] în special vor fi impuse „tarife reciproce” atât aliaților, cât și rivalilor americani [19].

Nu mai puțină revoltă a provocat declarațiile președintelui Trump făcute în cadrul unei conferințe de presă la bordul Air Force 1 în timp ce călătorea la New Orleans pentru a urmări Super Bowl-ul dintre Kansas City Chiefs și Philadelphia Eagles [20]. Astfel, Donald Trump, a declarat că va anunța oficial taxe vamale de 25% la toate importurile de oțel și aluminiu, inclusiv pentru Canada și Mexic [21]. Dincolo de tarife, administrația Trump acuză guvernul mexican că protejează traficanții de droguri și criminalii organizați. Guvernul SUA acuză, de asemenea, guvernul mexican că folosește aparatul de stat pentru a proteja traficanții de droguri.

Timp de trei decenii, Mexic, Canada și Statele Unite au dezvoltat o agendă comună bazată pe integrarea comercială. În condițiile în care administrația Trump vede relațiile cu Canada, Mexic cu suspiciune, proiectul nord-american practic este desființat. Odată cu investirea lui Trump, situația creată nu pare a fi una bună pentru a continua construirea unei agende trilaterale în perspectiva anului 2026, pentru o potențială renegociere a Acordului de Liber Schimb din America de Nord. Din punct de vedere politic, este creată o situație fără precedent. Modul în care se desfășoară evenimentele, ne face să asistăm la o criză în relațiile moderne dintre SUA și Mexic, inclusiv SUA și Canada [22].

Președinta Mexicului, Claudia Sheinbaum a reacționat la atacul lui Trump. Dar, spre deosebire de omologul său canadian, nu a anunțat tarife de represalii împotriva exporturilor americane. Ea a optat pentru o strategie diferită care s-a dovedit a fi una eficientă. Într-un discurs scurt, de aproximativ zece minute, înregistrat din biroul său și difuzat pe rețelele de socializare, Sheinbaum a insistat mai întâi asupra „efectelor foarte grave” pe care le-ar presupune aplicarea taxelor vamale de 25% anunțate de Trump pentru companiile mexicane, dar și a celor americane. Repetând în mod constant că „suveranitatea nu este negociabilă”, contra atacul președintei Mexicului a constatat în întoarcerea argumentelor lui Trump împotriva Statelor Unite. Măsura tarifară de 25% impusă de Trump, conform președintei C. Sheinbaum va afecta economia ambelor state, inclusiv va avea efecte grave asupra economiei SUA: vor crește dramatic costurile tuturor produselor exportate din Mexic în Statele Unite. Acestea vor costa cu 25% mai mult [23].

Analizând evoluția evenimentelor, în special a tensiunilor apărute pe arena internațională odată cu revenirea lui Trump la Casa Albă, nu rămân neafectate nici relațiile SUA-Uniunea Europeană. În contextul noilor realități prezente pe arena internațională, este de menționat faptul că, conform poziției președintelui

de la Casa Albă, comportamentul de afaceri al UE este considerat a fi „extrem de dur”. Donald Trump plănuiește să impună același nivel de taxe pentru produsele care sosesc în Statele Unite ale Americii ca și țara de origine pentru produsele americane. Statele Unite plănuiesc să impună același nivel de taxe și pentru restul lumii pentru a implementa taxe vamale „reciproce”, „personalizate” țară cu țară. Conform declarațiilor făcute de către Peter Navarro, consilierul lui D. Trump pe probleme comerciale și industrie „America are un deficit comercial dăunător de peste 1 trilion de dolari, deoarece principalele țări exportatoare din lume ne atacă piețele cu tarife și bariere netarifare și mai punitive”. Această politică de reciprocitate ar putea reprezenta o lovitură gravă pentru unele economii emergente, precum Brazilia sau Thailanda, care stabilesc bariere vamale mai mari pentru a-și proteja economiile respective. India lui Narendra Modi impune un tarif de 25% pentru mașinile americane, ceea ce ar însemna că SUA ar putea face același lucru și pentru vehiculele indiene [24]. După taxele vamale suplimentare de 10% anunțate la produsele chinezești, cele 25% la aluminiu și oțel Donald Trump își continuă politica economică agresivă, ghidat și de dezideratul: „America întâi” [25].

Amenințarea cu tarifele din partea administrației Trump i-a lăsat pe trei sferturi din cetățenii Quebec-ului gata să boicoteze mărfurile americane și chiar Statele Unite ca destinație de călătorie, sugerează sondajul Léger. Astfel, conform sondajului realizat, s-a constatat că 76% dintre respondenți consideră că sosirea lui Donald Trump la Casa Albă are consecințe negative pentru relațiile cu Canada. De asemenea, revenirea lui Trump îi determină pe cetățenii canadieni să renunțe să cumpere bunuri americane, 74% din canadieni au declarat că vor renunța să viziteze SUA. Peste 80% dintre respondenți au considerat că tarifele lui Trump vor avea consecințe negative pentru economia Quebecului, în comparație cu 10% dintre respondenți care au spus că tarifele impuse nu vor avea niciun efect [26].

Noua ordine mondială post Război Rece creată pe parcursul a mai bine de trei decenii a fost marcată de lucrările CSM din 2025 care au devenit un subiect de discuție nu doar pentru politicieni, dar și pentru societatea civilă de pe întreg mapamondul. Considerat cel mai important forum din lume pentru politica de securitate, Conferința a captat atenția tuturor, punctele cheie de discuție fiind:

1. condițiile pentru o posibilă încetare a focului între Ucraina și Rusia;
2. creșterea cheltuielilor de apărare ale aliaților NATO.

Discuția telefonică Donald Trump – Vladimir Putin pe data de 12 februarie 2025 a pregătit terenul pentru Conferința de la München. Speculațiile cu privire la discuțiile de pace au crescut și mai mult după ce liderul de la Casa Albă D. Trump și cel de la Kremlin V. Putin au convenit să lanseze negocieri „imEDIATE” pentru a pune capăt conflictului din Ucraina [27]. Discuția a provocat îngrijorări la Kiev și în capitalele europene cu privire la faptul că președintele american va adopta o abordare mult mai tranzacțională în negocierea încheierii războiului din Ucraina.

Subiectul cu referire la „o posibilă încetare a focului între Ucraina și Rusia” poate fi considerat drept prima etapă a lucrărilor CSM 2025. Un moment care a marcat lucrările Conferinței a fost poziția Casei Albe ca sprijinul militar acordat de către SUA pentru Ucraina să fie condiționat de un acord de 500 de miliarde de dolari pentru materii prime esențiale utilizate într-o gamă largă de dispozitive de zi cu zi și de înaltă tehnologie, inclusiv echipamente militare [28]. Proiectul de acord de cooperare economică, prevedea împărțirea resurselor de minerale și pământuri rare ale Ucrainei în schimbul ajutorului american, pe care Volodimir Zelenski a refuzat să-l semneze, depășește cu mult controlul asupra resurselor minerale. Acesta include porturi, infrastructură, petrol, gaze și alte resurse naturale strategice ale Ucrainei.

Donald Trump a solicitat ca Ucraina să plătească 500 de miliarde de dolari și consideră împărțirea resurselor o compensație pentru sprijinul economic și militar oferit până în prezent de SUA în războiul cu Rusia. Semnarea acestui acord pentru Ucraina ar semnifica o sinucidere directă. De asemenea, prin semnarea acestui acord, SUA ar impune Ucrainei o povară economică enormă, comparabilă cu reparațiile de război impuse Germaniei după Primul Război Mondial. Acordul prevede formarea unui fond comun SUA-Ucraina, prin care Rusia este exclusă de la reconstrucția Ucrainei. SUA ar prelua controlul asupra resurselor Ucrainei, inclusiv asupra minereurilor, resurselor petroliere și gaze, porturilor și asupra infrastructurii strategice. În plus, SUA vor primi 50% din veniturile Ucrainei obținute din exploatarea resurselor naturale (cum ar fi minereurile, petrolul sau gazele) și din valoarea tuturor noilor licențe emise către părțile

terțe pentru exploatarea resurselor. Cu alte cuvinte, dacă Ucraina acordă unei companii străine dreptul de a extrage resurse, jumătate din veniturile generate vor merge către SUA.

Totodată, conform proiectului de acord, Washingtonul va avea prioritate în achiziția mineralelor de export. În plus, deciziile privind viitoarele licențe și investiții vor fi luate de un fond controlat de SUA, nu de guvernul Ucrainei. Contractul conține clauze deloc favorabile Kievului, iar pentru mulți experți, proiectul de acord este „un al doilea Tratat de la Versailles”. Practic SUA nu își asumă nicio investiție, dar Ucraina trebuie să plătească 50% din toate veniturile pentru resurse naturale și chiar porturi, a explicat Tymofiy Mylovanov, președintele Școlii de Economie din Kiev. Este, de fapt, o propunere de a plăti pentru ajutorul militar primit în trecut și este în esență un acord colonial, așa au fost exploatate multe țări în trecut.

În timpul unei vizite în SUA din septembrie 2024, președintele V. Zelenski a făcut inițial o propunere economică SUA, oferind posibilitatea în exploatarea resurselor Ucrainei. Scopul său era de a atrage investiții americane directe și de a descuraja o nouă invazie rusă. Nu se aștepta însă ca SUA să impună Ucrainei condiții atât de dure, comparabile cu tratatele impuse statelor învinse în război. Dacă condițiile acestui acord ar fi acceptate de către președintele Zelenski, cererile SUA ar reprezenta o povară cu mult mai mare pentru economia Ucrainei decât despăgubirile impuse Germaniei prin Tratatul de la Versailles (1919) și ajustate ulterior prin Planul Dawes (1924) [29].

Un alt moment care a bulversat lucrările CSM 2025 se referă la poziția lui Trump de a nu permite impunerea unor sancțiuni suplimentare Federației Ruse. De asemenea, avertismentul lui Trump conform căroro Ucraina dispune de terenuri extrem de valoroase, resurse rare, petrol și gaze iar în cazul în care Ucraina nu acceptă condițiile înaintate de către SUA, aceasta, „ar putea fi predată lui Putin pe tavă”. Trump susține că SUA au cheltuit 300 de miliarde de dolari pentru război, însă datele oficiale arată că pachetele aprobate de Congres se ridică la 175 de miliarde de dolari, dintre care 70 de miliarde au fost cheltuite în SUA pentru producerea armelor. Senatorul republican Lindsey Graham a sugerat, în cadrul CSM 2025, că pretențiile lui Trump reprezintă o strategie inteligentă pentru a crește susținerea pentru cauza Ucrainei în rândul cetățenilor americani. Astfel, Graham vine în apărarea poziției lui Trump prin afirmația precum „președintele american poate merge în fața poporului american și să spună: „Ucraina nu este o povară, ci un beneficiu”. De asemenea, senatorul american a mai cerut liderilor europeni să susțină ideea, deoarece aceasta ar obliga Washingtonul să apere o viitoare înțelegere. „Dacă semnăm acest acord privind mineralele, Putin este terminat, pentru că Trump va apăra acordul”, a declarat Graham [30].

Pentru oficialii ucraineni, aceste declarații au semnat o confruntare deschisă cu Washingtonul. Ei au încercat să negocieze o reformulare a prevederilor acordului, neacceptând condițiile impuse. Resursele minerale și energetice ale Ucrainei ar fi fost evaluate la 26 de trilioane de dolari. Dar sunt date speculative, iar resursele necesită investiții masive pentru a fi exploatate.

Litiul Ucrainei este considerat o resursă valoroasă, dar prețurile au scăzut cu 88% față de 2022. SUA și alte state au descoperit noi zăcăminte, ceea ce reduce dependența față de alte țări. Gazele de șist din Ucraina sunt parțial sub controlul Rusiei, iar cele din vest sunt dificil de exploatat, ceea ce a dus la retragerea Chevron, la fel ca în Polonia. Astfel, bogățiile Ucrainei nu sunt atât de accesibile pe cât par. Ucraina nu poate plăti suma de 500 de miliarde de dolari într-un interval scurt de timp. În plus, tratarea unei națiuni victimă a războiului ca pe un datornic este imorală, având în vedere sacrificiile făcute pentru democrațiile occidentale. Trump folosește forța economică a SUA împotriva unui aliat vulnerabil, exact cum Putin folosește forța militară. Reieșind din situația creată, este de menționat faptul că președintele ucrainean Zelenski trebuie să aleagă între două rele: supunerea militară în fața Rusiei, sau supunerea economică în fața SUA [31].

Pe de altă parte, oficialii europeni au exprimat sprijin continuu și stabil pentru Ucraina și accelerarea negocierilor de aderare la Uniunea Europeană. În dialogul purtat la Munchen, președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, și președintele Consiliului European, António Costa, au declarat că UE va acorda Ucrainei un sprijin continuu și stabil până când se va ajunge la „o pace justă, cuprinzătoare și durabilă”. De asemenea, oficialii europeni au precizat că doar prin instalarea păcii în Ucraina, țara va deveni suverană și prosperă și au dat asigurări că vor garanta securitatea Ucrainei și a Europei [32].

Cealaltă etapă a lucrărilor Conferinței s-a axat asupra cheltuielilor pentru apărare – unul dintre subiectele discutate la München în contextul crizei din Ucraina. Creșterea cheltuielilor pentru apărare, este văzută

de către administrația Casei Albe drept o condiție necesară pentru asigurarea păcii. Administrația Trump face eforturi ca țările NATO să crească cheltuielile pentru apărare la 5% din PIB (angajamentul actual este de 2% din PIB) [33]. Potrivit acestuia, investițiile unora dintre partenerii europeni membri ai NATO sunt insuficiente. De asemenea, SUA a criticat în repetate rânduri Germania pentru acest lucru. Washingtonul plătește majoritatea costurilor în NATO și a oferit Europei protecție militară de încredere. Acum, această protecție vine cu condiții: Trump cere aliaților europeni să crească cheltuielile la 5% din PIB pentru apărare-o barieră de neatinș pentru mulți parteneri NATO [34]. Germania depune eforturi de a contribui cu 2% din PIB -ul său, care este acum standardul minim în NATO. S-a dovedit deja că republicanul Trump este capabil să retragă bani de la organizațiile internaționale. Susținătorii lui Trump justifică acest lucru spunând că chiar și o putere mondială precum SUA are „resurse limitate” care trebuie folosite pentru bunăstarea propriei țări [35].

Astfel, în cadrul lucrărilor CSM 2025, Guvernul SUA a făcut presiuni ca NATO și Europa să-și intensifice cheltuielile militare și să își finanțeze propria apărare [36]. Europa trebuie să fie pregătită să facă față provocărilor și să facă sacrificii pentru a-și asuma responsabilitatea pentru propria sa securitate. Pentru a face față amenințărilor grave cu care se confruntă regiunea europeană, continentul trebuie să dobândească „mijloacele de a se apăra” [37]. La Bruxelles, secretarul american al apărării, Pete Hegseth, a cerut membrilor europeni NATO să cheltuiască mult mai mult pentru apărare, spunând că ar trebui să ofere cota „covârșitoare” din finanțarea militară pentru Ucraina.

Dacă e să facem referință la suportul UE, este de menționat faptul că Europa, în ansamblu, a depășit deja Statele Unite în ceea ce privește ajutorul acordat Ucrainei. Astfel, pe parcursul a trei ani de război, UE a alocat 70 de miliarde de euro (73 de miliarde de dolari; 58 de miliarde de lire sterline) în ajutor financiar și umanitar, precum și 62 de miliarde de euro în ajutor militar. Spre comparație, Statele Unite au alocat 64 de miliarde de euro ajutor militar și 50 de miliarde de euro pentru ajutor financiar și umanitar [38].

Analizând lucrările CSM 2025, acestea ne sugerează sfârșitul unei epoci. NATO, care a fost creată în 1949 cu scopul de a bloca extinderea fostei Uniuni Sovietice în Europa și actualmente numără 32 de membri (ca rezultat al ultimei extinderi din 2022 și 2023), inclusiv mai multe țări din Europa de Est, lucrările Conferinței de la München, practic au marcat arhitectura de securitate a Europei de după cel de-al Doilea Război Mondial. Deși SUA este membru NATO, Uniunea Europeană nu mai poate conta pe ajutorul Statelor Unite.

În acest context, merită atenție și declarațiile făcute de către vicepreședintele SUA JD Vance în cadrul CSM 2025. Discursul lui JD Vance la Conferința de Securitate de la München, parte din debutul său pe scena mondială, a dominat dezbaterile la nivel înalt între sute de oficiali străini și elite din domeniul securității naționale. Prin declarațiile înaintate conform cărora „cea mai mare amenințare cu care se confruntă continentul nu vine din Rusia și China, ci „din interior” [39] se poate menționa că a fost lansat un atac dur asupra democrațiilor europene. Prin discursul său, Vance a acuzat guvernele europene că se îndepărtează de valorile lor și ignoră preocupările alegătorilor cu privire la migrație și libertatea de exprimare. Europa trebuie să „facă un mare pas înainte pentru a-și asigura propria apărare”. Ceea ce mă îngrijorează este amenințarea din interior, retragerea Europei față de unele dintre cele mai fundamentale valori ale sale, valori pe care le împărtășește și Statele Unite» [40]. De asemenea, conform declarațiilor lui Vance: „... este important, în cadrul unei alianțe comune, ca europenii să-și ia pasul, în timp ce Statele Unite se concentrează asupra regiunilor lumii care sunt cele mai expuse riscului. Europa se confruntă cu multe provocări, dar criza cu care se confruntă în prezent acest continent, este o criză pe care noi înșine am adus-o asupra noastră. Numărul migranților care intră în UE din țări non-UE s-a dublat între 2021 și 2022 și, desigur, a continuat să crească de atunci” [41].

Aducând critice dure la adresa UE, Vance a îndemnat liderii europeni să acorde o atenție mai mare fenomenului migrației, cerând reducerea acestuia. Un moment care a bulversat lucrările Conferinței, dar care a și indignat liderii europeni a fost comparația adusă de Vance a liderilor UE cu comisarii sovietici pentru că au criticat liderii de extremă dreapta. Acest atac verbal a consolidat temerile elitelor de securitate europene că SUA se îndepărtează de status quo-ul transatlantic și că există puține modalități de a opri tendința SUA de a-și impune controlul pe întreg mapamondul. Astfel, conform declarațiilor unor diplomați americani de

rang înalt „... este o nouă Americă ... și este clar că cea veche, cu care Europa s-a obișnuit pe parcursul a zeci de ani, a dispărut” și „este în sfârșit, un semnal de alarmă pentru Europa care trebuie să se trezească la noile realități”. În contextul discursului lui Vance se înscriu și declarațiile unor parlamentari republicani. Astfel, conform declarațiilor senatorului republican John Cornyn din Texas „europenii trebuie să recunoască că perioada în care s-au bucurat de o sursă gratuită pe spinarea Americii s-a încheiat” și că „...acele zile când SUA au susținut Europa s-au terminat”. Reieșind din discursurile și declarațiile făcute de reprezentanții americani, am putea menționa că SUA cere Uniunii Europene să își asume mai multe responsabilități în ceea ce privește asigurarea propriei securități.

Ziua de 12 februarie 2025 a fost considerată una de cotitură în relațiile internaționale. Alții o declară catastrofică. Este vorba despre discuția telefonică dintre Trump și Putin și declarațiile oficialilor americani în Europa, cu precădere vicepreședintele JD Vance și secretarul pentagonului Pete Hegseth [42].

În contextul analizei consecințelor politicii lui Trump acestora asupra relațiilor internaționale, nu mai puțin interes prezintă și discuțiile de la Riad, Arabia Saudită, din data de 18 februarie 2025 care, practic, au încheiat o înghețare de trei ani și au readus la masa de discuții Federația Rusă (în ciuda avertismentelor liderului de la Kiev că nu se poate avea încredere în liderul de la Moscova) Arabia Saudită a fost o alegere logică pentru întâlnirea dintre D. Trump și V. Putin, deoarece este un loc neutru. Organizarea întâlnirii liderului de la Casa Albă și a celui de la Kremlin într-o țară europeană a fost imposibilă din cauza „atitudinii dure a Europei față de războiul din Ucraina”.

Decizia Washingtonului de a începe negocierile cu Rusia pentru a rezolva tensiunile și a pune capăt războiului din Ucraina în afara Uniunii Europene și fără participarea Kievului au condiționat reacții pe întreg continentul european. Acest moment poate fi considerat drept prăbușirea alianței dintre Statele Unite și Europa, alianță care este în vigoare de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial [43]. Decizia administrației președintelui american Trump de a duce tratative cu Federația Rusă, privind încheierea unilaterală a războiului din Ucraina, fără Kiev și fără implicarea UE a provocat o reacție rapidă din partea președintelui francez E. Macron, care a convocat un summit de urgență la Paris, reunind liderii Germaniei, Regatului Unit, Italiei, Poloniei, Spaniei, Țărilor de Jos, Danemarcei, NATO și Uniunii Europene, pentru a discuta despre situația din Ucraina. Liderii europeni, care au susținut Ucraina, alături de NATO și Statele Unite, pe parcursul a trei ani de război cu Rusia, au căutat informal să răspundă Washingtonului, care și-a exclus aliații de la negocierile privind soarta Ucrainei, viitorul teritoriilor ocupate de către Rusia în timpul războiului [44]. Întrebarea apărută în rândul liderilor europeni în urma evenimentelor de la München se referea la capacitatea Europei de a prelua controlul asupra propriei securități sau ar continua să reacționeze la deciziile Statelor Unite și Rusiei? De asemenea, Franța, Germania, Marea Britanie, Polonia, Italia, Spania și Ucraina au subliniat că viitorul securității europene nu poate fi decis fără ele [45]. Desigur, această perspectivă de contacte și convorbiri cu Europa pe tema planului de pace care are loc după discuția Trump-Putin, nu scuza absența consultării anterioare cu europenii [46]. Declarațiile de la Bruxelles a secretarului american al apărării, Pete Hegseth conform căruia „revenirea Ucrainei la granițele de dinainte de 2014 este nerealistă” și că aderarea țării la NATO nu face parte dintr-o soluție negociată pentru încheierea războiului. De asemenea, conform declarațiilor lui Hegseth, „trupele americane pentru a impune un potențial acord de pace în Ucraina” nu vor fi folosite, iar trupele „europene și non-europene competente” ce vor asigura monitorizarea acordului de pace și pacea continuă nu intră sub incidențele articolului 5 al NATO [47].

Prin convocarea întâlnirii de la Paris, pe data de 18 februarie 2025, inclusiv și prin vizita la Casa Albă, pe data de 25.02.2025 și încercarea de a-l convinge pe liderul american Trump că UE trebuie să fie implicată în negocierile privind soluționarea războiului din Ucraina [48], președintele francez Macron și-a fortificat poziția de a deveni vocea principală a Europei, a războiului din Ucraina și, inclusiv apărătorul securității blocului.

Readucerea Federației Ruse de către SUA în calitate de partener de dialog pentru soluționarea crizei economice generată de războiul ruso-ucrainean, semnifică revenirea Rusiei ca actor pe arena internațională. Vizita președintelui ucrainean V. Zelenski la Washington, cât și refuzul SUA de a da garanții de securitate Ucrainei, semnifică nu doar un eșec al diplomației, dar semnifică și o răcire accentuată a relațiilor SUA – UE, mergând chiar spre o coliziune.

Concluzii

Revenirea la conducerea SUA, Donald Trump, prin politica externă promovată, practic, a schimbat practicile diplomatice existente până acum, reprezintă un moment de tranziție majoră, care marchează schimbări pe scena mondială. De asemenea, politica externă dusă de către președintele Trump este prezentată ca o „coliziune” a relațiilor SUA – UE. Noua politică a Casei Albe a evidențiat tensiuni crescânde între Statele Unite și aliații europeni, inclusiv a condiționat adâncirea diviziunii Est-Vest. Statele Unite nu mai pot fi considerate drept statul care este capabil și interesat în soluționarea problemelor ce vizează securitatea continentului european, ci o mare parte a problemei. SUA nu mai poate fi considerat drept statul care asigură securitatea democrațiilor occidentale.

Totodată, poziția președintelui american cu referire la soluționarea problemelor de securitate de pe continentul european, a fortificat decizia statelor membre a UE de a investi în propria securitate. De asemenea, în scopul asigurării și apărării securității europene, cât și în scopul stopării războiului din Ucraina, apare necesitatea consolidării tuturor capacităților europene.

Bibliografie:

1. HOFMANN, F., *Conférence de Munich sur la sécurité sur fond d'inquiétude*. <https://www.dw.com/fr/conference-securite-munich-2024-rapport/a-68272242> [Accesat: 28.02.2025]
2. *Acordul de la Paris privind schimbările climatice*. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/paris-agreement-climate/>
3. PONCE, J. C., *Lo qué significa el abandono del Acuerdo de París*. <https://yaleclimateconnections.org/2025/01/lo-que-significa-el-abando-del-acuerdo-de-paris/> [Accesat: 28.02.2025].
4. *Ibidem*.
5. BOISCLAIR, V., *Pour Donald Trump, politique, pétrole et IA vont de pair*. <https://ici.radio-canada.ca/info/long-format/2067106/donald-trump-petrole-intelligence-artificielle> [Accesat: 28.02.2025].
6. *Trump repeat of need to take control of Greenland raises concerns, stirs debate*. <https://www.voanews.com/a/trump-repeat-of-need-to-take-control-of-greenland-raises-concerns-stirs-debate/7944672.html> [Accesat: 28.02.2025].
7. DEBORAH ELMS, D., WANG, J., NAGY, S.R., RUPARELIA, S., LEBLOND, P. *Réflexions stratégiques: L'impact d'un second mandat Trump sur la Stratégie du Canada pour l'Indo-Pacifique et ses relations clés en Asie*. <https://www.asiapacific.ca/fr/publication/strategic-reflections-impact-trump-canadas-indo-pacific-2025> [Accesat: 28.02.2025].
8. *Canada – SUA de la Toronto că comentariile lui Trump despre a face Canada un stat sunt „un lucru real”*. <https://www.montrealgazette.com/news/article744328.html> [Accesat: 28.02.2025].
9. *Trudeau tells economic summit Trump is serious about taking over Canada. The Canadian Press Updated 07, 02. 2025. The gazette*. <https://www.montrealgazette.com/news/article741271.html> [Accesat: 28.02.2025].
10. OBADIA, J., *Les déclarations de Trump concernant le Canada ne sont pas anodines*. <https://www.ledevoir.com/opinion/lettres/832507/declarations-trump-concernant-canada-ne-sont-pas-anodines> [Accesat: 28.02.2025]
11. BOUTROS, M., *Qu'est-ce que Trump cherche à obtenir du Canada? Le Devoir 03.02.2025*. <https://www.ledevoir.com/monde/838774/est-ce-trump-cherche-obtenir-canada> [Accesat: 28.02.2025].
12. *Ibidem*.
13. WILLIAMS, M., *Cuál es la historia del canal de Panamá y por qué Trump amenaza con retomar su control? CNN, 08.02. 2025*. <https://cnnespanol.cnn.com/2025/01/08/historia-canal-panama-trump-trax> [Accesat: 28.02.2025].
14. *Ibidem*
15. *Ibidem*
16. *Trump envisage des tarifs sur les voitures importées aux États-Unis «autour du 2 avril»*. <https://www.ledevoir.com/monde/etats-unis/844615/trump-envisage-tarifs-voitures-importees-etats-unis-partir-2-avril> [Accesat: 28.02.2025].
17. LOWENKRON, H., WINGROVE, J., *Trump vows reciprocal tariffs today. National Post, 13.02.2023*. <https://nationalpost.com/news/world/trump-reciprocal-tariffs> [Accesat: 28.02.2025]

18. *Trump promet des droits de douane «réciproques» avec le reste du monde.* <https://www.ledevoir.com/monde/etats-unis/843844/c-est-jour-droits-douane-reciproques-affirme-trump> [Accesat: 28.02.2025]
19. BAXTER, D., *Trump doesn't deny his real desire to make Canada the 51st state.* <https://nationalpost.com/news/canada/trump-canada-51st-state-real> [Accesat: 28.02.2025]
20. *Ibidem.*
21. KRAUZE, L., *«Avec le Mexique et le Canada, Trump a simplement mis en pause sa guerre commerciale».* <https://legrandcontinent.eu/fr/2025/02/08/avec-le-mexique-et-le-canada-trump-a-simplement-mis-en-pause-sa-guerre-commerciale-une-conversation-avec-leon-krauze/> [Accesat: 28.02.2025]
22. *Mexic vs. Trump: Claudia Sheinbaum și arta jocului de putere împotriva tarifelor.* <https://legrandcontinent.eu/fr/2025/02/03/comment-le-mexique-a-resiste-a-trump-claudia-sheinbaum-et-lart-du-rapport-de-force-face-aux-tarifs/> [Accesat: 28.02.2025]
23. *Ibidem.*
24. *Le «grand jour»: Trump signe un décret pour imposer des tarifs douaniers réciproques. Le Journal de Montreal.* <https://www.journaldemontreal.com/2025/02/13/cest-le-jour-des-droits-de-douane-reciproques-affirme-trump> [Accesat: 28.02.2025].
25. *Three out of four Quebecers ready to boycott U.S. Montreal Gazette Updated February 05, 2025.* <https://www.montrealgazette.com/news/provincial-news/article732793.html> [Accesat: 28.02.2025].
26. HOFMANN, F., *Conférence de Munich sur la sécurité sur fond d'inquiétude.* <https://www.dw.com/fr/conference-securite-munich-2024-rapport/a-68272242> [Accesat: 16. 02.2025].
27. KAUFFMANN, S., *Lâchés par Trump, les Européens cherchent la parade face à Poutine.* https://www.lemonde.fr/international/article/2025/02/17/a-la-conference-de-munich-sur-la-securite-trois-jours-qui-ont-ebbranle-le-monde_6550283_3210.html [Accesat: 16. 02.2025]
28. *Conférence de Munich sur la sécurité: voici les 7 citations à retenir.* <https://fr.euronews.com/my-europe/2025/02/16/conference-de-munich-sur-la-securite-voici-les-7-citations-a-retenir> [Accesat: 16. 02.2025].
29. *Trump vrea control total asupra economiei Ucrainei, panică la Kiev: Este mai dur decât Tratatul de la Versailles.* https://unimedia.info/ro/news/f654b6bf69060a17/trump-vrea-control-total-asupra-economiei-ucrainei-panica-la-kiev-este-mai-dur-decat-tratatul-de-la-versailles.html?utm_source=Site%20Widgets&utm_medium=Article%20Tab%20Top%20Widget&utm_campaign=Article%20Tab%20Top%20Widget [Accesat: 16. 02.2025].
30. *Ibidem.*
31. *Ibidem.*
32. COCIUG, C., *Conferința de securitate de la Munchen. Zelenski: Discuțiile cu Trump „nu sunt suficiente pentru a forma un plan” de pace. Oficiali europeni: Ucraina va primi sprijin continuu și stabil, iar procesul de aderare la UE va fi accelerat.* <https://www.europafm.ro/conferinta-securitate-munchen-2025-zelenski-ucraina-pace/> [Accesat: 16. 02.2025].
33. *Ibidem.*
34. RUIZ, L-F., *Conferencia de seguridad de Múnich: las expectativas de alto el fuego son altas.* <https://www.cmcmarkets.com/es-es/noticias-analisis-mercado/conferencia-de-seguridad-de-mnich-las-expectativas-de-alto-el-fuego-son-altas> [Accesat: 16. 02.2025].
35. VALERO, C., *Arranca la Conferencia de Seguridad de Múnich a la espera de un plan para Ucrania. El Mundo. 14. 02. 2025.* <https://www.unimedia.info l/2025/02/14/67ae4e87fc6c83052d8b4591.html> [Accesat: 16. 02.2025].
36. RUIZ, L-F., *Conferencia de seguridad de Múnich: las expectativas de alto el fuego son altas.* <https://www.cmcmarkets.com/es-es/noticias-analisis-mercado/conferencia-de-seguridad-de-mnich-las-expectativas-de-alto-el-fuego-son-altas> [Accesat: 16. 02.2025].
37. *Conferencia de Múnich: una paz dudosa en Ucrania y un pacto sobre minerales en discusión. France 24.* <https://www.france24.com/es/europa/20250214-conferencia-de-m%C3%BAnich-una-paz-dudosa-en-ucrania-y-un-pacto-sobre-minerales-en-discusi%C3%B3n> [Accesat: 16.02.2025].
38. *Ibidem.*
39. *Conferencia de Seguridad de Múnich: ¿cuáles fueron los temas clave?* <https://www.trtespanol.com/europa/conferencia-de-seguridad-de-munich-cuales-fueron-los-temas-clave-14935277> [Accesat: 16. 02.2025].

40. *Concluye Conferencia de Seguridad de Múnich en medio de tensas relaciones transatlánticas.* <https://spanish.xinhuanet.com/20250216/97933da67c0a4aa59823ec4a739cb409/c.html> [Accesat: 16.02.2025].
41. *El vicepresidente de EE.UU. lanza en Múnich un duro ataque contra las democracias de Europa y genera indignación.* *BBC News Mundo* 14.02.2025. <https://www.bbc.com/mundo/articles/cp8kg6r2wdjo> [Accesat: 16. 02.2025].
42. *Cambio de régimen: el discurso completo de J. D. Vance en Múnich. En Múnich, esta tarde, el vicepresidente de los Estados Unidos no habló realmente de seguridad – y sólo mencionó de pasada a Ucrania, Putin o Rusia.* <https://legrandcontinent.eu/es/2025/02/14/cambio-de-regimen-el-discurso-completo-de-j-d-vance-en-munich/> [Accesat: 16.02.2025].
43. *Cinq enseignements de la conférence de Munich sur la sécurité.* <https://www.bbc.com/afrique/articles/ceq9q0y3nzpo> [Accesat: 16. 02.2025].
44. *Estados Unidos elige reparar su relación con Moscú y abre la grieta con Europa.* *France 24.* 19.02.2025. <https://www.france24.com/es/europa/20250219-estados-unidos-elige-reparar-su-relaci%C3%B3n-con-mosc%C3%BA-y-abre-la-grieta-con-europa> [Accesat: 16. 02.2025].
45. Maillet, J., *La politique étrangère de Donald Trump: une perspective civilisationnelle? Donald Trump's Foreign Policy: A Civilization-Based Approach?* <https://journals.openedition.org/lisa/10132?lang=en> [Accesat: 16. 02.2025].
46. *Vizita lui Macron la Casa Albă. Cum a încercat să îl convingă pe Trump că Europa trebuie să participe la un acord de pace în Ucraina.* *Digi 24.*, 25.02.2025. <https://www.digi24.ro/stiri/externe/vizita-lui-macron-la-casa-alba-cum-a-incercat-sa-il-convinga-pe-trump-ca-europa-trebuie-sa-participe-la-un-acord-de-pace-in-ucraina-3134061> [Accesat: 16.02.2025].
47. CHIFU, Iu., *Realism cumpănit și cultivarea nuanțelor echilibrate în perspectiva Lumii lui Trump.* https://www.caleaeuropeana.ro/iulian-chifu-realism-cumpanit-si-cultivarea-nuantelor-echilibrate-in-perspectiva-lumii-lui-trump/?fbclid=IwY2xjawIcAzNleHRuA2FlbQIxMQABHVUACd86OAJQjdeLvewh2E-CE6ywEe-u89kbwPmFbV8MT6VcbFyGkxop_jA_aem_ARoLJ3VG0S46ZpAiw8Sprw [Accesat: 16.02.2025].

Date despre autor:

Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0001-9073-104

E-mail: svetlana.cebotari11@gmail.com

Prezentat: 03.03.2025

PARTICULARITĂȚILE ȘI EFICIENȚA PRESTĂRII SERVICIILOR SOCIALE INTEGRATE PENTRU FAMILII CU COPII ÎN SITUAȚII DE RISC

Cristina COROBAN,

Universitatea de Stat din Moldova

Integrarea serviciilor sociale presupune trecerea de la protecția copilului corectivă la servicii preventive, identificând riscurile și promovând incluziunea socială a familiilor cu copii în situații de risc. Serviciile integrate de calitate trebuie să răspundă cerințelor beneficiarilor, factorilor de decizie, politicilor naționale și actelor internaționale și să fie validate de opinia practicienilor. Diferența dintre eficiență și eficacitate în serviciile sociale integrate pentru copii și familii în risc este semnificativă. Eficacitatea măsoară atingerea obiectivelor și obținerea rezultatelor dorite, în timp ce eficiența se referă la utilizarea optimă a resurselor pentru a maximiza rezultatele și a minimiza risipa. Abordarea multidisciplinară și colaborarea între profesioniști, familii și comunitate sunt esențiale pentru maximizarea eficienței și eficacității intervenției pentru familii cu copii în situații de risc. Implicarea activă a familiilor și monitorizarea continuă a progreselor ajută la adaptarea intervențiilor la schimbările din nevoile beneficiarilor, îmbunătățind astfel eficacitatea pe termen lung.

Cuvinte-cheie: *serviciilor sociale integrate, familii cu copii în situații de risc, abordarea multidisciplinară, eficiență, eficacitate.*

THE PARTICULARITIES AND EFFICIENCY OF PROVIDING INTEGRATED SOCIAL SERVICES FOR FAMILIES WITH CHILDREN IN RISK SITUATIONS

The integration of social services involves shifting from corrective child protection to preventive services, identifying risks and promoting social inclusion for families with children in at-risk situations. High-quality integrated services must meet the needs of beneficiaries, decision-makers, national policies, and international agreements, and be validated by practitioners' opinions. The difference between efficiency and effectiveness in integrated social services for children and families at risk is significant. Effectiveness measures the achievement of objectives and desired outcomes, while efficiency refers to the optimal use of resources to maximize results and minimize waste. A multidisciplinary approach and collaboration between professionals, families, and communities are essential for maximizing the efficiency and effectiveness of interventions for families with children at risk. Active family involvement and continuous monitoring of progress help adapt interventions to changing beneficiary needs, thereby improving long-term effectiveness.

Keywords: *integrated social services, families with children in risk situations, multidisciplinary approach, efficiency, effectiveness.*

Introducere

Provocările întâmpinate de familiile aflate în situație de risc și de protecția copilului au generat dezbateri importante despre conținutul și structura serviciilor sociale integrate. Totuși, analiza completă a setului de servicii destinate familiilor cu copii în situații de risc la nivel internațional, în special în contextul reîntregirii familiei, precum și în gestionarea serviciilor integrate, nu au fost suficient explorate. Cercetările sunt esențiale pentru a înțelege complexitatea ridicată a problemei și pentru a gestiona diversitatea semnificativă a sistemelor locale din Europa, care oferă suport social familiilor în dificultate.

Rezultate și discuții

Cercetarea în domeniul serviciilor sociale se axează pe înțelegerea definiției și pe modalitățile de prestare a serviciilor în sisteme complexe, bogate și bine structurate. Evaluarea modalităților de organizare

și prestare a serviciilor sociale integrate pentru familiile aflate în situație de risc trebuie realizată printr-o abordare holistică. Abordarea holistică urmărește integrarea în toate aspectele vieții familiei care nu pot fi gestionate eficient de către familie, poziționându-i astfel în condiții dificile. De la sănătatea mentală la educație, de la locuință la resurse financiare, fiecare dimensiune este analizată pentru a dezvolta un plan complet și adaptat nevoilor specifice ale fiecărei familii. Un alt aspect esențial este integrarea serviciilor din diverse domenii. Colaborarea strânsă între profesioniști din educație, sănătate și asistență socială este esențială pentru o abordare coerentă și eficientă. Colaborarea previne fragmentarea serviciilor și garantează o ofertă completă și adecvată.

În plus, evaluarea individualizată a nevoilor este un pas decisiv în intervenție. Fiecare familie în situație de risc are caracteristici și cerințe unice, iar o abordare personalizată permite prestatorilor de servicii să dezvolte planuri adaptate și să ofere sprijinul necesar, ținând cont de contextul specific al fiecărei familii.

Prevenirea separării familiale devine o prioritate, iar serviciile integrate sunt concepute pentru a oferi sprijin specializat părinților, dezvoltând în paralel strategii preventive. Abordarea proactivă contribuie la menținerea unității familiei și consolidarea competențelor parentale esențiale în pofida dificultăților. În fața stresului emoțional semnificativ întâlnit de familiile în situație de risc, consilierea și sprijinul emoțional devin elemente fundamentale. Serviciile nu doar adresează factorii psihologici, dar consolidează și relațiile interpersonale în cadrul familiei.

Implicarea activă a familiilor în procesul decizional și de planificare reprezintă un alt principiu central. Colaborarea nu doar crește responsabilitatea familiilor, ci consolidează încrederea și construiește o relație solidă între familiile vulnerabile și prestatorii de servicii. O altă componentă esențială o reprezintă educația și dezvoltarea abilităților parentale. Programele educaționale și activitățile practice oferite părinților, în domenii precum gestionarea finanțelor și dezvoltarea abilităților parentale, devin instrumente puternice în construirea capacității familiei de a-și îmbunătăți situația.

Peter Ferdinand Drucker, considerat părintele managementului modern, a adus o contribuție semnificativă la înțelegerea conceptelor de eficiență și eficacitate. Conform teoriei sale, aceste două concepte sunt esențiale în evaluarea performanței organizațiilor și în luarea deciziilor strategice.

- **Eficiența** înseamnă *să faci lucrurile corect*. Se referă la utilizarea optimă a resurselor disponibile (timp, bani, oameni etc.) pentru a atinge un obiectiv. O activitate este considerată eficientă atunci când se realizează într-un mod care minimizează risipa și costurile, folosind cele mai puține resurse pentru a obține cele mai bune rezultate posibile. De exemplu, un serviciu care furnizează o soluție rapidă și la costuri scăzute este eficient, dar acest lucru nu garantează că soluția respectivă este ceea ce trebuie făcut.

- **Eficacitatea**, pe de altă parte, înseamnă *să faci ceea ce trebuie*. Este legată de îndeplinirea obiectivelor dorite, indiferent de resursele folosite. O activitate este considerată eficientă atunci când răspunde corect nevoilor sau problemelor pe care le vizează, chiar dacă resursele consumate sunt mai mari decât cele ale unui proces mai eficient. În esență, eficacitatea se referă la atingerea scopurilor fundamentale, în timp ce eficiența se concentrează pe modul în care acele scopuri sunt atinse [4, p. 15].

Definiția UNESCO pentru eficiența educațională subliniază capacitatea de a obține rezultate bune fără a irosi resurse, efort, timp sau bani. Aceasta presupune utilizarea unui minim de resurse pentru a atinge obiectivele propuse. În educație, eficiența se referă la maximizarea impactului învățării și performanței, asigurându-se că fiecare resursă (materiale, timp, personal) este folosită într-un mod optim pentru a sprijini succesul educațional al elevilor sau studenților [19, p. 49].

M. Fraser, specialist în psihologie, definește eficiența ca fiind o măsură a resurselor utilizate (costuri) pentru a atinge obiectivele stabilite. Conform acestei definiții, eficiența se referă la raportul dintre resursele consumate și rezultatele obținute. Cu cât se utilizează mai puține resurse (timp, bani, forță de muncă etc.) pentru a realiza un obiectiv, cu atât mai eficient este procesul. Autorul subliniază că obiectivele de nivel scăzut, care sunt simple și nu necesită un efort mare, pot fi atinse foarte bine cu costuri reduse. Acesta evidențiază faptul că eficiența nu este neapărat legată de complexitatea obiectivului, ci de utilizarea optimă a resurselor pentru a-l atinge. De exemplu, într-un context de management, un obiectiv simplu, cum ar fi realizarea unei activități administrative de rutină, poate fi îndeplinit cu costuri minime, fără a necesita resurse considerabile, iar acest lucru poate fi considerat eficient [7, p. 67].

Diferența dintre eficiență și eficacitate în contextul serviciilor sociale integrate pentru copii și familii în situație de risc este semnificativă și reflectă aspecte distincte în prestarea de servicii. Eficacitate se referă la măsura în care serviciile sociale integrate ating obiectivele propuse și produc rezultatele dorite. Pe când eficiență se referă la capacitatea de a utiliza resursele disponibile într-un mod optim pentru a atinge obiectivele, minimizând cheltuielile inutile și maximizând rezultatele. În acest context Tabelul 1. Eficiența versus eficacitatea serviciilor sociale descrie caracteristicile eficienței și eficacității serviciilor sociale integrate pentru copii și familii în situații de risc.

Tabel 1. Eficiența versus eficacitatea serviciilor sociale

Eficiență	Eficacitate
Evaluarea inițială și planificarea intervenției – Identificarea nevoilor familiei și crearea unui plan personalizat. Abordarea multidisciplinară – Implicarea experților din diverse domenii pentru o intervenție complexă [6, p. 46]. Implementare consecventă – Adaptarea intervențiilor la nevoile specifice ale fiecărei familii. Colaborare și comunicare – Coordonare între profesioniști, familii și comunitate pentru eficiență maximă. Implicarea familiilor – Parteneriat activ al familiilor în luarea deciziilor. Monitorizare și ajustare continuă – Adaptarea intervențiilor la schimbările din nevoile familiilor. Educație parentală – Dezvoltarea abilităților parentale pentru gestionarea situațiilor dificile. Accesibilitate și resurse – Asigurarea accesului la sprijin financiar și material Prevenirea recidivelor – Monitorizarea familiilor după încheierea intervenției pentru evitarea riscurilor recurente. Servicii complementare – Acces la îngrijirea copiilor, sănătatea mentală și consiliere. Parteneriate comunitare – Colaborare cu ONG-uri și alte organizații locale pentru sprijin extins. Prevenirea izolării sociale – Facilitarea integrării familiilor în comunitate [13, p. 60]. Satisfacția beneficiarilor – Feedback constant pentru îmbunătățirea serviciilor. Formare profesională – Dezvoltarea continuă a competențelor specialiștilor. Reintegrarea familială – Sprijin pentru reintegrarea în comunitate și menținerea stabilității familiale. Evaluarea impactului durabil – Analizarea rezultatelor pe termen lung pentru îmbunătățiri viitoare.	Creșterea rezilienței – Suportul adecvat ajută familiile să depășească provocările. Bunăstarea copiilor – Serviciile îmbunătățesc sănătatea, educația și suportul emoțional al copiilor. Prevenirea separării – Intervențiile timpurii abordează factorii de risc care amenință unitatea familiei. Dezvoltarea abilităților parentale – Consilierea și educația sprijină părinții în crearea unui mediu sănătos pentru copii. Evaluare individualizată – Adaptarea serviciilor la nevoile specifice ale fiecărei familii. Coordonarea serviciilor – Reducerea fragmentării prin colaborare între profesioniști. Monitorizare și ajustare – Colectarea datelor și feedback-ului pentru îmbunătățirea intervențiilor. Participarea familiei – Implicarea activă a familiei în toate etapele intervenției.

Sursa: Autorul în procesul de studiere și documentare a articolului

Eficacitatea și eficiența sunt concepte interconectate, esențiale pentru succesul intervențiilor sociale integrate, contribuind la îmbunătățirea calității vieții familiilor vulnerabile. Deși ambele urmăresc atingerea rezultatelor dorite, diferențele dintre ele subliniază importanța unui echilibru între obținerea rezultatelor (eficacitate) și utilizarea optimă a resurselor (eficiență). Astfel, evaluarea intervențiilor sociale trebuie să ia în considerare atât impactul asupra beneficiarilor, cât și procesele și costurile implicate. Monitorizarea continuă, implicarea activă a familiilor și coordonarea eficientă între profesioniști și parteneri comunitari sunt fundamentale pentru maximizarea eficacității și eficienței serviciilor sociale integrate.

Eficiența se referă la capacitatea de a utiliza resursele disponibile în mod optim pentru a atinge obiectivele, minimizând risipa și maximizând rezultatele. Pe de altă parte, eficacitatea se concentrează asupra măsurii în care serviciile ating obiectivele propuse și produc rezultatele dorite [12, p. 99]. Îmbunătățirea calității și eficienței serviciilor sociale este esențială pentru a oferi suportul adecvat familiilor și copiilor aflați în situații de risc. Abordarea integrată, care combină eforturile, resursele și strategiile diferitelor organizații, poate aduce beneficii semnificative. Este esențial să se recunoască complexitatea și diversitatea contextelor în care sunt oferite serviciile sociale integrate și să se abordeze problemele specifice fiecărui caz. De asemenea, raportul subliniază importanța evaluării continue a eficacității și eficienței pentru a asigura că serviciile furnizate îndeplinesc nevoile reale ale beneficiarilor și că se utilizează eficient resursele disponibile. Implementarea unor practici bune și adaptarea strategiilor la schimbările contextuale pot contribui la construirea unui sistem de servicii sociale mai eficient și mai eficace. Este important de remarcat faptul că atât eficiența, cât și eficacitatea sunt esențiale în monizarea de servicii sociale de calitate, iar o abordare echilibrată trebuie să ia în considerare atât rezultatele dorite, cât și gestionarea optimă a resurselor și identificarea celor mai bune practici pentru a asigura furnizarea sustenabilă a serviciilor.

Esența prestării serviciilor sociale integrate în cazul familiilor în situație de risc (Figura 1) poate varia în funcție de o serie de factori, inclusiv abordarea specifică utilizată, resursele disponibile, colaborarea interinstituțională și gradul de implicare al familiilor. Evaluarea eficacității prestării serviciilor sociale integrate în cazul familiilor în situație de risc este un subiect complex și vast, deoarece implică o varietate de variabile și contexte. Studiile și cercetările din domeniu au examinat multiple aspecte pentru a evalua impactul și eficacitatea serviciilor sociale integrate. În fig. 1 este prezentată eficiența prestării serviciilor sociale integrate în cazul familiilor în situație de risc și sunt evidențiate diferențele dintre eficiență și eficacitate în contextul serviciilor sociale integrate pentru familii.

În 2019, UNICEF face referire la un sistem de protecție socială adaptat la nevoile copiilor, prin care se evidențiază situația copiilor, impactul protecției sociale actuale și identificarea lacunelor rămase [18]. Pentru aplicarea unui sistem de protecție socială adaptat la nevoile copiilor este necesar de a analiza rata sărăciei, cauzele vulnerabilității și analiza riscurilor.

Cadrul logic de dezvoltarea a serviciilor sociale integrate trebuie să se focalizeze îmbunătățirea capacităților profesionale ale personalului din servicii, dezvoltarea capacităților de gestionare a riscurilor, orientarea pe nevoile beneficiarilor.

- abordare *integrată pe orizontală*, prin integrarea mai multor ministere și funcții la nivel național care sprijină furnizarea multisectorială verticală la nivel local/comunitar.

- *coordonarea și integrarea*. Coordonarea în procesul prin care două sau mai multe entități interacționează și se completează reciproc. Integrarea în cazul în care două sau mai multe entități lucrează ca o unitate funcțională în armonie (aplicarea managementului de caz sau Fișa de sesizare a cazului suspect de violență, neglijare, exploatare și trafic al copilului).

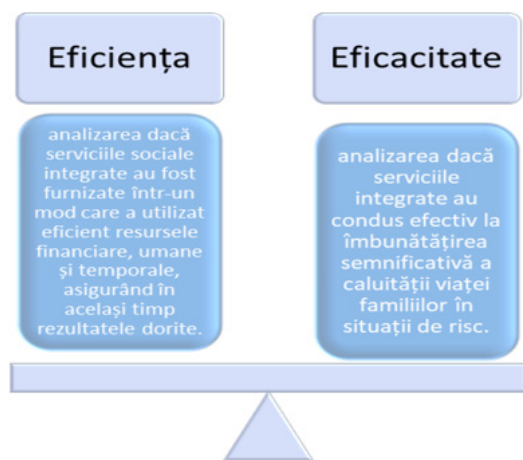

Figura 1. Eficiența prestării serviciilor sociale integrate în cazul familiilor în situație de risc

Sursa: Autorul în procesul de studiere și documentare

- *eficientizarea costurilor asistenței sau intervenției*
- *focusarea pe nevoile grupului țintă.*

Eficiența aplicării cadrului logic derivă din integrarea eficientă la nivelul de coordonare între domeniile de politici sociale și planificarea coerentă a politicilor de protecție socială.

Sub presiunea de a furniza servicii integrate de calitate care să răspundă cerințelor beneficiarilor, factorilor de decizie, politicilor naționale și actelor internaționale, practicienii și cadrele universitare s-au confruntat cu provocarea consolidării sistemului de asistență socială, pentru a îndeplini următoarelor cerințe:

1. Dezvoltarea serviciilor de prevenție centrate pe oameni plasează oamenii în centrul serviciilor sociale și de sănătate, inclusiv în ceea ce privește îngrijirea, sprijinul și abilitarea [10, p. 33]. Este o abordare în care utilizatorii sunt recunoscuți ca indivizi, încurajați să joace un rol activ în îngrijirea lor și în care nevoile și preferințele lor sunt înțelese și respectate. Cele mai cunoscute sunt principiile dezvoltate de Picker Institute [15] privind îngrijirea centrată pe persoană:

- respect și demnitate indiferent de circumstanțe;
- comunicare deschisă și empatică pentru a asigura o înțelegere clară a informațiilor și a nevoilor;
- alegerea și participarea beneficiarilor: dreptul de a fi implicați în deciziile privind propria îngrijire și tratament, respectându-se alegerile și preferințele;
- confidențialitate: protejarea confidențialității și a vieții private a beneficiarilor, asigurând un mediu sigur și încredere;
- colaborare și coordonare: promovarea colaborării între diferiți furnizori de servicii și departamente, precum și coordonarea eficientă a îngrijirii pentru a asigura o experiență holistică și bine gestionată;
- acces la informații și educație: furnizarea de informații clare și accesibile tuturor beneficiarilor pentru a-i implica activ în propria lor îngrijire și pentru a le spori cunoștințele;
- confort fizic și emoțional: crearea unui mediu fizic și emoțional confortabil și sigur;
- continuitate și tranziție lină: asigurarea unei îngrijiri coerente și fără întreruperi pe parcursul diferitelor etape ale serviciilor, evitând tranzițiile bruște și oferind sprijin adecvat;

2. Îmbunătățirea calității și eficienței serviciilor prestate reprezintă un obiectiv esențial pentru a asigura un suport mai eficace și mai personalizat pentru beneficiarii de servicii [5, p. 39]. Adoptarea unor practici inovatoare, evaluarea continuă și adaptarea la nevoile în schimbare ale comunității contribuie la promovarea unei prestații mai bune și la optimizarea utilizării resurselor disponibile;

3. Suport constant cât mai aproape de casă pentru a răspunde nevoilor populației. Implementarea unui suport constant, cât mai aproape de domiciliu, constituie o strategie esențială pentru a satisface nevoile variate ale comunității. Abordarea asigură accesibilitatea și promptitudinea serviciilor sociale, creând astfel un mediu de sprijin eficient și adaptat la specificul locului de rezidență al beneficiarilor [17].

Colaborarea în ceea ce privește protecția copiilor are loc într-o varietate de contexte și implică diferite niveluri de integrare. O parte din complexitatea asociată conceptului de colaborare constă în faptul că termenul descrie o serie de acorduri de lucru în comun. Pe baza literaturii de specialitate pot fi identificate cinci niveluri [9, p. 55-69] diferite de efort descrise de variați autori:

1. Comunicare: indivizi din diferite discipline care vorbesc împreună. Comunicarea eficientă este o componentă cheie pentru stabilirea încrederii. Comunicarea este semnificativă la trei niveluri: comunicarea între membrii parteneriatului, comunicarea între parteneri și organizațiile individuale și comunicarea între partenerii și comunitatea mai largă [3, p. 24-26]. Mark Reader, profesor de psihologie specializat în comunicare și Susan Duncan, expert în managementul comunicării, subliniază că eșecurile în comunicare au cauze complexe, precum lipsa de înțelegere a rolurilor celorlalți și neîncrederea în perspectivele altor profesioniști. În contextul parteneriatelor public-privat, eficiența comunicării are un rol esențial pentru succesul colaborării. Parteneriatul public-privat are la bază principiul cooperării voluntare. Intenția de a coopera nu garantează automat succesul unui astfel de demers. Este nevoie de coordonarea activităților și deciziilor, de un management de calitate al demersului de cooperare. Succesul cooperării depinde de aderarea comuna la reguli și norme [11, p. 36];

2. Cooperare reprezintă lucrul în comun la nivel scăzut, de la caz la caz. Cooperarea înseamnă adesea colaborarea între indivizi sau grupuri în scopul rezolvării unei probleme specifice sau atingerii unui obiec-

tiv comun, pe măsură ce lucrează împreună la nivel operațional [14]. În practică, cooperarea presupune desfășurarea activităților comune la un nivel mai detaliat sau mai specific, adaptat circumstanțelor concrete, pentru a atinge rezultatele dorite într-un mod eficient și eficace. Pe lângă efectele pozitive ale unei astfel de cooperări, există o mulțime de bariere privind implementarea practică a muncii interinstituționale;

2. *Coordonare* reprezintă lucru în comun mai formalizat, dar fără sancțiuni în caz de nerespectare. Coordonarea reprezintă un proces mai formalizat de lucru în comun, implicând stabilirea și respectarea unor proceduri și termene, însă fără aplicarea unor sancțiuni în cazul nerespectării angajamentelor [1, p. 7]. Într-un context de coordonare, părțile implicate colaborează într-un mod mai structurat și organizat, urmărind să-și alinieze acțiunile și să îndeplinească obiectivele comune, dar fără impunerea unor pedepse în situația în care există neconformități;

4. *Coaliția* evidențiază că, în contextul coordonării interinstituționale în protecția copilului, coaliția reprezintă un model în care părțile sau organizațiile implicate își sacrifică parțial autonomia pentru a construi structuri comune. În viziunea lui Ch. Hallett, coaliția presupune formarea unor structuri de colaborare care facilitează sinergia și alinierea eforturilor și resurselor în vederea atingerii obiectivelor comune [8, p. 27]. Entitățile implicate în coaliție își consolidează resursele și își coordonează acțiunile, cedând din independența lor în beneficiul unei colaborări mai eficiente și al realizării scopurilor comune;

5. *Integrarea* înseamnă că organizațiile colaborează într-un mod mai strâns și formalizat pentru a forma o nouă identitate comună. În procesul de integrare organizațiile fuzionează pentru a crea o nouă identitate comună. Procesul de integrare implică adesea combinarea resurselor, strategiilor și eforturilor pentru a crea o entitate mai puternică și mai eficientă, care împărtășește o viziune și obiective comune.

Evaluarea modalităților de organizare și prestare a serviciilor sociale integrate pentru familiile în situație de risc necesită o abordare integrată care să includă comunicarea, cooperarea, coordonarea, coalițiile și integrarea. O comunicare eficientă este esențială pentru construirea încrederii, iar cooperarea oferă o platformă pentru colaborarea operațională adaptată circumstanțelor specifice. Coordonarea adaugă un grad de formalitate procesului, fără a impune sancțiuni. Coalițiile, prin sacrificiul unei anumite autonomii, facilitează realizarea obiectivelor comune, în timp ce integrarea presupune o fuziune mai profundă, consolidând resursele și creând o identitate comună pentru atingerea obiectivelor partajate cu maximă eficiență. În implementarea strategiilor pot fi întâlnite bariere, dar recunoașterea complexității și abordarea probleme sunt fundamentale pentru succesul colaborării interinstituționale.

În timp ce integrarea implică fuzionarea organizațiilor pentru a crea o nouă identitate comună, diferența dintre eficiență și eficacitate în contextul serviciilor sociale integrate pentru copii și familii în situație de risc evidențiază aspecte distincte în prestarea serviciilor.

Reperete teoretice expuse ne permit să subliniem importanța evaluării eficacității serviciilor integrate. Evaluarea este esențială pentru a valida impactul și eficiența serviciilor în satisfacerea nevoilor copiilor și familiilor în situații de risc. Opiniile exprimate de cei 8 experți, participanți la focus grup realizat de autor în ianuarie 2024, sunt reprezentanți din structuri teritoriale de asistență socială, agenții teritoriale de asistență socială și prestatori de servicii sociale. Opiniile constituie o resursă valoroasă pentru aprofundarea înțelegerii procesului de implementare și optimizare a serviciilor sociale integrate, pentru a contura o imagine clară și fundamentată asupra provocărilor și oportunităților legate de implementarea serviciilor sociale integrate, este esențial să analizăm perspectivele oferite de practicieni și experți din domeniu.

Evaluarea eficacității servicii ar trebui să se bazeze pe criterii clar definite și măsurabile, „cum ar fi gradul de accesibilitate pentru familiile vulnerabile, nivelul de implicare în procesul de intervenție și gradul de îmbunătățire a rezultatelor sociale și educaționale pentru copii. De asemenea, este important să se evalueze impactul asupra calității vieții familiilor și să se monitorizeze continuu progresul în timp” (FG_8). Pentru a evalua eficacitatea serviciilor, ar trebui să se folosească o „combinație de metode cantitative și calitative, cum ar fi sondaje, interviuri, studii de caz și observații directe, care permit o înțelegere mai cuprinzătoare a modului în care serviciile își îndeplinesc obiectivele propuse și ar oferi feedback util pentru îmbunătățirea continuă” (FG_2). De asemenea, este important să se implice părțile interesate, „inclusiv copiii, familiile și comunitatea în procesul de evaluare a serviciilor. Prin colectarea feedback-ului și a părerilor grupurilor de beneficiari, putem obține o imagine mai completă a modului în care serviciile își influențează beneficiarii și

comunitatea în ansamblu” (FG_1). Mai mult decât atât, evaluarea eficacității ar trebui să aibă în vedere și „perspectiva costurilor și beneficiilor. Este important să se evalueze eficiența serviciilor raportată la resursele investite și să se identifice modalități de optimizare a utilizării resurselor pentru a maximiza impactul în comunitate” (FG_3). În evaluarea eficacității serviciilor integrate monitorizarea continuă a progresului în timp, „ne permite să observăm evoluția și să identificăm eventualele probleme sau îmbunătățiri necesare în furnizarea serviciilor către familiile vulnerabile, asigurându-ne că răspundem eficient nevoilor” (FG_5). Abordare continuă și adaptativă în evaluarea eficacității serviciilor cu luarea în considerare a schimbărilor, nevoilor și contextului comunității. „Prin angajamentul în evaluare și îmbunătățire continuă, putem asigura că serviciile sunt relevante, eficiente și sustenabile pe termen lung” (FG_6).

Interpretarea datelor exprimate de experți relevă mai multe aspecte cheie în evaluarea eficacității serviciilor sociale integrate: criterii de evaluare clar definite și măsurabile, metodologii de evaluare combinate, implicarea beneficiarilor și părților interesate, evaluarea costurilor și beneficiilor, monitorizarea continuă a progresului. Adaptabilitate și sustenabilitate. Evaluarea eficacității serviciilor sociale integrate trebuie să fie un proces participativ, multidimensional și adaptativ, axat pe nevoile reale ale comunității și pe optimizarea resurselor pentru rezultate maxime.

Concluzii

Opiniile exprimate de experții participanți subliniază importanța evaluării eficacității serviciilor integrate pentru copii și familii vulnerabile și ar trebui să se bazeze pe criterii clar definite și măsurabile, incluzând accesibilitatea, implicarea familiilor și îmbunătățirea rezultatelor sociale și educaționale. Utilizarea unei combinații de metode cantitative și calitative în evaluare ar oferi o perspectivă cuprinzătoare asupra eficienței serviciilor și ar permite optimizarea în funcție de feedback-ul primit. Implicarea părților interesate, inclusiv a copiilor, familiilor și comunității, este imperios necesară pentru a asigura relevanța și impactul serviciilor în comunitate. În plus, evaluarea ar trebui să ia în considerare și aspectele legate de costuri și beneficii, pentru a asigura utilizarea eficientă a resurselor. Prin abordarea continuă și adaptativă în evaluarea și îmbunătățirea serviciilor, se poate asigura că serviciile sociale integrate rămân relevante, eficiente și sustenabile pe termen lung.

În esență, eficiența serviciilor sociale integrate pentru familiile în situație de risc depinde de abordarea comprehensivă, adaptată la nevoile individuale ale fiecărei familii, și de colaborarea strânsă între profesioniști, comunitate și familiile implicate. Evaluarea eficacității serviciilor sociale integrate pentru familiile în situație de risc necesită o abordare cuprinzătoare, iar măsurarea succesului poate implica criterii precum îmbunătățirea relațiilor familiale, creșterea nivelului de funcționare a familiei și, în cele din urmă, reducerea riscului pentru copii. Este important să se țină cont de complexitatea și individualitatea fiecărui caz pentru a dezvolta și implementa strategii eficiente de sprijin.

În concluzie, serviciile integrate pentru copiii și familii în situații de risc au potențialul de a crea schimbări semnificative în viețile beneficiarilor. Pe de altă parte, pentru a maximiza eficacitatea, este esențial să existe o coordonare și colaborare eficientă între toate părțile implicate, iar intervențiile să fie adaptate la specificul fiecărui copil și fiecărei familii. Evaluarea modalităților de organizare și prestare a serviciilor sociale integrate pentru familiile în situație de risc vizează atingerea unor obiective esențiale. În primul rând, evaluarea facilitează identificarea nevoilor specifice ale familiilor vulnerabile, oferind o înțelegere profundă a dificultăților cu care se confruntă și permițând adaptarea serviciilor pentru a răspunde mai eficient nevoilor. În al doilea rând, evaluarea contribuie la îmbunătățirea accesului la serviciile sociale, prin identificarea barierelor și lacunelor existente în furnizarea de servicii. Astfel, se dezvoltă strategii menite să asigure o acoperire mai extinsă și o accesibilitate crescută pentru familiile aflate în situație de risc.

Bibliografie:

1. BARTON A. *Managing fragmentation. An area child protection committee in a time of change*. 2002. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/326404889_Managing_fragmentation_An_area_child_protection_committee_in_a_time_of_change

2. KURPAS D. STEFANICKA-WOJTAS D., SHPAKOU A., *The advantages and disadvantages of integrated care implementation in Central and Eastern Europe—perspective from 9 CEE countries*. Disponibil: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34824563>, accesat: 08.12.2024.
3. DAS T.K. et al. *Between trust and control: Developing confidence in partner cooperation in alliances*. *Academy of Management Review*. 1998.
4. DRUCKER, PETER F. (June 1992). «*Reflections of a Social Ecologist*». *Society*. 29(4): 57–64. doi:10.1007/BF02695313. S2CID 144879884
5. European Social Network (2020). *Integrated Social Services: A Framework for Strengthening Social Inclusion*. Disponibil: <https://www.esn-eu.org/>
6. European Social Network. (2019). *Quality in social services: Towards a framework for quality improvement*. Disponibil: https://www.esn-eu.org/sites/default/files/publications/ESN_Quality_report_light_web.pdf, accesat 08.09.2024.
7. FRASER, M., 1994, 'Quality in higher education: an international perspective' in Green, D. (Ed.), 1994, *What is Quality in Higher Education?* pp. 101–111. Buckingham, Open University press and Society for Research into Higher Education.
8. HALLETT C. *Interagency coordination in child protection*. 1995. p.27.
9. HORWATH J., MORRISON, T., *Collaboration, integration and change in children's services: Critical issues and key ingredients*. In: *Child Abuse & Neglect* Volume 31, Issue 1, January 2007, Pages 55-69.
10. *Integrated social services in Europe, Council of Europe, 2007*, p.33 ISBN 978-92-871-6208-3.
11. LAMBRU M., MARGINEAN I., *Parteneriatul public privat în furnizarea serviciilor sociale*. București, 2004.
12. LIPSKY M., *Street-Level Bureaucracy, 30th Ann. Ed.: Dilemmas of the Individual in Public Service*, 2010, Disponibil: <https://www.jstor.org/stable/10.7758/9781610446631>, accesat: 08.12.2024.
13. MAESTRI V., BONTOUT O., VAALAVUO M., *The efficiency and effectiveness of social protection systems over the life course, 2016*. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/344888595_The_efficiency_and_effectiveness_of_social_protection_systems_over_the_life_course
14. MORRISON T. *Partnership and collaboration: Rhetoric and reality*. *Child Abuse & Neglect*. 1996.
15. PICKER. (n.d.). *The Picker principles of person-centred care*. Disponibil: <https://picker.org/who-we-are/the-picker-principles-of-person-centred-care/> accesat 08.09.2024.
16. REDER P., DUNCAN S., *Understanding Communication in Child Protection Networks, March 2003*. *Child Abuse Review* 12(2):82 - 100. DOI:10.1002/car.787.
17. *Skills for Care. (n.d.). Standard 5: The role of the health and social care worker*. Retrieved September 08, 2024. Disponibil: <https://www.skillsforcare.org.uk/resources/documents/Developing-your-workforce/Care-Certificate/Care-Certificate-Standards/Standard-5.pdf>
18. UNICEF. (2019). *Global social protection programme framework*. Disponibil: <https://www.unicef.org/media/64601/file/Global-social-protection-programme-framework-2019.pdf>
19. Vlăsceanu, L., Grünberg, L., And Pârlea, D., 2004, *Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions* (Bucharest, UNESCO-CEPES) *Papers on Higher Education*, ISBN 92-9069-178-6.

Date despre autor:

Cristina COROBAN, asistent universitar, Departamentul de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0001-8040-0909

E-mail: cristina.coroban@usm.md

Prezentat: 19.12.2024

TENDINȚELE ACTUALE ALE CERCETĂRILOR, PROBLEME NEABORDATE ÎN DOMENIUL MANAGEMENTULUI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PREUNIVERSITAR

Otilia Luminița MĂRGĂRIT,
Universitatea de Stat din Moldova

Tehnologiile educaționale au un impact din ce în ce mai mare asupra modului în care se desfășoară procesul de învățământ. Cercetările se concentrează pe implementarea platformelor online, utilizarea aplicațiilor educaționale, a învățării bazate pe tehnologie și adaptarea curriculumului pentru a integra aceste instrumente. Totodată, se discută despre formarea continuă a cadrelor didactice pentru a utiliza tehnologiile într-un mod eficient. Un alt domeniu de cercetare important este analiza stilurilor de leadership educațional și impactul acestora asupra performanței școlare. Studiile se concentrează pe formarea și dezvoltarea directorilor de școli, dar și pe sprijinul acordat cadrelor didactice pentru a îmbunătăți practica pedagogică și a răspunde nevoilor variate ale elevilor.

Modificările rapide din societate, tehnologie și piața muncii impun necesitatea unei adaptări constante a sistemului educațional. Cercetările în acest domeniu analizează cum școlile pot implementa eficient schimbările curriculare, organizatorice și pedagogice, pentru a răspunde cerințelor actuale.

Cuvinte-cheie: *tehnologii educaționale, leadershipul educațional, inovație, diversitate și incluziune, management, competențe, schimbare.*

CURRENT RESEARCH TRENDS, UNADDRESSED PROBLEMS IN THE FIELD OF PRE-UNIVERSITY EDUCATION MANAGEMENT

Educational technologies have an ever-increasing impact on the way education is conducted. Research focuses on the implementation of online platforms, the use of educational applications, technology-based learning and curriculum adaptation to integrate these tools. At the same time, the continuous training of teachers to use technologies in an efficient way is discussed. Another important area of research is the analysis of educational leadership styles and their impact on school performance. Studies focus on the training and development of school principals, but also on supporting teachers to improve pedagogical practice and respond to the varied needs of students. Rapid changes in society, technology and the labor market impose the need for constant adaptation of the educational system. Research in this area looks at how schools can effectively implement curricular, organizational and pedagogical changes to meet current demands.

Keywords: *educational technologies, educational leadership, diversity and inclusion, management, skills, change.*

Introducere

Domeniul managementului învățământului preuniversitar a evoluat considerabil în ultimele decenii, influențat de schimbările rapide din societate și de reformele educaționale. Cercetările recente au evidențiat tendințe emergente și au identificat probleme care rămân insuficient abordate. În această secțiune, vom explora principalele tendințe actuale în cercetările de management educațional, problemele neabordate și direcțiile viitoare de cercetare.

Tendințe actuale în cercetările de management educațional

a. Inovația și tehnologia în managementul educațional

Una dintre cele mai proeminente tendințe este integrarea tehnologiilor digitale în managementul educațional. Studiile recente au evidențiat cum tehnologiile emergente, cum ar fi învățarea digitală, platformele de management al învățării (LMS) și instrumentele de evaluare online, transformă modul în care sunt gestionate școlile și cum se desfășoară procesul educațional. Hattie și Timperley [1, p. 2], subliniază că tehnologia poate sprijini îmbunătățirea calității învățării, prin facilitarea feedback-ului în timp real și prin personalizarea experienței educaționale.

Un exemplu semnificativ este cercetarea lui Johnson și Adams Becker [2, p.7], care analizează impactul tehnologiilor mobile și al aplicațiilor educaționale asupra managementului școlar. Studiile sugerează că integrarea tehnologică ajută la crearea unui mediu educațional mai interactiv și la îmbunătățirea comunicării între profesori, elevi și părinți. Totuși, adoptarea tehnologiei în școli ridică și provocări legate de infrastructură, formare profesională și egalitate de acces.

b. Focus pe leadershipul educațional

Cercetările recente au pus un accent tot mai mare pe importanța leadership-ului educațional și pe rolul esențial pe care îl joacă liderii școlari în îmbunătățirea calității educației. Leithwood și Jantzi [3], explorează cum stilurile de leadership, cum ar fi leadership-ul transformativ și distribuit, contribuie la performanța școlilor. Ei evidențiază că liderii educaționali care promovează o viziune clară și sprijină dezvoltarea profesională a cadrelor didactice au un impact semnificativ asupra succesului elevilor.

Cercetarea lui Hallinger și Heck [4], subliniază că un leadership eficient în educație nu doar că influențează rezultatele elevilor, dar poate și să stimuleze un climat pozitiv în școală, promovând colaborarea și inovarea. Această tendință sugerează că viitoarele cercetări ar trebui să exploreze mai profund strategiile de dezvoltare a leadership-ului și impactul acestora asupra diferitelor tipuri de școli și contexte educaționale.

c. Managementul diversității și incluziunii

Un alt domeniu de cercetare emergent este managementul diversității și incluziunii în școlile preuniversitare. În contextul unei societăți tot mai diverse, școlile se confruntă cu provocarea de a gestiona și de a promova diversitatea culturală, lingvistică și socio-economică. Banks subliniază importanța dezvoltării unui curriculum incluziv și a implementării de strategii educaționale care să reflecte diversitatea elevilor și să asigure oportunități egale pentru toți.

Cercetările arată că managementul diversității este crucial pentru reducerea disparităților în performanța școlară și pentru crearea unui mediu educațional care să sprijine succesul tuturor elevilor. Totuși, multe studii au arătat că încă există provocări semnificative în implementarea unor politici de incluziune eficiente și în asigurarea resurselor necesare pentru a sprijini diversitatea în școli.

d. Dezvoltarea profesională continuă a cadrelor didactice

Un alt aspect important este dezvoltarea profesională continuă a cadrelor didactice. Cercetările recente, cum ar fi cele realizate de Guskey în anul 2002, au demonstrat că formarea profesională continuă are un impact pozitiv asupra competențelor pedagogice ale profesorilor și asupra calității învățării elevilor. Programelor de formare și de dezvoltare profesională trebuie să fie adaptate nevoilor și contextului specific al școlilor.

Un studiu realizat de Darling-Hammond et al. [5, p.8], sugerează că, pentru a fi eficiente, programele de dezvoltare profesională trebuie să fie bazate pe practică, coerente și sustinute pe termen lung. De asemenea, cercetarea a evidențiat că implicarea cadrelor didactice în dezvoltarea și evaluarea programelor de formare este esențială pentru succesul acestora.

e. Managementul resurselor educaționale și financiare

În ultimii ani, cercetările au abordat și problema managementului resurselor educaționale și financiare, evidențiind provocările legate de alocarea și utilizarea eficientă a resurselor. Hannaway și Wylie discută despre impactul resurselor financiare asupra performanței școlilor și despre necesitatea unor politici de finanțare echitabile și transparente.

Studiile recente au subliniat că, în ciuda alocării bugetare, există încă disparități semnificative între școlile din diferite zone geografice și socio-economice. Ladd și Fiske sugerează că pentru a aborda aceste disparități, sunt necesare reforme care să asigure resurse adecvate pentru toate școlile, în special pentru cele din zone defavorizate.

Probleme neabordate în domeniul managementului învățământului preuniversitar

a. Impactul reformelor educaționale asupra managementului școlar

Deși s-au realizat numeroase cercetări privind efectele reformelor educaționale asupra elevilor și cadrelor didactice, impactul acestor reforme asupra managementului școlar nu a fost explorat în detaliu. Cohen și Hill sugerează că reformele educaționale pot influența semnificativ structura și funcționarea școlilor,

dar cercetările în domeniu sunt încă limitate. Este necesară o evaluare mai aprofundată a modului în care reformele, cum ar fi schimbările curriculare sau politicile de evaluare, afectează rolul și responsabilitățile managerilor școlari.

b. Rolul managementului în dezvoltarea competențelor non-cognitive ale elevilor

Majoritatea cercetărilor se concentrează pe aspectele academice și cognitive ale educației, lăsând în urmă competențele non-cognitive, cum ar fi abilități de leadership, reziliență și inteligență emoțională. Duckworth și Seligman discută despre importanța acestor competențe pentru succesul elevilor, dar există puține studii care explorează cum managementul școlar poate sprijini dezvoltarea acestora. Cercetările viitoare ar trebui să analizeze modul în care strategiile de management pot contribui la dezvoltarea competențelor non-cognitive ale elevilor.

c. Eficiența strategiilor de management în contexte educaționale diverse

Deși au fost propuse diverse modele și strategii de management, eficiența acestora în diferite contexte educaționale rămâne insuficient cercetată. Rutter et al. subliniază că strategiile care funcționează bine într-un context pot să nu fie la fel de eficiente într-altul. Este necesar să se exploreze mai în detaliu cum strategiile de management pot fi adaptate pentru a răspunde nevoilor specifice ale școlilor din medii diverse, cum ar fi școlile din zone defavorizate sau cele cu elevi din medii socio-culturale variate.

d. Impactul schimbărilor de personal asupra managementului școlar

Schimbările frecvente de personal, inclusiv recrutarea și retenția cadrelor didactice, reprezintă o problemă majoră pentru managementul școlar. Ingersoll a identificat că schimbările de personal pot afecta stabilitatea și coerența procesului educațional. Cu toate acestea, cercetările nu au explorat pe deplin impactul acestor schimbări asupra managementului școlar și strategiilor utilizate pentru a menține eficiența și continuitatea în cadrul instituțiilor educaționale.

e. Rolul comunității în sprijinirea managementului școlar

În multe cercetări, impactul comunității asupra școlilor este subevaluat. Se sugerează că implicarea comunității poate influența pozitiv performanța școlilor, dar există puține studii care analizează modul în care comunitățile locale pot sprijini activ managementul școlar. Este important să se investigatze mai în detaliu cum comunitățile locale pot contribui la gestionarea eficientă a școlilor și la dezvoltarea unui mediu educațional favorabil.

Concluzii

Tendențele actuale în cercetările de management educațional evidențiază importanța inovației tehnologice, leadership-ului educațional, diversității și incluziunii, dezvoltării profesionale continue și gestionării resurselor. Totuși, problemele neabordate, cum ar fi impactul reformelor educaționale, dezvoltarea competențelor non-cognitive, eficiența strategiilor în contexte diverse, impactul schimbărilor de personal și rolul comunității, oferă direcții importante pentru cercetările viitoare. Abordarea acestor probleme neabordate va contribui la dezvoltarea unui management educațional mai eficient și adaptat nevoilor actuale ale sistemului educațional.

Bibliografie:

1. Johnson, L., Adams Becker, S., Cummins, M., Estrada, V., Freeman, A., & Ludgate, H. (2013). *Technology Outlook: Community, Technical, and Junior Colleges 2013-2018*.
2. Johnson, L., Adams Becker, S., Cummins, M., Estrada, V., Freeman, A. & Hall, C. (2016). *NMC Horizon Report: 2016 Higher Education Edition*. Austin, Texas: The New Media Consortium. Retrieved November 18, 2024 from <https://www.learntechlib.org/p/171478/>
3. Leithwood, K. and Jantzi, D. (2000) *Principals and Teacher Leadership Effects: A Replication*. *School Leadership and Management*, 20, 415-434.
4. Hallinger, P., & Heck, R. H. (2010). *Leadership for Learning: Does Collaborative Leadership Make a Difference in School Improvement?* *Educational Management Administration and Leadership*, 38, 654-678.
5. Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto: Learning Policy Institute.

Date despre autor:

Otilia Luminița MĂRGĂRIT, doctorand, Școala doctorală „Științe Sociale”, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6227-3444>

E-mail: margarit_otilia@yahoo.com

otilialuminitamargarit@gmail.com

Prezentat: 20.01.2025

ETIOLOGIA TULBURĂRILOR DE SPECTRU AUTIST: O ANALIZĂ INTEGRATIVĂ A FACTORILOR PSIHOLOGICI

Carolina ZLENCO,

Universitatea de Stat din Moldova

În lucrare este prezentată etiologia complexă a tulburărilor de spectru autist (TSA), examinând evoluția conceptelor și a teoriilor etiologice din perspectiva mai multor abordări psihologice. Analiza pornește de la factorii psihologici fundamentali care influențează dezvoltarea TSA și se extinde către principalele paradigme istorice, în special asupra perspectivei behavioriste și psihanalitice. Componenta behavioristă este analizată prin accentul pus pe învățarea și adaptarea comportamentului, oferind o înțelegere bazată pe modele experimentale. În contrast, abordarea psihanalitică oferă o interpretare profundă a factorilor emoționali și inconștienți implicați în dezvoltarea autismului. În acest context, sunt discutate și concepte precum „mama suficient de bună” și importanța atașamentului în primele stadii de viață. Articolul aduce o contribuție esențială în înțelegerea modului în care factorii psihologici interacționează cu perspectivele behavioriste și psihanalitice pentru a construi o imagine cuprinzătoare asupra etiologiei tulburării de spectru autist (TSA).

Cuvinte-cheie: etiologia tulburărilor de spectru autist (TSA), factori psihologici, perspectiva behavioristă, perspectiva psihanalitică, „mama suficient de bună”, atașament, dezvoltare emoțională.

THE ETIOLOGY OF AUTISM SPECTRUM DISORDERS: AN INTEGRATIVE ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL FACTORS

The paper presents the complex etiology of autism spectrum disorders (ASD), examining the evolution of etiological concepts and theories from the perspective of several psychological approaches. The analysis starts from the fundamental psychological factors influencing the development of ASD and extends to the main historical paradigms, especially the behaviorist and psychoanalytic perspectives. The behaviorist component is analyzed through an emphasis on learning and behavioral adaptation, providing an understanding based on experimental models. In contrast, the psychoanalytic approach offers a deep interpretation of the emotional and unconscious factors involved in the development of autism. In this context, concepts such as the “good enough mother” and the importance of attachment in the early stages of life are also discussed. The article makes an essential contribution to understanding how psychological factors interact with behaviorist and psychoanalytic perspectives to build a comprehensive picture of autism spectrum disorder (ASD) etiology.

Keywords: etiology of autism spectrum disorders (ASD), behaviorist perspective, psychoanalytic perspective, the evolution of etiological concepts, “good enough mother”, attachment, emotional development.

Introducere

Tulburarea de spectru autist (TSA) reprezintă un complex de condiții neurodevelopmentale caracterizate prin dificultăți în comunicarea socială și comportamente repetitive sau restrictive. Studiile în domeniu relevă că etiologia TSA este multifactorială, incluzând interacțiuni între factori genetici predispozanți și factorii de mediu. Actualmente, nu poate fi invocat un factor central care determină fenomenul autist, demersurile de cercetare fiind orientate către diferite domenii științifice. Studiile genetice au arătat o componentă ereditară semnificativă, iar cercetările din domeniul medicinei și psihologiei investighează în continuare rolul factorilor psihologici și de mediu. În domeniul psihologic, putem identifica astăzi două școli care și-au expus extensiv părerea privind etiologia TSA: abordarea behavioristă și abordarea psihanalitică. Abordarea behavioristă, prin terapii precum analiza aplicată a comportamentului (ABA), se concentrează pe modelarea și întărirea comportamentelor adaptative și reducerea celor disfuncționale. Pe de altă parte, perspectiva psihanalitică se axează pe înțelegerea proceselor psihice interne și a relației copilului cu mediul familial și afectiv. Dat fiind specificul său teoretic și metodologic, psihanaliza a explorat variabile ce țin de dimensiunea inconștientă a comunicării, totodată accentuând rolul relaționării și dimensiunii afective. Din perspecti-

vă psihanalitică, TSA poate fi înțeleasă din prisma relațiilor timpurii de atașament și a dificultăților în dezvoltarea sentimentului de sine. De asemenea, psihanaliza explorează modul în care experiențele emoționale și relațiile primare pot influența dezvoltarea psihică și reacțiile autiste ale copilului. Analiza integrativă a abordărilor behavioristă și psihanalitică prezintă o perspectivă complexă asupra TSA, oferind posibilitatea îmbinării strategiilor terapeutice directive cu analiza profundă a experienței interne a individului.

Metode de cercetare aplicate

În elaborarea prezentului articol au fost utilizate mai multe metode de cercetare, respectiv, analiza documentară a inclus studierea publicațiilor științifice relevante și a resurselor online din Republica Moldova și din străinătate. Observația participativă a fost aplicată în interacțiunea directă cu copiii cu autism, familiile și persoanele lor de suport, oferind o perspectivă complexă asupra particularităților fenomenului abordat.

Rezultate obținute și discuții

Factorii psihologici care influențează dezvoltarea tulburărilor de spectru autist (TSA)

Tulburările de spectru autist (TSA) sunt caracterizate printr-o combinație unică de trăsături comportamentale și de interacțiune socială, care variază semnificativ de la un individ la altul. În acest context, se evidențiază o serie de factori psihologici care influențează dezvoltarea tulburărilor de spectru autist.

Stilurile de atașament

Teoriile atașamentului, formulate de J. Bowlby (1969) și M. Ainsworth (1978), sugerează că relațiile timpurii pe care copiii le trăiesc determină un impact semnificativ asupra dezvoltării sociale și emoționale a lor [1, p. 78; 6, p. 83-84]. În special, s-a demonstrat că atașamentul nesigur sau evitant poate juca un rol semnificativ în dificultățile de socializare la copii, ceea ce poate perpetua simptomele autiste (Bowlby, 1969) [6, p. 84]. Un studiu efectuat de I. Bretherton (1992) arată că copiii cu stiluri de atașament nesigur au mai multe șanse să dezvolte probleme în relațiile interumane [7, p. 759]. În aceeași ordine de idei, S. Schore (2001) afirmă că copiii care au experimentat atașamente negative în copilărie pot avea dificultăți în a crea relații sănătoase cu semenii și în a înțelege emoțiile altora [26, p. 10].

Stresul parental

Stresul parental reprezintă un alt factor psihologic important, în cercetările dedicate acestei variabile fiind formulate întrebări pertinente care vizează atât stresul în perioada prenatală, cât și stresul în perioada postnatală. Cercetările relevă că stările emoționale negative pot influența interacțiunile dintre părinți și copii, afectând dezvoltarea socială și emoțională a acestora, desi nu pot fi formulate concluzii ferme privind relația dintre starea de stres al părintelui și apariția TSA (Mark și al., 2011) [17, p. 327]. În același timp, studiile de specialitate relevă că părinții care se simt copleșiți de responsabilitățile asociate cu creșterea unui copil cu nevoi speciale pot experimenta anxietate și depresie (Singer și al., 2007) [27, p. 357].

Factori comportamentali

Conceptul de modelare comportamentală, conform căruia copiii învață comportamente prin observare și imitare, este crucial pentru înțelegerea tulburărilor de spectru autist TSA. Grație cercetărilor sale, Bandura a demonstrat că modelarea și îmbunătățirea comportamentului prin observație sunt esențiale pentru învățarea socială [5, p. 120]. Astfel, dacă un copil este expus la comportamente anxioase sau evitante, este mai probabil să dezvolte comorbidități comportamentale care agravează simptomele autiste (Bandura, 1977).

Factorii cognitivi

Deficitele cognitive sunt frecvente în rândul persoanelor cu tulburări de spectru autist TSA. Problemele de procesare a informației și dificultățile legate de abilitatea de a înțelege emoțiile și intențiile altora contribuie la manifestarea tulburărilor de spectru autist TSA (Baron-Cohen, 1995) [3, p. 29]. Aceste deficite pot influența modul în care copiii percep și interacționează cu ceilalți, exacerband simptomele autiste (Happé, 1994). Studiile efectuate de cercetătorii U. Frith și F. Happé (1999) arată că persoanele cu tulburări din spectru autist TSA au adesea dificultăți în a interpreta indicii sociale subtile [11, p. 175].

Factori afectivi

Gestionarea emoțiilor reprezintă un alt aspect important, având în vedere că dificultățile în acest domeniu sunt frecvent întâlnite în rândul persoanelor cu tulburări din spectru autist TSA. Aceste dificultăți pot

fi cauzate de o sensibilitate emoțională crescută sau de incapacitatea de a înțelege și gestiona propriile emoții, ceea ce duce adesea la comportamente problematice sau la izbucniri de furie (Kerns și Brumariu, 2014) [13, p. 63]. Stările vulnerabile ale copiilor cu tulburări de neurodezvoltare pot determina comportamente problematice care sunt frecvente în rândul acestora (Schmidt, 2014) [28, p.163].

În 2007, R. Landa a realizat mai multe studii dedicate autismului, concentrându-se pe dezvoltarea emoțională, comunicarea socială și modul în care copiii cu tulburare de spectru autist gestionează emoțiile. Rezultatele acestor studii au scos în evidență particularitățile afective ale copiilor cu TSA, în mod special exploziile de furie și detașarea emoțională [15, p. 16-17].

Evoluția conceptelor privind etiologia tulburării de spectru autist

Tulburarea de spectru autist (TSA) a atras atenția cercetătorilor începând cu prima sa descriere oficială încă de către psihiatrul L. Kanner în 1943. De-a lungul deceniilor, teoriile despre cauzele tulburării de spectru autist au evoluat semnificativ, pe măsură ce tehnologia și cunoștințele în domeniul geneticii și neuroștiințelor s-au dezvoltat. Principalele etape în dezvoltarea acestui concept, relevă un parcurs complex de cercetare a fenomenului autist, în contextul acestor demersuri științifice fiind formulate ipoteze importante cu referire la etiologia TSA.

Teoria psihogenică

Prima abordare majoră în ceea ce privește etiologia autismului a fost teoria psihogenică, susținută de L. Kanner (1943) și ulterior de B. Bettelheim (1950). Conform perspectivei lui Bettelheim, autismul era văzut ca rezultatul unor experiențe timpurii traumatizante, legate de o „maternitate rece” (conceptul de „mame frigorifice”). Această teorie a lui Bettelheim sugera că părinții care erau distanți emoțional față de copiii lor ar fi fost cauza dezvoltării simptomelor autiste la aceștia [8, p. 154]. Teoria lui Bettelheim a fost respinsă treptat, în special în anii 1970, odată cu acumularea dovezilor științifice care demonstau că factorii genetici și biologici sunt determinanți cruciali în tulburarea de spectru autist TSA. Astfel, psihogeneza nu a oferit o explicație suficientă și a avut efecte negative asupra familiilor afectate, accentuând sentimente de vinovăție ale părinților.

Abordările genetice și neurologice

Începând cu anii '60, cercetătorii M. Rutter și B. Rimland au început să exploreze bazele biologice ale autismului [23, p. 142; 25, p. 93]. Studii gemelare efectuate de Rutter (1970) au demonstrat existența unei componente genetice puternice în etiologia TSA [23, p. 144]. Conform studiilor recente, efectuate de T. Bourgeron și S. Baron-Cohen (2000) se estimează că ereditatea autismului este de aproximativ 80%, cu numeroși factori genetici implicați [9, p. 83]. Cercetările neurologice din această perioadă au început să identifice anomalii în structura și funcționarea creierului la persoanele cu autism, care se referă la volume cerebrale mărite și disfuncții în rețelele neuronale implicate în procesarea informației sociale. În această perioadă, a avut loc recunoașterea faptului că TSA are o bază neurobiologică complexă, studiile genetice deschizând calea către o înțelegere mai detaliată a mecanismelor implicate [4, p. 95].

Teoria neuroinflamatorie și rolul factorilor de mediu

Cu progresele în tehnologia genetică și imagistica cerebrală, cercetările sembrate de Pardo-Villamizar (2005), Ashwood (2006) și Naviaux (2013) au sugerat că tulburările din spectrul autist nu sunt cauzate doar de factori genetici, ci de interacțiuni complexe între factori genetici și mediu. Factorii de mediu precum expunerea prenatală la toxine, infecții virale, stresul matern, sau chiar vârsta înaintată a părinților au fost identificați ca posibili contribuitori la dezvoltarea TSA. Teoriile acestor autori sugerează că inflamațiile prenatale și dereglările sistemului imunitar pot juca un rol important în dezvoltarea creierului, contribuind la riscul de autism [22, p. 75; 2, p. 38; 20, p. 284]. Studiile lui Naviaux (2013) privind neuroinflamația și disfuncția microglială în creier au arătat că aceste mecanisme pot afecta dezvoltarea rețelelor neuronale esențiale în procesarea informației sociale și cognitive [20, p. 286].

Modelul integrativ al TSA

În prezent, există un consens tot mai mare cu referire la idea că autismul constituie o tulburare multifactorială. Autori precum Charman (2010) și Conner (2010) susțin un model integrativ, în care factorii genetici, mediul și procesele neurobiologice se intersectează pentru a determina riscul și manifestările autismului. Aceste modele de cercetare presupun că anomaliile în structura și funcția creierului, combinate

cu predispoziții genetice și expuneri de mediu, conduc la variații în manifestările comportamentale caracteristice TSA [10, p. 119; 21, p. 188]. Studiile recente se concentrează pe identificarea circuitelor neuronale implicate și a factorilor epigenetici care pot modifica expresia genelor în contextul TSA, oferind o viziune mai clară asupra modului în care diferiți factori contribuie la această tulburare complexă.

Abordarea școlilor behavioristă și psihanalitică asupra fenomenologiei și etiologiei tulburărilor de spectru autist

Tulburarea de spectru autist (TSA) a fost abordată din multiple perspective, fiecare încercând să ofere o înțelegere a fenomenologiei și etiologiei acestei tulburări. Două dintre cele mai influente școli de gândire care au contribuit la dezvoltarea teoriei și tratamentului autismului sunt școala behavioristă și cea psihanalitică. Acestea au propus teorii distincte, adesea aflate în contradicție, cu referire la cauzele și manifestările autismului.

Abordarea behavioristă

Perspectiva behavioristă asupra autismului s-a concentrat pe comportamentul observabil și pe modul în care acest comportament poate fi modificat prin intervenții specifice. Fondatorii acestei abordări, precum renumitul psiholog american B. F. Skinner, unul dintre cei mai influenți teoreticieni ai behaviorismului (1930-1940) și psihologul american I. Lovaas (1960), au pus accent pe influența mediului și pe rolul întăririi și condiționării în modelarea comportamentului autist [29, p. 39; 16, p. 9]. Skinner a pus bazele behaviorismului în primele decenii ale secolului XX, iar Lovaas a aplicat aceste principii în tratamentul autismului în anii '60. Teoria behavioristă a lui Lovaas (1960) se bazează pe premisa că comportamentele autiste nu sunt determinate de factori interni sau psihodinamici, ci de răspunsuri la mediu [16, p. 8]. În special, comportamentele considerate „autiste” erau văzute ca fiind rezultatul unor deficite în procesul de învățare, în special în ceea ce privește imitația socială și limbajul. Persoanele cu TSA prezintă dificultăți în învățarea abilităților sociale și în înțelegerea semnalelor sociale din cauza unui deficit în acest proces. Lovaas, considerat a fi unul dintre cei mai importanți cercetători în abordarea comportamentală a autismului, a dezvoltat *Terapia Comportamentală Aplicată* (ABA – Applied Behavior Analysis) (1987). Aceasta se bazează pe principiile condiționării operante și utilizează întărirea pozitivă pentru a modela comportamentele dorite și pentru a reduce comportamentele problematice. Actualmente, ABA a devenit una dintre cele mai validate intervenții în tratamentul TSA și continuă să fie utilizată pe scară largă [16, p. 19]. Deși abordarea behavioristă a avut un succes notabil în tratarea autismului, criticii au susținut că ea poate fi limitativă, concentrându-se exclusiv pe simptomele observabile fără a aborda aspectele emoționale și cognitive interne ale individului. De asemenea, au existat preocupări etice legate de utilizarea ABA, în special în ceea ce privește structura rigidă și intensitatea intervenției.

Perspective psihanalitice asupra autismului

În contrast, abordarea psihanalitică, dezvoltată în cadrul teoriei freudiene și ulterior extinsă de cercetători precum M. Klein, B. Bettelheim, M. Mahler, D. Meltzer s-a concentrat pe explorarea lumii interne a individului și a relațiilor sale timpurii. Potrivit acestei perspective, TSA este rezultatul unor conflicte inconștiente și al unei perturbări în dezvoltarea relațiilor primare între copil și figurile parentale [14, p. 17; 8, p. 154].

Din perspectivă psihanalitică, în perioadele incipiente de cercetare asupra acestui fenomen, autismul a fost asociat cu retragere în lumea interioară a copilului, cauzată de anxietăți timpurii sau de incapacitatea de a integra experiențele emoționale externe [14, p.16]. M. Klein (1930-1940), de exemplu, a descris acest fenomen ca fiind o formă extremă de regresie în stadiile timpurii ale dezvoltării psihice, unde copilul se apără împotriva anxietăților copleșitoare prin izolarea de realitatea exterioară [14, p. 17].

B. Bettelheim (1967) a introdus conceptul de „mamă frigorifică”, în lucrarea sa „The Empty Fortress: Infantile Autism and the Birth of the Self”, susținând că autismul apare din cauza unei relații deficitare între mamă și copil, unde mama este percepută de copil ca fiind distantă și rece emoțional. Această teorie a avut un impact puternic asupra comunității academice și spațiului public, deși a fost ulterior desființată pe baza unor dovezi științifice mai solide [8, p. 159]. În același timp, psihanalistul britanic D. Winnicott, a sugerat că o „mamă suficient de bună” reprezintă condiția principală pentru dezvoltarea unei identități de sine sănătoase a copilului. Autorul susține că dificultățile în relația mamă-copil pot contribui la dezvoltarea unor trăsături autiste, sugerând că un atașament inadecvat poate influența gravitatea simptomelor TSA (Winnicott, 1960) [30, p. 77].

Psihanaliza, abordează nu doar influențele externe, ci în mod special felul în care structura internă a personalității și conflictele interne contribuie la manifestarea simptomelor. Aceasta implică aspecte emoționale și inconștiente care nu sunt întotdeauna observabile (Mahler și al., 1975) [18, p. 89]. În psihanaliză, intervențiile terapeutice au încercat să abordeze TSA prin facilitarea unei reîntoarceri la realitate și construirea relațiilor emoționale cu ceilalți. Terapia jocului practică de psihiatra și psihanalista M. Mahler (1950-1970) și tehnicile de interpretare psihanalitică practicate de D. Meltzer (1960-1980) au fost utilizate pentru a explora conflictele inconștiente ale copilului și a încuraja expresia emoțiilor refulate [19, p. 139]. Și abordarea psihanalitică a autismului a fost intens criticată, în special pentru blamarea părinților, în special a mamelor. Pe măsură ce cercetările au avansat, teoriile psihanalitice asupra autismului și-au pierdut din importanță, iar cercetătorii au început să exploreze mai degrabă etiologia genetică și neurobiologică a TSA. Totuși, psihanaliza a contribuit la înțelegerea experienței subiective a persoanelor cu autism, chiar dacă explicațiile sale etiologice nu au fost susținute de dovezi empirice [12, p. 129].

Concluzii

Etiologia tulburărilor de spectru autist reflectă o complexitate de factori interdependenți, în care influențele biologice, psihologice și de mediu joacă roluri esențiale. Deși aspectele biologice și genetice oferă la momentul actual cele mai notabile concluzii, factorii psihologici rămân a fi o variabilă importantă în această complexitate a etiologiei TSA.

Deși atât behaviorismul, cât și psihanaliza au avut contribuții importante în înțelegerea și tratamentul autismului, acestea prezintă viziuni fundamental diferite asupra fenomenologiei și etiologiei TSA. Behaviorismul se concentrează pe comportamentele observabile și pe modificarea acestora prin intervențiile mediului, în timp ce psihanaliza explorează lumea internă a copilului și relațiile sale emoționale timpurii. În prezent, niciuna dintre aceste abordări nu este considerată suficientă pentru a explica pe deplin autismul, dar fiecare a oferit perspective valoroase asupra tratamentului și înțelegerii acestei tulburări complexe.

Explorarea evoluției conceptelor etiologice, cu o analiză a perspectivelor behavioristă și psihanalitică, ne oferă o înțelegere mai amplă asupra modului în care diverse abordări contribuie la sprijinirea dezvoltării copiilor cu TSA. Astfel de abordare integrativă subliniază importanța intervențiilor personalizate și a susținerii continue, necesare pentru o dezvoltare adaptativă și echilibrată.

Bibliografie:

1. AINSWORTH, M. D. S. *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. USA: Lawrence Erlbaum. 1978. ISBN 978-0898594619.
2. ASHWOOD, P. *Elevated Immune Response in Children with Autism*. *Journal of Neuroinflammation*. USA. 2006. DOI 10.1016/j.jneuroim.2006.10.006.
3. BARON-COHEN, S. *Mindblindness: An Essay on Autism and Theory of Mind*. USA. The MIT Press. 1995. ISBN 978-0262522250.
4. BARON-COHEN, S. *The Science of Evil: On Empathy and the Origins of Cruelty*. USA. Basic Books. 2011. ISBN 978-0465023530.
5. BABDURA, A. *Social Learning Theory*. USA. Prentice Hall. 1977. ISBN 978-0138167448.
6. BOWLBY, J. *Attachment and Loss: Volume I. Attachment*. USA. Basic Books. 1969. ISBN 978-0465005437.
7. BRETHERTON, I. *The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth*. *Developmental Psychology*. 28(5), USA. 1992. DOI 10.1037/0012-1649.28.5.759.
8. BETTELHEIM, B. *The Empty Fortress: Infantile Autism and the Birth of the Self*. New York: Free Press. 1967. ISBN 978-0029210303.
9. BOURGERON, T. *Genetics of autism spectrum disorders*. *Annual Review of Genomics and Human Genetics*. USA. 2015. DOI 10.1146/annurev-genom-090314-032622. *The Role of Rare Genetic Variants in the Etiology of Autism*. *Nature Reviews Genetics*. USA. 2016. DOI 10.1038/NRG.2016.112.
10. CHARMAN, T. *The significance of early diagnosis of autism spectrum disorders*. *The Handbook of Autism and Pervasive Developmental Disorders*. USA: Ed. Wiley. 2012 4-th edition. ISBN 978-0470671091.

11. FRITH, U. & HAPPE, F. *Theory of Mind in People with Autism. Understanding Other Minds: Perspectives from Developmental Cognitive Neuroscience*. UK: Oxford University Press. 1999. ISBN 978-0198524477.
12. FRITH, U. *Autism: Explaining the Enigma*. Oxford: Blackwell Publishing. 2003. ISBN 978-1405108681.
13. KERNS, K.A., & BRUMARIU, L.E. *Affect regulation and attachment in the context of parenting. The Handbook of Parenting: Volume 3: Being and Becoming a Parent*. USA: Ed. Routledge. 2016. ISBN 978-1138650967.
14. KLEIN, M. *Some Theoretical Conclusions Regarding the Emotional Life of the Infant. Psychoanalytic Study of the Child*. London: Hogarth Press. 1952. ISSN 0079-6302.
15. LANDA, R. J. *Early Communication Development and Intervention for Children with Autism. Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 13(1). USA. Oxford University Press. 2007. ISBN 978-0199226550.
16. LOVAAS, O.I. *Behavioral treatment and normal educational and intellectual functioning in young autistic children. Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(1), USA. 1987. ISSN 0022-006X.
17. MARK, L.J. *Parental stress and the risk for anxiety disorders in youth. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 59 (9). USA. 2011. ISSN 0890-8567.
18. MAHLER, M., PINE, F., & BERGMAN, A. *The Psychological Birth of the Human Infant: Symbiosis and Individuation*. New York: Basic Books. 1975. ISBN 978-0465071036.
19. MELTZER, D. *The Psycho-Analytic Process*. UK. Karnac Books. 1978. ISBN 978-1855751953.
20. NAVIAUX, D.W. *Metabolic Features of Autism. American Journal of Medical Genetics Part B: Neuropsychiatric Genetics*. 162B (5) 2013. ISSN 1552-4841.
21. O' CONNOR, F. *The Integrative Model of Autism: Theoretical Perspectives. Autism: An Integrated View from Neurodevelopmental Perspectives*. USA. Springer. 2015. ISBN 978-1493932930.
22. PARDO-VILLAMIZAR, W.C. *Inflammation and Autism. Advances in Neuroinflammation*. USA: Springer. 2005. ISBN 978-0387258876.
23. RUTTER, M. *Aetiology of autism. Autism: A Comprehensive Guide*. UK: Wiley. 2005. pp. ISBN 978-0470022967.
24. RUTTER, M., JULIE, A.H. SMITH. *Autism: A Comprehensive Occupational Therapy Approach*. UK: Jessica Kingsley Publishers. 2005. ISBN: 978-1843102582.
25. RIMALD, B. *Autistic Children: A Guide for Parents*. USA: Prentice-Hall. 1964. ISBN 978-0517551933.
26. SCHORE, A.N. *The Effects of Early Relational Trauma on the Right Brain. Journal of American Psychoanalytic Association*. 49(1) 2001. ISSN 0003-0673.
27. SINGER, G.H. *Prevalence and Range of Nonverbal Communication in Children with Autism. Autism: The International Journal of Research and Practice*. 11UK. 2007. ISSN 1362-3613.
28. SCHMIDT, J. *Emotional Regulation in Children with Autism. Advances in Autism Research*. USA: Springer. 2014. ISBN 978-143906856.
29. SKINNER, B.F. *Science and Human Behavior*. New York: Ed: Macmillan. 1953. ISBN 978-0029290103.
30. WINNICOT, D.W. *The Depressed Patient*. UK: The Hogarth Press (The Institute of Psycho-Analysis) 1978. ISBN 978-0900022268.

N. B.: Prezentul articol a fost elaborat în cadrul participării autorului la Conferința științifică națională cu participare internațională „Protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități: abordări multidisciplinare”, organizată la Universitatea de Stat din Moldova la 28 noiembrie 2024.

Date despre autor:

Carolina ZLENCO, psiholog, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0000-0002-6430-9838

E-mail: czlenco@gmail.com

Prezentat: 28.02.2025

Adresa redacției:
str. A.Mateevici, 60
MD 2009, Chișinău, Republica Moldova
Tel. (37322) 24 22 53;
e-mail: studia.universitatis@usm.md
web: <https://studiamsu.md/>

Formatul 60x84 ^{1/8}.
Coli de tipar 26,3. Coli editoriale 21,0.
Comanda 180. Tirajul 100 ex.
Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60. Chișinău, MD 2009